

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

YEREL DEMOKRASİ, KATILIM VE YÖNETİŞİM: ADANA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

TAYLAN KOÇ

ANKARA - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

YEREL DEMOKRASİ, KATILIM VE YÖNETİŞİM: ADANA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

TAYLAN KOÇ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. BİRGÜL AYMAN GÜLER

ANKARA - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

YEREL DEMOKRASİ, KATILIM VE YÖNETİŞİM: ADANA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. BİRGÜL AYMAN GÜLER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLolar LİSTESİ	v
HARİTALAR LİSTESİ	vi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN YEREL DEMOKRASİ SORUNU ... 18

I. YEREL DEMOKRASİ SORUNU NASIL İNCELENEBİLİR? 22

II. TEMSİLİ DEMOKRASİ YAKLAŞIMINDA YEREL DEMOKRASİ 40

1. Temsili Demokrasi ve Temsili Demokrasinin Krizi..... 41
2. Temsili Demokraside Katılım Olgusu 59
3. Temsili Demokrasi İçinde Yerel Demokrasi ve Mekanizmaları 72

III. YÖNETİŞİMCİ DEMOKRASİ YAKLAŞIMINDA YEREL

DEMOKRASİ 82

1. Katılımcı Demokrasi..... 84
2. Çoğulcu Demokrasi ve Müzakereci Demokrasi 94
3. Katılımcılığın Mekanizması: Bir İktidar Sarmalı Olarak Yönetişim.... 106
4. Yönetişimin Uygulama Araçları: Yönetimde Sermaye Mantığının Tahakkümü 122
 4. 1. Yerel Katılım Mekanizmalarına Yeni Açılım: Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri 125
 4. 2. Bölgesel Yönetişimin Özgül Formu: Bölge Kalkınma Ajansları . 133

DEĞERLENDİRME 145

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ADANA ÖRNEĞİ..... 152

I. ADANA’NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI..... 157

1. Adana’da Tarihi ve Demografik Dönüşümler 158
2. Adana’da Tarım, Sanayi ve Ticaret 176

II. ADANA’DA TEMSİLİ DEMOKRATİK YAPILANMA 193

1. Adana’da Belediye Teşkilatının Kurulması ve Adana Belediye Başkanları 194
2. Adana’da Seçimler..... 210
3. Neo-Liberal Belediyecilik Uygulamaları (1984-1989 Arası ve 1994’ten Günümüze Aytaç Durak Yönetiminde Adana) 225
 - 3.1. Toprak ve Mekân Üretimi (Kentsel Mekânın Dönüşümü: Eski Adana’dan Yeni Adana’ya veya Kuzey-Güney İkilemi). 235
 - 3.2. Ulaşım Hizmetleri..... 257
 - 3.3. Su Temini 265
 - 3.4. Gıda Hizmetleri..... 270
 - 3.5. Kültür Sanat Hizmetleri 271
 - 3.6. Büyükşehir Belediye Meclisi’nin Sosyo-Ekonomik ve Sınıfsal Yapısı 273
 - 3.7. Durak Döneminde Kararlar ve Harcamalar (2001-2008) 281

III. ADANA’DA YÖNETİŞİMCİ DEMOKRASİ..... 289

1. Yerel Gündem 21 ve Adana Kent Konseyi’nin Kuruluş ve İşleyişi..... 290
2. Yerel Yönetişime Eklenen Ekonomik Boyut: Çukurova Kalkınma Ajansı 305

SONUÇ 320

KAYNAKÇA..... 331

EKLER 345

ÖZET 359

SUMMARY 360

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADANA BŞB	: Adana Büyükşehir Belediyesi
AGV	: Adana Güçbirliği Vakfı
AKK	: Adana Kent Konseyi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
ASO-ADASO	: Adana Sanayi Odası
ATO	: Adana Ticaret Odası
Bkz	: Bakınız
CEO	: İcra Kurulu Başkanı (Chief Executive Officer)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEAŞ	: Çukurova Elektrik A.Ş.
Çev	: Çeviren
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
DB	: Dünya Bankası (World Bank, WB)
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
Der	: Derleyen
DİA	: Devletin İdeolojik Aygıtları
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization, WTO)
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
Ed	: Editör
EURADA	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (European Association of Regional Development Agencies)
FP	: Fazilet Partisi
G21	: Gündem 21
IULA-EMME	: Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı (The International Union of Local Authorities, Section for the Eastern Mediterranean and Middle East Region)
İMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MÖ	: Milattan Önce

NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement)
NGO	: Hükümet Dışı Örgüt (Non-Governmental Organization)
NUTS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
RP	: Refah Partisi
s	: Sayfa
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	: Saadet Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TYDTA	: Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)
v.b.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
YG21	: Yerel Gündem 21

TABLULAR LİSTESİ

TABLULAR	SAYFA
Tablo 1: Çalışma Kapsamında Mülakat Yapılan Kişiler (26 Kişi)	155
Tablo 2: Adana'nın Nüfus Yapısı (31 Aralık 2008 İtibariyle)	162
Tablo 3: Adana'nın Aldığı ve Verdiği Göç ile Göç Hızı	173
Tablo 4: Adana'nın Göç Aldığı İller Sıralaması (Kentte Yaşayanların Doğum Yerine Göre Sınıflandırma)	173
Tablo 5: Adana Belediye Başkanları	197
Tablo 6: Türkiye Genelinde ve Adana'da Milletvekili Genel Seçimlerine Katılım Oranları	211
Tablo 7: Türkiye Genelinde ve Adana'da Yerel Seçimlere Katılım Oranları	212
Tablo 8: Türkiye Genelinde ve Adana'da Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçlarına Göre Birinci ve İkinci Sıradaki Partiler ve Aldıkları Oy Oranları	215
Tablo 9: Türkiye Genelinde ve Adana'da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Birinci ve İkinci Sıradaki Partiler ve Aldıkları Oy Oranları (İl Genel Meclisi)	217
Tablo 10: Adana'da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Belediye Başkanları, Seçildikleri Partiler, Aldıkları Oy Oranları ve Belediye Meclislerinde Birinci Partiler (1963'ten 2009'a Kadar)	220
Tablo 11: 1990 Sonrası Adana'da Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarına Göre İlk 5 Parti ve Aldıkları Oy Oranları	223
Tablo 12: 1990 Sonrası Adana'da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre İlk 5 Parti ve Aldıkları Oy Oranları (Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi)	224
Tablo 13: Adana Büyükşehir Belediye Meclisi Üyelerinin Meslekleri (2004-2009 ve 2009-2014)	277
Tablo 14: 2001-2008 Arası Gelir Gider Dengesi (Kesin Hesap)	283
Tablo 15: 2001-2005 Arası Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması (Kesin Hesap)	285
Tablo 16: Seçilmiş Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması (2006-2008)	285
Tablo 17: Adana Kent Konseyi Teşkilat Şeması	291
Tablo 18: Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu Üyelerinin Dağılımı	310
Tablo 19: İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Şirketlere Göre Dağılımı	313
Tablo 20: Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı	314
Tablo 21: Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı	314
Tablo 22: Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı	314

HARİTALAR LİSTESİ

HARİTALAR	SAYFA
Harita 1: NUTS Sınıflandırmasına Göre Türkiye’de Düzey 1 Bölgeleri	141
Harita 2: NUTS Sınıflandırmasına Göre Türkiye’de Düzey 2 Bölgeleri	141
Harita 3: Adana’nın Türkiye Haritasındaki Konumu	159
Harita 4: Adana’nın İlçeleri ve Komşuları	160
Harita 5: Adana ve Çevresi (Yollar ve Akarsularla Beraber)	161
Harita 6: Adana Büyükşehir Belediyesi’nin Faaliyet Alanı	209
Harita 7: Adana’nın 1940’lardaki Yerleşim Bölgesi	237
Harita 8: Adana’nın 1950’lerdeki Yerleşim Bölgesi	238
Harita 9: Adana’nın 1960’lardaki Yerleşim Bölgesi	239
Harita 10: 1980’li yıllarda Gelişen Barajyolu (Bülent Angın Bulvarı) ve Çevresi	240
Harita 11: 1980’lerin Sonlarında Gelişen Turgut Özal Bulvarı ve Çevresi	242
Harita 12: Adana Şehir Haritası	246
Harita 13: Adana Nazım İmar Planı	254
Harita 14: Adana Raylı Taşıma Sistemi Projesi Güzergâhı	260
Harita 15: Çukurova Kalkınma Ajansı’nın Faaliyette Bulunduğu TR62 Düzey 2 Bölgesi	308

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

FOTOĞRAFLAR	SAYFA
Fotoğraf 1: “İmarlı Kent” Kuzey Adana’dan Bir Görüntü	247
Fotoğraf 2: Manhattan’ı Andıran Kuzey Adana Görüntüsü I	248
Fotoğraf 3: Manhattan’ı Andıran Kuzey Adana Görüntüsü II	248
Fotoğraf 4: Regülatör Köprü	264
Fotoğraf 5: İç Göl	264
Fotoğraf 6: Seyhan Nehri ve Çevresi	265
Fotoğraf 7: Çatalan Köprüsü (Batı)	267

GİRİŞ

1945 yılında biten İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya kapitalizmi için görece sakin ve krizsiz bir dönem başlamıştır. 1970'li yıllara dek sürecek bu dönem, özellikle 1970'lerin başındaki petrol krizi ile birlikte sarsılmış ve kapitalizm, kâr oranlarının düşmesi ile birlikte ekonomik ve toplumsal dengelerin alt üst olması sonucunda yeni bir bunalıma girmiştir. 1929 yılından o güne dek kapitalizmin girdiği en büyük bunalım olan bu ortam, sosyo-ekonomik ve siyasal süreçleri temelinden etkileyecek olan neo-liberalizmin doğmasına neden olmuştur. 1970'lerden itibaren, neo-liberal ideolojinin gereklerine uygun bir biçimde Keynesyen ekonomi politikaları, sosyal devlet uygulamaları ve kalkınmacı yaklaşımlar tasfiye edilmiş, ileri kapitalist ülkelerde üretilen neo-liberal politikalar tüm dünyada kurulmaya çalışılan yeni bir hegemonya stratejisinin siyasal ve ideolojik özünü oluşturmuştur. Bu süreç, devletin de kapitalizmin gereklerine uygun bir biçimde yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Bu yeniden yapılanma sürecinin kontrolü ise, yeni birtakım kurumlar ve mekanizmalar geliştirmek suretiyle uluslararası kapitalizmin bayraktarlığını yapan küresel örgütlenmelere düşmüştür. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, OECD gibi örgütlenmeler, bu süreçteki tüm ekonomik ilişkileri kontrol etmekte ve bu ilişkiler sosyo-politik süreçlerle desteklenmektedir. Bu kapsamda, kapitalizmin krizine yanıt, özelleştirme uygulamalarıyla ve piyasalaştırma mekanizmalarının geliştirilmesiyle verilmiştir. Bu sürece, özellikle 1980'lerden sonra "reform" adı altında yürütülen ve kamu yönetimini piyasaya açma çabalarıyla kendisini gösteren yeni bir kapı eklenmiştir. Bu kapı, özellikle geleneksel kamu yönetimi mekanizmalarının ve bürokratik devlet

örgütlenmesinin tasfiyesine ve devletin bir firma gibi girişimci rol üstlendiği, sermayenin egemenliğinin doğrudan kamu gücü kullanılarak sürdürüldüğü süreçlere açılan bir kapıdır. Kapının açıldığı alan, yalnızca kuramsal düzeyde değil, aynı zamanda uygulamalar düzeyinde de somutluklar içermektedir. 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde ise neo-liberalizmin devleti yeniden yapılandırma projesinin en popüler kavramı “yönetişim” olmuştur. Kamu gücünün devlet tekelinden alınarak “topluma” devredilmesi iddiasındaki bu yeniden yapılandırma projesi, aslında demokrasi ve katılımcılık adına sermayenin egemenliğinin kesin bir biçimde taçlandırılmasından ibarettir. Bu çabanın katılım ve demokrasi vurguları ise, kapitalizmin ürettiği eşitsizliklere yeni boyutlar kazandıran yönetim modelinin, burjuva sınıfına sağladığı üstünlükleri perdelemesiyle maluldür.

İçinde yaşanan sosyo-ekonomik ve siyasal düzen “7 kapılı zindan” metaforuyla açıklanabilecek cinstendir. Elindeki kocaman anahtarlarla “neo-liberalizm” kapısını kilitleyen zindancıbaşı, ardından sırayla “yeni sağcılık” kapısını, “küreselleşme” kapısını, “yerelleştirme” kapısını, “özelleştirme” kapısını, “katılımcılık” kapısını ve nihayet “yönetişim” kapısını kilitlemektedir. Bu kapıların tamamı “kapitalizm” zindanının içinde bulunmakta ve insanlığın tutsak edildiği bu karanlığı sıkı kilitlerle korumaktadır.

Bu çalışmanın ana konusu, temsili demokrasi ve yönetişimci demokrasi yaklaşımlarının temel mekanizmalarıyla demokrasi sorununa yaklaşım tarzlarının ve bu çerçevede yerel demokrasi sorununu ele alış biçimlerinin incelenmesi ve günümüzde yaygın yaklaşım olan yönetim yaklaşımının aslında yerel demokrasi açısından temsili demokrasinin gerisinde bir durum ortaya koyduğunun sergilenmesidir. Bu yapılırken, sözü edilen demokrasi tiplerinin iktisadi özü ve

yönetmel mekanizmaları açıklığı kavuşturulmaya çalışılacaktır. Belirtilen ana önermenin, yerel demokrasi ve katılım mekanizmalarını ortaya koyarak ve Adana örneği üzerinden tartışılarak somutlaştırılması çalışmanın alan araştırması kısmını oluşturacaktır.

Yerel düzeydeki iktidarın, temsili sistem aracılığıyla yerel halkın kontrolünde olması şeklinde tanımlanabilecek yerel temsili demokrasinin, genel temsili demokrasiden hareketle, yerel halkın belirli bir süre için belirli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına, yerel düzeydeki kararların bu temsilciler tarafından alınması olarak tanımlanması da mümkündür. Bu sistemin temel mekanizması, karar ve yürütme organları siyasal seçim usûlüyle göreve gelen ve yerel temsili demokrasinin somut biçimlerini oluşturan yerel yönetimlerdir (il özel idaresi, belediye ve köy yönetimleri). Dolayısıyla, “kim yönetiyor?” sorusunu yanıtlamak için bu birimlere bakmak ve bu birimlerde yetki/irade kullanan kişilerin sosyo-ekonomik temel ve ilişki ağlarının incelenmesi gerekmektedir. Ancak, temsili demokratik sistemin, yani görünen mekanizmanın incelenmesi bu noktada yeterli bir açıklama çerçevesi sunmayacaktır. Bu nedenle karar verme mekanizmalarının açıldığı yeni kurumların da incelemeye dahil edilmesi gerekmektedir. Bu yeni kurumlardan ikisi kent konseyleri ve bölge kalkınma ajanslarıdır. Bu kurumlar, yönetişimci demokrasi kurumları olarak yükselmişlerdir. Bu “yeni” mekanizmaların mantığı, temsili demokratik mekanizmaların içinden de yürümektedir. O halde yerel demokrasi sorunu incelenirken bu boyut da kapsama dahil edilmelidir.

Adana nüfus büyüklüğü açısından Türkiye'nin en büyük beşinci, Akdeniz bölgesinin ise en büyük ili konumundadır. Adana'nın bu çalışmada örnek olarak seçilmesinin nedenlerinden ilki, yönetişim mekanizmasının Adana'da önemli ölçüde

işlerlik kazanmış olmasıdır. Yapılan araştırmalardan edinilen bilgiler, Türkiye’de yönetişimin en fazla uygulandığı illerden birinin Adana olduğunu göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajansı uygulamasının Türkiye’deki ilk iki örneğinden biri olan Çukurova Kalkınma Ajansı’nın Adana’da bulunması ve ülkedeki ilk yerel gündem 21 uygulamalarından olan Adana Kent Konseyi’nin varlığı, kentteki yönetim yapısının güçlenmesinde önemli pay sahibidir. Adana’da yönetim mekanizmasının bu denli benimsenmesindeki en önemli faktörlerden birisi, Adana’da özellikle 1950’lerden sonra tekstil ve dokuma sektörlerindeki yatırımlarla sermaye birikim sürecinin hızlanması ve bunun sonucunda güçlü bir özel sektör yapılanmasının ortaya çıkmasıdır. Bugün Türkiye ekonomisine yön veren birçok önemli sanayi kuruluşu Adana merkezlidir, ya da bu kuruluşların bir kısmı Adana’da gelişmiş ve tüm Türkiye’ye yayılmıştır.

Adana’nın bu çalışmada örnek olarak seçilmesinin bir diğer nedeni ise temsili demokrasinin yerel düzeydeki başlıca uygulaması olan belediye kurumunun Adana’da verimli bir inceleme örneği oluşturmasıdır. Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı, 1994 yılından bu yana kesintisiz olarak aynı yönetici kadronun yönetimdedir. 1984 yılında ilk kez belediye başkanlığına seçilmiş olan Aytaç Durak, 1986 yılında belediyenin büyükşehir statüsüne geçirilmesiyle birlikte¹ kentteki ilk Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur. Durak, son dördü arka arkaya olmak üzere toplamda beş kez Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmıştır ve kentsel siyasette “partiler üstü” konumuyla neredeyse rakipsiz hale gelmiştir. Bu durum, Adana’daki yerel erk yapısının incelenmeye değer olduğunun önemli bir göstergesidir. Sözü edilen erk yapısından hareketle kentteki yerel demokrasi ve

¹ Adana Belediyesi, 19 Haziran 1986’da Resmi Gazete’de yayımlanan 3306 sayılı “Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun” uyarınca büyükşehir statüsüne geçmiştir.

katılım mekanizmalarının ele alınması, katılımcılık ve demokrasi adına sunulan yönetim modelinin ve piyasa dostu devlet anlayışının uygulamaya yansımaları göstermesi bakımından önemlidir.

Demokratik bir model olarak, yönetilenlerin yönetimin karar ve uygulamalarına katılımını ve katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen yönetim, yeni bir katılım mekanizması önerse de -iddia edildiğinin aksine- yerel demokrasiyi geliştiren bir yapısı yoktur. Piyasa güçlerinin ve sivil toplumda buna bağlı olarak gücünü artırmış olan kesimlerin yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarında daha etkin katılımını sağlayan, orta sınıflar ve ücretli çalışan kesimler gibi yerelliğe sosyal yaşam çevresi olarak bakan kesimleri ise etkisizleştiren bir model olması nedeniyle, temsili demokrasinin de gerisine düşen bir katılım modelidir.

Yönetişim yaklaşımı ile ulusal ve uluslararası düzeyde geçerli olan neo-liberal politikalar doğrultusunda yerel yönetimlerin, işgücünün yeniden üretimine yönelik hizmetlerden çok, özel sermayenin büyütülmesine ve kamunun küçültülmesine hizmet eden bir siyasa izlemeleri öngörülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, neo-liberal politikalar çerçevesinde, ağırlıklı olarak özelleştirme ve ihalecilik uygulamalarıyla kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, burjuva demokrasilerindeki ezilen kesimler açısından zaten kısıtlı olan hareket alanlarını iyice daraltmıştır.

Bu çalışmanın amacı; genel bir ifade ile yönetim yaklaşımında temsil edilen demokrasi anlayışını, düşünsel temelleri çerçevesinde ve örnek bir uygulama alanı üzerinde incelemek ve sorgulamaktır.

Çalışmanın konusunu oluşturan unsurlar, pek çok bağımsız disipline bölünmüş olan sosyal bilim alanında birden fazla disiplinin alanı içine girmektedir. Siyaset

bilimi, yönetim bilimi, kentleşme, tarih, ekonomi politik bu disiplinlerden birkaçı olarak ön planda yer almaktadır. Burada benimsenen yaklaşım, her bir disiplinin, belirli bölümlerde, konuya sunacağı katkı ölçüsünde baskın kılınmış olmasıdır. Ancak bu disiplinlerin her biri, çalışmanın bütünselliği içinde kendisine yer bulmuştur.

Tezin tezi - alt tezleri - yanıtı aranacak sorular şunlardır:

Temsili demokrasi ve katılımcı demokrasi yaklaşımları, yerel demokrasi sorununu kendi düşünsel çerçeveleri içinde ele almaktadırlar. Bu genel ele alış sürecinin geldiği son nokta katılımcılığı artırma iddiasını temel argüman yapan yönetim yaklaşımıdır. Ancak yönetim yaklaşımı, demokrasi ve yerel demokrasi açısından temsili demokrasinin bile gerisinde bir durum ortaya koymaktadır. Kapitalizmin egemen sınıfı olan sermaye sınıfına sağladığı yeni iktidar olanakları nedeniyle sosyal gelişmeyi sağlayıcı ve kamucu anlamda bir katılımcılıkla ilgisi yoktur. Karar gücünü toplumun yalnızca bir sınıfına devretmeye yol açması nedeniyle sınıf diktatörlüğü olarak nitelenebilecek bir örgütlenme kalıbıdır. Bu kalıpta sıkça vurgu yapılan ademi merkezîyetçilik ise, iktidarın merkezi hükümetten yerele devredilmesi ve bu suretle özel sektörle hükümet dışı örgütlerin iktidara ortak edilmeleridir. Bu durum, neo-liberal düşüncenin yarattığı, piyasa aktörleriyle sivil toplum kuruluşlarını merkeze alan “küreselleşmeci yerelleşme” olarak adlandırılabilir yeni bir anlayışın doğrudan yansımasıdır.

Bu ana tezden hareketle çalışmada yanıtı aranacak ilk sorular şunlardır:

- Kavramsal ve tarihsel olarak yerel demokrasi sorununun niteliği nedir?
- Yönetim yaklaşımı yerel demokrasi sorununa nasıl bir çözüm önerir?

- Yönetişim yaklaşımının çözümü demokratik midir?

Bu son soruya bağlı olarak iki alt soruya daha yanıt aranacaktır:

- Yönetişim yaklaşımı toplumun her kesiminin çıkarlarını eşit düzeyde korumakta mıdır?
- Yönetişim yaklaşımı yerel demokrasiyi geliştirmekte midir?

Çalışmada yanıtı aranacak bu temel sorulardan başka, burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da çalışmanın varsayımlarıdır. Çeşitli demokrasi teorileri ve bunların yerel demokrasi sorununu ele alış biçimleri üzerinde yapılan incelemelerde ve ardından yapılan alan araştırmasında şu varsayımlar/tezler sınanacaktır :

1. Yönetişim yaklaşımı, neo-liberal ekonomi politikalarının yönetsel boyuttaki bir yansıması olarak piyasa güçleri olarak da adlandırılan özel sermaye kesiminin kamu yönetimi sistemine doğrudan dahil edilmesine, bu sayede toplumdaki gücünü ve etkinliğini artırmasına hizmet etmektedir.
2. Bir temsili demokrasi kurumu olarak belediye ve piyasa güçleri ile sivil toplumda buna bağlı olarak gücünü artırmış olan kesimler yerelliğin ekonomik gelişimini toplumsal gelişiminin önüne koymaktadırlar. Yönetişim modelinin uygulama aygıtları olan Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21 gibi ilk/erken yapılar ise hiçbir zaman, imar planları, kentsel altyapı yatırımları, borçlanma gibi yerelliğin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyecek-etkileyecek önemli konular üzerinde söz sahibi olamamaktadırlar. Yalnızca çevre, yaya hakları, hayvan hakları, şiddet vb. gibi görünürde olan konuları gündemine alıp tartışan,

zaten karara bağlanmış yerel politikaların daha iyi nasıl yaşam bulacağına dair tartışma yapan ve neo-liberal politikalarla belediyelerin uygulamalarını meşrulaştırıcı oluşumlar olarak kalmaktadırlar.

3. Kalkınma ajansı gibi daha sonra beliren yapı ve uygulamalar, neo-liberal politikalar doğrultusunda kamunun küçültülmesi sürecinde özel sektörün/sermayenin işlevlerine belirli bir hız ve işlerlik kazandırmak amacıyla ve sermayeye doğrudan kaynak aktarımının sağlanması yoluyla faaliyet göstermektedirler.

Bu çerçeveden hareketle, Adana özelinde yapılacak alan araştırmasında yanıt aranacak birtakım sorular daha ortaya çıkmaktadır:

- Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21 gibi yapılar Adana’da yerel demokrasiyi güçlendiren bir katılım mekanizması olabilmişler midir?
- Çukurova Kalkınma Ajansı, Adana ve çevresine yerel demokrasinin gelişimi anlamında ne gibi katkılarda bulunmaktadır?
- Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21 gibi yapılar ile Belediye Meclisi’nde alınan kararlarda daha çok hangi sivil toplum kuruluşlarının katılımcı olduğu görülmektedir? Bunların etkinliği ne düzeydedir?
- Bu kurullarda etkin olabilen sivil toplum kuruluşlarının genellikle özel sermaye odaklı kuruluşlar olduğu söylenebilir mi? Yoksa toplumun daha farklı kesimlerinin de bu kurullara etkin bir katılımcı oldukları mı söylenebilir?

Tüm bu sorgulamaların ardından yanıt aranacak en genel soru ise şu şekilde ifade edilebilir: Yönetişime yöneltilen eleştirilerin mi, yoksa yönetim yaklaşımıyla birlikte gelen idealizasyonların mı argümanları geçerlidir?

Yukarıda sıralanan varsayımları sınavabilmek ve soruları yanıtlayabilmek için yapılan incelemeler iki ana bölümde sunulmuştur.

Birinci ana bölümde kavramsal ve tarihsel açıdan yerel demokrasi sorununun niteliği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede ilk olarak, yerel demokrasi sorununun nasıl incelenebileceği veya nasıl incelenmesi gerektiği konusu ele alınmıştır. Ardından temsili demokrasi yaklaşımındaki yerel demokrasi anlayışı, temsili demokrasinin anlam ve niteliğinden başlayarak, temsili demokrasinin krizine, temsili demokrasi yaklaşımındaki katılım olgusunu merkeze alarak temsili sistemin tarihsel gelişimine ve temsili demokrasi içindeki yerel demokrasi mekanizmalarına değinmek suretiyle verilmiştir. Daha sonra ise yönetişimci demokrasi olarak adlandırdığımız yaklaşımdaki yerel demokrasi anlayışı, katılımcı demokrasi, çoğulcu demokrasi ve müzakereci demokrasi yaklaşımlarına, alternatifsiz bir iktidar sarmalı olarak sunulan yönetişim mekanizmasına ve bu mekanizmanın en önemli uygulama araçlarından olan -yerel yönetişim ve bölgesel yönetişim ayaklarını oluşturan- yerel gündem 21 ve kent konseyleri ile bölge kalkınma ajanslarına değinmek suretiyle ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci ana bölümü ise alan araştırmasına ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak, alan araştırmasının yapıldığı Adana'nın sosyo-ekonomik yapısı kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Sosyo-ekonomik yapı incelenirken, Adana'daki tarihi ve demografik dönüşümler ile tarım, sanayi ve ticaretin durumu üzerinde durulmuştur. Alan araştırmasının ikinci kısmında ise Adana'daki temsili demokratik yapılanma temelinde, ilk olarak Adana belediye başkanlarının ait oldukları sınıfsal köken ile Adana'da yapılan seçimler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, Adana'da belediye teşkilatının kurulmasından 1994 yılına kadar olan süreçteki tüm belediye başkanlarının faaliyetlerine değinilmiş ve ardından, Adana'da gerçekleştirilen

seçimler çeşitli parametreler yoluyla irdelenmiştir. Daha sonra ise, Aya Durak yönetiminin 1984-1989 arası ve 1994'ten günümüze dek süren neo-liberal belediyeçilik pratiği, 1950'den günümüze kentsel meknın dönüşümü ve kentteki kuzey-güney ikilemi çerçevesinde toprak ve mekân üretimi boyutlarıyla ve değişik alanlarda sunulan hizmetlerin detaylı olarak ele alınmasıyla incelenmeye çalışılmıştır. Belediye yönetiminin önemli projeleri, yatırımları ve şirketleri bu ereve içerisinde kendilerine yer bulmuştur. 2004-2009 ve 2009-2014 dönemlerinde görev alan Büyükşehir Belediye Meclisi'nin sosyo-ekonomik ve sınıfsal yapısı ile 2001-2008 yılları arasında gerçekleşen belediye harcamalarının analizi ise Adana rneğinde neo-liberal belediyeçilik uygulamalarının ele alındığı son kısımlar olmuştur. Alan araştırmasının nc ve son kısmında ise Adana'daki yönetişimci demokrasi pratiği, Adana Kent Konseyi'nin kuruluş ve işleyişi ile Çukurova Kalkınma Ajansı'nın faaliyetleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Adana leğinde yapılan alan araştırmasının tamamı, yapılan mülakatlarla desteklenmiş ve görsel materyallerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, Adana Büyükşehir Belediyesi'nden toplam 14 kişi ile birebir mülakat yapılmıştır. Bu kişiler; Adana Büyükşehir Belediyesi Başkanı Aya Durak, Büyükşehir Belediyesi Başkan Vekili Zihni Aldırmaz, Belediye Meclisi yeleri (5 kişi-3' aynı zamanda Seyhan Belediye Meclisi yesi), başkan danışmanları (3 kişi) ve daire başkanlarıdır (4 kişi). Adana Kent Konseyi'nden toplam 7 kişi ile mülakat yapılmıştır. Bu kişiler Kent Konseyi'nin faaliyetlerini finanse eden Koza Aş'nin genel müdürü ve 6 konsey katılımcısından oluşmaktadır. ukurova Kalkınma Ajansı'ndan ise biri genel sekreter, ikisi uzman ve ikisi proje değerlendiricisi olmak üzere toplam 5 kişi ile mülakat yapılmıştır. Toplam 26 kişi ile yapılan birebir mülakatlar ses kayıt cihazı ile

kayıt altına alınmıştır.² Ayrıca birebir mülakatlara ek olarak kentte yaşayan pek çok kişi ile görüşmeler yapılmış ve araştırmalara bu görüşmelerden edinilen bilgiler ışığında yön verilmiştir.

Araştırmalara ilişkin belirtilmesi gereken önemli bir husus şudur: Araştırmalar esnasında, uygulamalarına eleştirel yaklaşılacağı baştan belirtilmiş olmasına rağmen özellikle Adana Büyükşehir Belediyesi yetkilileri araştırmalar için muazzam katkılarda bulunmuşlardır. Büyükşehir Belediyesi Başkanvekili Zihni Aldırmaz, araştırmaların bir doktora tezi sebebiyle yapıldığını öğrendiği andan itibaren, ulaşma zorluğu bulunan belgelerin derlenip toparlanmasından, bu belgeleri inceleyebilmek için gerekli olan mekânsal olanakların yaratılmasına kadar her aşamada oldukça önemli yardımlarda bulunmuştur. Büyükşehir Belediyesi meclis üyelerinin bile randevu almakta zorlandıkları Başkan Aytaç Durak, araştırmanın rahat ilerlemesi için ilk olarak randevu talebine olumlu yanıt vermiş ve sorulan soruları yanıtlamıştır. Ardından ise danışmanlarına araştırmanın rahat ilerleyebilmesi için gereken yardımın yapılması hususunda talimat vermiştir. Adana Büyükşehir Belediyesi'nde, aralıklarla toplamda beş kez araştırmalarda bulunulmuştur. Bu araştırmaların ilk dördünde iki-üç günlük dönemler halinde değişik birimlerden bilgi toparlanmaya çalışılmıştır. Beşinci ve son araştırma dönemi ise 10 gün kadar sürmüş ve Büyükşehir Belediyesi yetkilileri bu süre zarfında araştırmaların rahat yürütülebilmesi için bir oda tahsisinde bile bulunmuşlardır. Araştırmaların büyük bölümü söz konusu 10 günlük dönemde tamamlanmış ve belediyeye ilişkin mülakatların tamamı Büyükşehir Belediyesi Başkanvekili Zihni Aldırmaz'ın yardımlarıyla bu süre zarfında gerçekleştirilmiştir. Bir nevi yarı katılımcı gözlem niteliğinde geçen bu 10 günlük süre içerisinde kente ilişkin değişik verilerin toplanması da mümkün olmuştur. Yine uygulamalarına

² Yapılan mülakatlarda kullanılan soru formları Ek-1, Ek-2 ve Ek-3'te sunulmuştur.

eleştirel yaklaşılacağı baştan belirtilmiş olmasına rağmen, Kent Konseyi'nin faaliyetlerini finanse eden Koza AŞ'nin genel müdürü Nurettin Çelmeoğlu ve Adana Kent Konseyi katılımcıları ile Çukurova Kalkınma Ajansı'nın bir uzmanı araştırmalar için önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Çalışma boyunca yapılan araştırmalar arasında, verilere ulaşmak bakımından en fazla sıkıntı çekilen bölümlerden biri Adana'nın belediye başkanları tarihi (veya Adana'daki yerel iktidar tarihinin özeti) niteliğindeki bölüm olmuştur. Fakat bu bölümün araştırmaları, Adana gibi büyük bir kentin belediyesinin, neredeyse bir asır boyunca özellikle Ramazanoğulları ailesinin ve kentte büyük nüfuz sahibi olan birkaç ailenin egemenliğinde bulunduğu yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla birlikte, heyecanlı bir arkeolojik kazıya dönüşmüştür. Her bir belediye başkanı ile ilgili ayrıntı, bir tür eski çağ kalıntısı bulmak kadar heyecan vermiştir. Bu heyecan ise yaşanan zorlukları gölgede bırakmıştır.

Çalışmanın birinci bölümüne başlamadan önce, bir örnek kent üzerinde benzer incelemelerde bulunulan, alan araştırmasına dayalı, kitaplaştırılmış birkaç çalışmaya değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmalardan ilki Muharrem Varol'un Bandırma kenti üzerinde yaptığı çalışmadır. "Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi" adıyla 1989 yılında basılan bu çalışmada Varol, yerel erk yapısı ve bu yapının demokratikleşmesi doğrultusundaki değişim eğilimlerini belediye yönetimi çerçevesinde ve Bandırma kenti örneğinde ele almıştır. Varol'un vardığı sonuçlara göre, kentteki yerel erk yapısının birincil öğeleri esnaf ve tüccar kesimi ile serbest meslek mensuplarıdır. Ancak Varol'a göre esnaf ve tüccar kesimi yerel erk yapısı üzerinde başat etkiye sahiptir. Yerel erk yapısının bu birincil öğeleri için yerel siyaset, ulusal siyasal karar alma merkezlerine geçiş işlevi görmeyen yanında,

kentteki ekonomik çıkarlarını koruma ve artırma işlevi görmektedir. Bu kesimler için yerel siyasete katılmanın anlamı, kentteki çıkarlarını korumak ve kollamaktır. Bununla birlikte yerel erk yapısı, sosyo-ekonomik gelişme, kentleşme ve sanayileşmeyle ulusal düzeyde rekabetçi siyasal sistemin gelişmesine koşut olarak görece daha demokratik bir biçim kazanma eğilimleri taşımaktadır (Varol, 1989: 405-408). Ancak bu çalışmasında Varol, çalışmasının bulgularıyla çelişkili bir biçimde ekonomik seçkinler ile esnaf ve tüccar kesiminin yerel siyasetteki ağırlığının giderek azalma eğiliminde olduğunu da belirtmekte ve “toplumsal sınıflar ile siyaset arasındaki ilişkiler hiç de sanıldığı kadar açık biçimde görülmemektedir” saptamasında bulunmaktadır (Varol, 1989: 409-410). Bu saptamalardaki çelişkiye rağmen Varol’un söz konusu çalışması bir alan araştırması olarak dikkatle incelenmeyi ve burada anılmayı hak etmektedir.

Bir diğer çalışma Sema Erder’in “İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye” adıyla basılan çalışmasıdır (Erder, 1996). Geniş çaplı bir alan araştırmasının bulgularına dayanan ve Ümraniye üzerinden gecekondulaşma, iç göç, kentlilik, yerellik, hemşehri dayanışması, arazi mafyası gibi olguların ele alındığı bu çalışmada Erder, Ümraniye’yi kesintisiz büyüme süreciyle kentleşme ve göç üzerinde çalışan sosyal bilimciler için hem tipik hem özgün bir örnek olarak nitelendirmektedir. Erder’in araştırması Ümraniye’yi, bir “konut alanı” olarak ayrıntılarıyla incelemekte ve gecekondulardan ‘aile apartmanları’na, muhtarlardan ‘belediyeciler’e, hemşehri derneklerinden arkadaşlık ilişkilerine, kısa sürede kendi işini kuranlardan işsizlere, memleketlerin bulunduğu yeni bir “memleket” olarak somutlaştırmaktadır. Erder çalışmasında çok önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bunlardan birisi gecekondu toplumunun kentsel iş ve konut pazarlarına kent ile karşılıklı ilişki ağları kurarak,

devingen süreçler yardımıyla yerleşiyor olması, bu devingenliğin içinde heterojen bir toplum oluşturması ve her aşamada bu devingenliğin genel tasarımına önemli katkılar yapmasıdır. Bir diğer önemli sonuç ise zaman perspektifi içinde mekânlar arası devingenliğin ilişkileri giderek sertleştirmesi ve gerginleştirmesi saptamasıdır. Bununla birlikte, gecekondular toplumunu tek boyutlu bir konut sorunu içinde yorumlamanın ne ölçüde büyük bir eksiklik olduğunu ortaya koyan saptamalar Erder'in çalışmasının özgünlüğünü ortaya koyan önemli bir unsurdur.

Sema Erder'in Nihal İncioğlu ile birlikte hazırladıkları "Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984–2004" isimli araştırma burada değinilmesi gereken bir diğer çalışmadır (Erder ve İncioğlu, 2008). Yeni dönemin İstanbul'undaki siyasi değişimin anlatıldığı bu çalışmada İstanbul'un büyükşehir ve ilçe belediye meclisleri üyelerinin toplumsal köken, hemşehrilik ve meslek dökümleri de "değişim" in yönlerini göstermektedir. Çalışma, İstanbul örneğini ele alarak bütün bu değişim sürecinin sonucunda oluşturulan yeni büyükşehir belediye modelini, dönemlerine ve belediye başkanlarına göre yerellik-merkezilik çerçevesinde incelerken meclis üyelerinin eğitimi, meslekleri, doğum yerleri, mensup oldukları siyasal partiler gibi etkenleri de dikkate almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nin yapısı ve bu mecliste bulunan kişilerin belediye ve belediyecilik hakkında ne düşündükleri konusunda önemli bilgilere yer vermektedir. Çalışma tüm dünyadaki yerelleşme hareketleriyle birlikte Türkiye'de de son 20 yılda yerel yönetimlerde ve yerel politikada gözlenen değişimi ele almaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneğinden hareketle yapılan bu araştırmanın sonucunda zayıf bir meclis, önemli yetkileri kendisinde toplamış bir başkan ve

teknokrat kadrolar aracılığıyla işleyen bir belediyeçilik sisteminin oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

Burada değinilmesi gereken bir diğerk alan araştırmasına dayalı çalışma ise Ali Ekber Doğan'ın çalışmasıdır. “Eğreti Kamusalılık, Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyeçilik” adıyla basılan bu çalışmada Doğan, Kayseri kenti örneğinde “Milli Görüş” geleneğinden gelen siyasi kadroların yönetimindeki belediyeçilik pratiğini ele almıştır. İslamcı belediyeçiliğe ve muhafazakâr mekân üretim politikası ile kent imgesine dair önemli saptamalarda bulunan Doğan, çalışmasında yerel sınıfsal-toplumsal ittifak yapısını, geleneksel eşraf ve yükselen yeni burjuvazi çerçevesinde analiz etmiş ve kent yoksullarını “tavlayan” hayırsever yardım politikası ile bu politikanın neo-liberalizme eklemelenmedeki başarısını “eğreti kamusalılık” olarak adlandırmıştır. Doğan'a göre, gerek şeffaflık ve katılımcılığın içerikleri farklılaştırılarak öne çıkartılması, gerekse yerel sermaye ve İslamcı çevreleri ciddi bir seferberliğe sevk eden yoksula yardım faaliyetleri, belediyenin kamucu yanlarını tasfiye edip, onu bir hizmet şirketine dönüştürmüştür. Bu durum neo-liberal anlayış ve “dünya kenti” olma adına kentselliği gerileten mekân düzenlemeleriyle birleştirildiğinde ortaya “eğreti kamusalılık” olarak değerlendirilebilecek bir kentsellik biçimi çıkmaktadır (Doğan, 2007: 39-40). Çalışma tek parti iktidarından DP-AP çizgisine, 12 Eylül sonrası ANAP tecrübesine, sosyal demokrat yönetimlere ve oradan son dönemlerinde neo-liberal çizgisi belirginleşen İslamcı belediyeçiliğe uzanan sürecin analizini yaparken, 1970'ler CHP'sinin “üretici/toplumcu belediyeçilik” akımı ile 1989-1994 döneminin SHP deneyimi arasında önemli bir mukayesede de bulunmaktadır. Doğan, kenti “değişim değeri” (yani rant ve pazarlama nesnesi ve sermaye açısından çekici hale getirilmesi gereken bir unsur)

olarak görmekle, “kullanım değeri” (yani yaşamın yeniden üretileceği, sağlıklı barınma ve çalışma koşullarına sahip bir mekân ve ilişki ağı) olarak görmek arasındaki temel politik farklılıkta (Doğan, 2007: 18), ilkinin giderek ağır bastığı ve bunun kent üzerinde ciddi bir tahribata yol açtığı saptamasında bulunmaktadır.

Bu kısımda değinilmesi gereken son alan araştırmasına dayalı çalışma ise Sevilay Kaygalak’ın “Kapitalizmin Taşrası, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Bursa’da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim” adıyla 2008 yılında basılan çalışmasıdır. Bu çalışmasında Kaygalak, Osmanlı iktisadi tarihi içinde -ipek sektöründe kendini gösteren kapitalist sanayileşme nedeniyle- (Kaygalak, 2008: 201) istisnai sayılabilecek bir yeri olan Bursa kentini, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek olan süreçte kapitalist ilişki biçimleri çerçevesinde ele almıştır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kapitalizmin Bursa kenti ve sosyal hayatındaki etkilerinin kapsamlı bir analizinin yapıldığı bu çalışma, ilgili literatürde, Türkiye coğrafyasındaki kapitalist kentleşme deneyiminin incelenmesi genellikle ulus-devlet sonrası döneme odaklandığı için (Kaygalak, 2008: 10) son derece önemlidir. Kaygalak’a göre mekânı toplum kuramına dahil etme çabalarının bir parçası olan bu çalışma, yapılandırılmış bir biçim olarak kent ve David Harvey’in söylemiyle “bir yaşam biçimi olarak kentsellik” olgularını, topluma yönelik tarihsel, bütüncül ve ilişkisel bir kavrayış geliştirmeye yardımcı, kuramsal bir çabanın konusu ve belki de “aracı” haline getirme gayretindedir (2008: 12-13). Daha somut olarak ifade etmek gerekirse Kaygalak’ın çalışması, bir Osmanlı kentinin, 19. yüzyılda geçirdiği dönüşümü, toplumun sosyo-ekonomik ve politik örgütlenmesinin içine girdiği değişimin temel niteliğini ortaya koyacak biçimde incelemektedir. Kaygalak’a göre (2008: 201-208), 19. yüzyılda Bursa’da görünür hale gelen değişim, 17. yüzyıldan itibaren adım adım ekonomi ve topluma sirayet eden kapitalist mantığın sonucudur ve bağımlı bir çerçevede gerçekteleşmiştir. Sanayi Devrimi sonrası Avrupa’nın artan ham ipek gereksinimi Bursa’nın yaşadığı değişimin en belirgin dinamiğini oluşturmaktadır.

Ancak Bursa'nın bu dış dinamiğin etkisi altına girmesi 19. yüzyıla özgü bir olgu değildir. Bu yüzyılın sonlarına doğru üretim ve tüketim tarzlarında, yönetim anlayışında ve toplumsal kurumlarda, mekânsal pratik ve süreçlerde, sosyalleşme ve bilinç biçimlerinde, değerler dizgesinde kendini iyice belli eden değişimin kökü bundan iki yüzyıl öncesine uzanmaktadır.

Bir örnek kent üzerinde benzer incelemelerin yapıldığı, alan araştırmasına dayalı bu beş kitaplaştırılmış çalışmaya değindikten sonra, belirtilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır: Bu çalışmalardan Muharrem Varol'un "Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi" isimli çalışması, Sema Erder'in Nihal İncioğlu ile birlikte hazırladıkları "Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984–2004" isimli çalışma ve Ali Ekber Doğan'ın "Eğreti Kamusalılık, Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik" isimli çalışması yerel siyaset olgusunu belediye örneğinde ele alan çalışmalardır. Sema Erder'in "İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye" adlı çalışması ve Sevilay Kaygalak'ın "Kapitalizmin Taşrası, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Bursa'da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim" isimli çalışması ise kentsel belediyenin ele alındığı veya yerel demokrasi sorununa ilişkin çalışmalar değildir. Bu çalışmada ise, yerel demokrasi sorununun temsili demokrasi ve yönetişimci demokrasi yaklaşımları çerçevesinde kavramsal ve tarihsel olarak ele alınması ve bu zemin üzerinde açıklanan yerel demokrasi ve katılım mekanizmalarının Adana örneği üzerinden tartışılarak somutlaştırılması söz konusudur. Yerel siyaset ve yerel demokrasi olguları hem belediye kurumu üzerinde hem de kentteki yönetim mekanizmaları üzerinde incelenecektir. Bu incelemeden önce ise kentin tarihi ve demografik dönüşümüne ilişkin önemli bulgular ortaya koyulacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada yapılmaya çalışılacak olan şey, daha önce herhangi bir kent düzleminde yapılmamış olan bir şeydir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN YEREL DEMOKRASİ SORUNU

Günümüzde demokrasinin erdemine o kadar çok sayıda sistem ve ideoloji sahip çıkmaktadır ki, Marshall'ın deyimiyle (1999: 140) demokrasi sözcüğünün gündelik kullanımının fiilen anlamsızlaştığını söylemek mümkündür. Hemen her türden siyasal düzenlemeyi meşrulaştırmak için demokrasi terimine başvurulması günümüzde çok sık rastlanan bir durumdur.

Halkın yönetimi veya halkın iktidarı anlamına gelen demokrasi kavramından hareketle, zaman içerisinde, yereldeki halkın yönetimi veya yerel halkın iktidarı anlamına gelen yerel demokrasi kavramı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla demokrasi için geçerli olan kilit soru, yerel demokrasi için de geçerlidir: Kim yönetiyor?

Liberal anlayışın öne sürdüğü gibi yerel demokrasi sorunu, yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle sınırlı bir sorun değildir. Yerel demokrasi sorununun en can alıcı noktası, yerelde kimin yönetimde bulunduğudır. Bir yönetim biriminde yerel demokrasiden söz edebilmek için her şeyden önce karar mekanizmalarının toplumsal tabana eşitlikçi, açık ve dengeli bir şekilde dağılmış olması gerekmektedir. İktidarda yerel halkın olmadığı veya “kim yönetiyor?” sorusuna “yerel halk” cevabının verilmediği bir yönetim biriminde yerel demokrasiden bahsetmek olanaksızdır. Ancak liberal anlayışa uygun olarak, kimi yönetim birimlerinde, yerel nitelikli karar mekanizmaları belirli bir sınıf, zümre veya ailenin egemenliğinde olmasına karşın veya politika yapma faaliyeti meslek haline dönüştürülerek bir grup seçkinin tekelinde bulunmasına karşın, merkezi yönetimin müdahalesinden uzak/özerk olma talebiyle yerel demokrasiye ulaşılabileceği

yanılıgısı mevcuttur. Geniş halk kesimlerinin temsilini önemsemeyen bu talep, demokrasinin egemenlerin çıkarlarına hizmet etmesini sağlamak amacındadır. Bu türden bir yerelciliğin yerel özerklik talebi, yerel hizmetlerin özelleştirilmesi, merkezi ve yerel parçalarıyla bir bütün oluşturan kamu rejiminin dağıtılarak küresel sermayenin etkinliğinin artırılması ve neo-liberal politikaların rahatlıkla uygulanabilmesi gibi hedefleri içermektedir.

Temsili demokrasinin yerel demokrasi açısından özgün uygulamaları bulunmaktadır. Bunların başında yerel yönetimlerin karar ve yürütme organlarının siyasal seçim usûlüyle oluşturulması gelmektedir. Bundan başka, genel olarak sistemin tümüne hakim olan yönetsel mekanizmalar ve iktisadi uygulamalar da mevcuttur. Temsili demokraside hizmetlerin genel olarak bürokrasi eliyle yürütülmesinin yerini, neo-liberal politikalar doğrultusunda, özel sektör ile ortaklıklar temelinde çalışma usûlüne bırakması bu uygulamaların başlıca örneklerindedir. Temsili organların yeterince hızlı ve yerinde karar verememekle suçlanmaları ve bu nedenle en uygun kararları alabileceği iddia edilen sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmalarına katılımı ve özel sektörle işbirliği içinde karar alma mekanizmalarının yapısının tümünden değiştirilmesi de neo-liberal politikaların bir uzantısıdır.

Halkın belirli bir süre için belirli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına kararların bu temsilciler tarafından alınması olarak tanımlanabilecek temsili demokrasi, demokrasi pratiğinin bir ritüele dönüşmesi ve seçimlerde oy vermeye indirgenmesi, parti sisteminin ve temsilcilerin toplumun temsilcisi olmaktan çıkıp bireysel veya grupsal çıkarlar için çalışmaları, parlamentoların halkı temsil eden kurumlar olmaktan uzaklaşmaları, halk iradesinin kamu yönetiminin karar alma

mekanizmalarına etkide bulunamaması, partilerde “tek adam hegemonyası”nın yaratılması, oligarşik örgütlenmeler nedeniyle demokrasinin toplumsal yarara aykırı olarak işleyebilmesi, yerelde “belediye hanedanlıklarının” oluşması gibi daha pek çok argümanla eleştirilmektedir. Bu durum, temsili demokrasinin krizi olarak adlandırılmakta ve ortaya çıkan bu krize neo-liberalizm içinden çıkma bir model olan yönetim modeli çare olarak sunulmaktadır. Bu modelin, temsili demokrasinin mevcut yapısını güçlendirerek, çok daha katılımcı bir yapı oluşturacağı iddia edilmesine rağmen, ortaya koyduğu model, pek çok eksiklik içeren ve ağır aksak işleyen temsili demokrasiyi bile aratacak cinstendir.

Tüm demokrasi tarihi boyunca üzerinde durulan “katılım” unsurunun ön planda tutulduğu yeni arayışlar sonucunda ortaya çıkan katılımcı demokrasi yaklaşımı, sosyal demokratların, sosyalist geleneğin devrimci tutumundan uzaklaşmaları ve katılımı reformcu bir zeminde ele almaları nedeniyle, liberal demokrasi geleneğinin öngördüğü türden katılımcılığın hakim olduğu bir görünüme bürünmüştür. Halkla temsilci arasında gelişen uçurumun giderilmesi amacıyla temsili demokrasinin revize edilmesi gerektiği görüşü çerçevesinde, sosyal demokratlar tarafından önerilen halk katılımı ve bu yolla doğrudan demokrasiye yaklaşma olgusu, neo-liberal yeniden yapılanma sürecinde katılımı sadece seçkinlerin dahil olduğu bir içeriğe büründürmüştür. Özellikle 1980 sonrası dönemde katılım olgusu, hizmetlerin ihale yoluyla özel sektöre gördürülmesi, özelleştirme, kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, kamu-özel ortaklıklarının kurulması ve rekabetçiliğin güç kazanması gibi olguların anahtar kavramı haline gelmiştir. Bu duruma uygun olarak, katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen yönetim modeli, sermaye sınıfının çıkarlarını bir adım öteye taşımaktan ibaret bir katılımcılığı öngörmektedir.

Bu bölümde, kavramsal ve tarihsel açıdan yerel demokrasi sorununun niteliği, bu sorunu nasıl ele almak gerektiği sorusundan hareketle, temsili demokrasi ve yönetişimci demokrasi yaklaşımları ekseninde incelenecektir. Bu çerçevede ilk olarak yerel demokrasi sorununun nasıl incelenebileceği veya nasıl incelenmesi gerektiği üzerinde durulacak, ardından temsili demokrasi yaklaşımındaki yerel demokrasi anlayışı ve yönetişimci demokrasi olarak adlandırdığımız yaklaşımdaki yerel demokrasi anlayışı incelenecektir. İncelemelerde, sözü edilen demokrasi tiplerinin iktisadi özü ve yönetsel mekanizmaları açıklanmaya çalışılacaktır.

I. YEREL DEMOKRASİ SORUNU NASIL İNCELENEBİLİR?

Eski Atina bilgelerinden başlayarak, insanoğlunun düşünce gündeminden hiç düşmeyen demokrasi (Tanilli, 2007: 27) Latince bir terimdir. Bu terim eski Yunanca'daki “*democratia*” sözcüğünden türemiştir. *Democratia* sözcüğü ise “*demos*” (halk) ve “*kratos*” (yönetim) sözcüklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Demokrasi tanım olarak, halkın yönetimi veya halkın iktidarı anlamına gelmektedir (Tanilli, 2007: 27; Sartori, 1996: 22). Demokrasiyi halkın yönetimi olarak gören anlayış, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, modern bir siyasal fikir, amaç ve ideoloji olarak hemen hemen evrensel bir nitelik kazanmıştır (Dahl, 1993: 3). Bununla beraber, demokrasinin tek bir tanımı olduğunu ileri sürmek güçtür. Çünkü demokrasi kavramının genel kabul görmüş tek bir açıklaması bulunmamaktadır (Ateş, 1995: 116). Ancak demokrasiyi, klasik tanımıyla, halkın kendi kendini yönetmesine olanak veren bir yönetim biçimi olarak ifade etmek makul görünmektedir (Çukurçayır, 2000: 11).

Kent devleti demokrasisi ilk olarak Sümer'de görülmüştür. Fakat demokrasi, tarihteki en olgun biçimine Eski Yunan'da kavuşmuştur. Eski Yunan'da, önceleri yönetimde köle sahibi aristokratlar bulunmaktaydı. Zamanla deniz ticaretinin gelişmesi ve limanlarda kentlerin serpilmesiyle kentli bir halk belirdi. Kentli halk, gemi sahiplerinden, tacirlerden, gemilerde çalışan tayfalardan oluşuyordu. Ayrıca dışarıya satılan şarap, zeytinyağı, silah çömlek gibi malların yapıldığı yapımevlerinin sahipleri ve işçileri de kentli halktan sayılıyordu. Tüm bunlar ‘*demos*’ adı altında toplanan bir sınıfı oluşturmuş ve zamanla ekonomik gücü ele geçirmiştir. Aristokratlar ekonomik gücü elden kaçırmış olmalarına karşın, siyasal gücü yani

kentlerin yönetimini bırakmak istememişlerdir. Ekonomik gücün ardından siyasi gücü de ele geçirmeye çalışan *demos* ise, aristokratların karşı koyması sonucunda yaşanan devrimler sonucunda kentlerin yönetimini ele geçirmiş ve kurdukları yönetime de “halk yönetimi” anlamında “demokrasi” adını vermiştir. Ancak buradaki “halk”, kendilerine seçme ve seçilme hakkı tanınan kentli nüfusla, yani “vatandaşlar”la sınırlı bir topluluktur. Köleler, kente yerleşmiş yabancılar ve kadınlar bu çemberin dışında bırakılmışlar ve vatandaş sayılmamışlardır. Vatandaş sayılmadıkları için halktan da sayılmamışlardır. Bu durum halk meclisi ve halk mahkemesi gibi halkın kendi kendini doğrudan yönettiği mekanizmalarda yer alamamaları sonucunu doğurmuştur. Ancak köleler, kadınlar ve yabancılar dışarıda bırakılsa da tüm vatandaşlar halk meclisine girebildiği için Eski Yunan’da uygulanan sisteme sınırlı da olsa demokrasi demek mümkündür (Şenel, 2001: 239-240). Bu sınırlı demokrasi “doğrudan demokrasi” biçiminde işletilmekte idi. Yani vatandaşların kendi kendini, seçtiği temsilciler aracılığı ile dolaylı yoldan değil, doğrudan kendisinin yönettiği bir demokrasiydi. Bunun nedeni ise seçim yapılması halinde aristokratların ve zengin kesimlerin eninde sonunda kendilerini seçtireceklerinin bilinmesiydi. Bu da demokrasinin değil, oligarşinin egemen olması anlamına gelecekti.

Eski Yunan’ın bir benzeri olan sisteme Roma’da rastlanmaktadır. Roma, bir imparatorluk olmadan önce kent devleti idi. Etrüskler İtalya’ya gelip, yerli halkı boyunduruk altına almışlar ve Roma kent devletini kurmuşlardı. Toprak sahibi yerli aristokratlar M.Ö. 500 dolaylarında ayaklanıp bu krallığı yıktılar. Krallık yerine koydukları düzene de “halk yönetimi” anlamına çok yakın olan, “halk için yönetim veya kamu yararına yönetim” anlamına gelen “*Res publica*” adını verdiler. Res

publica sözü, Batı dillerine “*republic*” olarak, Arapça’ya ise “*cumhuriyet*” olarak çevrildi ve buradaki ‘cumhur’ halk anlamına gelmekte idi. İşte Roma’da kent devleti zamanında, yani imparatorluktan önce böyle bir “cumhuriyet dönemi” yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde demokrasi yönünde bazı adımlar atıldı ve halka yönetimde söz verilmeye başlandı. Ancak Roma’da da halktan sayılmayanlar bulunmaktaydı. Bu gruplar arasında hiçbir hakları bulunmayan ‘köleler’, özgür olmalarına karşın seçme ve seçilme hakları olmayan ‘sığıntılar’ bulunmakta idi. Bunların sığındıkları Roma vatandaşlarına ise ‘patron’ denilmekte idi. Patronlar, hem özgür hem de siyasal haklara sahip olan “vatandaşlar” takımının zengin kesimiydi. Vatandaşlar da kendi aralarında ayrılmışlardı. Kabile başkanı aristokratlar ‘*patrisiya*’ olarak, sıradan halk ise ‘*pleb*’ olarak anılmakta idi. Bu iki sınıftan pleblerin az da olsa mülkleri vardı. Ancak hiç malı mülkü olmayan ve çocuklarından başka sahip oldukları bir şeyleri bulunmayanlar da bulunmaktaydı. Bunlara da “bol çocuklular” gibi bir anlama gelecek şekilde ‘*proletarya*’ adı verilmişti. Roma’nın bu sınıflı yapısı, Eski Yunan demokrasisine benzer bir demokrasi biçimi ortaya çıkarmıştır (Şenel, 2001: 243). Zaman içinde şekillenmekle birlikte aristokratların toplanıp, tartışıp, yasalar çıkarttığı “senato” ve pleblerin kurdukları “halk meclisi” uygulamaları Roma’daki en belirgin demokrasi unsurlarındandır. Ancak pleblerin halk meclislerine kavuşması o kadar kolay olmamıştır. Aristokratların yönetime plebleri dahil etmek istememeleri sonucunda plebler Roma’dan ayrılma girişiminde bulunmuşlar ve üretken kitleler olmadan bir toplumun, bir devletin ayakta duramayacağını farkına varan aristokratlar geri adım atmak zorunda kalmışlardır (Şenel, 2001: 244-245).

Klasik Yunan kent devleti demokrasisi (doğrudan demokrasi), İtalyan Rönesans’ı kent devletleri cumhuriyetçiliği, batıda temsili yönetim düşüncesinin

ortaya çıkışından; halk meclisleri düşüncesi, Fransız Devrimi'nden kaynaklanan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri ile çeşitli toplumsal hareketler ve insan hakları mücadelelerinden beslenen demokrasi, halkın yönetime doğrudan katılımına dayanan bir tür yerel siyasal düzen olarak algılanmıştır. Buna karşın ulus devlet demokrasisi olarak nitelenen demokrasi tipi 19. yüzyılın ürünüdür. Gerek işleyişi ve gerekse boyutları bakımından tarihsel köklerinden önemli farklılıklar göstermektedir (Yıldırım, 1993: 19-20). Çünkü daha önce de belirtildiği üzere, Eski Yunan demokrasisinde kadınlar, geniş bir kesimi kapsayan köleler ve yabancılar sistemin dışında bırakılmışlardı, sistem sadece özgür yurttaşları kapsayan sınırlı bir demokrasiydi. Bununla beraber, Eski Yunan demokrasisinde *demos*, birbirinden ayrı duran bireylerden çok kolektif veya toplumsal bir organ işlevine sahipti ve buradaki karar alma mekanizması ancak yurttaş topluluğu sayıca sınırlı ve türdeş bir bütün olarak kaldığı sürece işleyebilirdi.

Görüldüğü üzere demokrasiye daha ortaya çıktığı andan itibaren çok çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Ancak kesin olan şey demokrasinin sınıflı bir toplumsal yapı içerisinde doğduğu ve hakim unsurlarının, mülkiyet sahibi sınıf ve erkekler olduğudur. Yani demokrasi, sınıflı bir toplumsal yapının mülkiyete dayanan ve ataerkil bir uygulaması olarak hayatına başlamıştır.

Antik çağda köle ve mülkiyet sahibi “yurttaşlar” için varolan demokrasi, köleler, kadınlar ve yabancılar için baskı ve sömürü rejimiydi. Burjuvazinin iktidara gelişiyle birlikte şekillenen modern demokrasilerde de sınıfsal egemenlik ve sömürüye dayanan niteliğinin özü itibariyle pek fazla değiştiğini söylemek mümkün değildir (Çiftiyürek, 2005: 128). Bu nedenle de sınıflı toplumlarda demokrasi, aslında sınıf egemenliğinin bir biçimidir. Özelde kapitalist sistemde demokrasi, biçimsel

olarak yasalar önünde herkesin eşit olduğunu iddia etse de özünde azınlığın demokrasisidir (Çiftyürek, 2005: 128). Çünkü sömürülen ile sömüren, kapitalist sermaye sahibi ile ücretli işçi, toprak ağası ile tarım işçisi veya topraksız köylü arasında bir toplumsal eşitlikten bahsetmek olanaksızdır. “Çoğulculuk”, temelde toplumsal farklılık terimiyle üzeri örtülen böyle bir toplumsal eşitsizlikler yapısının ürünüdür.

Demokrasinin ana yurdu olan Eski Yunan’da, Platon ve Aristo gibi önemli bazı filozoflar demokrasiyi eleştirmişler ve demokrasi için “ayak takımının yönetimi” gibi aşağılayıcı kavramlar kullanmışlardır. Onlara göre demokrasi, cahil çoğunluğun bilgi sahibi azınlık üzerindeki baskısıdır. Fakat demokrasi, diğer yönetim şekillerinin arasından sıyrılarak günümüzde en yaygın olarak kullanılan devlet sistemi haline gelmiştir. Artık siyaset bilimciler hangi sistemin daha iyi işlediğinden çok hangi demokrasinin daha iyi işlediği konusunda tartışma yapmakta ve liberal, sosyalist, muhafazakâr vs. yaklaşımlar kendi demokratik sistemlerinin erdemlerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle demokrasinin çok fazla sayıda tanımı oluşmuştur. Demokrasinin tanımı tartışması günümüzde hala devam eden bir tartışmadır. Bu tartışmalarda demokrasiye çok çeşitli misyonlar yüklenmektedir. Çoğunluğun yönetimi, azınlık haklarının güvence altına alındığı yönetim, sosyal eşitliği sağlamaya çalışan yönetim, halka fırsat eşitliği sağlamayı amaç edinen yönetim, kamu hizmetinde bulunmak için halkın desteğine ihtiyaç duyan yönetim gibi pek çok tanım demokrasi tartışmaları içerisinde yer bulmaktadır. Ancak tartışmalarda kesin olan, tüm demokrasilerin ortak yönünün halka dayanmak olduğudur.

Günlük hayatta halkın, bir ülkede yaşayan tüm insanları kapsadığı düşünülse de pratikte demokrasi, tarihinden beri halka bir sınırlama koymuştur. Atina demokrasisinde bütün yurttaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahipti, fakat daha önce de belirtildiği üzere o günün koşullarına göre kadınlar, köleler ve o kent devletinde doğmamış olanlar bu haklara sahip değillerdi. Roma İmparatorluğu'nda ise demokratik haklar genellikle sosyal sınıf ayrımına göre şekillenirdi ve güç elitlerin elindeydi. Ortaçağ'da demokrasinin gelişme süreci içindeki en büyük olay ise Britanya'da kralın yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlayan *Magna Carta Libertatum*'un (Büyük Sözleşme) ilan edilmesidir. Bu belge doğrultusunda ilk seçimler 1265 yılında yapılmıştır. Fakat bu seçimlere, yapılan kısıtlamalar sebebiyle, halkın çok az bir bölümü katılabiliştir.

Demokrasinin değişik sistemler içinde uygulanması değişik demokrasi biçimlerini de beraberinde getirmiştir. Bu demokrasi biçimlerini; klasik demokrasi, liberal demokrasi, sosyal demokrasi, anayasal demokrasi, çoğulcu demokrasi, katılımcı demokrasi, sosyalist demokrasi, parlamenter demokrasi gibi pek çok değişik biçimde sıralamak mümkündür. Bu değişik demokrasi biçimlerini ayrı ayrı ele almak kuşkusuz farklı bir çalışmanın konusudur. Ancak burada önemli olan şey, tüm bu demokrasi biçimlerinin bir biçimde katılım olgusuna dayanmaları ve bu olgudan hareketle de bir tür yerel demokrasi mekanizması içermeleridir.

Demokrasinin tanımında ve algılamasında olduğu gibi, yerel demokrasinin tanımında da tek bir açıklama veya tanımlama yapmak mümkün değildir. Bu noktada, yerel yönetim ve demokrasi ilişkisine değinmek yol gösterici bir nitelik arz etmektedir.

Yerel yönetimleri; belirli bir coğrafi alanda yaşayan yerel topluluğun bireylerine, bir arada yaşamak nedeni ile kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacıyla kurulan, karar organları ve bazı durumlarda yürütme organları yerel topluluk tarafından seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görev ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, merkezi yönetimle olan ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileri olarak tanımlamak mümkündür (TODAİE, 1992: 1). Bugün hemen hemen bütün ülkelerde yerel yönetimlere demokratik kurumların önde gelenlerinden biri gözüyle bakılır. Bunun başta gelen nedeni, yerel yönetimlerin halkın kendi kendini yönetmesine olanak veren kurumlar olmasıdır (Keleş, 2000: 57). Güler'e göre (2006: 11-12) yerel yönetimlerin bu üstünlüğü, eskiden beri kendiliğinden sahip oldukları bir niteliğe bağlıdır: Halka en yakın hizmet birimi olmak. Yerel yönetimler gerçekten de coğrafi uzaklık ölçüleri açısından "halka en yakın hizmet birimi"dirler. Fakat bu deyişin çağrıştırdığı içerik bakımından halka yakınlık, coğrafi değil, toplumsal mesafeyle ilgili bir konudur. Günümüzde bu halka en yakın hizmet birimleri benzerlerinden farklarını ortaya koyabilmek için kimi zaman golf sahaları yapmakta, kimi zaman kente Manhattan görünümü kazandırmaya çalışmakta ve bu yollarla kenti ülkeye ve dünyaya tanıtmaya çabası içine girmektedirler. Yani yerel yönetimler Güler'in deyişiyle (2006:12) yönettikleri toprakları ve mekânları yörenin halkı için değil, hep çok değer verilen yatırımcılar veya misafirler için hazırlama telaşındadırlar. 1980'li yıllarda ortaya atılan yeni sağcı hedef tutturulmuş ve "yarışan yerellikler" yaratılarak, "küresel düşün yerel davran" anlayışı egemen kılınmıştır. Yerel artık halk için değil, küresel içindir.

Halka yakınlığın toplumsal mesafeyle ilgili bir kavram olduğu göz önüne alındığında, kurumların hizmetleri yerel halkın ortak gereksinimlerini karşılamak güdüsüyle, kendi personeli ve vergi gelirleri aracılığıyla ve hizmetten herkesin koşulsuz yararlanması yoluyla veriliyorsa burada “hizmette halka yakınlık” sağlanmış demektir. Ama eğer hizmetler kente yerleşmiş veya yerleşmesi muhtemel şirketlerin beklentileri doğrultusunda planlanıyor ve veriliyorsa, hizmetler hizmeti satın alma koşulu temelinde ticari esaslara göre veriliyorsa burada -her ne kadar coğrafi yakınlık söz konusu olsa da- toplumsal mesafe çok genişlemiş demektir (Güler, 2006: 12). Sermaye yatırımlarını teşvik etmek ve kenti cazibe merkezi haline getirmek için var gücüyle çalışan, ama yerel halkın sağlık, barınma, eğitim, ulaşım, kültür, su, çöp gibi en temel gereksinimlerini karşılamak söz konusu olduğunda çok da “girişimci” olmayan, bu gereksinimlerin karşılanmasını küresel şirketlere imtiyazlar vererek ve ihalecilik yoluyla özel şirketlere devrederek halletmeye çalışan bir yerel yönetimin halka yakın olduğunu söylemek olanak dışıdır. Bu bağlamda, Güler’in de belirttiği gibi (2006: 13), fiziksel yakınlığın, toplumsal uzaklık aşamadığı müddetçe bir anlamı yoktur. Küresel yerelleşme politikası, coğrafi yakınlık ölçüsünü kullanarak toplumsal uzaklıkları durmaksızın artırmaktadır.

Yerel yönetimler merkezileşmiş ulus devletlerde “demokrasinin beşiği” ve yerel demokrasinin temeli olarak nitelendirilmişlerdir. Modern demokrasinin ortaçağ kentlerinde doğduğu ve altı yüzyıllık bir geleneğe sahip olduğu, bu geleneğin Batı demokrasisinin temelini oluşturduğu savı bu nitelendirmenin temel dayanağıdır. Bu düşünceye göre siyasal kadrolar meclisli yönetimin kurallarını yerel yönetimlerde öğreniyor, ardından bu bilgileri sayesinde ulusal meclislerde görev alıyorlardı. Bu işlevleri nedeniyle yerel yönetimler, demokrasi okulu idiler. Bununla beraber, küçük

bir ölçekte varlık gösterdikleri için yakın ilişkilerin kurulması ve doğrudan demokrasinin uygulanması açısından uygun bir mekân olan bu yönetim birimleri, temsili demokrasi açısından bir beşikti. Ancak tüm bu Batı merkezli savlar liberal temsili demokrasiyi yüceltmekten başka birşey değildir. Çünkü yerel yönetim kurumlarının altı yüzyıllık geleneğinin kentsel ayrıcalıklar üzerinde yükselmesi, bu kurumların gerçekte yalnızca liberal demokrasi açısından bir beşik olduğunu göstermektedir. Söz konusu beşik toplumsal demokrasi açısından hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bunu Güler'in şu açıklamalarıyla desteklemek mümkündür (2006: 14):

Oysa, yerel yönetim kurumu merkezileşmiş ulus-devlet yapılarında yalnızca liberal demokrasi ideolojisi için “demokrasi beşiği”ydi; bu beşiğin en önemli işlevi toplumsal demokrasiyi uyutmasıydı. Tarihsel gelişme öyle olduğunu gösteriyor: Altı yüzyıllık gelenek kentsel ayrıcalıklar üzerinde yükseliyordu; Eski Yunan kentleri gibi kentler yalnızca ayrıcalık tanınmış olanları özgür kılıyordu; o yüzden sanayi devrimi üzerinde yükselen büyük burjuva devrimleri önce bu beşikleri kırmıştı. Büyük devrimler ‘herkes’i eşit ve özgür yurttaş ilan etmişse de, genel gizli oy hakkı, erkeklik ve mülk-cüzdân sahipliği barajını ancak yüz yılı aşkın toplumsal mücadeleler sonunda aşabilmişti. Hukuksal düzlemde Avrupa ülkeleri için bile yirminci yüzyılın ortalarını bulan bu süreç, sosyoekonomik düzlemde ise hiçbir ülkede ve hiçbir zaman gerçek olamamıştır. Yerel yönetimler, hem gelişmiş hem azgelişmiş ülkelerde egemen toplumsal sınıf ve grupların büyük mücadele alanı ve genel olarak iktidar burçları olarak kalmıştır.

Liberal düşünürlerin sıklıkla dile getirdikleri görüşe göre, yerel yönetimlerin kendi kendilerini idare edebilen birimler olmaları, yerel demokrasinin temel düşüncesini oluşturmaktadır. Genellikle yerel özerklik çerçevesinde ele alınan yerel yönetimler, merkezi yönetimin müdahalesinden uzak kalabildikleri ölçüde demokratikleşebileceklerdir. Böylelikle yerel düzeyde yaratılan hizmetler, halkın seçtiği kişilerce yine halka dağıtılabilecektir. Ancak bu savın gözden kaçırıldığı bir gerçeklik bulunmaktadır. Bu gerçekliğe göre merkezi yönetim ile yerel yönetim kurumu bir bütün halinde varlıklarını sürdürmek durumundadırlar. Her ikisinin de ait oldukları bütün ‘devlet’tir (Güler, 2006: 15). Liberal ideolojinin öne sürdüğü merkezi yönetimin devlete, yerel yönetimin ise topluma ait olduğu savı gerçeklikten uzaktır.

Çünkü devlet, merkezi ve yerel parçalardan oluşan bir bütündür. Bu bütün ise toplumun kendisine aittir. Dolayısıyla merkezi yönetimden uzaklaşmak demokratikleşmek olarak algılanmamalıdır. Özellikle de içinde bulunduğumuz süreçte küreselleşme yerelleşme anlayışı egemen kılınmaya çalışılırken, merkezden uzaklaşmak çoğu zaman küresel kapitalizmin çarklarına teslim olmak ve küresel şirketlerin hüküm sürdüğü rekabetçi bir yerelcilik anlayışına eklenmek anlamına gelmektedir. Fakat bu durum yerel yönetimlerin birer özyönetim birimi olarak varlık göstermelerinin ve yerel halkın gereksinimleri doğrultusunda kararlar alabilmelerinin önüne geçmemelidir.

“Yerel demokrasi” kavramı ile “demokratik yerel yönetim” çoğu kez birbirine eşdeğer görülmektedir. Hatta literatürde yerel demokrasinin kavram olarak yanlış olduğunu, bunun olsa olsa “demokratik yerel yönetim” olabileceğini belirten görüşler bulunmaktadır. Kimi düşünürler, yerel demokrasinin ulusal demokrasiden ayrı ya da bağımsız olarak düşünülemeyeceğini, demokrasi kuramının bir bütün olarak devleti ve onun bir parçası olan yerel yönetimleri beraber kapsadığını, bunun dışında bir ayrıma gitmenin ise yapay olacağını ifade etmişlerdir (Görmez, 1997: 68-69). Ancak bu görüş, yerel yönetimlerin devlet bütünüünün bir parçası olduğu saptamasıyla doğru bir yerden hareket etmekle birlikte eksiktir. Çünkü yerel yönetimlerin devlet bütünüünün bir parçası olması bu birimlerde demokrasinin var olmadığı, bu birimlerdeki demokrasi anlayışının ulusal ölçekteki demokrasi anlayışı ile özdeş olduğu anlamına gelmez. Yerel yönetim birimlerinde yaşayan yerel halkın karar süreçlerine dahil olması ve yerel yönetimlerin bütünüyle yerel ölçekli feodal ve/veya ticari güçlerin kontrolünde olmaması bile başlı başına yerel demokrasinin var olabileceğine dair bir işarettir.

Güler yerel yönetimi “devlet aygıtının toprağa dayalı ve belli bir alanda kamu gücünün yerel toplumsal güçler tarafından doğrudan kullanıldığı örgütlenme biçimlerinden biri” olarak tanımlamaktadır (Güler, 2006: 346). Bu tanım yerel yönetimlerin kullandığı gücün kamu gücü olduğunu ve bu gücün kullanımının doğrudan yerel toplumsal güçler tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Yerel yönetimin ne olduğunu yalın bir içerikle ifade eden bu tanımın hemen ardından, tam bu noktada yerel demokrasinin ne anlama geldiği sorgulanmalıdır. Devlet aygıtının bir parçası olan yerel yönetimlerde, kamu gücünü kullanan “yerel toplumsal güçler”in kimlerden oluşması gerektiği sorusu bu konuda aydınlatıcı bir öneme sahiptir. Eğer yerel toplumsal güçler yerel halkın tamamını kapsıyorsa ve yerel düzeydeki kamu gücünün kullanılmasında yerel halkın gereksinimleri ve katılımı belirleyici ise ancak o zaman sözü edilen yerel yönetim birimi yerel demokrasiyi mümkün kılabilen potansiyeli taşıyabilir. Fakat “yerel toplumsal güçler” adı altında yerel düzeyde etkili olan (ve pekala ulusal düzeyde de bağlantılara sahip bulunabilen) elitlerin kamu gücünü kullanmaları durumu söz konusu ise bu yerel yönetim biriminde yerel demokrasinin varlığından bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. O halde bu noktada yerel demokrasiden ne anlaşılması gerektiği üzerinde durmak gerekmektedir. Yerel yönetimler ile demokrasi arasındaki ilişkiyi ifade eden yerel demokrasi kavramını; “devlet bütünüünün bir parçası olarak kamu gücünü kullanan yerel yönetimlerde halkı doğrudan ilgilendiren sorunların halkın yararına tartışılıp çözülmeye çalışıldığı, küresel veya ulusal sermayenin ve yerel ölçekli elitlerin çıkarına değil yerel halkın ihtiyaçlarına uygun çözümlerin üretildiği, önerilen çözümlerin karara bağlandığı ve uygulandığı, halkın karar alma ve uygulama süreçlerinde söz sahibi olduğu, yöneticilerin genel gizli oya dayalı seçimle

göreve geldiği ve seçilmiş yöneticiler üzerinde halk denetiminin olanaklı olduğu, sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini sağlamayı amaç edinen, egemen toplumsal sınıf ve grupların ayrıcalıklarının halk lehine törpülediği ve eşit bir toplumsal yaşamın kurulmaya çalışıldığı bir yapı” olarak tanımlamak olanaklıdır.

Ulusal düzeyde siyaset kuramının merkezinde demokrasi kavramı yer almaktadır. Yerel düzeydeki siyasetin merkezinde ise yerel demokrasi kavramı bulunmaktadır (Varol, 1989: 19). Halka en yakın birim ve aynı zamanda demokrasi için en uygun ölçek olarak değerlendirilen “yerel”, demokratikleşme tartışmalarında önemli bir rol üstlenmekte ve sürekli olarak gündemde kalmaktadır. Herhangi bir ulus devlet sınırları içerisinde yer alan yönetsel bir birimi ve bu birimde yer alan tüm unsurların konulan hedef çerçevesinde sorumluluk üstlenmesinin beklendiğini ifade eden “yerel” kavramı, soyut bir kavram olan “küresel”in aksine somuttur, içinde yaşanandır (Tekeli, 2004: 27).

Yerel demokrasinin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi, yerel ölçekteki güçlerin demokratikleşme yönündeki değişimlerinin doğru bir biçimde anlaşılmasına bağlıdır. Kuşku yok ki bahsedilen bu değişimlerin doğrudan gözlemlenip analiz edilebileceği birimlerin başında yerel yönetimler, özellikle de bir kent yönetim birimi olarak belediyeler gelmektedir. Belediyelerdeki en etkili katılım mekanizmasının kent konseyleri aracılığı ile kurulduğu sıklıkla iddia edilen bir görüştür. Bu mekanizma küresel çapta uygulanmakta olan bir başka mekanizmanın uzantısı olarak hayata geçirilmiştir. Küresel çapta uygulanmakta olan söz konusu mekanizma yönetim modelidir. Bu konuya ilerideki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Demokrasi halkın bir kısmının diğerini veya diğerlerini yönetmesi değil, tüm halkın kendi kendini yönetmesidir. Dolayısıyla demokrasi açısından çoğunluğun

kararları ancak uzlaştırma, değiştirme, tartişma gibi yollar tükendiği zaman anlaşmazlığı çözümleyici bir usul aracı olabilir. Sonuç üzerinde azınlığın etkisi ortadan kalktığı ölçüde çoğunluk yönetimi demokrasinin değil, kararlara ulaşmanın en çabuk ve kaba biçimi olmaktadır (Arap, 2002: 28; Beetham ve Boyle, 1998: 21). Demokrasinin temel ilkesi çoğunluğun karar vermesi değildir. Çoğunluk anti-demokratik kararlar da verebilir. Yalnızca sandıktan seçilmiş olarak çıkmak bir yönetimin veya bir eylemin demokrasiye uygun olduğu anlamına gelmez. Çoğunluk tarafından demokratik kurallara uygun olarak seçilmiş bir iktidarın, toplumun çoğunluğunun istemlerine yönelik tasarrufları yasal ve çoğunluğun perspektifinden meşru olabilir, ancak demokrasi açısından bu tür uygulamalar otomatik olarak meşru olacak diye bir durum söz konusu değildir. Çoğunluğa uyma karar almada kullanılan yöntemlerden biridir, ancak tek karar alma yöntemi değildir. Bir seçim tekniğine dayanarak ortaya çıkmış olan kararın uygulanmasında, karara karşı çıkanların varlıklarının dışlanmaması gerekir. Çünkü alınan kararın doğru veya yanlış oluşu hemen ortaya çıkmaz. Kesin olan tek şey, alınan kararın çeşitli seçeneklerden birisini yansıttığıdır (İnsel, 1995: 251).

Çitci (1996: 5) demokrasinin seçim, denetim ve sorumluluk ilkelerinin yerel yönetimler bağlamında gerçek anlamda hayata geçtiği görüşündedir. Ona göre, liberal gelenekte temsile dayanan bir yerel yönetim sistemi özgürlük, eşitlik, dayanışma, siyasal sorumluluk, katılma gibi demokratik değerlere atıfta bulunarak ussallaştırılmakta, yerel yönetim-demokrasi ilişkisinin kilit noktalarını temsil ve katılma kurumları oluşturmaktadır.

Demokrasi kavramının başlıca öğeleri olan yurttaş katılımı, çoğunluk ilkesi ve hesap verme sorumluluğu yerel demokrasi için de son derece önemli değerlerdir.

Yerel demokrasi, belirli bir mekâna ilişkin ve o mekânı şekillendiren kararların, orada yaşayan yerel halkın katkısı veya onayını ne düzeyde aldığı, bu nüfusun kompozisyonunu ve yapısını, dolayısıyla da gereksinim ve beklentilerini ne denli yansıtıldığı ile yakından ilgilidir. (Beyazıt, 2006: 13; Bumin, 1998: 22). Dolayısıyla yerel yönetimler demokrasi ile yakından ilişkili kurumlar olmaları nedeniyle farklı görüş, ideoloji ve eğitim biçimlerinin çatıştığı ortamlar olabilmektedirler. Keleş'e göre (1998: 59) yerel toplulukları ilgilendiren sorunlara farklı siyasal partiler farklı biçimlerde yaklaşmaktadırlar. Türkiye'de de, tıpkı dünyada olduğu gibi, yerel yönetimlerin demokrasi için vazgeçilmez olduğunu savunanların yanı sıra bu görüşe karşı çıkanlar vardır. Bu karşı çıkış genellikle, yerel yönetimlerin kendilerinden çok bunların Türkiye'deki oluşumuna ve işleyiş biçimine karşı olmak biçimindedir.

Yerel demokrasi kavramı ile bağlantılı kavramlardan biri olan ve daha önce de belirtildiği üzere, literatürde kimi zaman yerel demokrasi ile eşdeğer anlamda kullanılan "yerel özerklik" kavramına da kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. En genel anlamıyla özerklik, bir yerel topluluğun, yerel nitelikte olan işleri, kendi başına, kendi organları eliyle görebilmesi ve buna olanak verecek kaynaklara da sahip olabilmesidir (Keleş, 2000: 49). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın üçüncü maddesi, "özerk yerel yönetim" kavramını, "yasalar çerçevesinde kamu hizmetlerinin önemli bir bölümünü yurttaşlarının yararı doğrultusunda ve kendi sorumluluğunda yerine getiren, hukuki ve yönetsel yeteneklere sahip yerel tüzel kişilik" olarak tanımlamaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise bu hakkın, üyeleri serbest, gizli, eşit, doğrudan ve genel seçimle oluşturulan konseyler ya da meclisler tarafından kullanılacağı ifade edilmektedir (Mengi, 1998: 70).

Günümüzde küresel politik süreçlerde sıklıkla dile getirilen yerel yönetimlere daha fazla özerklik talebi, bu kurumların merkezi yönetimle bağlarını koparmayı amaçlamakta ve Güler'in deyimiyle (2006: 17); yeni türden bağlarla yeni merkezlere bağlanmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Yeni sağ ideoloji, yerel yönetimlerin merkezi yönetimin denetiminden çıkarılarak, Avrupa Birliği tarafından 1992 yılında kabul edilmiş olan "subsidiarite" ilkesine uygun bir örgütlenme ve yerel özerklik anlayışı çerçevesinde yerel yönetimleri ulus-aşırı sermayeye eklemeye çabasıdır. Bu yolla ulus-aşırı sermaye için ciddi bir hareket serbestisi sağlamaya çalışmaktadır. Bu yerelleşmeci yaklaşım bir nevi merkezi değiştirme arayışındadır (Güler, 2006: 17). Yani söz konusu merkez eskiden ülkenin başkenti iken şimdi başka yerlere kaydırılmak istenmektedir. Birleşmiş Milletler ve ilgili kuruluşları olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası idare merkezlerine ev sahipliği de yapmakta olan ABD'nin başkenti Washington, Dünya Ticaret Örgütü idare merkezine ev sahipliği yapmakta olan Cenevre ve Avrupa Birliği idare merkezine ev sahipliği yapmakta olan Brüksel yeni merkezler haline getirilmektedir. Dolayısıyla yerelleşirken aynı zamanda küreselleşen yerel yönetim modeli bütünüyle ulus-aşırı sermayeye bağımlı hale gelmektedir. Tek bir merkezin "idari/yönetimsel vesayet denetimi" söz konusu iken, artık bunun yerine "piyasa" getirilmektedir. Yeni denetçi özne birden çok merkezden kontrol edilen piyasa mekanizması veya küresel sermaye olmaktadır. Dolayısıyla aslında mesele yerel özerklik adı altında yerel halkın yararına olacak şekilde ve yerel demokrasinin gelişmesi yönünde bir çaba değildir. Mesele denetçi öznenin değiştirilmek istenmesi ve sermayenin etkinliğinin artırılması meselesidir. Mali performans denetimi denilen şeyin, idari/yönetimsel vesayet denetimine yeğlenmesi ve bu sayede idare hukuku alanından ticaret hukuku

alanına geçiş öngörülmekte ve kontrol de tümüyle “yeni merkezlele” bırakılmaktadır.

Yerel demokrasiyi yerel özerklikle eŖdeęer göstermeye alıŖan liberal anlayıŖ, yerel demokrasi sorununu yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki iliŖkiyle sınırlandırmaktadır. Bu anlayıŖa göre idari/yönetsel vesayet denetimi ne kadar geniŖse, yerel özerklik o kadar dardır. İdari/yönetsel vesayet denetimi ne kadar darsa, yerel özerklik ve doğal olarak yerel demokrasi o lde geniŖtir. Ancak bu anlayıŖ ciddi eksiklikler içermektedir. Bir kere yerel demokrasi sorununu sosyolojik tabanından koparmaktadır. Sosyolojik tabanından koparılmıŖ bir yerel demokrasi anlayıŖının ise içi boŖaltılmıŖ demektir. Yerel demokrasinin var olabilmesi için her Ŗeyden önce karar mekanizmalarının toplumsal tabana eŖitliki, açık ve dengeli bir Ŗekilde dağıtılması gerekmektedir. “İktidarda kim var? veya kim yönetiyor?” sorularının karŖılıęı olarak “yerel halk” cevabı verilemiyorsa ve yerel nitelikli karar mekanizmaları belirli bir sınıf/zümre veya ailenin egemenliğindeyse, yahut politika yapma faaliyeti bir nevi meslek haline dnŖtrlerek bir grup seçkinin tekelineyse o yönetim biriminde yerel demokrasiden bahsetmek olanaksızdır. Bu, geniŖ halk kesimlerinin temsilini engelleyici bir durumun varlığı anlamına geldiği gibi, demokrasinin iinin boŖaltılarak egemenlerin çıkarlarına hizmet etmesi demektir.

Küresel yerelciliğin yerel özerklik talebi çerçevesinde yerel yönetimleri güçlendirme politikasının hedefinde yerel hizmetlerin zelleŖtirilmesi, merkezi ve yerel parçalarıyla btnleŖik bir yapıda bulunan kamu rejiminin parçalanarak küresel sermayenin etkinliğinin artırılması ve bu sayede bütünüyle taŖeronlaŖtırılmıŖ, küresel sermayenin eline teslim edilmiŖ, neo-liberal politikalarla istenildiği gibi at koŖturulan

ve Marx'ın tabiriyle “gölgesini satamadığı ağacı dahi kesen kapitalizmin” insafına terkedilmiş bir yerel yaratmaktır.

Yeni sağ ideolojinin ve neo-liberalizmin küreselleşmeci yerelleşme anlayışının yükselttiği sermayenin egemenliği bayrağı yalnızca yerel özerklik talebiyle yerel yönetimler üzerinde dalgalanmamaktadır. Yerel yönetimleri de kapsamakla birlikte ulusal ve uluslararası yönetim düzleminde de etkili bir mekanizma olan yönetişim mekanizması sayesinde sermayenin egemenliği bayrağı daha geniş alanlarda dalgalandırılmaktadır. Yönetişim formülasyonunda sivil toplum örgütleri, devlet ve özel sektör arasında bir işbirliği öngörülmektedir. Bu formülasyonda sivil toplum örgütlerine, halkın yönetime ortak edilmesi ve katılımcılığın geliştirilmesi gerekliliğinden dolayı yer verilmektedir. Böylelikle emek-sermaye karşıtlığının emek cephesinde yer alan sendikalar ve demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütü üst başlığı altında “uyumlu ve uzlaşmacı” örgütlenmeler haline getirilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu çaba, emekçi kesimlerin mücadele alanlarını daraltmaya yönelik bir öze sahiptir ve zaten var olan sermaye egemenliğini, sermaye lehine yeniden düzenlemeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Üstelik sermaye kesiminin sivil toplum örgütleri içerisinde de varlık gösterebilecekleri gerçeği göz önüne alındığında durumun niteliği çok daha açık bir hal almaktadır. Yönetişimin gereklerine uygun olarak örgütlenen bir devlet, genel toplumsal düzen kurmak ve kollamakla yükümlüdür. Ancak bu toplumsal düzen, küresel sermayenin çıkarlarına uygun bir biçimde sağlanmalıdır. Sınıfların birbirleri ile uyum ve işbirliği içinde olmasını sağlayan bir mekanizma esastır (Sarı, 2005: 693). Fakat tarihsel materyalist bir perspektifle “tarihin, sınıfların mücadele tarihi olduğu” göz önüne alınacak olursa (Marx ve Engels, 1998), tarihin sınıflar arasındaki uzlaşmaz karşıtlıklar üzerinden

yürüdüğü sonucuna varılacaktır ve bu tarihe ancak baskıcı araçlarla genel toplumsal uyum görüntüsü verilebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yönetim modeli sınıfların ve uzlaşmaz karşıtlıkların varlığını es geçmektedir ve bu yüzden de tarihsellikten uzaktır.

Demokratik bir değer olarak, yönetilenlerin yönetimin karar ve uygulamalarına katılımını ve katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen yönetim yaklaşımı, yeni bir katılım mekanizması önerse de iddia edildiğinin aksine yerel demokrasiyi geliştiren bir yapısı yoktur. Piyasa güçlerinin ve sivil toplumda buna bağlı olarak gücünü artırmış olan kesimlerin yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarında daha etkin katılımını sağlayan, yerelliğe bir sosyal yaşam çevresi olarak bakan orta sınıflar ve ücretli çalışan kesimleri ise etkisizleştiren bir model olması nedeniyle temsili demokrasinin bile gerisine düşen bir katılım modelidir.

II. TEMSİLİ DEMOKRASİ YAKLAŞIMINDA YEREL DEMOKRASİ

Temsili demokrasinin yerel demokrasi açısından özgün uygulamaları vardır. Bunların başında yerel yönetim sistemi gelir; daha açık deyişle yerel düzeydeki yönetim birimlerinde karar ve yürütme organlarının (başkan, meclis, encümen) siyasal seçim usûlüyle oluşturulması gelir. Mahalli idareler olarak da adlandırılan yerel yönetimler, yerel temsili demokrasinin somut biçimlerini oluşturmaktadırlar. Bu yönetim birimlerinin (il özel idaresi, belediye, köy) devlet tüzel kişiliği dışında ayrı bir kamu tüzel kişiliği mevcuttur. Ne var ki bu sistem, “tek”liğini yitirme sürecine girmiştir. Bu süreçte, genel olarak sistemin tümüne hakim olan farklı yönetsel mekanizmalar ve iktisadi uygulamalar göze çarpmaktadır. Temsili demokraside hizmetlerin genel olarak “bürokrasi” ya da “idare” eliyle yürütülmesinin yerini -özellikle 1980’lerden itibaren yaygınlık kazanan neo-liberal politikalar doğrultusunda- özel sektör ile ortaklıklar temelinde çalışma usûlüne bırakması bu uygulamaların başlıca örneklerindedir.

Yönetsel krizlerde de, tıpkı diğer tüm kriz biçimlerinde olduğu gibi, sistemin kendisini yeniden üretebilmesini sağlayacak türden temel değişimlere gereksinim duyulmaktadır. Bu temel değişimler günümüzde yapısal uyum programları, esnek üretim ve esnek çalışma, yönetişim gibi kavramlarla yerleştirilmeye çalışılmakta ve sistemin temel belirleyicisi konumundaki egemenler tarafından mevcut yapı çeşitli yöntemlerle çözülmekte, sonra ise yeniden düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Yani mevcut sistemin temel yapısına yönelik değişiklikler yaratılarak sistem temelden sarsılmakta ve var olan yapı daha esnek bir biçimde yeniden inşa edilmeye çalışılarak kriz “yönetilmektedir”. Bu durum liberal burjuva demokrasisinin

günümüzdeki versiyonu olan neo-liberal politikalar doğrultusunda hayata geçirilmekte ve hem yerel düzeyde hem de ulusal düzeyde “tıpkı basım” bir yol izlemektedir.

Temsili organların yeterince hızlı ve yerinde karar verememle suçlanmaları ve bu nedenle de en uygun kararları alabileceği iddia edilen sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmalarına “katılımı” (Güler, 1996: 267-268) ve hatta özel sektörle işbirliği içinde karar alma mekanizmalarının yapısının baştan sona değiştirilmesi de neo-liberal yeni sağ politikaların bir uzantısıdır.

Yeni sağ politikaların gerçekleştirilebilmesi için kullanılan kamu yetkisinden çıkarma (kuralsızlaştırma) ve esnekleştirme, sorunların çözümünü bütünüyle serbest pazar (piyasa) aktörlerine terk etmek anlamına gelmektedir. Bu anlayış, yeni sağ politikaların iktisadi özünü oluşturmakta ve gelir dağılımında adaleti sağlamayı devletin sorunu olmaktan çıkararak, şiddete, yabancı düşmanlığına, ırkçılığa ve fanatizme uygun bir toplumsal ortam hazırlamaktadır (Koçdemir, 1998: 153). Bu kaotik toplumsal ortamda, temsili demokrasi için tarihsel nitelikte bir sorun kaynağı olan temsil edilen ile temsil eden arasına giren aracı kurumların veya oluşumların sayısı ve etkisi de artmakta, dolayısıyla halkın (sıradan yurttaşın) iradesi ile parlamentonun veya yerel meclislerin oluşumu arasındaki bağ giderek yok olmaktadır.

1. Temsili Demokrasi ve Temsili Demokrasinin Krizi

Temsili demokrasi kısaca, halkın belirli bir süre için belirli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına kararların bu temsilciler tarafından alınması olarak tanımlanmaktadır (Soysal, 1987: 268). Bir başka tanımlamaya göre temsili

demokrasi, yetişkin insanların eşit olarak siyasal sürece katılımlarını, siyasal gücü kullananların halk tarafından halkın temsilcisi olarak seçilmesini ve denetlenmesini kapsayan, uzun dönemlerden beri idealize edilen bir siyasal rejim türüdür (Şaylan, 1998a: 3).

Temsil kavramı, bir kurumun, bir topluluğun, sosyal bir grup veya sınıfın sözcülüğünü yapma, onlar adına çıkarlarını koruma amacıyla hareket etme biçiminde tanımlanmaktadır (Cevizci, 2000: 922). Kavram ayrıca, belirgin özellikleri ile yansıtma, sembolü olma, simgeleme, soyut bir şeyin somut örneği olma biçiminde de tanımlanmaktadır (Arap, 2002: 30; Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük). Temsili sistem ise, ulusal egemenlik ilkesine dayanan ve bu ilke gereği yurttaşların kendi adlarına karar almaları için temsilcilerine vekâlet vermeleriyle gerçekleştirilen iktidarı örgütlenme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Temsil kuramına göre ulusun temsilcileri, toplumun tümü tarafından seçilmiş kabul edilirler (Arap, 2002: 30). Belirgin özellikleri ile yansıtma şeklindeki tanımda temsilci, bir kişi veya bir topluluk adına hareket etme yetkisine sahiptir. Soyut bir şeyin somut örneği olma şeklindeki tanımda ise temsilci, bir topluluğun veya bir sınıfın belirgin özelliklerini taşıyarak onu örneklendiren kişidir.

Temsili sistemin kuruluşu aşamasında, dönemin tarihsel ve toplumsal koşulları zora dayalı çözümleri nispeten olanaksız kıldığından, yöneten/seçkin kesim, üstelik daha az bir bedel ödeyerek, iktidarlarının meşruiyetini temsili sistem aracılığı ile olanaklı kılmışlardır. Dolayısıyla demokrasi idealini gerçekleştirdiği öne sürülerek idealize edilen temsili demokrasi daha baştan sakat doğmuştur (Arap, 2002: 2; Sartori, 1996; Dahl, 1993).

21. yüzyılın başında liberal anlayış, tüm savlarını demokrasi hedefini gerçekleştirmeye bağladığını ilan etmektedir. Oysa, tarihin uzun bir dönemi boyunca, liberalizm halk egemenliğini gerçekleştirmekten çok, mülkiyet hakkını ve piyasa ekonomisini tehlikeye sokacağı endişesiyle siyasal yurttaşlığın ve mülksüzlere oy hakkı tanınmasının sınırlandırılmasını savunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda, çoğunluğun yönetiminin özel mülkiyeti dinamitleyeceği konusundaki orta sınıf korkuları nedeniyle mülksüz erkek işçiler ve kadınlar siyasal yurttaşlıktan uzun süre dışlanmışlardır. Oy hakkı uzun süre yalnızca servet ve mülk sahibi olan, dolayısıyla vergi veren erkek yurttaşlar ile sınırlı kalmıştır. Fransa’da 1789 Bildirgesi genel oy hakkını ilan etmiş ve 1830 devrimi bunu yeniden onaylamıştır. Ancak buna rağmen burjuvazinin tahta geçtiği “yurttaş kral” Louis Philippe döneminde (1830-1848), 30 milyonluk nüfusun yalnızca 200 bini oy hakkına sahip olabilmiştir.³ Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri’nde, Jefferson’un Bağımsızlık Bildirgesi’ndeki⁴ eşitlikçi diline rağmen 1860’a dek oy hakkı, yalnızca belirli miktarda mülke sahip olan beyaz erkeklerle sınırlı kalmıştır. Bu da liberalizmin uzunca bir süre “vatandaş”ı “mülk sahibi yetişkin beyaz erkek” olarak epeyce dar bir biçimde tanımladığını göstermektedir (Berktaş, 2008: 67-69).

Diyebiliriz ki liberalizmin, temsili sistemi “halk egemenliği”ne (yani demokrasi ilkesine) açan düşünsel kuvvet olarak tanımlanması önemli bir hatadır. Liberalizm,

³ Karl Marx’a göre Louis-Philippe’in hükümdarlığı sırasında egemen olan Fransız burjuvazisi değil, sadece onun bir kesimi idi. Bu kesimi mali aristokrasiyi oluşturan bankacılar, borsa kralları, demiryolu kralları, kömür ve demir madeni sahipleri, orman sahipleri ve toprak mülkiyetinin onlara bağlı bölümü oluşturmaktaydı. Bu kesim, tahta yerleşmiş, meclise yasalar çıkarttırıyor, bakanlıklardan bütün bürolarına kadar kamu hizmetlerini ona buna dağıtıyordu (Marx, 2003: 31).

⁴ Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, Kuzey Amerika’daki 13 İngiliz sömürgezinin Büyük Britanya Krallığı’ndan ayrı olarak bağımsızlıklarını ilan ettiklerini ve Amerika Birleşik Devletleri’ni kurduklarını bütün dünyaya duyuran bildiridir. Bildirinin hazırlanması görevi Kongre tarafından John Ademo, Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson’un denetimindeki bir kurula verilmiştir. Kurulun hazırlayıp Jefferson’un kaleme aldığı bildiri, Kongre tarafından 4 Temmuz 1776 tarihinde onaylanmıştır. Bu tarih, Amerika Birleşik Devletleri’nde her yıl Bağımsızlık Günü olarak kutlanmaktadır.

temsili sistemi “halk egemenliği”ne açmayı değil, aristokrat erkek tekeline alıp, burjuva erkek kesimi de içerecek kadar genişletmeyi hedeflemiş ve bunu başarmıştır. Temsili sistemin “demokrasi”ye doğru genişlemesi, liberalizmin değil; Batı Avrupa’da işçi sınıfının, köylü kitlelerin ve kadınların mücadelesinin sonucudur.

Berktaş’a göre (2008: 70), modern liberal ve demokratik liberal teorilerin önemli bir teorik açmazı vardır: Sürekli olarak bir yandan devlet egemenliğinin kendisini, bir yandan da bu egemenliğin sınırlandırılmasını meşrulaştırmaya çalışırlar. İnkilemin çözümü için liberalizmin bulduğu yanıt temsili demokrasi olmuştur. Berktaş, yurttaşların çoğunluğunun siyasal kararlarını, bir başka ifadeyle topluluğun tümünü ilgilendirecek kararları almaya yetkili olacak kişilerin seçilmesine en geniş katılımı sağlayacak kurallar ve kurumlar bütünü olarak tanımladığı temsili demokrasinin şu unsurları kapsamakta olduğunu belirtmektedir: 1. Seçilmiş hükümet, 2. Serbest ve adil seçim, 3. Irk, din, sınıf, cinsiyet vb. ayrımı gözetmeksizin bütün yetişkin yurttaşlara oy hakkı, 4. Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, 5. Kamusal işler konusunda bilgilendirme hakkı, 6. Yönetime aday olma ve muhalefet etme hakkı, 7. Bağımsız birlikler - siyasal partiler, toplumsal hareketler, çıkar ve baskı grupları vb.- oluşturma ve örgütsel özerklik hakkı.

Temsili demokrasinin iki önemli ilkesi olan seçim ve temsilin işlerliği için, toplumdaki bütün yetişkin insanların siyasal iktidarın belirlenmesine katılmaları gereklidir. Böylelikle her yetişkin insan oy vererek kaynakların bölüşümündeki konumunu daha iyiye taşımaya çalışmaktadır (Şaylan, 1998a: 3).

Temsili demokrasi, “biçimsel” oluşu nedeniyle sağcı ve solcu muhalifleri tarafından, aynı zamanda, “gerçekdışı”, “yüzeysel” ve “sahte” olanla özdeşleştirilmektedir. Oysa Heller’e göre temsili demokrasinin biçimselliği aynı

zamanda onun gücünü de oluşturmaktadır (Heller, 1993: 148-149). Örneğin temsil ilkesi ülkedeki tüm yurttaşların katılımı ile birlikte hükümetlerin meşrulaştırılmasını sağlar. Ayrıca temsili organlardaki seçilmişlere, atanmışları denetleme hakkı verir. Ancak bu durum temsili organların seçiminin öncesinde ve sonrasında neler olabileceği konusunda bilgi vermez. Bir başka ifadeyle biçimsel demokrasinin temel ilkeleri olan temsil, çoğulculuk, sözleşme ve örgütlenme özgürlüğü gibi ilkeler toplumun somut yapısı konusunda sessiz kalır ve bu nedenle de yüzeyseldir. Ama yine de bu temel demokratik ilkeler biçimsel olmaları nedeniyle hem kapitalist hem de sosyalist toplum yapıları için vazgeçilmez ilkeler olabilme kapasitesine sahiptirler. Bu nedenle de biçimsel demokrasi, devletin demokratik karakterinin vazgeçilmez koşuludur (Arap, 2002: 28).

Çağdaş dünya, (özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana) krizlerle beraber anılır olmuştur. Yaklaşık olarak son otuz yıldır sürekli olarak çevremizi saran krizlerden bahsedilmektedir. “Ulus devletin ekonomik, siyasal ve kültürel krizi” yanında, “temsil krizi”, “meşruiyet krizi”, “birikim krizi”, “motivasyon krizi”, “yurttaşlık krizi”, “çelişki olarak kriz” türünden kriz çözümlenmeleri toplum bilimlerinde bir kriz söyleminin yerleşmesine neden olmuştur (Coşkun, 2007: 23-24).

Temsili demokrasinin krizine dair ilk sözü söyleyenlerden biri olan Carl Schmitt, temsil ve parti sistemi ile bunların deformasyonu konularına değinmiş, zamanla iç içe geçen demokrasi ve liberalizm kavramlarının üzerine ayrı ayrı gidildiğinde çıkan sonucun, bu kavramların birleşimiyle oluşandan farklı olduğunu savunmuştur (Schmitt, 2000). Schmitt ilk kez 1923 yılında yayımlanan *Parlamentar Demokrasinin Krizi* isimli yapıtında, zamanla toplumdan ayrı çıkar grupları haline dönüşen parti sisteminin ve temsilcilerin, toplumun temsilcisi olmaktan çıkıp,

bireysel veya grupsal çıkarlar için çalıştığını, bu nedenle de temsili demokrasinin meşruiyetini kaybettiğini belirtmekte, ancak parlamentarizmin, meşruiyetini yitirmiş olmasına rağmen, fonksiyonel olarak gerekli olduğundan hala yaşadığını ifade etmektedir.

Temsili demokrasinin, kurumsallaşmış siyasal gücü kimin kullanacağını seçim yoluyla belirlenmesine indirgenmesiyle, siyasal gücü ele geçirenlerin bu gücü yurttaşlardan kopuk olarak kullanmasının yarattığı olumsuz sonuçlar temsil ilkesini önemli ölçüde yıpratmakta ve yurttaşlarda sisteme karşı güvensizlik yaratmaktadır (Tekeli, 1999: 245).

Güvensizlik bugün yaşadığımız temsil krizinin önemli bir göstergesidir. Sadece siyasal alanda değil, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda da yoğun bir güvensizlik hissi egemendir. Toplumun çok farklı kesimlerinden çok farklı insanlar ne sisteme, ne toplumsal yapıya ve ne de devlete güven duymaktadırlar. Üstelik söz konusu bu güvensizlik hissi hem kitle iletişim araçları tarafından hem de çeşitli siyasi odaklar tarafından sıklıkla körüklenmektedir. Temsili demokrasinin krizi açısından bakıldığında, seçmenlerin siyasal kadrolara, seçilmişlere ve onların faaliyetlerine olan güvensizliğinden söz etmek olanaklıdır. Buna mukabil olarak bu güvensizlik, güvenilmeyen siyasi kadrolarda da bir çeşit özgüven eksikliği ortaya çıkarmakta ve bu durum güvensizliği daha da artırmaktadır. (İnsel, 2001: 3; Arap, 2002: 7)

Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte sosyo-ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda çok önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu süreçle beraber yaşanan değişimler ve dönüşümler sonucunda dünya bir geçiş sürecine veya yeni bir topluma doğru hızla evrilmektedir. Endüstri toplumu döneminden “bilgi

toplumu dönemine”⁵, modernite döneminden postmodernite dönemine geçildiği iddia edilmektedir. Böylesi bir dönemde modernitenin “modası geçmiş” kurumlarıyla beraber temsili sistem de eskimeden payını almaktadır. Moderniteye ait değerler ve kurumlar yeni dönemi açıklamakta yetersiz kalmışlardır. Bu yetersizlik ise bütüncül bir sistem/düzen krizine yol açabilecek ölçüde bir güvensizliğe dönüşmüştür. Özellikle de parlamenter sistemin belkemiği olan parlamentolara ve doğal olarak da temsili demokrasiye duyulan güven azalmıştır.

Temsil krizinin bir diğer göstergesi, geleneksel olarak yasama ve hükümeti denetleme işlevine sahip olan parlamentonun, artık bu işlevini yerine getirememesi ve işlevsizleşmesi veya yurttaşları yeterli düzeyde temsil edemediği için bu işlevine yurttaşlar tarafından itibar edilmemesidir. Bunun önemli bir sebebi uygulanan seçim sistemidir. Türkiye’de de uygulanan barajlı d’hont nispi temsil sistemi gibi seçim sistemleri yurttaşlardan bir bölümünün oylarının temsil edilememesine neden olmaktadır. Örneğin bir ülkede 30 bin geçerli oya bir milletvekili düştüğünü varsayarsak, kimi durumlarda karşımıza şöyle durumlar çıkmaktadır: Bir ildeki 3 partiden A partisi 150 bin, B partisi 90 bin, C partisi 30 bin ve D partisi de 20 bin oy almışsa, o ilden A partisi 5, B partisi 3 ve C partisi de 1 milletvekili çıkarmaktadır. Ancak D partisi milletvekili çıkaramayacaktır. Yurttaşlardan bir bölümünün

⁵ Bu aşamaya “bilgi toplumu, enformasyon toplumu, bilgi çağı v.b.” isimler verilse de durumun salt bu cilalı/pırıltılı sözcüklerle ifade edilip anlaşılmadığını ve/veya anlaşılmaması gerektiğini belirtmekte fayda var. Yeni toplum bilgi ve bilgi teknolojileri üzerine yapılandığı için “bilgi toplumu, enformasyon toplumu v.b.” tanımlamaların yapılması, bir anlamda endüstri toplumunun varolan yapılarının eski önemlerini kaybetmeleri anlamına gelmektedir ve bu durumun bir ifadesidir (Önür, 2002: 106-109). Ancak bilgi toplumu, enformasyon toplumu, bilgi çağı v.b. söylemler bilginin çok önemli hale geldiğini anlatmaktan çok, küreselleşmeyi ve etkilerini olumlama yönüne yönelik geliştirilmiş söylemlerdir. Bilginin herkesçe kolay ulaşılabilen, insanlığı topyekün geliştiren bir unsur olarak gösterilmesinin, küreselleşmenin yarattığı sınıfsal eşitsizlikleri örtmeye yönelik çabalar olduğu açıktır. Yaşanan süreçte, enformasyona ulaşma ve onu kullanma bakımından aşağı/alt sınıftaki insanlar/toplumlar fakir kalmaya devam ederken ve hatta daha da fakirleşirken, yukarı/üst sınıftaki insanlar/toplumlar bu açıdan çok daha avantajlıdır ve her geçen gün bu avantajları daha da artmaktadır. Bu nedenle, “bilgi çağında” sosyo-ekonomik açıdan farklı statüdeki insanlar/toplumlar arasındaki bilgi ve bilgilenme açığı küçülmek bir yana, giderek artmaktadır (Koç, 2004: 17-18).

oylarının temsil edilememesine neden olan bir başka etmen de ülke barajı uygulamasıdır. % 10'luk ülke barajının uygulandığı bir ülkede, % 9 oranında oy almış bir parti parlamentoda temsil edilemeyecektir. Bu gibi durumlar parlamentoların temsilde yetersiz kalmalarına neden olmaktadır.

Parlamentoların halkı temsil eden kurumlar olmaktan giderek çıkmaları (temsil yetersizliğinin ortaya çıkması), tüm kamusal yapıları da etkilemekte, halk iradesi kamu yönetiminin karar alma mekanizmalarına etkide bulunamamaktadır. Kamu yönetiminin karar alma mekanizmalarına ve kamunun işleyişine duyulan güvensizlik ve temsil yetersizliği, giderek artan bir biçimde temsil krizini doğurmaktadır. Kamuoyunun en büyük bölümünü oluşturan sıradan yurttaş, karar verme süreçlerini etkileyebileceğine olan inancını yitirmektedir. (Arap, 2002: 7; Sartori, 1996: 135).

Temsili demokrasinin krizi, temsili demokrasinin sınırlılıklarıyla ve söylemle uygulama arasındaki ikilemle de yakından ilintilidir. Uzunca bir süre sosyalist eleştiriyi güçlendirmemek adına eleştirilmemeye çalışılan temsili demokrasi, sosyalizmin uygulamada yaşadığı birtakım sorunlar nedeniyle bir nevi alternatif olmaktan çıktığı savıyla kuram ve uygulama bakımından sorgulanmaya başlanmıştır (Şaylan, 1998b: 71).

Modern siyasal kriz olarak da adlandırılan temsil krizi açısından seçimlere katılımdaki azalma çok önemli bir sorundur (Barber, 1995: 22). Siyasetçilere ve liderlere duyulan güvensizlik, kamusal ve siyasal konulara olan duyarsızlığı artırmakta ve halkın siyasete yabancılaşarak seçimlere katılma konusunda isteksiz davranmalarına neden olmaktadır.

Temsili demokrasinin krizini iki yönlü olarak ele alan görüşler de bulunmaktadır. Buna göre, bir yanda temsil mekanizmasının işleyiş biçiminden

doğan, temsili demokrasinin artık “temsile dayalı parti/hükümet despotizmine” dönüşmesi ve güçlü liderlerin yönettiği -parti içi demokrasiye sahip olmayan-partilerin kendi amaçları doğrultusunda yasama ve yürütme güçlerini kullanması vardır. Diğer yanda ise, aşırı büyüyen devlet yapılanmasının yönetilemezlik krizi bulunmaktadır. Bu iki önemli sorun nedeniyle yasama ve yürütme, seçmene karşı sorumluluk ilkesinden ciddi ölçüde uzaklaşmış ve nüfusun çok küçük bir bölümü, kalan kısmı adına karar verme yetkisine sahip hale gelmiştir (Örs, 1997: 24). Bu yaklaşımın aşırı büyüyen devlet yapılanmasının yönetilemezlik krizi içinde olduğu saptaması sorunludur. Burada sorun devlet yapılanmasının büyümesi değil, yönetimin karar ve uygulamalarının küçük bir azınlığın yararı doğrultusunda ve sınıfsal ayrımları derinleştirecek biçimde gerçekleşmesidir.

Parti sistemleri nedeniyle iktidarların “kişisel iktidar”la aynı anlama gelecek biçimde bireyselleşmesi, kimi zaman “tek adam hegemonyası”nın yaratılması, temsil krizini artıran unsurlardan biridir. Ülkede başbakan, belediyelerde belediye başkanı olan kimselerin bünyelerinde somutlaşan kişisel iktidar olgusu bir yandan temsil krizini tetiklerken, diğer yandan aslında görüntünün ötesine geçemeyen bir bağımlılığın da simgesidir. Bu bağımlılık söz konusu kişilerin uluslararası şirketlerin, uluslararası kuruluşların, piyasa aktörlerinin, bürokrasinin, basın kuruluşlarının, yerel düzeyde gücü elinde bulunduran tüccar ve sanayicilerin dümen suyunda hareket etmek durumunda oldukları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kişiselleşmiş bir iktidar yapısı hem temsil krizini derinleştiren bir faktördür hem de bir çeşit imajdır. 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana, özellikle de 1980’lerden beri herşey imajlarla simgelenir ve anılır olmuştur. “İmaj her şeydir” düsturunu fazla itiraz etmeksizin benimseyen bir insanlığın değer yargıları elbette ki siyasal sistemlerin aktörleri

açısından da “elverişli” bir alandır. Ve sonuçta ortaya “*imaj her şeydir siyaset hiçbirşey*” dedirtecek kadar ayyuka çıkmış bir şekilcilik meydana gelmiştir. Artık küresel ekonomiye yön veren neo-liberal söylemlerin ve politikaların belirlediği bir dünyada imajları sayesinde var olabilen siyasi kişilikler, birer ikondan öteye geçememektedir.

Gelinen aşamada, hükümet başkanları veya belediye başkanları tıpkı parlamentolar gibi, alınan kararları onaylamakla yetinmekte, kararların alınmasında ya zayıf ölçüde katkıda bulunmakta ya da hiç katkıda bulunamamaktadırlar. Burada belirtmek istenen şey, yürütmenin güçsüzlüğü değil, yürütmenin başı dahil seçilmiş kanadın yaratılmak istenen güçlülük imajından çok daha az bir etkinliğe sahip olduğudur (Arap, 2002: 8).

Neo-liberalizmin yarattığı bir sorun olarak değerlendirilebilecek olan kişiselleşmiş ve imajlara indirgenmiş yönetsel yapıların neden olduğu temsil krizinin aşilabilmesi için yine bizzat neo-liberalizm içinden çıkmak bir model ilaç olarak sunulmaktadır. Yönetişim adı verilen bu modelin, temsili demokrasiye oranla çok daha katılımcı bir yapı oluşturacağı iddia edilmektedir. Bu iddiaları ilerideki bölümlerde etraflıca ele alacak olmakla birlikte, şu aşamada bu modelin temsili demokrasinin bile gerisinde kalacak biçimde bir yönetsel yapılanma öngördüğünü ve sermayeye yeni açılımlar sağlamak üzere kurgulanmış bir sistem olduğunu söylemek yararlı olacaktır.

Temsili krizine katkı sağlayan bir diğer etmen ise seçilen temsilcilerin, seçildikten sonra denetlenememesi veya geri çağırma mekanizması aracılığı ile görevden uzaklaştırılmamasıdır.⁶ Seçilen temsilciler halktan aldıkları oyu yalnızca

⁶ Aslında sistem seçilmişlerin görevden uzaklaştırılabilmeleri için birtakım düzenlemeler içermektedir. Fakat bu düzenlemeler uyarınca seçilmişleri görevden uzaklaştırma mekanizmasının

bir meşruiyet aracı olarak görmekte ve oyun sahiplerine karşı herhangi bir sorumluluk duymadan hareket edebilmektedirler. Bu anlayış demokrasi pratiğini bir ritüele dönüştürmüştür. Seçmenlere ciddi anlamda bir politika seçeneği sunulmamakta, seçim sonuçları da devletin ekonomik ve sosyal politikalarını belirleme konusunda çok fazla etkili olamamaktadır (Chossudovsky, 1999: 28; Arap, 2002: 13).

Demokrasi pratiğinin bir ritüele dönüşmesiyle birlikte, temsili demokrasinin krizine koştur olarak ortaya bir başka sorun daha çıkmıştır. Temsil krizinin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasal alanın meşruiyeti de sorgulanmaya başlanmış ve bu durum meşruiyet krizini tetiklemiştir.

Meşruiyet kavramı, yaygın değer yargılarınca olumlu karşılanmaktan kaynaklanan geçerlilik olarak tanımlanabilir. Başka bir anlatımla meşruiyet, herhangi bir şeyin, egemen algı kalpları doğrultusunda onay görmesi olarak değerlendirilebilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere meşruiyet kavramı, mevcut hukuk kurallarına uygunluk anlamına gelen yasallıkla özdeş olmayan bir kapsama sahip bulunmaktadır (Kara, 2006:415). Yani yasal olanla meşru olan her zaman aynı olmayabilir. Meşru olarak kabul edilen bir durum yasalar tarafından hukuksuz kabul edilebilmekle birlikte, yasalar tarafından hukuka uygun kabul edilen bir durum da meşru sayılmayabilir. Örneğin yasalara uygun usûllerle seçilmiş olan bir siyasal iktidarın, yasaları ihlal edici uygulamalarda bulunmamasına rağmen, toplumun genel uzlaşma noktalarını ihlal edici uygulamalarda bulunması, o iktidarın yasal olmasına rağmen artık toplumun gözünde meşruiyetini yitirmesine sebep olabilmektedir.

halkın iradesiyle ilgisi yoktur. Örneğin Türkiye’de, ulusal düzeyde görev yapan bir parlamentenin görevden uzaklaştırılmasına ilk olarak parlamentonun onay vermesi gerekmektedir. Parlamentonun dokunulmazlık kalkmasını kaldırmaması demek, tüm mekanizmaların işlevsiz kalması demektir. Yerel düzeyde görev yapan bir temsilcinin görevden uzaklaştırılması ise merkezi hükümetin tekelindedir.

Meşruiyet kavramı, toplumu oluşturan çeşitli unsurların, kamu gücünün doğru yönde kullanıldığına ilişkin genel inancını ve bu inanca bağlı olarak yasalara ve yönetenlerin karar ve uygulamalarına itaat etmesini; kamu gücünü uygulayan iktidarın, kaynağı ve biçimi bakımından toplum kesimlerinin düşüncelerine uygun ve kabul edilebilir olmasını ve iktidarın hem kurumsallaşmasının hem de ahlaki temellere oturtulmasının imkanı kılındığı bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç politik sisteme, devlete veya hükümete itaat edilip edilmemesi gerektiğinin belirlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla, meşruiyet kavramı, siyasal iktidar veya siyasal düzen çerçevesinde ele alındığında devletin ya da iktidarın varlık koşulu olarak değerlendirilebilir. Bunun nedeni meşruiyetin, toplumsal barışı ve düzeni sağlama noktasındaki işlevidir. Yönetilenlerin düzene itaatinin ve yönetenlerin karar ve uygulamalarının yönetilenlerce tanınmasının ancak meşruiyet zemininde gerçekleşebilecek olması, kavramın siyasal iktidar veya siyasal düzen açısından sahip olduğu önemi yeterli düzeyde açıklamaktadır.

Bir devletin oluşum düzleminde meşru olarak görülmesi o devlet için yeterli değildir. Söz konusu devletin işleyiş düzleminde de meşru olarak kabul edilmesi ve yurttaşları tarafından itaat edilebilir bulunması gerekmektedir (Ağaoğulları ve Köker, 2000: 252). Geleneksel toplumlarda meşruiyet anlayışı tanrısal bir emre dayandırılmışken⁷, modern toplumlarda bu anlayış akla ve akıl yolu ile ortaya konan ilkelere dayandırılmıştır (Şaylan, 1995: 18). Çünkü modern toplumlarda artık siyasal iktidarın kurumsallaşmasının belirli bir rıza temeline dayanması gerekliliği bulunmaktadır. Siyasal iktidarın yalnızca kaba kuvvetle veya çıplak şiddetle

⁷ Geleneksel toplumlarda toplumsal kurallara uyumun bozulması ve otoriteye itaatsizlik gibi durumlar, tanrının çeşitli doğa olayları ile dışa vurduğu kızgınlığının kaynağı olarak gösterilerek siyasal otoriteye itaat sağlanmaya çalışılmıştır. Dinsel nitelikli mitler aracılığı ile dinsel güç ve dünyevi siyasal güç arasında bir bağ, bir ilişki kurularak, siyasal otoriteye koşulsuz rızanın zemini oluşturulmaya çalışılmıştır (Örs, 2008: 7).

sağlanamayacağı, çeşitli toplumsal grupların ortak bir zeminde buluşmak suretiyle rıza gösterdiği bir iktidar blokunun ancak iktidarını sürdürebileceği gerçeği özellikle 19. yüzyılın sonlarından bu yana en önde gelen uzlaşma noktalarından biridir.

Öte yandan, yaslanılan rıza temeli ve dolayısıyla meşruiyet, iktidar blokunun çeşitli toplum kesimleri arasında sağladığı nispeten dayanıklı uzlaşmaların ürünü olabileceği gibi, daha ziyade egemen toplumsal algının, siyasal düzenin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmasını ve gereklikçe dönüştürülmesini amaçlayan yoğun bir propaganda ve manipülasyon faaliyetinin ağır bastığı bir sürecin ürünü de olabilir. Meşruiyetin daha kaygan bir zemin üzerinde yükseldiği bu ikinci durum, kavramın, bir ideolojik hegemonya savaşımı alanına da ilişkin olduğuna işaret etmektedir (Kara, 2006:415).

Meşruiyet kavramının siyasal iktidar ve siyasal düzen tartışmalarında merkezi bir yer edinmesinde Weber'in katkısı büyüktür. Weber'e göre (1998: 132-133) meşruiyet, insanların otorite için besledikleri köklü inancı ifade etmektedir. Devleti meşru şiddet araçlarıyla desteklenen bir egemenlik biçimi olarak tanımlayan Weber, devletin varolabilmesi için egemenlik altındakilerin, egemen güçlerin sahip olduklarını iddia ettikleri otoriteye itaat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımıyla Weber, devlet-otorite-siyasal iktidar tartışmalarının merkezine meşruiyeti yerleştirmiştir. Meşruiyeti "bağlayıcı olarak görülenin saygınlığı" olarak değerlendiren Weber (1978: 31), meşru düzende, yarar veya alışkanlık saikleriyle itaat edilen düzenlere nazaran daha yüksek bir istikrar potansiyeli görmektedir. Weber'e göre, meşru düzen ile yarar veya alışkanlık saikleriyle itaat edilen düzenler arasında istikrar bakımından belirli bir kademelenme vardır.

Weber'e göre temsil, belirli bir grubun geride kalanlara atfen yapmış olduğu eylemlerdir. Geride kalanların bu eylemleri meşru ve bağlayıcı kabul etmesi, onlar adına eylemde bulunmalarına rıza göstermeleridir (Weber'den aktaran, Örs, 1997: 26). İşte bu rıza gösterme eylemi muğlaklaştığında, ortaya temsil krizi çıkmaktadır. Temsil krizi, temsilciler ve temsil edilenler farklılaşınca ve bunun sonucunda temsil edilenler temsil edenlere verdikleri desteği sorgulamaya başladıkları zaman doğar.

Weber'e göre (1998: 132-134; 1978: 215-216), yasalarca konulmuş görevlerin yerine getirilmesinde itaat esastır. Bu kavramsallaştırmasıyla Weber, yasal olanın rasyonel olduğunu varsaymakta ve meşruiyetin bu çerçevede sağlanabileceğini öngörmektedir. Fakat yasal olan ile rasyonel olan her zaman birbiri ile örtüşmemektedir. Yasal olanın her zaman rasyonel olacağını söylemek iddialı bir ifadedir. Çünkü meşruiyet krizi yasal olan ile rasyonel olanın farklılaşması sonucu, bir başka anlatımla, yasal olanın her zaman halk iradesini yansıtmaması sonucu doğmaktadır. Burada Weber, meşruiyeti biçimsel bir boyuta, yani usule uygunluk ölçütüne indirgemektedir.

Aslında bir anlamıyla Weber'in çizdiği hat üzerinde, modern devlette meşruiyet ölçütü, "buyrukların geçerli genel kurallara uygunluğu" olmakta ve sonuçta modern devlet, genel yasalar yoluyla ortaya çıkan ve onlarla düzenlenen iktidar gücünün keyfi kullanım olasılığının en aza indirgenmesiyle, yani iktidar gücünün kullanımının kişisellikten çıkması sonucunda gücün ehlileşmesiyle meşrulaşmış olmaktadır (Poggi, 2005: 123). Fakat iktidar ilişkilerinin karmaşık doğası ve özellikle son iki yüz yıllık dönemde modern devletin geçirmiş olduğu dönüşümler sonucunda bu yaklaşım yetersiz kalmıştır. Yasal olanın her zaman halk iradesini yansıtmaması veya çoğunluğun desteğini alan siyasal iktidarın biçimsel de olsa kurallara uygun olarak

hareket etmekle birlikte, toplumun temel değer yargılarına aykırı olabilecek nitelikte uygulamalarda bulunması sonucunda, desteğini gördüğü çoğunluğun gözünde bile meşruiyetini yitirmesi olasıdır. Böylesi bir durumda düzenin temelden sarsılmasına yol açabilecek bir takım gelişmeler yaşanabilecektir. Bu durum meşruiyeti usûle indirgemenin doğuracağı meşruiyet krizinin varabileceği en uç noktalardan birisidir.

Meşruiyet krizi en genel anlamda, politik otoritenin toplumsal desteğini yitirmesi, kendisini ahlaken temellendirememesi, haklı kılamaması ve bu nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan sorunları çözebilme kapasitesinden yoksun kalması olarak tanımlanabilir (Cevizci, 2000: 587). Bu bağlamda, meşruiyet krizi yalnızca iktidarın kaynağı bakımından değil, kullanılışı bakımından da ortaya çıkabilmektedir. Bu durum Kapani'ye göre (1983: 60) iki yolla olanaklı olmaktadır. Birincisi; siyasal iktidar hukuki meşruluğunun dayanağı olan kurallara uymazsa ve bu kuralları kasıtlı biçimde çiğnerse meşruluktan uzaklaşabilir. İkincisi ise; İktidar yürürlükteki kurallara uymakla beraber, toplumda zaman içerisinde çeşitli nedenlerle meşruiyet anlayışı değişebilir ve pozitif normların toplumsal dayanakları zayıflar. Bu durumda iktidarın yasallık temeli ortadan kalkmaz ancak meşruiyet krizi çıkar. Toplumdaki meşruiyet anlayışının değişmesine iktidar erkini elinde tutanların yasal olmakla beraber demokratik olmayan veya etik dışı kimi uygulamaları neden olabilir. Bununla birlikte, toplumun genelini temsil etme misyonu ile görevde bulunan iktidarın egemen sınıfın dar sınıfsal çıkarlarına hizmet etmesi ve kamuoyu tarafından kabullenilmeyen kimi yasal düzenlemeler ortaya koyması da toplumdaki meşruiyet anlayışının değişmesinde oldukça etkilidir.

Meşruiyet krizi, toplumun kim tarafından ve nasıl yönetileceğine ilişkin toplumsal oйдаşmanın bozulması durumunda ortaya çıkar. Meşruiyet krizinde,

otoritenin iktidarını ve iktidara geliş biçimini, dolayısıyla da söz konusu otoritenin uyguladığı kuralları eleştirenlerin sayısında büyük bir artış görülür. Hem otoriteye hem de uyguladığı kurallara meydan okunur (Kalaycıoğlu, 1984: 331).

Sürekli bir toplumsal formasyonun sağlanabilmesi için en olası dayanaklardan biri olarak meşruiyeti işaret eden iki Marksist düşünürün, Antonio Gramsci ve Louis Althusser'in, meşruiyet tartışmalarına önemli katkıları olmuştur. Gramsci'ye göre meşruiyet, zor ya da rıza ile kurulmaktadır. Zora dayalı bir meşruiyetin kurulması bizzat devletin etkinliği iken, rızaya dayalı meşruiyetin kurulması egemen sınıfın sivil toplum alanı içindeki bir etkinliğidir. Gramsci bu noktada hegemonya kavramına başvurur. Gramsci'ye göre (2003: 248-249 ve 315-316), hegemonya, üzerinde hegemonya kurulan toplumsal sınıfların eğilimlerinin ve kabul edilebilir kimi çıkarlarının gözetilmesi suretiyle bu kesimlere belirli tavizler verilerek bir uzlaşma dengesinin kurulması yoluyla gerçekleşmektedir. Bu durum, hegemonyanın tesisi için, egemen sınıfın veya sınıflar ittifakının dar sınıf çıkarlarını bir ölçüde aşması yoluyla toplumun genelini temsil etme görüntüsüne ve iddiasına varması anlamına gelmektedir. Burada bir denge kurulmakta, kuvvetin ağır basmadığı kanısı uyandırılmakta ve bu yolla da hegemonya tesisi gerçekleştirilmektedir. Bunun yapılabilmesi için de gazeteler ve dernekler gibi kimi kamuoyu organları önemli işlevler görmektedirler. Bu vurgularıyla Gramsci, “meşru bir siyasal-sosyal hükümlanlığın” (Kara, 2006:418), tâbi durumda bulunan toplum kesimlerine, belirli oranda maddi tavizleri ve ideolojik-kültürel faaliyetleri içeren bir politika bütünlüğü sunması sayesinde mümkün olabileceğini söylemektedir.

Althusser ise Gramsci'den farklı olarak, zor ile rızayı kategorik olarak birbirinden ayırmaz ve siyasal iktidarın meşruiyetini, hem zor ile hem de ideoloji ile

kurduğunu belirtir. Siyasal iktidarın, temsil yetkisi aracılığıyla elinde tuttuğu devlet aygıtı sayesinde her iki aracı da kullandığını ifade eder. Althusser'e göre (2002: 32-38), kapitalizmde ve kapitalizm öncesi toplumlarda egemen sınıflar, kendi iktidarlarını yalnız doğrudan baskı ile değil, ideolojik aygıtların, yine ideolojiye dayanan baskısıyla birlikte sürdürmüşlerdir. Devlet aygıtı olarak ideolojinin, yine devletin kurumları olarak maddi form kazandıklarını belirtmektedir. Althusser tıpkı Marx gibi; devletin, iktidarı elinde tutan sınıfların iktidarlarını sürdürebilmek için diğer toplumsal sınıflar üzerinde uyguladığı baskı aracı olduğunu düşünmektedir. Ancak Althusser'e göre, "devletin ideolojik aygıtları" (DİA) ile "devletin baskı aygıtı"nı birbiriyle karıştırmamak gerekmektedir. Devletin baskı aygıtı olarak; hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapisaneler v.b. bulunmaktadır ve "baskı" kelimesi hiç olmazsa en son durumda söz konusu devlet aygıtının zor kullandığını belirtmektedir. Devletin ideolojik aygıtları ise zor kullanarak değil, ideoloji kullanarak işlemektedir.⁸ Yani Althusser, siyasal meşruiyetin, olağan koşullarda ideolojik aygıtlar aracılığı ile sağlandığını, kriz dönemlerinde ise baskı aygıtının devreye girdiğini ifade etmektedir. Althusser sermayenin çıkarlarının, temsil aracılığı ile sağlanan meşruiyet kavramına başvurularak, toplumun genel

⁸ Marksist teoride devlet aygıtı; hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapisaneler v.b. unsurları kapsarken, Althusser bu unsurlara "devletin baskı aygıtı" adını vermektedir. Çünkü ona göre baskı kelimesi hiç olmazsa en son durumda söz konusu devlet aygıtının zor kullandığını belirtmektedir. "Devletin ideolojik aygıtları" (DİA) ise gözlemcinin karşısına birbirinden ayrı ve özelleşmiş kurumlar biçiminde dolaysız olarak çıkan belli sayıda gerçekliklerdir. Althusser bu düşünceden hareketle DİA'ları şu şekilde sıralamıştır: Dini DİA (değişik kiliseler sistemi), Öğretimsel DİA (değişik özel ve devlet "okullar"ı sistemi), Aile DİA'sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem), Sendikal DİA, Haberleşme DİA'sı (basın, radyo-televizyon v.b.), Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor). DİA'lar devletin baskı aygıtına oranla çok sayıdadırlar. Devletin baskı aygıtı "kamu" alanındadır ancak DİA'ların büyük çoğunluğu "özel" alandadır. Althusser'e göre önemli olan DİA'ların "kamu" ya da "özel" alanda olması değil, onların işleyiş biçimidir. Devletin ideolojik aygıtlarını, devletin baskı aygıtından ayıran temel fark şudur: Devletin baskı aygıtı "zor kullanarak" işler, oysa devletin ideolojik aygıtları "ideoloji kullanarak" işlerler. Althusser'e göre, hiçbir sınıf DİA'lar içinde ve üstünde hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli olarak elinde tutamaz (Althusser, 2002: 32-38).

çıkarlarıymış gibi gösterildiğini ve meşruiyetin kendi egemenliğini akılcılaştıran bir süreç olduğunu ifade etmektedir.

Kapitalist bir toplumsal yapı içerisinde devletin en önemli işlevi sisteme meşruiyet sağlamaktır. Devlet bu işlevini ideolojik hegemonya kurarak gerçekleştirir. İdeolojik hegemonya, toplumun tümünün veya büyük çoğunluğunun sistemi meşru sayıp, desteklemeleri anlamına gelmektedir. Böylelikle toplum kesimlerinin demokratik talep ve mücadeleleri, düzenin bir parçası olmaktan öteye geçememektedir. Dolayısıyla, seçim ve temsil ilkelerine dayalı olan parlamentarizm, demokratik talep ve mücadeleleri, kurulu düzen içinde tutmayı sağlayan mekanizmaların başında gelmektedir. Ancak son dönemlerde yaşanan yeniden yapılanma faaliyetleri çerçevesinde, devletin meşruiyeti sağlama işlevinde bir değişim yaşanmaktadır. 1980'lerden başlayarak işçi sınıfı hareketinin hızla gerilemesi ve Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla sosyal devleti muhafaza eden bağlam dağılmıştır. Kapitalist devletin "sosyal refah devleti" olarak tanımlanan biçimi ağırlıklı olarak toplumsal gerilimi yumuşatma ve düzene meşruiyet kazandırma görevleriyle tanınmaktayken, yaşanan değişimler sonucunda, neo-liberal politik hegemonya doğrultusunda gerçekleşmekte olan yeniden yapılanma sürecinde bir anlamda 18. Yüzyıl'ın minimal devletine geri dönüş yaşanmaya başlamıştır. Bu dönüşümün rasyonelliği yanında kaçınılmazlığı da ısrarla vurgulanmaktadır. Fakat, hızla değişen koşullar, yalnızca kapitalist sınıfın dar sınıf çıkarlarını muhafaza eden ve bu çıkarları temel önceliğe dönüştüren neo-liberalizme geniş bir nüfuz alanı kazandırmıştır. Ortaya çıkan yeni durum, yurttaşlığın sosyal boyutunu siyasal iktidarların gündeminin dışına itmiş ve sosyal devletin yarattığı geniş meşruiyeti ortadan kaldırmıştır. Minimal devlet, siyaset ve ekonomi ayrımı üzerinde

meşrulaştırılmış, böylelikle özgürleşen “pazar” sayesinde bireysel özgürlüklerin gerçekleşeceği söylemi yaygınlık kazanmıştır. Bu çerçevede demokratikleşme de bütünüyle piyasaya indirgenmiştir (Kara, 2006: 419-421; Şaylan, 1995: 202-211; Güler, 2005: 95-99).

Kapitalist sistemde üretim, değişim amacıyla yapıldığı için insanlar kendi yarattıklarından uzaklaşmakta, kendi emeklerinin ürünlerini kendilerinden bağımsız varlıklar olarak görmektedirler. Tıpkı bu tür bir yabancılaşmada olduğu gibi, kapitalist toplumlardaki siyasal iktidarın örgütlenişi de insanlara kendilerinin dışında nesneleşmiş bir varlıkmiş gibi görünmektedir. Devlet ile toplum birbirinden bağımsız faaliyet alanlarına ayrılmış olarak kavranmaktadır. Bu nedenle, üretim sürecinden siyasal iktidarın örgütleniş biçimine kadar tüm alanlara yayılmış olan yabancılaşma durumu, kapitalizm ile liberal demokrasi arasındaki ilişkinin bir uyumsuzluk ilişkisi olarak kavranmasını gerektirmektedir. Çünkü kapitalizm, yarattığı yabancılaşma durumuyla, insanların siyasete aktif ve doğrudan katılımları açısından demokrasi ile bağdaşmayan bir öze sahiptir.

2. Temsili Demokraside Katılım Olgusu

“Katılım” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun güncel Türkçe sözlüğünde, “katılma işi, iştirak” olarak tanımlanmaktadır. Kavram; bir şeyden pay almak, bir şeyin içine girmek, bir şeye ortak olmak, bir işin aktörleri arasında yer almak gibi anlamlara da gelmektedir (Bilgin ve Göregenli, 2002: 53). Kavramın işaret ettiği olgu ise siyasal düşünce tarihinin ve dolayısıyla temsili sistemin en eski tartışma konularından biridir. Kamu politikalarının belirlenmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde yer alma veya iktidarın kararlarını etkilemeye yönelik eylemlerde bulunma

biçimindeki haliyle modern toplumların geleneksel toplumlardan ayrılan en önemli özelliği olarak sunulan katılım kavramının, insanın yaşamını yönlendirme, kendini gerçekleştirme, yönetim mekanizmalarında irade açıklama yetisine sahip olma ve karar alma süreçlerine katkıda bulunma isteği sürdüğü müddetçe gündemde kalacağı açıktır. Ancak Habermas (2005: 62-65), katılımın farklı alanlarda da gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Habermas'a göre katılım, kamusal alanın burjuva sınıfının sınırlarını aşarak yayılması nedeniyle yalnızca dar kapsamlı siyasal alanda var olabilen bir eylem değil, iletişim araçlarının yayılmasıyla aynı zamanda toplumsal ve kültürel alanlarda da gerçekleşebilen bir faaliyettir.

Katılımın farklı durumlarda farklı biçimler aldığı sıklıkla dile getirilen bir görüştür ve katılımın değişik biçimleri, değişik birtakım sınıflandırmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Katılım türlerini; varlığını sürdürmek için katılım, komünöter katılım, yaşama geçiş katılımı, şiddet için şiddet katılımı, karşı çıkış yolu ile katılım, özdeşleşme katılımı, yönetime katılım gibi başlıklarda sınıflandırmak mümkünse de (Bilgin ve Göregenli, 2002: 59-60) katılımın uygulama alanı en geniş olan biçimi, siyasal ve yönetsel mekanizmaların işleyişine katılımı içeren siyasal katılımdır.

Katılım kavramı devlet olgusu ile birlikte ortaya çıkmış siyasal yanı ağır basan bir kavramdır. Devletin ve devlet erkinin olmadığı bir düzende siyasal katılıma gerek duyulmaz. Devlet erkinin olduğu bir düzende ise, toplumdan ayrı bir devlet ve onun yürütme gücünü temsil eden yönetim organları var olduğundan katılma eyleminin gerekliliği gündeme gelmektedir. Bu organlar var olduğu sürece katılma eyleminin gerekliliği sürecektir. Bu haliyle katılım olgusu, en genel anlamıyla, “yurttaşların yönetime daha geniş boyutta ve etkin katılımı, siyasal-toplumsal bilinçlenme”

şeklinde tanımlanabilmektedir (Yıldırım, 1990:10). Bu tanımda yer alan “yönetim” kavramı ile “devlet yönetimi” kastedilmektedir. Dolayısıyla katılma eyleminin gerçekleştiği yer devlet yönetimidir ve buradaki katılma ile kastedilen devlet yönetimine katılmadır. Öte yandan bu düşünceyi paylaşmayan ve katılım eylemini, Fişek’in kavramsallaştırmasında olduğu gibi (Fişek, 1975), devlet yönetimine katılma çerçevesi ile sınırlandırmayan yaklaşımlar da bulunmaktadır (Akın, 2003: 2-3; Eroğul, 1999: 18).

Fişek (1975: 54, 56), ilkel ataerkillikten günümüze uzanan bir yönetsel düşünce zincirinin son halkası olarak nitelendirdiği katımlı yönetim kavramını; özel mülkiyete dayalı, emek verimliliğinin artırılmasını amaçlayan, yönetim hiyerarşisinin ortak organlarında somutlaşan özel bir yönetim biçimi olarak tanımlamaktadır. Daha çok işçi-işveren ilişkileri çerçevesinde ele alınan bu yönetim biçimi, Fişek’e göre (1975: 52-54, 56), dört bin yıllık bir evrimin bireşimidir. Yer, soy, gelenek ve mal ortaklığıyla nitelenen ve ekonomik temelleri yönetenlerle yönetilenlerin kurumlaşmış bir biçimde ayrışmalarına elvermeyen ilk insan toplulukları, toplayıcılıktan üreticiliğe geçişte somutlaşan birinci toplumsal işbölümü ve tarımla zanaatların ayrışmasından özelliğini alan ikinci toplumsal işbölümü ile tarihe karışmışlardır. Yeni madenlerin ve özellikle demirin üretici ve savaşçı amaçlarla kullanılmasının gerçekleştirildiği süreç içerisinde, ilkel toplumdan köleci topluma ve yönetim öncesi örgütlenme biçimlerinden sınıflı toplumların yönetsel örgütlerine yönelen insanlık tarihi, aynı zamanda barıştan savaşa, anaerkillikten ataerkilliğe ve ortak mülkiyetten özel mülkiyete uzanan paralel gelişmelere tanık olmuştur. Bu geçiş döneminin yönetsel üst yapısı, geleneksellikle görevselliği birleştiren ve aslarının kayıtsız bağlılığına karşılık onların esenliğini gözeten savaş şefleri ile başında buldukları

hiyerarşinin somutlaştırdıkları ilkel ataerkilliktir. Tarihin ilk yönetim ideolojisi olan ve kölecilikle feodalitenin üst yapısı olarak görev yapan ataerkillik, baba hakkına, özel mülkiyete ve küçük aile işletmelerine dayanmaktadır. Bu haliyle ataerkil yönetim ideolojisi, dört bin yıllık süre boyunca toplumların düşünme biçimlerine egemen olmuş, ama buhar gücünün üretimde kullanılması gibi teknolojik gelişmelerin hem işletme büyüklüklerini artırması, hem de büyüyen işletmeleri geniş alanlara yaymasıyla birlikte, giderek ekonominin yapısına ters düşmeye başlamış, sonunda da bileştiricilerine ayrılarak varlığını tüketme çizgisine girmiştir. Birbirlerine göre bağımsız ve ayrıık gelişme çizgileri izleyen iki bileştiriciden, insanların bir eşya gibi yönetilmesini öngören *malvarlıkçılık* ile insanların insan olarak yönetilmesini öngören *babacılık* anlayışları, ataerkil yönetimi giderek çözecek temel ikileşmeyi somutlaştırmışlardır. Bu anlayışlardan malvarlıkçılık, özel mülkiyetin dokunulmazlığını ve mutlak otorite ile verimlilik artışının ele ele yürüdüğünü varsaymış ve giderek *bilimsel yönetim* (eşyanın yönetimi) bakış açısına ulaşmıştır. Babacılık ise, insan ögesini ön plana çıkaran, ama bu arada, baba hakkı ve özel mülkiyet kavramlarını tartışmaya açmayan bir gelişme çizgisine girmiş ve zaman içerisinde *insan ilişkileri* (insanların yönetimi) yaklaşımına varmıştır. Fişek'e göre (1975: 54), bütün ideolojiler gibi, bilimsel yönetim ve insan ilişkileri yaklaşımları da ekonominin düzgün işleyişini sağlayarak emek verimliliğini artırmak çabasında olmuşlardır. Ancak bu konuda başarısız olmuşlar ve tarihin hurdalığına yollanmışlardır. İşte bu noktada, gelişen toplumun sorunlarını çözecek yeni bir yönetim ideolojisinin beklenmesine başlanmış ve bu ideoloji gelmekte gecikmemiştir. Katılmalı yönetim olarak adlandırılan bu ideoloji de öncelleri gibi üretim araçlarının özel mülkiyetiyle sınırlı bir alanda amaçlarına yönelmiştir.

Bilimsel yönetimin “otorite-verimlilik” boyutunu ve insan ilişkileri akımının “insancıl-demokratik” görüntüsünü birleştiren katılmalı yönetim, bu yönüyle, ilkel ataerkillikten günümüze uzanan yönetsel düşünce zincirinin son halkasıdır.

Siyaset bilimcilerin bir kısmına göre siyaset, devlet bilimi olarak adlandırılmaktadır. Öteki kısmı ise siyaseti, erk bilimi olarak tanımlamaktadırlar. Siyaset yalnızca devlete yönelik bir etkinlik olarak anlaşılınca, “devlet yönetimine katılma” ile “siyasal katılmanın” aynı anlama geleceği açıktır. Zira erk olgusu siyasetin özünü oluştursa da burada kastedilen “her türlü erk” değil, “siyasal” erktir. Siyasal erke özgünlüğünü veren özellik ise, devletten kaynaklanmasıdır. Siyasal katılımı, elverişli bir hukuksal ortamda, siyasal hakların ortaya çıkardığı bir sonuç olarak tanımlayan Eroğul’a göre, günümüzde devlet bulunmayan yerde siyaset yoktur, siyaset bulunan yerde ise kesinlikle devlet vardır. Öyleyse siyasal katılmayı devlet yönetimine katılma biçiminde anlamak hem gerçekçidir hem de bilimsel açıdan tek geçerli yoldur. Katılma biçimini belirleyen etmen de, siyasal hakların türleridir (Eroğul, 1999: 17-18 ve 35).

Temsili sistemde, siyasal katılım denildiğinde akla ilk gelen faaliyet seçimlerde oy kullanma faaliyetidir. Bunu yerel demokrasi ile birlikte düşündüğümüzde ise yerel seçimlerde oy kullanma faaliyeti akla gelmektedir. Siyasal katılımı yalnızca oy verme davranışına indirgeyen bu anlayış oldukça eksik olduğu gibi, halkın yönetim faaliyetlerine katılımını veya yerel düzeyde demokrasinin işleyişini geliştirecek pek çok başka araç da bulunmaktadır. Siyasal katılım her şeyden önce bir siyasal davranıştır. Buna bağlı olarak, siyasal yaşamın gittikçe karmaşıklaşmasıyla birlikte, etkili bir siyasal katılımın gerekleri de ağırlaşmaktadır. Siyasal katılım, her seviyedeki siyasal gelişmenin yakından izlenmesi, çeşitli konularda siyasal tavrın net

bir biçimde ortaya konulması, derneklere ve siyasal partilere üye olma ve seçim süreçlerinde yoğunlaşan seçim çalışmalarında görev alma gibi siyasal eylemlere girişilmesini de içermektedir (Baykal, 1970: 27-29).

Devlet yönetimine katılmanın veya siyasal katılmanın tarihteki ilk örneğini veren Eski Yunan demokrasi uygulamasından, temsil ve demokratik katılım konusunda birtakım sonuçlar çıkarmak olanaklıdır. Eroğul'a göre; Eski Yunan demokrasisinde dikkati çeken ilk özellik, bu demokrasideki hak eşitliği ve özgürlüğün, aslında büyük bir eşitsizlik ve baskı temelinde oturmakta oluşudur. Çünkü -önceki bölümde de değinildiği üzere- katılma hakkı yurttaşlıkla sınırlıdır ve halkın çoğunluğunu oluşturan (ama yurttaş sayılmayan) köleler ile yabancılar bu hakkın tamamen dışındadırlar. Ayrıca yurttaşların yarısını oluşturan kadınlar da bu haktan yoksundurlar. Dolayısıyla katılma hakkı, yönetilenlerin yalnızca bir azınlığına tanınmış durumdadır. Bu demokrasi uygulamasında dikkati çeken ikinci özellik ise doğrudan demokrasidir. Katılcılığın daha sonraki uygulamalarında görülen temsil esası, Yunan demokrasilerinde henüz gelişmemiş durumdadır. Kendilerine katılma hakkı tanınmış olan yurttaşlar bu hakkı geniş ölçüde kendileri kullanmaktadırlar. Dolayısıyla Eski Yunan'da demokrasi daha sınırlı, fakat daha yoğundur. Eski Yunan demokrasi uygulamasında dikkat çeken bir başka nokta ise, demokrasi olmadan da katılmanın olabilmesidir. Bunun en çarpıcı örneği Sparta'dır. Sparta'da yurttaşların kamu görevi üstlenmeleri, vazgeçilebilir bir hak değil, zorunlu bir ödevdir. Dolayısıyla bu uygulamada katılma eylemi olmasına karşın özgürlük bulunmamaktadır. Onun için de var olan katılmaya karşın Sparta bir buyurganlıktır. Eroğul'a göre buradan şu sonuç çıkmaktadır: Demokrasi için katılma zorunlu bir koşuldur, ama yeterli değildir. Başka bir deyişle, katılma olmadan demokrasi olmaz,

fakat demokrasi olmadan katılma olanaklıdır (Eroğul, 1999: 21-22). Bunu şu şekilde ifade edebilmek de mümkündür: Katılım, demokrasi için vazgeçilmez bir durumdur. Ancak yalnız katılım ile demokrasinin sağlanması olanaksızdır. Çünkü katılımın varlığı demokrasi için zorunlu olmakla beraber yeterli değildir.

Ortaçağ'ın feodal düzenine bakıldığında ise siyasal katılma diye bir olgunun olmadığı görülmektedir. Roma İmparatorluğu parçalandıktan ve Batı Roma yıkıldıktan sonra, Antik Çağ'da demokrasi ortamına olanak vermiş bulunan yaygın ticaretin ve kent yaşamının son bulması bu durumun en önemli nedenidir. Tarımsal üretime, kır yaşamına, toprak köleliğine ve yayılcılığa dayalı olan Ortaçağ'da insanların en temel problemi güvenlik olmuştur. Dolayısıyla Ortaçağ'ın feodal düzeninde halkın devlet yönetimine katılmasından bahsetmek olanaksızdır (Eroğul, 1999: 24).

Antik Çağ'dan sonra, siyasal düşünce alanında ikinci büyük uyanış 16. yüzyılda başlamıştır. Bu uyanışın öncüleri Machiavelli (1469-1527), Bodin (1530-1596) ve Hobbes (1588-1679) olmuştur. Bu düşünürlerden hiçbirisi siyasal katılcılığı savunmamış, aksine üçü de mutlak erk doğrultusundaki düşünceleri ile tanınmışlardır. Ne var ki, dolaylı da olsa, bu düşünürlerin katılma sorunsalına katkılarından bahsetmek olanaklıdır. Bir kere, katılma olabilmesi için öncelikle " tarafların" ortaya çıkmış olması gerekmektedir. İşte bu temel noktada, bu üç düşünürün önemli katkıları olmuştur. Onlara göre, katılmada iki " taraf" vardır: Devlet ve uyruklar. Machiavelli'den başlayarak, ileride katılcılığa " taraf" olacaklar artık açık seçik bir biçimde saptanmış durumdadır. Bir yanda hükmetme gücünün tartışmasız sahibi olan devlet; öte yanda ise, bu güce eşit olarak boyun eğmekle yükümlü uyruklar topluluğu. Bu anlayış Bodin ve Hobbes için de geçerlidir.

Toplumda söz sahibi olmaya başlayan yeni sınıfın, yani burjuvazinin ideolojisine uygun olarak, bu düşünürlerin hepsi, boyun eğmede eşitlikten yola çıkarak, adım adım, uyrukların hak eşitliğine yönelmişlerdir (Eroğul, 1999: 25-26).

Yeni Çağ'a gelindiğinde siyasal katılım konusunda ilk atılımın İngiltere'de gerçekleştiği görülmektedir. 1688 tarihinde ilan edilen *Bill of Rights* (Temel Haklar Yasası/Bildirisi) ile İngiliz siyasal yaşamında temsilcilerin devlet yönetimine katılma hakkı kesin bir biçimde kabul edilmiş ve rejim monarşi olmasına rağmen parlamentonun üstünlüğü açıkça duyurulmuştur. Siyasal katılımın gelişimindeki ikinci önemli hareket Amerika'da gerçekleşmiştir. Amerika'da 1776'da kabul edilen *Bağımsızlık Bildirgesi* katılma hakkı bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu bildirgeye uygun olarak 1787 yılında Amerika Birleşik Devletleri kurulmuştur. Siyasal katılma hakkını insanlığa ilan eden üçüncü önemli hareket 1789 tarihli *Fransız Devrimi*'dir. Millet Meclisi'nin 1789'da kabul ettiği İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, halkın kendisini yönetenlerden hesap sormaya hakkı olduğunu açık bir dille belirtmiş ve yönetimin yönetilenlerin onayına dayanması gerektiği ilkesini getirmiştir. Fransa'da 1848'de, belli bir yaşa ulaşmış tüm erkek yurttaşlara oy hakkı verilmiştir. 1944'te ise aynı hak kadınlara da tanınarak, siyasal katılımın birinci koşulu olan "oy hakkı" genelleşmiştir. Siyasal katılımın yaygınlaşma sürecinde son önemli halka ise 1917 *Rus Devrimi*'dir. Batı demokrasilerine örneklik eden önceki devrimlerin aksine, bu devrim katılımcılığa sınıf bilinci boyutunu getirmiştir (Eroğul, 1999: 29-30).

Yukarıda sıralanan devrimler dizisinden sonra, siyasal katılımın tüm dünyada yaşam hakkından sonraki en önemli siyasal sorun durumuna gelmesi, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllardaki yaygın bağımsızlık hareketlerinin ürünüdür. Öte yandan

1970'lerin sonlarından itibaren dünyayı kavramaya başlayan ve özellikle 1990'lardan sonra gitgide güçlenen küreselleşme akımı, siyasal katılım sorunsalını derinlemesine etkileyecek bir nitelik taşımaktadır (Eroğul, 1999: 30-31).

Batıda Aydınlanma Çağı ve ekonomik liberalizm temelinde yükselen modern ulus-devlet yapıları, siyasal katılım faaliyetine yeni bir biçim kazandırmıştır. Doğrudan demokrasiyi imkânsız kılan yeni toplumsal yapıda, artık işlevsel olan sistem parlamenter (temsili) demokrasidir. Temsili demokraside siyasal kararların alınması halk adına, halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla mümkün olmaktadır. Liberal demokrasilerde görülen yaygın iddia, siyasal katılımın salt temsil ölçütüne indirgenmemekte olduğu ve yurttaşların siyasal yaşamda aktif olarak yer almaları için uygun koşullar yaratıldığı yönündedir. Ancak katılımın düzeyi, yoğunluğu, niteliği, toplumların sosyo-ekonomik düzeyleri ile yakından ilintilidir. Toplumsal yapıda siyasal katılmayı belirleyen etkenleri; sosyo-ekonomik, psikolojik, biyolojik (cinsiyet-yaş), çevresel, kültürel, siyasal olarak sıralamak mümkündür (Güldiken ve Kaya, 2004: 105-106). Siyasal katılmayı belirleyen etkenlerden bazıları ise diğerlerine oranla daha başattır. Daha açık bir ifadeyle, günümüzde, siyasal davranışı büyük ölçüde belirleyen sosyo-ekonomik ve sınıfsal koşullardır.

Türkiye'de siyasal katılım konusundaki ilk adım 1839 tarihli *Tanzimat Fermanı*'dir.⁹ Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemde yerel yönetimler kurulmuş ve ardından 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanı ile ilk Anayasa (Kanun-i Esasi) kabul edilmiştir. Fakat II. Abdülhamit'in 1878'de Meşrutiyet'i askıya almasının ardından, katılım konusunda otuz yıl kadar süren bir ara dönem yaşanmış ve bu ara dönem 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile son bulmuştur.

⁹ Aslında Osmanlı'da padişahın yetkilerini sınırlayan ilk belge, 1808 tarihinde II. Mahmut tarafından kabul edilen *Sened-i İttifak*'tır. Fakat Sened-i İttifak uyuşuklara siyasal katılım bakımından hiçbir hak getirmemiştir.

Türkiye'nin sosyo-ekonomik nitelikleri, ülkede siyasal katılımın görece daha az etkinlik göstermesine neden olmuştur. Ancak zamanla siyasal katılım da toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişimlerden etkilenmiştir (Güldiken ve Kaya, 2004: 105). Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal katılım konusundaki ilk adım, 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıdır. Bunu 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ve 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması izlemiştir. 1946'da ise Demokrat Parti'nin kurulması ve birkaç ay sonra tek dereceli seçim usulünün kabul edilmesiyle çok partili düzene geçilmiştir. 1950'de yapılan seçimler sonucunda muhalefetteki Demokrat Parti'nin iktidar koltuğuna oturması ile Türkiye'de siyasal katılım alanında en büyük değişim gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra siyasal iktidarın yurttaş oyları ile belirlenmesi, vazgeçilmez bir ilke olarak yerleşmiştir. Türkiye tarihinde siyasal katılım konusunda yapılan önemli atılımlardan biri diğeri de 1961 Anayasası'dır. Bu anayasanın başlattığı yeni düzenin özelliği; özgürlüklerin o zamana dek görülmemiş ölçüde genişletilmesiyle, görece yaygın bir siyasal yelpaze içinde, çeşitli halk kesimlerinin kendi görüş ve çıkarlarını siyasal iktidara duyurmak için etkin bir çabaya girişmiş olmalarıdır. Ancak bu dönemde elde edilen kazanımlar, 1968 yılından itibaren aşama aşama sekteye uğratılmış, önce 12 Mart 1971 askeri muhtırası ve sonrasında da 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kesin bir biçimde yitirilmiştir. 12 Eylül'ün ardından yürürlüğe giren 1982 Anayasası, katılımcılık bakımından 1961 Anayasası'nın çok gerisinde kalmış, siyasal katılmayı, bunun en düşük biçimi olan seçme ve seçilme hakkına indirgemıştır (Eroğul, 1999: 33-34).

Türkiye'de 1980'le birlikte uygulamaya konulan süreçle, siyasal katılımın önemli ayaklarını oluşturan sivil ve siyasal örgütlenme alanları yeni bir

yapılandırmayla karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte uygulamaya konan ve soğuk savaş stratejilerinin gölgesinin izlerini taşıyan sosyo-ekonomik politikalar ülkenin son otuz yılına damgasını vurmuştur. İlk olarak 12 Eylül 1980 sonrasında yapılan 1982 Anayasası ile yeni toplumsal yapının hukuksal çerçevesi çizilmiş, bu Anayasa ile sendikal özgürlükler önemli ölçüde kısıtlanarak, sendikalara ve derneklere siyaset yasağı getirilmiştir. Toplu sözleşme ve grev hakkı sınırlanmış, ayrıca memurların sendikadan sonra, dernek de kurmaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla devlet yönetimine katılma faaliyeti çerçevesinde, 12 Eylül sürecinde yönetim katmanlarına herhangi bir biçimde halk katılımından söz etmek olanak dışıdır. 1980 sonrasında toplumsal dokunun bütünü üzerinde yürütülen uygulamaların; özerk kurumların yürütmeye bağlı hale getirilmesinin, siyasal partilerin kapatılmasının, sendikaların mal varlıklarına el konulmasının, derneklerin cılızlaştırılmasının ve tüm bu yollarla çeşitli katmanlarda gerçekleşmesi olası siyasal katılımın engellenmesinin altında 24 Ocak 1980 kararları ile devreye sokulan serbest piyasa ekonomisi politikaları bulunmaktadır.¹⁰ Böylece siyasal iktidarın ekonomik ve sosyal politikalarına direnç gösterebilecek nitelikteki unsurlar etkisiz hale getirilmiştir (Erdost, 1989: 178-181;

¹⁰ 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin bir dökümü, "Darbenin Bilançosu" başlığıyla 12 Eylül 2000 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yer almıştır. Bilançoya göre 12 Eylül sürecinde yaşananların bir bölümü şöyledir: TBMM kapatıldı, anayasa ortadan kaldırıldı, siyasi partilerin kapısına kilit vuruldu ve mallarına el konuldu. 650 bin kişi gözaltına alındı. 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı. 7 bin kişi için idam cezası istendi. 517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (18 sol görüşlü, 8 sağ görüşlü, 23 adli suçlu, 1'i Asala militanı). İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi. 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı. 98 bin 404 kişi "örgüt üyesi olmak" suçundan yargılandı. 388 bin kişiye pasaport verilmedi. 30 bin kişi "sakıncalı" olduğu için işten atıldı. 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı. 30 bin kişi "siyasi mülteci" olarak yurtdışına gitti. 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü. 171 kişinin "işkenceden öldüğü" belgelendi. 937 film "sakıncalı" bulunduğu için yasaklandı. 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu. 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi. Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. 31 gazeteci cezaevine girdi. 300 gazeteci saldırıya uğradı. 3 gazeteci silahla öldürüldü. Gazeteler 300 gün yayın yapamadı. 13 büyük gazete için 303 dava açıldı. 39 ton gazete ve dergi imha edildi. Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi. 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü. 14 kişi açlık grevinde öldü. 16 kişi "kaçarken" vuruldu. 95 kişi "çatışmada" öldü. 73 kişiye "doğal ölüm raporu" verildi. 43 kişinin "intihar ettiği" bildirildi (Cumhuriyet, 12 Eylül 2000).

Güldiken ve Kaya, 2004: 109). Ancak 1990'ların ikinci yarısından itibaren, 12 Eylül darbesinin yarattığı "katılmayı her yönüyle engelleme" uygulamasına karşı kısmi bir direnç alanı yaratılmış ve hem ekonomik ve sosyal alanlarda, hem de siyasal alanda katılım faaliyeti nispeten gelişmeye başlamıştır.

Siyasal katılımın, devlet yönetimine katılma anlamına geldiği daha önce ifade edilmişti. Ancak, yönetilenlerin "nereye" katıldıklarına ilişkin bir soruya, "devlet yönetimine" diye yanıt vermenin pek bir anlam ifade etmeyeceği açıktır. Çünkü devlet, birtakım yapılar olan kurumlar, bu yapıları harekete geçiren kamu görevlileri ve karar ve işlemlerde ifadesini bulan uygulamalardan oluşan karmaşık bir bütündür. İşlevsel açıdan bakıldığında ise devlet, kaba bir ayrımla, yasama-yürütme-yargı diye bölümlenen ve bu ayrı işlevleri yerine getirmek için bir dizi kuruma ve görevliye sahip olan, söz konusu işlevleri gerçekleştirmek için de bir dizi işlem yapan kuruluşlar demetidir. Devleti oluşturan birimlerin ayrı işlevlerinin olması ise, yurttaşın türlü katılma olanakları yaratmaktadır. Yurttaşın bu olanakları genel olarak; kurumların oluşmasına, görevlilerin belirlenmesine, kararların alınmasına ve bu kararların sonucu olan işlem ve eylemlerin gerçekleşmesine katkı şeklinde sıralanabilmektedir (Eroğul, 1999: 40, 163-164). Ancak pratikte yurttaşların çok küçük bir bölümünün bu tür bir katkıda bulunabildiği görülmektedir. Örneğin bir derneğe üye olan kişilerin ancak % 5'lik bir bölümü aktif olarak siyasal katılım davranışı içinde bulunabilmektedir (Bilgin ve Göregenli, 2002: 60).

Katılım olgusu, yerel yönetimlerle demokrasi arasındaki ilişkinin de kilit noktasında bulunmaktadır. Yerel yönetimler, yapıları gereği siyasal katılımın yoğun olarak gerçekleştirilebileceği birimlerdir. Halkın yerel düzeyde kendi kendisini yönetmesine imkân sağlayan yerel demokrasi kavramının anlam ve değer kazanması,

halkın bu yönetim birimlerinin karar alma süreçlerine, uygulama ve hatta denetim süreçlerine aktif olarak katılımı ile söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte, siyasal hayatın gittikçe karmaşıklaşan bir nitelik kazanmasına paralel olarak, katılma eyleminin sınırları ve manevra alanları da genişlemiştir (Baykal, 1970: 27). Küreselleşme süreciyle birlikte ulusal ve uluslararası ekonomik ilişkilerde görülen yeniden yapılanma sonucunda, özellikle kentlerde görülen eşitsiz ve dengesiz gelişmeye bağlı olarak, günümüzde birçok katılım mekanizmasının (siyasal gelişmeleri yakından takip etme, siyasal tavır geliştirme, derneklere ve siyasal partilere üye olma, seçim çalışmalarında görev alma vb.) bir arada kullanılmaya başlandığı ancak buna rağmen yurttaşlardan çok, neo-liberal politikalar lehine işleyen bir süreçte sermaye sınıfının katılımının istendiği görülmektedir. Bu noktada, Fişek'in (1975: 54, 56, 195) katılımlı yönetimi tanımlarken özellikle vurgu yaptığı "üretim araçlarının özel mülkiyetiyle sınırlı bir alanda gerçekleşmesi" olgusuna yeniden değinmek yerinde olacaktır. Fişek'e göre katılımlı yönetim, ancak sınırları özel mülkiyetçe belirlenmiş bir alanda uygulanabilen ve daha çok sermaye sınıfı lehine sonuçlar doğuran bir olgudur (1975: 195, 200). Bu olgu, köklerini "ölmez" demokrasi ülküsünden alan (1975: 195), sınıf uzlaşmasını amaçlayan (1975: 206), ancak amaçladığı uzlaşma yerine önlemeye çalıştığı çatışmayı üreten ve süreci devamlı olarak çatışma yönünde zorlayan (1975: 205-206), içeriğindeki katılma mekanizması katılan taraflara karşı görece bağımsızlığını koruyamayarak güç dengesinin ağır bastığı sermaye sınıfı lehine uygulamalara yönelebilen (1975: 200) bir düşünme ve uygulama biçimidir. Uysal'ın deyimiyle ise (1984: 111, 113), yapısı gereği düzen ve baskı unsurlarını içeren bu uygulama biçimi içerisinde, katılım ile

istenen, sistemin değerlerinin sürdürülmesi ve burjuva demokrasisinin sermaye sınıfı lehine geliştirilmesidir.

3. Temsili Demokrasi İçinde Yerel Demokrasi ve Mekanizmaları

Yerel temsili demokrasinin, genel temsili demokrasiden hareketle, yerel halkın belirli bir süre için belirli sayıda temsilci seçmesi ve halk adına, yerel düzeydeki kararların bu temsilciler tarafından alınması olarak tanımlanması mümkündür. Bir başka deyişle, yerel düzeydeki iktidarın, temsili sistem aracılığıyla yerel halkın kontrolünde olmasıdır.

Yerel temsili demokrasi, Türkiye’de, mahalli idareler olarak da adlandırılan yerel yönetimlerde somutlaşmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, yerel yönetim sistemi, yerel düzeydeki yönetim birimlerinde karar ve yürütme organlarının (başkan, meclis, encümen) siyasal seçim usûlüyle oluşturulduğu sistemdir. Yerel yönetimler (il özel idaresi, belediye ve köy yönetimleri) yerel temsili demokrasinin somut biçimlerini oluşturmaktadırlar ve 1982 Anayasası’nın “mahalli idareler”i düzenleyen 127. maddesi uyarınca, temsili demokratik yapılanmanın yereldeki parçalarını oluşturan bu formların devlet tüzel kişiliği dışında ayrı bir kamu tüzel kişiliği mevcuttur.¹¹

Temsili demokrasinin toplumsal yarara aykırı olarak işleyebilmesi ve belirli grup ya da kesimlerin lehine bazı kararların alınması yerel düzeyde sıkça rastlanan bir durumdur. Belirli bir grubun veya kimi zaman belirli bir kişinin çıkarlarına hizmet eden kararların alınması, yerel siyaseti bir nevi “değer dağıtım süreci” veya

¹¹ İl özel idaresinin organları; il genel meclisi, il daimi encümeni ve validir. Belediyenin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanıdır. Köy yönetiminin organları ise; köyde ikamet eden seçmenlerin oluşturduğu köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtardır.

“ekonomik arka alan yaratma şansı” olarak gören anlayışın sonucudur. Bu durum yerel düzeydeki siyasete olan güvensizliğin temel nedenlerinden biri haline gelmiş ve hatta bu duruma “olmazsa olmaz” gözüyle bakılır olmuştur. Bu duruma ek olarak, kapitalizm ve öngördüğü temsil sistemi, ortalama insanın kendi sorunlarıyla boğuşmaktan kendi dışındaki dünyada neler olup bittiğini çok fazla merak edemeyecek hale gelmiş olmasını çok iyi bir biçimde kullanmaktadır. Bizzat kapitalizm eliyle bu hale getirilmiş olan ortalama yurttaş, yine bu durumundan dolayı kapitalizm tarafından kullanılmakta ve yerel düzeydeki siyasetin kurumlarını bile belirleyemez hale getirilmektedir. Söz konusu bu durumun doğal bir sonucu olarak ise belirli bir grubun veya belirli bir kişinin çıkarlarına hizmet eden kararların alınmasının üzerine çok fazla gidilememektedir. Bunda demokrasi anlayışının bir unsuru olarak “geri çağırma hakkı”nın bulunmayışı da oldukça etkilidir. Belli sayıda imza toplayan yurttaşların veya halk inisiyatiflerinin seçilenlerin geri çağırılmasını, yani seçilenlere görevden el çektirilmesini isteme hakkı olarak tanımlanabilecek “geri çağırma usûlü”nün yokluğu liberal temsili demokrasinin en belirgin eksikliklerinden biridir.

Temsili demokrasiyi yalnızca seçimlerde oy verme davranışına indirgeyen ve liberal temsili demokrasiyi ciddi bir açmaza sürükleyen halk katılımının eksikliği konusu kimi uygulamalarla aşılmaya çalışılmaktadır. Temsili demokraside geri çağırma usûlünün yokluğuna rağmen, iki seçim arasında halkın görüşüne başvurulduğu kimi zaman görülmektedir. Ulusal düzlemde genelde anayasa değişikliği, yasaların kabulü veya çok önemli meselelerde halkın iradesini belirlemek amacıyla yapılan bu uygulama “referandum” veya “halk oylaması” olarak adlandırılmaktadır. Yerel siyaset açısından bu uygulamaya yereli ilgilendiren kimi

konularda başvurulduğu görülmektedir. Bu yolla sistemin eksikliklerini gidermek ve doğrudan demokrasiye yaklaşmak amaçlansa da uygulamanın genellikle egemenlerin istediği şekilde gerçekleştiği ve halk oylamasının genellikle alınan kararın halka tasdik ettirilmesi şeklinde sonuçlandığı görülmektedir.¹²

Çağdaş devletlerin temsili demokrasi uygulamalarında politika yapanların çoğunlukla profesyonel politikacılara dönüşmesi ve yerel düzeyde bu durumun giderek artan oranda kendini göstermesi, temsili demokrasilerdeki yozlaşmanın önemli bir nedenidir. Bir zamanlar prenslerin “siyasal el koyma araçları” olarak kullandığı şahıslar, günümüzde aynı işlevi sermaye adına ve temsili demokrasi aracılığı ile sürdürmektedirler. Profesyonel politikacılar, olağan koşullarda, siyasetin kendisine sağlayacağı gelire muhtaç olmayan, varlıklı veya en azından kendisine yeterli düzeyde gelir sağlayabilen bir ekonomik ve toplumsal konuma sahip bulunan kişilerdir. Bu durum, politikanın ilkesel olarak emekçi kesimler dışındaki kesimlerce, özellikle de sermaye sahibi rantiyelerce ve diğer varlıklı kesimlerce yapılması anlamına gelmektedir (Arap, 2002: 10). Weber’e göre (1998: 141-142) işletme sahipleri, yani girişimciler, işletme başında bulunması gereken kişilerdir. Çünkü işletmeler için girişimcilerin varlığı ekonomik olarak vazgeçilmezdir. Dolayısıyla Weber’e göre girişimcilerin politika ile uğraşmaları olanaklı değildir. Ancak günümüzde şirket sahipleri, yani girişimciler, şirketlerinin yönetimini profesyonel yöneticilere bırakmaktadırlar ve artık onların profesyonel politikacı

¹² Bu konuda iyi bir örnek 2003 yılında Ankara’da yapılan halk oylamasıdır. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, Ankara’nın merkezi olarak kabul edilen Kızılay’daki yaya trafiği düzenlemesi konusunda İl Trafik Komisyonu’nun aldığı kararı Ankaralıların oylamasına sunmuştur. Kızılay’da araçların sola dönüşünün yasaklanması ve yayaların metro alt geçitlerini kullanması yönünde alınan kararın oylandığı halk oylamasına katılmak üzere belediyenin otobüsleri ile Sincan ve Keçiören’den taşınan Ankaralılar ne için oy kullandıklarını dahi tam olarak bilmemelerine rağmen oy kullanmışlardır. Sonuçta sandıktan Gökçek’in istediği sonuç çıkmıştır. Ancak daha sonra yapılan Ankara İl Trafik Komisyonu toplantısında, Kızılay’da araçların sola dönüş yasağı kaldırılırken, yaya geçişlerinin metro alt geçidinden yapılmasına karar verilmiştir.

olmalarını engelleyecek bir şey yoktur. Yerel düzeydeki temsili demokrasinin işleyişi tam da bu yöntemle sürdürülmektedir. Belediye başkanları, partilerin yerel örgüt yöneticileri, yerel siyasetin etkin kişilikleri hep söz konusu yerelliğin zenginlerinden çıkmaktadır. Chomsky'ye göre, istisnalar sayılmazsa, halkı temsil eden temsilciler genellikle halkın arasından değil, iş çevrelerine, yönetim kurullarına ve diğer ayrıcalıklı kesimlere hizmet edenler arasından çıkmaktadır. Chomsky, “ABD halkının yarısı hükümeti ‘bir avuç çıkar çevresi’nin yönettiğine inanmaktadır” demektedir (Chomsky, 1999: 15-16, 47).

Chomsky'nin örneğine benzer açıklamaları Abeles de yapmaktadır (1998: 116-117). Abeles, Akdeniz toplumlarının çoğunda bir iktidar ilişkisi olarak siyasal kayırmacılığın yaygın olduğunu, örneğin Korsika'nın siyasal pratiğinde bu durumun kurumlaşmış olduğunu ifade etmektedir. Abeles'e göre burada her birey daha doğuştan bir partiyle bağlantılıdır ve aidiyet babadan oğla iletilir. Partiler patronaj devreleri yoluyla içeriden yapılanırlar ve bu yapıda kayırılan olmak öncelikle aralarında seçim rekabetinin yaşandığı iki partiden birine ait olmakla eşdeğerdir. Çünkü seçim rekabeti yalnızca bu iki parti arasındaki rekabetle sınırlıdır. Burada oy verme işlemi, ideolojik bir tavır alışın ifadesinden çok, bir klana aidiyetin tezahürüdür. Bu toplumda seçim, iktidara doğuştan sahip bazı kişiler ile kendilerini onların koruması altında tanımlayan ötekileri birleştiren kişilerarası ilişkilerin sahneye konmasından başka bir şey değildir. Abeles (1998: 118), 19. yüzyılda bir valinin “Korsika'daki oyları siyasal kanaatlerden çok aile bağları, iş ilişkileri ve patronajın saptadığına” işaret ettiğini belirtmekte, bir başka valinin ise 1923 yılında “bu vilayette klanların etkinlikleri hep önemli olmuştur, ama özel bir biçim almaktadır” dediğini ifade etmektedir.

Abeles'in ifade ettiği yerel düzeyde "etkili ailelerin" varlığı olgusu Türkiye için de önemli bir gerçekliktir. Türkiye'de gerçekleştirilen 29 Mart 2009 seçimlerinden önce Hürriyet gazetesinde yer alan bir araştırma bu durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Şermin Terzi tarafından yapılan ve 23 Mart 2009 tarihinde yayımlanan araştırma, Karadeniz Bölgesi'nde ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dört ailenin izini sürmüştür. Buna göre Trabzon'un Of ilçesinde Saral ailesi 135 yıldır, yine Trabzon'un Araklı ilçesinde Çebi ailesi 49 yıldır, Batman'ın Gercüş ilçesinde Ekmen ailesi 78 yıldır ve Diyarbakır'ın Çınar ilçesinde Dumili aşireti 72 yıldır iktidarlarını sürdürmektedirler. Hatta bu aileler yalnızca yerel yönetimlerde değil, ulusal siyaset alanında ve meslek örgütlerinde de oldukça etkilidirler. Aile üyelerinin içinden sayısız belediye başkanına ek olarak milletvekilleri, bakanlar, oda başkanları ve yüksek bürokratlar çıkmıştır. Kimi zaman kısa aralıklarla da olsa belediyedeki iktidarları kesintiye uğrayan bu aileler Terzi tarafından "Türkiye'nin belediye hanedanları" olarak nitelendirilmektedirler. Türkiye'deki "belediye hanedanlıklarına" bir başka örnek de Malatya merkeze bağlı Yaygın Beldesi'nde görölmektedir. 1966 yılında kurulan Yaygın Belediyesi'nin kurucu başkanlığını yapan Derviş Karataş bu görevi 1999 yılına kadar sürdürmüştür. 1999 yılından sonra ise belediye başkanlığı yine Karataş ailesinde kalmaya devam etmiştir. 43 yılı aşkın süredir aynı ailenin elinde bulunan belediye başkanlığı görevini 2009 yılı seçimlerinde İrfan Karataş kazanmıştır. Bu örnekler tıpkı Abeles'in Korsika örneğinden hareketle işaret ettiğine benzer biçimde Türkiye'de de iktidara "doğuştan" sahip bazı kişilerin bulunduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Abeles bu konuda şunları söyler (1998: 119):

İktidarın "uygulandığı yerde" çözümlenmesi, devleti siyasal pratiklerin gerçekliğinden yola çıkarak değerlendirme olanağını sunar. Fransız merkezietçiliği açısından bakıldığında, Korsika "istisna" olarak görülebilir. Antropoloğun bakış açısındansa, tam tersine, iki düşünce

ve siyasal evrenin nasıl birbirine sıkı sıkıya eklemleendiğini gösterir. O halde önemli olan, modern bir siyasal sistem ile başka bir çağdan kalan yerli tikellikleri birbirinin karşısına koymak ve bunlardan birincisinin ikincilerin üzerini örterek sonunda onları boğacağını varsaymak değildir. Her şey sanki iki kutup, karşılıklı olarak birbirine can verir gibi cereyan eder. Dikkate değer olan şey bu karmaşık eklemlemedir, çünkü yerel davranışların ve idarenin özgül kazanç ve kayıp olasılıklarını bu eklemleme belirlemektedir.

Gerçekten de Abeles'in ifade ettiği söz konusu karmaşık eklemleme dikkate değerdir. Sıkı aile bağları veya feodal geleneğin izleri günümüz toplumlarında bile siyasal davranışları belirleyebilmekte ve bu yapı sanki yerel demokrasi varmış gibi sürdürülebilmektedir.

Konuya yerel demokrasi çerçevesinde yaklaşıldığında karşımıza “seçilebilme yeterliliği” ve “seçilebilme yeteneği” kavramları çıkmaktadır. Temsili demokrasi içerisinde (ülkeden ülkeye değişmekle birlikte) belirli bir yaştan üzerinde olan her kadın ve her erkek seçilebilme yeterliliğine sahiptir. Fakat temsili sistemde bu yeterlilik kişinin seçilebileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü kişilerin seçilebilmeleri için başka faktörler devreye girmektedir. Bu faktörler arasında en belirleyici olanı ekonomik ve toplumsal güç sahipliğidir. Ekonomik ve toplumsal güç sahipliği kimi zaman yalnızca para gücüne dayanmakta iken, kimi zaman da feodal ilişki ağlarına dayanmaktadır. Bu durum özellikle yerel düzeyde iktidarın sürekli olarak aynı elde toplanmasına ve aynı sınıfsal çıkarların korunmasına neden olmaktadır. Yani seçilebilme yeterliliğine sahip olan her bireyin seçilebilme yeteneği veya seçilebilme kapasitesi olduğunu söylemek olanak dışıdır. Hatta çoğu zaman seçilebilmek şöyle dursun aday olabilmek bile seçilebilme yeterliliğine sahip bireyler için imkânsızdır. Çünkü temsili sistem içerisinde faaliyet gösteren siyasal partiler belediye başkanı veya milletvekili adaylarını belirlerken aday adayları olan kişilerin cüzdanlarına veya yerel nüfuzlarına büyük önem vermektedirler. Kısacası, hukuki olarak aday olabilen bireyler ile toplumsal olarak aday olabilen bireyler arasında,

tıpkı seçilebilme yeterliliğine sahip olan bireylerle seçilebilme yeteneğine sahip olan bireyler arasında olduğu gibi, çok büyük bir uçurum bulunmaktadır.

Bu noktada yine Abeles'in örneklerinden birine başvurmakta yarar var. Abeles (1998: 125-127), 1983 yılında Fransa'nın doğusunda yer alan Bourgogne Bölgesi'nin Yonne bölümüne bağlı küçük bir belde olan Quarré-les-Tombes'te yapılan belediye seçimlerindeki saha gözlemlerine dayanarak, bu seçimlerdeki bağımsız bir adayın başka hiçbir şey yapmayarak sadece ismini belediye bültenine yazdırmakla yetinmesine rağmen belediye meclisi üyeliğine seçilmesinden bahsetmektedir. Fakat bu kişinin seçilmesinin kesinlikle bir rastlantı olmadığını, bu kişinin geçmişte radikal yaklaşımları savunmuş olan gerçek bir seçilmişler hanedanından geldiğini, dolayısıyla seçmenlerin hepsinin bu adayı bir siyasal mirasın sahibi olarak gördüğünü belirtmektedir. Abeles bu koşullarda geçerli olan şeyin, belediye meclisi üyeliğine seçilmiş olan kişinin "isminin meşruiyetini dayatmak" olduğunu ifade etmektedir. Çünkü siyaset yalnızca iktidara erişimle ve verili bir toprak parçası üzerindeki kullanımıyla değil, bir kamusal alanın inşası, siyasal temsiliyetin sahnelenmesi, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkilerin simgesel olarak şekillendirilmesiyle de tanımlanmaktadır (Abeles, 1998: 139-140). Abeles'in "siyasal alanda soy zinciri (akrabalık) ve ittifak" adını verdiği bu belirleyici durum (1998: 188-189), gerçek soy zincirinin birçok politikacının kariyerinde azımsanamayacak bir rol oynadığı bilindiğinden, gerçeklikle çakışmaktadır. Abeles'e göre birinin oğlu olmak ya da kızını almak, yerel ağlara ulaşmanın ve ulusal düzlemde bir görev elde etmenin en iyi yoludur. Aynı şekilde kuzenlik ya da soy zinciri ile yüksek düzeydeki idari konumlar arasındaki patronaj bağlantılarına sıkça rastlanmaktadır.

Feodal ilişki ağlarının demokrasi ile bağdaşmayan etkilerinin yanında kapitalist sistemin kendisi de demokrasi ile bağdaşmayan yönleri sahiptir. Kapitalizmin bir ürünü olan liberal temsili demokrasi, demokrasinin katılım boyutunu oy vermeye indirgemiş, katılımı oligarşik örgütlenmeler dışında olanaksız hale getirmiştir. Bu durum yerel düzeydeki demokrasinin işleyişi için de kilit önemdedir (Köker, 1992). Özellikle yerel siyasetin esnaflaşması ve ticarileşmesi ile birlikte belirli birkaç partiden aday olunmadığı sürece seçilme şansının olmaması gibi bir durum söz konusudur. Yerel düzeyde karar alma mekanizmaları giderek esnaflardan ve sermaye sahiplerinden oluşmakta, karar alma ilişkileri de piyasa mantığına uygun biçimde ticarileşmektedir. Söz konusu oligarşik yapılardan aday aday olmak bile ciddi bir parasal güç gerektirmektedir. Ancak Çitci'ye göre (1989: 41-42) bu sorun Türkiye'ye özgü değildir. Meclislerin bileşiminin toplumların genel niteliklerinden farklılaşması evrensel ve tarihsel bir olgudur. Meclisler, temsil ettikleri nüfusla orantısız biçimde yüksek ekonomik ve toplumsal kategorilerden oluşmaktadır. Batı demokrasilerinde yerel siyaset, değişik kanallarla, özellikle de siyasi partilerin yapı ve konumları aracılığıyla ulusal siyasete sıkı sıkıya bağlanmıştır. Yerel yönetimler Batı temsili demokrasisinin yaşadığı genel bunalımdan uzak kalamamıştır. Demokrasi kuramı ile demokrasinin uygulanması arasında görülen sapma, yerel yönetimler ile katılma arasında görülen pozitif ilişkiye gölge düşürmektedir. Kuram “nüfusun çeşitli kesimlerinin uygun ortamlarda temsilini” öngörürken, gerçekte meclis üyelerinin “temsil ettikleri nüfusla orantısız biçimde yüksek toplumsal kategorilerden” geldikleri görülmektedir (Çitci, 1989: 40-45; Güler, 2006: 54). “Temsilin yansıma hatası” olarak adlandırılan bu durum Batılı demokrasi kuramını ve uygulamalarını rahatsız etmektedir. Ancak gelinen aşamada, yoksullar tarafından ve onlar için

yönetim olarak anlaşılan eski demokrasi fikri yerini rekabete katılma hakkı olarak demokrasi fikrine bırakmıştır. Bu durum Batılı demokrasi kuramında demokratiklik ve meşruiyet sorununun, Carl Schmitt'in (2000) ifade ettiği biçimde, giderek derinleşmesine neden olmuş ve yerel yönetimlerin liberal kavramsallaştırılması, üzerinde yükseldiği değerleri tutarlı ve geçerli bir bütün halinde uygulamaktan uzak kalmıştır (Güler, 2006: 54-55).

Yukarıda bahsedilen oligarşik örgütlenmeler bağlamında Türkiye'ye özgü olan birtakım ilginçlikler de yok değildir. Türkiye'de yerel seçimlere neredeyse bir iki aylık süre kalıncaya dek ülkenin önemli metropollerinin belediye başkanı adayları bile belirlenmemekte veya açıklanmamakta, bu adaylar seçimlere çok az bir süre kala kamuoyuna duyurulmaktadır. Halkın, siyasal partilerin gösterdiği adayların belirlenmesi noktasında herhangi bir rolü bulunmadığı gibi (parti yöneticileri bu kararda temel belirleyicidirler), onları yeterli düzeyde tanıma ve oyunu ona göre belirleme şansı da bulunmamaktadır. Yani çok istisnai durumlar hariç Türkiye'de yerel yönetim seçimleri öncesindeki süreç kabaca şöyle işlemektedir: Aday adayları çok yüklü miktarda paralar ödeyerek seçilebilecekleri büyüklükte bir siyasi partiye başvururlar. O partinin genel başkanı başta olmak üzere genel merkez yönetimi aday adayları arasından birisini partinin belediye başkan adayı olarak belirler ve kamuoyuna açıklar. Adayın kamuoyuna açıklanması aşamasına kadar seçmenin en küçük bir rolü bulunmamaktadır. Aday kamuoyuna açıklandıktan sonra da genellikle adayın plan ve projelerini tanıma fırsatı olmaksızın partiye göre oy kullanılır. Buraya kadar olan sürecin ve seçim sonrasında baş aktörleri ise kent seçkinleri olarak nitelendirebileceğimiz tüccarlar, sanayiciler, müteahhitler veya genel bir ifadeyle kent burjuvazisidir. Yerel siyaset bütünüyle kent burjuvazisinin kontrolü altındadır.

Partiler de adaylarını belirlerken ancak kentin yüksek gelirli kesimlerinin düşüncelerine başvurabilmektedirler. Seçilen adayların genellikle söz konusu “seçkin” kesimden olması ve seçim sonrasında kent sakinlerinin belediyenin aldığı kararlara hemen hiç etkide bulunamaması yerel düzeyde politika oluşturma süreçlerinin en temel belirleyenisidir. Ayrıca, 1963 seçimlerinden itibaren belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmeleri temelinde ortaya çıkan güçlü başkan modeli çerçevesinde, başkan merkezli bir yapının egemen olduğu belediyelerde, belediye meclisleri dahi karar alma süreçlerinde büyük ölçüde etkin olamazken, sürece halkın etkide bulunabilmesi bütünüyle gerçeklikten uzak hale gelmiştir. Bu durum yerel demokrasinin niteliği bakımından önemli bir göstergedir.

Türkiye’deki durumun temsili demokrasinin genel hali pür meali olduğuna, bu durumun başka ülkelerde de görülebildiğine ilişkin Carl Schmitt’in şu sözleri oldukça açıklayıcıdır (Ruthers, 2006: 137):

Günümüzde, gözlerimizin önünde cereyan eden ve “seçim” olarak adlandırılan bu hâdisenin bir seçimle hiçbir alakası olmadığını iddia ediyorum. Neler mi oluyor? İlk önce birileri; sır içinde, sanki gizli ilme sahiplermiş gibi, beş partinin listesini çıkarıyor. Ondandır bu liste, bu beş parti tarafından insanlara dayatılıyor. Yani, kitleler kendileri için hazırlanmış beş kulvara itiliyor ve bu hâdisenin istatistik yansımasına “seçim” deniliyor. Almanya, bu tür sözüme “siyasi iradenin vücut bulduğu” yöntemler yüzünden, batmadan, şu sorunun önemini idrak edip bilincimize yerleştirmemiz gerekir: “Hâdisenin özünde ne var?” Beş birbirine zıt, yan yana geldiklerinde hiçbir şey üretemeyen, ama yalnız kaldıklarında her birinin değişik ideolojiye, devlet ve ekonomi anlayışına sahip olan sistemlerin arasında seçim yapabilmek, gerçekten de eksantrik bir seçim.

Gerçekten de seçimlerden önce yapılan röportajlar, mülakatlar ve televizyon konuşmaları incelendiğinde adaylar arasında -parti farklılığı bir yana bırakılırsa- ciddi farklar bulmak pek de kolay değildir. Birbirlerinden çok farklı olmayan adayların değişik partiler altında halka seçtirilmesi ve çıkan sonucun yerel düzeyde siyasetin kontrolünü ve güç ilişkilerinin sınıfsal durumunu çok da değiştirmemesi yerel siyaset açısından neredeyse kanıksanmış bir durumdur.

III. YÖNETİŞİMCİ DEMOKRASİ YAKLAŞIMINDA YEREL DEMOKRASİ

Temsili demokraside temsilcilerin toplumun temsilcisi olmaktan çıkıp, bireysel veya grupsal çıkarları temsil ettiği, bu nedenle de temsili demokrasinin toplumsal tabanında bir meşruiyet krizinin ortaya çıktığı önceki bölümde ele alınmıştı. Temsili demokrasinin, kurumsallaşmış siyasal gücün kullanımını yalnızca seçimlerde oy verme yoluyla belirler hale gelmesi ve bu indirgemeci yaklaşım sonucunda temsilci olarak gücü ele geçirenlerin sahip oldukları gücü halktan kopuk olarak kullanmasının yarattığı olumsuz sonuçlar, bu sistemin ilelebet aynı şekilde devam edemeyeceğini ortaya çıkarmıştı. İşte bu nedenle parlamentarizmin devam edebilmesi, fakat ortada duran sorunun da giderilmesi amacıyla -tüm demokrasi tarihi boyunca üzerinde durulan- “katılım” unsurunun ön planda tutulduğu yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Bu arayışlar içerisinde, sosyal demokrasi geleneğiyle liberal demokrasi geleneği, bir biçimde katılım olgusuna dayanan, ancak içeriği gittikçe farklılaşan mekanizmalar geliştirmeye çalışmışlardır. Sosyal demokratların, sosyalist geleneğin devrimci tutumundan uzaklaşmaları ve katılımı reformcu bir zeminde ele almaları, yani halk katılımı ile sistemin kökünden değiştirilmesi yerine revize edilmesi yönündeki kavrayışları, geliştirilen yaklaşımlardan liberallerinkini geçer akçe kılmıştır. Halkla temsilci arasında gelişen uçurumun giderilmesi amacıyla temsili demokrasinin revize edilmesi gerektiği görüşü çerçevesinde, sosyal demokratlar tarafından önerilen halk katılımı ve bu yolla doğrudan demokrasiye yaklaşma olgusu, neo-liberal yeniden yapılanma sürecinde katılımı sadece seçkinlerin dahil olduğu bir içeriğe büründürmüştür. 1988 sonrasında Porto Alegre deneyimi gibi sosyalist

uygulamalardaki biçimi dışarıda bırakılacak olursa, özellikle 1980 sonrası modern demokrasilerde katılım olgusu, hizmetlerin ihale yoluyla özel sektöre gördürülmesi, özelleştirme, kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, kamu-özel ortaklıklarının kurulması ve rekabetçiliğin güç kazanması gibi olguların anahtar kavramı haline gelmiştir. Öyle ki tüm neo-liberal uygulamaların artık bir biçimde katılım olgusuna dayanması ve bu olgudan hareketle “demokratik” sayılmaları söz konusu olmuştur. Oysa gerçekten halkın yararına işleyebilecek katılım, halkın hem seçilmiş yöneticileri yönlendirmesi ve denetlemesi, hem atanmış görevliler tarafından yürütülen yönetim aygıtının işleyişine ve karar mekanizmalarına eşit ve dengeli biçimde katılması ve hem de bu süreçleri denetlemesi şeklinde olmalıdır. Politikaların hazırlanması sürecinden başlayarak, hizmetlerin yürütülmesine kadar gerçekleşecek ve halkın etkin biçimde dahil olduğu demokratik organlarca sağlanan bir katılım ancak demokratik bir öz içerebilecektir.

Katılım söz konusu olduğunda farklı birçok katılımcı demokrasi biçimi olduğundan bahsetmek olanaklıdır. Katılımcı demokrasi, müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi, diyalojik demokrasi, birimsel demokrasi, güçlü demokrasi, söylemsel demokrasi, iletişimsel demokrasi, doğrudan müzakereci poliarşi (Coşkun 2007: 86), çoğulcu demokrasi, radikal demokrasi gibi demokrasi biçimleri bunlardan bazılarıdır. Bu demokrasi türlerini pek çok değişik biçimde sınıflandırmak da mümkündür. Günümüzde, demokratik bir model olarak, katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen yönetim modeli, gerçekten yeni bir katılım mekanizması önerse de (ve gerçekten katılımcı olsa da) özü itibarıyla neo-liberal bir içeriğe sahiptir. Bu içerik, katılım sürecinin asıl olarak doğrudan sermaye sınıfına açılmasından doğmuştur.

1. Katılımcı Demokrasi

Katılımcı demokrasi için Antik Yunan'daki, halkın (*demos*) yönetimi idealinin yirminci yüzyılda yeniden doğmuş biçimi demek mümkündür. Çünkü katılımcı demokrasi, özü itibariyle tüm yurttaşların tüm kararlara aktif olarak katılımını öngören doğrudan demokrasidir. Avrupa'da ve Amerika'da 1960'lı yılların gençlik ve öğrenci hareketleri doğrudan demokrasiyi büyük bir coşku ile benimsemişlerdir. Pratikte ise doğrudan demokrasi, tüm tartışma ve karar süreçlerinin grubun tamamının yüz yüze toplantılarında gerçekleşmesi anlamına gelmektedir (Marshall, 1999: 393).

Doğrudan demokrasi özellikle, Amerikan Yeni Sol'u, Fransa ve Britanya öğrenci hareketleri, ilk kadın hareketleri ve 1960'lı, 1970'li yılların nükleer karşıtı hareketleri ve barış hareketleri açısından oldukça önemli olmuştur. Ayrıca, 1980'ler ve 1990'larda hayatta kalmayı başaran çevre hareketleriyle cemaat hareketlerinin de önemli bir parçası olmuştur. Ancak tüm bu hareketler için pratik bir sorun her zaman süregelmiştir. Pratikte oldukça önemli bir yer teşkil eden bu sorun, katılımcı demokrasinin karar alma sürecini karmaşıklaştırması ve yavaşlatmasıdır. Buna karşın katılımcı demokrasinin gücü, tüm kararlara aktif katılım ilkesi çerçevesinde bireylerin gruba bağlanmasını sağlamaktır. Fakat bu noktada katılımcı demokrasi için en büyük çıkmaz olarak, katılımcı sayısı sorunu ortaya çıkmaktadır. Genel kabul gören kanıya göre, katılımcı demokrasi, ortalama 500 aktif üyeden oluşan gruplarda etkin olabilecek bir demokrasi türüdür (Marshall, 1999: 393). Bu açıdan Sartori, katılımcı demokrasiyi cazip, ancak uygulanabilir olma bakımından pek çok kısıtlılığı bulunan bir fikir olarak kabul etmektedir. Aslında Sartori'ye göre, halk iktidarını devretmemeli ve iktidarı kullanmaktan vazgeçmemelidir. Fakat bu yol ancak küçük

ölçeklerde geçerli olabilecek bir durumdur. Bu nedenle Sartori temsili demokrasiyi katılımcı demokrasiye oranla uygulamada daha üstün olarak görür (Sartori, 1996: 31, 35 ve 303).

Katılımcı demokrasinin uygulanabilir olmadığını belirten görüşlere rağmen, demokrasiyi yeniden üreterek koruyan, uygulanabilir bir yaklaşım olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır. Benjamin Barber'e göre (1995: 197), katılımcı demokrasi, gücünü ve etkililiğini, doğal oluşundan, sıradanlığından, normal koşullarda istenir bir şey olmasından almaktadır. Demokrasinin liberal ve temsili tarzlarında siyaset, başkalarından sadece siyasetle meşgul olma vasıflarıyla ayrılan uzmanların bir işidir. Güçlü demokrasi dediği katılımcı demokraside ise, her insanın her başka insanla uzmanların aracılığı olmadan karşılaşmaya mecbur olduğu bir sistem bulunmaktadır. Bu yanıyla da katılımcı demokrasi amatörlerin siyasetidir. Barber'e göre (1995: 226), katılımcı demokraside mutlaka sorunların çözümü amaçlanmamakta, aynı zamanda çıkarların ifade edilmesi, pazarlık ve alışveriş, ikna etme, karşılıklı keşfetme, bağlılık ve yakınlık oluşturma, özerkliği koruma, kendini ifade etme, kamusal çıkarlar için ortak iyiler oluşturma gibi pek çok amaç gerçekleştirilebilmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere katılımcı demokrasi aynı zamanda çoğulculuğun ön planda tutulduğu bir modeldir. Ancak katılımcı demokrasi de tıpkı demokrasinin kendisi gibi ilk ortaya çıktığı hali ile kalmamış, zamanla içerdiği anlam ve teknikler bakımından değişiklikler yaşamıştır. Temsili demokrasinin içinde bulunduğu kriz, katılımcı hareketlerin 1960'lı yıllardaki devrimci niteliğini geri plana itmiş ve gelinen noktada devrimci olmaktan çok reformcu bir çizgide, liberal temsili demokrasinin boşluklarını doldurmaya, pratikte

daha demokratik bir yapı kazanmasını sağlamaya dönük bir katılımcılık ortaya çıkarmıştır. Bu durumun “gerekliliğini” Sartori (1996: 133, 266-267), günümüz modern batı demokrasilerinde katılmaya ilgisizliğin artmakta olması nedeniyle mutlaka herkesin katılmasını demokrasinin yaşaması ve işlevselliği için gerekli görmenin ya da katılımcı demokrasiyi temsili demokrasinin karşısına bir rakip gibi çıkarmanın mantıklı görünmemekte olduğunu söyleyerek açıklamaktadır. Çünkü Sartori’ye göre, eğer katılımcı demokrasi, temsili demokrasiye aykırı sayılırsa ve birincisi diğerinin aleyhine işletilirse, o zaman ikisi de sıkıntıya girecektir. Herkesin her şeye katılması, aslında hareketsiz kalmakla eşdeğerdir. Bu durum katılma ve temsilde dengeli olmakla aşılabilir ve bu iki ana akımı birbirini tamamlayan ve tek başlarına olduklarında tıkanmalara yol açabilecek görüşler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Günümüzün neo-liberal politikalarının halka dayattığı katılımın boyutu, önceki bölümde ele alınan siyasal katılımdan oldukça farklıdır. Bu boyut, özellikle yerel düzeyde, simgeselleşmiş bir ifadeye kendisini göstermektedir. “Kullanan öder” ilkesi çerçevesinde, “bedelini ödeyemeyenin kullanamayacağı” hizmetler için geliştirilen mekanizma, “maliyete katılım”dan ibarettir. Örneğin, yerel düzeyde yaratılan hizmetlerin, sosyo-ekonomik koşullar gözetilmeksizin, ekonomik kazanç kapısı olarak görülmesi sonucunda, hizmetlerden yararlanmak için bedelini ödeme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk da halka sunulan katılım “imkânının” niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Maliyete katılımı sınırlandırılan katılma faaliyeti, kararlara katılımın sınırına dahi yaklaşmamakta, bu sınıra en yakın mevziyi ise seçimlerde oy vermek suretiyle yakalayabilmektedir. Dolayısıyla neo-liberalizmin ve yeni sağ ideolojinin karar süreçlerinde etkin olabilecek nitelikte

gördüğü yegâne kesim olan sermaye kesimi veya özel sektör sürekli olarak “asıl katılan” olmaya devam etmektedir.

Bilgin ve Göregenli’ye göre (2002: 53-54), temsili demokraside egemenlik haklarını belirli aralıklarla temsilcilerine devreden bireyler, iki seçim arasında pasif kalmaktadırlar ve bu durum onların birer “özne” olmaktan çıkarak yalnızca “seçmen” olmalarına neden olmaktadır. Bilgin ve Göregenli’nin ifade ettiği bu durumu aşmak için geliştirilen katılımcı demokrasi, bireyi seçmen olmaktan çıkarmaya çalışırken, yine aynı sistem içerisinde, revizyonist bir kavrayışla liberal temsili demokrasiyi onarma gayreti içine girmiştir. Bu durum temsili demokrasi içerisinde halihazırda var olan seçkin geleneğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Dolayısıyla gerçek bir halk katılımının varlığı ile sağlanan ve sistemi dönüştürmeye yönelik bir kavrayış olan “katılımcı demokrasi” ile seçkin geleneği sürdürmek suretiyle temsili demokrasinin dahi gerisine düşen bir kavrayışla sermayenin ve sivil toplumun katılımını geliştirici bir içerikteki “katılımcı demokrasi” arasında yapısal bir fark vardır. Seçkin yaklaşımında, halkın siyasal gündemi belirlemesi veya siyasal kararlarda söz sahibi olması gibi bir durum söz konusu değildir. Hatta Göymen’in de belirttiği üzere (1999: 71-72), bu yaklaşımda halk katılımının demokratik düzeni zayıflatacağına ilişkin kaygılar bulunmaktadır. Dolayısıyla demokrasiden ve katılımdan anlaşılan şey verimlilik/etkinlik temaları üzerinde şekillenmekte ve yönetime aktif katılımı istenen gruplar ancak verimliliği/etkinliği artırabilecek kesimlerden seçilmektedir. Dolayısıyla yalnız seçkinlerden, sermaye kesiminden ve sivil toplumdaki beslenerek geliştirileceği öngörülen demokrasinin, yani yönetimsel demokrasinin/günümüzün katılımcı demokrasisinin, halk katılımını sağlamak veya sistemi dönüştürmek gibi bir kaygısı bulunmamaktadır. Bu savı destekleyen bir

başka görüş David Mosse (2002: 35-36) tarafından dile getirilmektedir. Mosse'ye göre artık katılım, 1960'lı yılların radikal toplumsal hareketlerindeki gibi çağrışımlara sahip değildir. Söylemde katılım konusunda en önde gelen husus, düşük maliyetle daha fazla verimlilik gibi çıkarlardır. Hem uluslararası destek kuruluşlarının, hem de yerel kaynak yönetimi ve maliyet düşürümüne yönelik yerel siyasa değişikliğinin etkisi altında, katılımcı örgütler kârı garantiye alırken, katılımın maliyetinden de kaçınma eğilimindedirler. Katılımcılığın geldiği bu pratik, katılımcı demokrasi anlayışının ne denli farklılaştığının açık bir göstergesidir. Bu haliyle katılımcı demokrasinin, toplumsal mücadele alanında ezilen kesimlerin hak arama gayretleri önündeki engellerin kaldırılmasına ve küresel hegemonik projelere karşı koyabilmelerine olanak sağlamadığı ortadadır. Neo-liberalizmin ve yeni sağ ideolojinin, kamunun tasfiyesi sonrasında cilalayıp yücelttiği bu “demokrasi” biçimi, kamu gücünü özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına devretmenin ve eşitsiz bir toplumsal yapı içerisinde temsili demokrasinin krizinin aşılmasının olmazsa olmazı olarak sunulmaktadır.

Parlamentar demokrasilerde, karar verme hakkı anayasal olarak halka ait olmasına rağmen, pratikte bu hakkın yalnızca seçme hakkına indirgenmesine alternatif olarak geliştirilen katılımcı demokrasi yaklaşımı, ulusal düzlemdeki kararların uluslararası yapılar tarafından belirlenebilmesinin de önünü açmaktadır. Giderek artan sayıda karar artık Brüksel'de, Washington'da veya Cenevre'de alınmakta ve uluslararası sermayenin yerel ayakları tarafından uygulamaya geçirilmektedir. Bu durum karar verme gücünün, gün geçtikçe, temsilcilerin dahi elinden kayıp gitmesi anlamına gelmektedir. Temsilcilerin halkı gerçek manada temsil edip etmedikleri bile ciddi bir muammayken, gelinen nokta, eskisine oranla

demokratiklik açısından çok daha gericedir. Yeniden yapılandırma politikaları ve bunun için öngörülen yasal değişiklikler siyasi hayatın ilk sıralarını kaplarken, halkın kamuya ait kolektif mallar konusunda karar alma olanakları yok edilmektedir. IMF programları, Dünya Bankası dayatmaları ve DTÖ sözleşmeleri tüm ulusal ve uluslararası politika süreçlerinin temel belirleyeni haline gelmiştir.

Katılımcı demokrasi yaklaşımının özünü oluşturan neo-liberalizmin, demokratik bir talep olarak gündemde tuttuğu katılımcılığın, neo-liberalizmin kişisel çıkarları artırmaya ve sermayenin hükümranlığını geliştirmeye dayalı doğası dikkate alındığında, demokratik olmaktan çok iktisadi bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü neo-liberal katılım yaklaşımında, birer müşteri veya tüketici olarak algılanan bireyler, toplumsal görev ve sorumlulukları çerçevesinde değil, kişisel çıkarlarını artırma amacıyla yönetime katılmaya teşvik edilmektedirler (Akdoğan, 2008: 17).

Güler'e göre (2008: 3), "katılımcılık demokratiklidir" önermesi sorunlu bir önermedir. Bu önermeyi yükselten, demokrasiden ne anladığını ortaya koymak ve katılımını istediği toplumsal sınıf ve kesimler temelinde ayrıntılı bir hesap vermek zorundadır. Yeni sağ ideoloji, gerçekten katılımcı bir toplumsal yaşam sunduğunu ileri sürerek, somut mekanizmalar üretmeyi başarmıştır. Ancak bu mekanizmalar demokratik bir yapı içerisinde toplumsal eşitliği sağlamak bir yana, toplumdaki eşitsizlikleri giderek derinleştirmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, hizmetlerden yararlanmak için bedelini ödeme zorunluluğu anlamına gelen ve yeni sağ ideolojinin halka sunduğu katılım anlayışını simgeleyen "maliyete katılım" politikası, toplumsal eşitsizliklerin bizzat

kamu gücü kullanılarak derinleştirilmesi anlamına gelmektedir. Güler bu konuda şunları söylemektedir (Güler, 2008: 3-4):

Yeni sağcılık, yönetişimcilikle “neye katılım” sorusuna da çok somut bir yanıt vermiştir: Harcamalara katılım. Bu basit önerme, bütün bir toplumsal kuruluş ve işleyişi, yönetim sistemi dahil değiştirme gücüne sahiptir. Eğer toplumsal yaşama sunulan her hizmet bedeli karşılığı verilecekse, bu durumda vergilendirmenin yerini fiyatlandırma; kamu hizmetinin yerini piyasa işi; kamu örgütlenmesinin yerini de kâr amaçlı şirket örgütlenmesi alacaktır. Bu basit önerme, “kullanan öder”den başlayan yeni işleyişin “ödemeyen kullanamaz” noktasına gelmeden nasıl duracağını söylemez. Çağdaş piyasa toplumlarının can yakan toplumsal eşitsizlik durumu karşısında ödeyemeyenlerin sorununu sorun saymaz. Eğer bir sorun varsa, “esnek hizmet” kavramını öne sürer: Herkes, cebine göre sağlık hizmeti bulabilir; herkes ödeme gücüne göre eğitim hizmetinden yararlanabilir; herkes ödeyebildiği evde barınır. Ölüm-kalım sınırının altında kalanlar için ise, kiliseler, tarikatlar, devlet ve vicdanlar yoksulluk fonuyla durumu idare etmenin bir yolunu bulur. Yoksulluk yönetimi, bir anlamda işte bu katılımcı felsefenin, “harcamalara katılım” felsefesinin bir sonucu olarak yükselmiştir. Demek ki katılımcılık, mekanizmasına göre, bir toplumda insanların toplumsal eşitlik idealinin önündeki en büyük engel olabilir. Toplumsal eşitlik idealini terk etmiş ve hatta bu ideali doğal duruma aykırı görme temelinde politikalar geliştirmiş bir katılımcılık, burjuva demokrasisi anlamında demokratiktir; evrensel anlamda gerçek bir diktatörlük ve gayri insaniliktir.

Neo-liberalizmin katılımı ve katılım aracılığıyla demokrasiyi sahiplenmesi, bu ideolojinin tarihsel gelişimi dikkate alındığında çelişkili bir durumdur. Liberalizm, halkın katılımını yücelten ve bunu vazgeçilmez olarak gören bir düşünce sistemi değildir. Liberalizm, 18. yüzyılda tarım kesiminde çalışanları onların aksi yöndeki iradesine rağmen zorla endüstriyel üretime katarken, geniş halk yığınlarını her düzeydeki siyasal karar alma sürecinden uzak tutmaya çalışmıştır. İngiltere’de “*spinning jenny*” olarak adlandırılan iplik eğirme makinesinin icadından sonra gelişen fabrikaların işgücü ihtiyacına duyulan gereksinim, tarımda çalışan nüfusun zorla şehirlere kaydırılmasıyla sağlanmıştır. Kentlere tarımsal nüfus akışını hızlandırmak amacıyla, İngiltere’de 1834 yılında kabul edilen “yoksullar yasası”, yoksul tarım işçilerine kilise tarafından yardım yapılmasını yasaklamıştır. Bununla birlikte, şehirlerde yaşayan işçiler su, kanalizasyon gibi altyapıdan yoksun bir şekilde uzun saatler boyunca son derece düşük ücretlerle çalıştırılmıştır. O dönemde emeği de arazi ve sermaye gibi üretim faktörlerinden yalnızca bir tanesi olarak gören liberal

düşünürler, işçilere ve kadınlara kent yönetimine katılma hakkı bir yana, oy haklarını bile vermemişlerdir. Kentlerde yaşayan işçilerin meşru taleplerini gösteriler ya da grevlerle duyurmalarını engellemek için ise aynı dönemde İngiltere’de ulusal polis gücü kurulmuştur (Akdoğan, 2008: 17-18). Dolayısıyla liberalizmin katılımcılığı özümseyen ve başlangıçtan beri olumlayan bir yönü olduğu iddiası gerçeklikten uzaktır. Ne zaman ki katılımcılık, seçkinlerin veya sermayedarların kamu gücünü doğrudan kullanabilmelerinin bir aracı haline gelmiştir, işte o zaman liberaller katılımcılık söylemine sıkı sıkıya sarılmışlardır.

Akdoğan’a göre (2008: 18-19), liberalizmin katılımcılığı belli bir ölçüde benimsemesinde, faşizm ve Sovyet Bolşevizminin iktisat politikaları da bir ölçüde etkili olmuştur. Nazi rejimi korporatist iktisat politikasıyla yaklaşık yedi milyon Almanın iş bulmasını sağlamış ve Almanya’da işsizlik sorunu çözülmüştür. Rusya’da Bolşevikler ise, kamu iktisadi teşekkülleri kurarak ücretleri artırmakla kalmamışlar, işçileri karar alma süreçlerine katmışlardır. Bu alternatif iktisadi politikaların da etkisiyle, ABD ve İngiltere gibi liberal devletler ekonomiye daha fazla müdahaleyi savunan Keynesyen politikaları uygulamaya başlamışlar ve bu durum sonucunda sendikaların güçlenmesiyle birlikte halkın siyasal katılımı da artmıştır. Ancak, liberalizmin katılımı bu zorunlu sahiplenişi, 1970’lerde *refah devleti* sisteminin krize girmesiyle birlikte sınırına yaklaşmıştır. Krizi ortadan kaldırmanın yolu olarak özelleştirmeler yoluyla devletin iktisadi faaliyetlerden uzaklaştırılması, deregülasyon yoluyla iç ve dış rekabetin artırılması, ademi merkezileşme yoluyla da halkın taleplerinin yerel yönetimlere doğru kaydırılması öngörülmüştür. Bunun sonucunda ise 1980’lerde başlayan neo-liberal dönüşümle birlikte, halkın merkezi yönetime katılım olanakları azaltılmış ve sendikal hareket

birçok ülkede gerileme sürecine girmiştir. Görüldüğü gibi katılım ile neo-liberal ideoloji ileri sürüldüğü gibi iç içe değillerdir. Neo-liberalizmde esas olan halkın yönetime katılımı değil, yönetimin daha etkin olması amacıyla halkın karar alma sürecinden dışlanmasıdır. Ancak neo-liberal politikaların en önemli araçlarından biri olarak kullanılan katılımcı demokrasinin, gerçek katılımcı demokrasiye doğru tersine bir biçimde evrilebileceği umuduyla halen kimi sol kesimler tarafından söylem düzeyinde yüceltildiği görülmektedir. Bunun nedeni, büyük oranda, yerel yönetimlerin bir “özyönetim” modeli olma yönünde taşıdığı potansiyeldir. Ne var ki bu potansiyel, günümüzdeki küreselleşmeci bütün içerisinde ciddi bir manipülasyon altındadır. Artık yerel yönetimler bir özyönetim modeli olmaktan çok, küreselleşmeci yerelleşme anlayışı çerçevesinde sınıfsal eşitsizliklerin aracı haline getirilmişlerdir. Güler’in ifadesiyle (2005a: 226) yerelleşme, diğer bütün araçlar gibi, ait olduğu dünya görüşü içinde anlamlıdır ve günümüzün neo-liberal yerelleştirme politikası, sermaye dışında kalan tüm toplumsal kesimlerin bastırılmasına ve tasfiyesine dayalıdır. Dolayısıyla süreç, küreselleşme-yerelleşme-katılım formüllerinin sınıfsal içeriğine bakılarak (Güler, 2005a: 15) ve kapitalizmin dinamikleri göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

Halkın taleplerinin yerel yönetimlere doğru kaydırılması anlayışı, devletin sunduğu hizmetlerin mümkün olduğunca yerel yönetimlere aktarılmasını olanaklı kılmıştır. Bu ideolojik çerçeveye göre, bu sayede, yerel hizmetleri kullananların sunulan hizmetlerle ilgili görüşlerini daha kolay aktarmaları mümkün olacaktır. Yerel yönetim hizmetleri, bu hizmetleri kullananlara yakın hale getirildiğinde, vatandaşların hizmetlerin daha kaliteli ve daha etkin sunulması yönünde talepte bulunmaları da kolaylaşacaktır. Yolsuzluklar daha görünür hale gelecek, bu nedenle

de daha kolay engellenebilecektir. Olsen'in (1982: 26), "yurttaşların kendilerini etkileyen tüm kararların alınmasına etkin olarak çeşitli şekillerde katılmaları ve bu katılmanın toplumun tüm sektörlerinde oldukça yüksek bir ademi merkezileşme aracılığıyla gerçekleşmesi" olarak güzellediği neo-liberal katılımcı demokrasi yaklaşımına göre, idari ademi merkezileşmeyle birlikte mali ademi merkezileşme de sağlanırsa, tüm bu hedeflere daha kolay ulaşılabilecektir. Yerel hizmetlerin giderlerinin yerel vergilerle karşılanması, hizmetlerin kalitesini daha da artıracaktır. Katılımcı demokrasi bağlamında yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarına halkın katılımını bu ideolojik çerçevede savunan neo-liberal katılım anlayışı, neo-liberal iktisatla doğrudan ilişkili performans yönetimi, stratejik yönetim, özelleştirme, yerelleştirme, kamu-özel ortaklıklarının artırılması, daha fazla yerel siyasi ve mali özerklik ve daha fazla ademi merkezileşme çerçevesinde formüle edilmektedir. Neo-liberal katılım modeli, toplumsal hareketlerin demokratik katılım yollarını tıkadığı gibi, katılım kavramını da anlamsızlaştırmaktadır. Katılımcı demokrasi söylemiyle yerel yönetim hizmetlerinin birçoğunun özelleştirildiği dikkate alındığında vatandaşların katılımının bir anlamı kalmamaktadır. Bir müşteri ya da tüketici olarak tanımlanan vatandaşın, yerel yönetimin yönetimine katılımı beklenmemekte, yalnızca çoğunlukla özel şirketler aracılığıyla sunulan hizmetlerle ilgili görüşü sorulmaktadır. Bu durum ise katılımcı demokrasiden anlaşılan şeyin, sunulan hizmetlerin vatandaşlar tarafından değerlendirilmesinden ve çoğu zaman da vatandaşlara onaylatılmasından öteye geçememesi demektir (Akdoğan, 2008: 19-20).

2. Çoğulcu Demokrasi ve Müzakereci Demokrasi

Liberal yaklaşımın temel argümanlarından olan çoğulculuk (*pluralism*), çoğunluğun mutlak hakimiyetini reddederek, toplumdaki tüm grupların ve azınlıkların düşüncelerini serbestçe ifade edebilmelerini, siyasal konularda söz sahibi olmalarını, örgütlenebilmelerini ve iktidara gelme olanaklarına sahip olmalarını ifade etmektedir. Çoğulcu yaklaşımda devletin siyasal sistemdeki rolü, farklı çıkarlar ve görüşler arasında tarafsız bir platform oluşturmak ve bunların hukuksal sınırlar dahilinde anlaşmasını sağlamaktır. Dolayısıyla devletin asıl görevi, farklı çıkarlar arasında arabuluculuk yapmaktır. Bunun sağlanmasında ise kuvvetler ayrılığı, çok partili sistem, demokratik seçimler ve hukuk devleti olmazsa olmazlardır (Dahl, 1961).

Çoğulcu demokrasiye göre, demokrasi mutlak ve sınırsız bir çoğunluk yönetimi değildir. Aritmetik bir çoğunluğun daima kamu iyiliğine yöneleceği, ispatlanması mümkün olmayan bir iddia olduğundan, demokrasi çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanmakla birlikte, bunu azınlığın temel haklarıyla bağdaştırmalıdır. Çünkü kamu iyiliği, ancak toplum içindeki değişik grupların fikirlerinin bir arada değerlendirilmesiyle ortaya çıkar.

Çoğulcu yaklaşıma göre toplumdaki hiçbir grup iktidardan yoksun değildir ve hiçbir grup baskın değildir. Güç, gruplar arasında eşit dağılmamakla birlikte, her grup gerekli gücün bir bölümüne sahiptir. Çoğulcu teorinin temel düşüncesi, toplumdaki baskı gruplarının çokluğudur. Buna göre toplumsal ve siyasal güç, çok sayıda grup arasında paylaşılmıştır. Tüm bu gruplar, karar verme süreci üzerinde az veya çok bir etkiye sahiptir. Dahl'a göre (1972), modern toplumlarda, tek bir seçkin grubun tüm topluma yön vermesi mümkün değildir. Modern toplumlardaki iktidar

yapısı ve güç dağılımı, birden fazla seçkinler grubunun varlığına imkan tanımakta olduğundan toplumda çok sayıda seçkin grup vardır ve bu gruplar birbirlerinden farklı özellikler göstermektedirler. Bu özellikleri dolayısıyla da kimi zaman birbirleri ile çelişmektedirler. Bu çelişkiler nedeniyle toplumdaki bütün önemli karar merkezlerine ve anahtar konumlara nüfuz edememektedirler. Nüfuz edemedikleri alanlar ise alternatif kesimler tarafından doldurulmakta ve bu yüzden de her şeyi denetiminde tutan bir seçkin grubun yönetimi mümkün olmamaktadır. Ancak çoğulcu yaklaşımın bu iddiaları, Pareto gibi elitizm teorisyenleri tarafından gerçek dışı görülmektedir. Pareto'ya göre (2005), insanlık tarihi, seçkinlerin durmadan devam eden yer değiştirme tarihidir: Biri yükselirken diğeri alçalır. Platon'un, toplumun küçük ve seçkin bir azınlık tarafından yönetildiği ve yönetilmesi gerektiği fikrinden hareketle Pareto, kısa aralıklar dışında insanların her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmiş olduğunu, kamu gücünün kullanımının yüksek elit kesim tarafından belirlendiğini belirtmektedir.

Elitist yaklaşım çoğulcuların tersine, iktidarın, karar verme sürecinde en etkili konumda bulunan küçük bir grubun elinde bulunduğunu savunur. İktidarın dağılımını Amerika ölçeğinde inceleyen Mills, İktidar Seçkinleri isimli eserinde (Mills, 1974) çağdaş kapitalist sanayi toplumuna örnek alınan Amerikan toplumunun, savunucularının ileri sürdükleri birçok efsaneye rağmen, kendi kliklerinin dışında hiç kimseye karşı sorumluluk duymayan çok küçük bir azınlık tarafından yönetildiğini apaçık ortaya koymuştur. Mills, çağdaş kapitalist sanayi toplumunun büyük sanayi kapitalistleri, üst düzeydeki politikacılar ve Pentagon'daki yüksek mevki sahiplerinden oluşan bir seçkinler takımı tarafından yönetildiğini, bu

elit kesimin tüm gücü elinde topladığını, bu kliğin içindeki gerçek iktidarın ise sanayi alanında yer alan varlıklılarda bulunduğunu söylemektedir.

Marksist düşünceye göre tüm toplumlar, üretim ilişkileri ve üretim araçları esas alınarak analiz edildiğinde, en az iki sınıfa sahiptir. Bunlardan birincisi, üretim araçlarına sahip olan veya üretim araçlarının denetimini elinde bulunduran yönetici sınıftır. İkincisi ise üretim araçlarını elinde bulunduramayan ve emek gücünü satarak yaşamını sürdüren, dolayısıyla da yönetici sınıf tarafından sömürülen sınıftır. Marx'a göre, maddi üretim araçlarını kontrol edenler, zihinsel üretim araçlarının kontrollerini de ellerinde tutmaktadır ve bu nedenle yönetici sınıf yalnızca ekonomik açıdan yönetmez, bu sınıf ideolojiyi de şekillendirip yaygınlaştırmaktadır. Dolayısıyla, çoğulcuların üzerinde yoğunlaştıkları eşitlik, gücün dağılımı, iktidarın çok sayıda güç merkezince paylaşılması, karar verme sürecinde halkın ağırlıklı rol alması ve aktif katılımı gibi konular, olumlu olarak değerlendirilebilmekle birlikte, mevcut sosyo-ekonomik gerçeklikleri kavramaktan uzaktır. Bu haliyle çoğulculuk gerçeklik olmaktan öte, bir efsanedir (Arslan, 2004: 97). Çünkü sermaye sahipleri toplumdaki asıl yönetici sınıftır. En önemli siyasi ve ekonomik kararlar, tartışılmaya açılmadan ve halkın kontrolü dışında, kapitalistlerin yararına ve yine onların temsilcileri tarafından alınmaktadır. İngiliz sosyolog Aaronowitch (1961) de sermaye sahiplerini yönetici sınıf olarak adlandırmaktadır. Aaronowitch'e göre en kritik siyasi ve ekonomik kararları belirleyen yönetici sınıf ve onların temsilcileri, milyonlarca insanın hayatını da kontrol altında tutmaktadırlar. Ekonomik olarak dominant olan bu sınıf, demokratik kurumları da yönetmektedir.

Çoğulcu demokrasi, katılımcı demokrasi ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Liberal temsili demokrasinin çoğunluğun yönetimi anlamına geldiğini, ancak olması

gerekenin çoğulcu yönetim olduğunu belirten bu katılımcı görüş, katılımcılıktan hareketle yeni bir demokrasi modeli daha geliştirmiştir. Müzakereci demokrasi adı verilen bu model de tıpkı katılımcı demokrasi yaklaşımı gibi liberal temsili demokrasiye bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu eleştiri, liberal temsili demokrasinin tümünden reddedilerek yerine yeni bir mekanizma konulmasını hedeflememekte, onun üzerinde reformlar yapılması gerektiğini belirtmektedir. İleride ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, çoğulculuk ve katılımcılıktan hareketle geliştirilen müzakereci demokrasi yaklaşımı, günümüzde yaygın yaklaşım olan yönetim modeline zemin hazırlayarak liberal temsili demokrasinin bile gerisinde bir işlerliğe bürünmüştür.

Müzakereci demokrasinin savunucuları, bir siyasal demokrasi modeli olarak yaygın bir biçimde uygulanmakta olan liberal demokrasinin günümüz toplumlarının karşılaştığı sorunların üstesinden gelme konusunda yetersiz kalması nedeniyle alternatif sistem arayışları sonucunda müzakereci demokrasi modelinin ciddi bir çözüm olabileceğini savunmaktadırlar.

Pablo de Greiff'e göre, özellikle azınlık hakları, cinsiyet ayrımcılığı, etnik farklılıklar ve kültürel sorunlar gibi konularda liberal demokrasi çağımızın getirdiği sıkıntıların yükünü taşıyamamaktadır. Liberal demokrasinin çoğunluğa dayalı siyasal süreçleri ve liberal demokratik politikalar, kadınların kamu ve özel alanda çıkarlarını geliştirmede etkisiz kalmakta, çalışma yerlerinde ve siyasal alanda sistematik olarak ayrımcılığa uğrayan etnik azınlıkların sıkıntılarını giderememekte, farklı alt toplumsal grupların kültürel kimliğini koruyamamaktadır. Onun bütün bu başarısızlıkları beraberinde getirdiği pek çok eleştiriyle birlikte süreç içinde yıpranmasına yol açmıştır. Liberal demokrasinin temel ilkelerinden olan eşit oy

verme bireylerde demokratik bir bilincin gelişmesine katkıda bulunmasına rağmen, bu sistem aynı görüşte olup da çoğunluğu sağlamış olan bireylerin iradelerinin siyasal sürece yansıtılmasını sağlamakta, diğer yandan çoğunluk sağlayamamış farklı görüş ve eğilimlerdeki alt kültür grupları siyasal sürecin dışında bırakmaktadır. Küreselleşme ve iletişim alanında yaşanan devasa gelişmeler alt kültür gruplarının hızla artmasına yol açmakta ve bu durum siyasal sürecin dışında kaldığı hissine sahip olan bireylerin sayısını da her geçen gün artırmaktadır. Hızla farklılaşmakta olan böylesine atomlaşmış bir topluluğu sınırlı sayıdaki temsilciler yoluyla siyasal sürece taşımak da o ölçüde güçleşmektedir. Bu süreç kaçınılmaz olarak siyasal meşruiyet sorununu zaman içinde daha fazla hissedilir hale getirecektir (De Greiff, 2000: 403, 405; Sitembölükbaşı, 2005: 140, 142).

Gutmann ve Thompson'a göre ise (1998: 13), Batılı ülkelerde oy verme oranları ve hükümetlere güven azalmaktadır. Çıkar gruplarından gelen mali yardımlar nedeniyle siyasal süreç manipüle edilmektedir. Gelir dağılımındaki çarpıklıklar, azınlık grupları üzerindeki baskılar ve göç gibi önemli sorunlarla ilgili tartışmalar ve yanlış bilgilendirme liberal demokrasinin ürettiği hastalıklardır. Toplumsal hayatın sorunlarının sloganlarla çözülmeye çalışılması, güçlü çıkar kesimlerinin lehine kuralların konulması ve işletilmesi günümüzde kamu hayatına egemen olan derin sorunları yansıtmaktadır. Ancak bugünkü liberal demokrasi bu ihtilafları karşılıklı olarak kabul edilebilir zeminlerde çözmek için fazla bir şey yapmamaktadır ve vatandaşlara karşılıklı saygı temelinde ihtilaflarıyla yaşamalarına çok az yardım etmektedir. Bu durum ise yeni bir modeli gerekli kılmaktadır.

Yeni bir modele gerek duyulmasının bir başka nedeni de küreselleşmenin yarattığı kültürel çoğulculuğun, klasik yöntemlerin kolayca çözemeyeceği pek çok

ahlaki, toplumsal ve siyasal sorunu berberinde getirmiş olmasıdır. Bu nedenle de siyaset teorisyenleri, kültürel olarak farklı ve sosyal olarak çeşitlenmiş yeni kamusal alanlarda ortaya çıkan yeni sorunları çözmeye ve böylece vatandaşlığın karakterini değiştirmeye çalışmaktadırlar (Bohman, 1999: 180-182). Sorunların çözümünde ve vatandaşlara fırsatlar sunan politikaların geliştirilmesinde, toplumsal müzakere yakıcı bir ihtiyaç olarak belirlemiştir. Çünkü müzakereci demokrasi, vatandaşların ilgili bilgileri paylaştığı, toplumsal işler hakkında konuştuğu, toplumla ilgili görüşleri oluşturduğu ve siyasal süreçlere katıldığı söylemci sosyo-politik bir sistemdir (Sitembölükbaşı, 2005: 147).

Giddens'e göre (2000), katılımcı bir demokratik modelde, devlet kamusal alanın rolünü artırmalı ve kamusal karar alma ve politika oluşturma süreçlerini tüm vatandaşlara açık hale getirmelidir Tüm vatandaşların katılımına olanak verecek biçimde ulaşılabilir olan bir kamusal alan yaratılmalı, bu alan yerel topluluklara ve gönüllü kuruluşlara daha açık hale getirilmelidir. Bu yolla yerel düzeyde katılımcılık da özendirilmiş olacaktır. Giddens'in "üçüncü yol" ideolojisi içerisinde böylesine önemsemiği kamusal alan kavramı, çoğulcu toplumların demokratik deneyimlerini kuramlaştırmada kavramsal ve kurumsal bir model sağlamak iddiasıyla kendine özgü bir müzakereci demokrasi teorisi geliştiren Habermas'ın (2005, 2007) çalışmalarının da başlıca konularından biridir. Habermas, özellikle halk egemenliği kavramı olmak üzere demokratik teorinin klasik kavramlarını iletişimci anlamda yeniden düzenleyerek (Habermas, 2001), müzakereci demokrasi teorisyenleri içerisinde müstesna bir yer edinmiştir.

Habermas (2005: 62), kamusal alan kavramıyla kendi içinde bir anlamda kamuoyuna benzer bir alanın oluşturabileceği, toplumsal yaşamın bir parçasını

tanımlamaktadır. Ona göre, kamusal alanın en önemli niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır. Kamusal alanın bir bölümü, vatandaşların birbirleriyle bir kamu organı oluşturdukları her türlü iletişim sayesinde yaratılmaktadır. Buna göre, kamusal alan içinde bireyler ne özel alanın üyeleri olan işadami/işkadını ya da profesyoneller gibi, ne de devlet bürokrasisinin yasal yaptırımlarına maruz kalan anayasal düzenin üyeleri gibi davranabilmektedirler. Vatandaş olarak tanımladığımız bireylerin ancak ve ancak toplumsal çevrelerinde herhangi bir sınırlama olmaksızın -diğer bir deyişle, kendi düşüncelerini özgürce açıklayıp yayımlama hakkı ve özerk grup örgütlenmeleri kurma hakkının garantisi altında- hemen herkesi ilgilendiren sorunlar hakkında birbirleriyle etkileşimde bulunabildiklerinde bir kamusal alan olarak davranabilmeleri kuşkusuz olasıdır. Habermas'ın kamusal alan kavramı “kamu” ile özdeşleştirilmemelidir. Buradaki “kamu”, daha çok, bir araya gelerek bir düşünceyi kurgulayan bireylere tekabül ederken, Habermas'ın “kamusal alan” kavramı insanların katılımıyla somutlaşan bir kurumu tanımlamaktadır. Bununla beraber, kamusal alan basit bir biçimde “kalabalık” olarak da tanımlanamaz. Ayrıca devlet ile kamusal alanın kesiştiği bir alan yoktur. Tam tersine her ikisi karşı taraflar olarak kabul edilmelidir.¹³ Liberal kurama göre, kamusal alan sivil toplumda değil, başta hukuki alan ve bu alanın kurumları olmak üzere devlette ve devlet kuruluşlarında yer almakta iken, müzakereci demokrasi projesinde kamusal alan sivil toplumla ilişkilendirilmektedir (Benhabib, 1999: 114).

Habermas, sosyal refah devleti olarak örgütlenmiş kitle demokrasileri döneminde kamusal alanın burjuva sınıfının sınırlarını aşarak yayılmaya başladığını

¹³ Habermas'ın “kamusal alan” kavramı ile “kamu” kavramının özdeşleştirilmemesi gerektiği yönündeki bu açıklama, Habermas'ın “Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale” isimli çalışmasının dipnotları arasında yer almaktadır. Ancak dipnotlarda bu açıklamanın P. Hohendal'a ait olduğu belirtilmektedir (Habermas, 2005: 66).

belirtmekte, kitle iletişim araçlarının yayılmasıyla ve propaganda tekniklerinin gelişmesiyle güçlenen bu süreçte de özel alanla sınırlı kalmış olan çıkar çatışmalarının kamusal alana kaydığını ifade etmektedir. Bireyler tarafından yürütülen gazeteciliğin kamuoyuna açık bir kitle iletişim aracına dönüşümü sürecinde, kitle iletişim araçları tarafından farklı değerlendirilen özel çıkarların yoğun bir bombardımanı ile kamusal alanın kendisi de dönüşüme uğramıştır (Akın, 2003: 59; Habermas, 2005: 65). Habermas'a göre (2005, 65), kendi kendini denetleyen pazardan hiçbir şekilde faydalanamayan grup gereksinimleri bu noktada devlet tarafından denetlenme eğilimindedir. Söz konusu grup çıkarlarına dayalı taleplerin arabuluculuğunu yapması gereken kamusal alan, şiddete dayalı çatışmalarda kendini gösterebilen çıkar çatışmalarının ve rekabetin alanı haline gelmiştir.

Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü (2007) isimli eserinde, modern toplumların gelişimini kamu katılımı açısından çözümlenmiş ve kamusal alanın tarihsel gelişim sürecinde dönüşümünü ele almıştır. Sonraki çalışmalarında ise “iletişimsel eylem kuramı”nı geliştirerek, “kamusal söylem” ve “söylemsel kamu alanı” gibi modellerle kendi deyimiyle “radikal demokrasi” olarak değerlendirilebilecek müzakereci demokrasi alanına önemli katkılarda bulunmuştur.

Müzakereci demokrasi teorisi, birçok yazar tarafından değişik açılardan ele alınarak geliştirilmiş bir model olmasına rağmen, teorisinin temelinde, Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı bulunmaktadır (Coşkun, 2007: 55). Habermas, liberal toplumsal sistemi ilk olarak sistem alanı ve yaşam alanı olmak üzere iki alana bölmektedir. Sistem alanı ile kastedilen şey, liberal toplumsal sistemdir. Toplum, sistem alanı aracılığıyla belli amaçlara yönelik olarak kendi varlığını sürdürme ve bu

amaçlara ulaşmak için manevra yapma olanaklarına sahiptir. Ancak toplum, kendi kendini düzenleyen bir organizma olduğu kadar, aynı zamanda bir yaşam alanıdır. Habermas, sistem alanını da üç temel alt sisteme ayırarak analiz eder. Bunlar; ekonomik sistem, siyasal sistem ve sosyo-kültürel sistemdir. Habermas'a göre modern toplumlarda yaşanan krizler daha çok yaşam alanında ortaya çıkan toplumsal bütünleşme sorunlarıyla ilgilidir. Bu krizlerden kurtulmanın bir yolu olarak ortaya çıkan müzakereci demokrasi yaklaşımı ise şu temeller üzerine kuruludur: Liberal demokrasilerde demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü ilkesiyle denetlenme özelliğine sahiptir, ancak bu yeterli değildir. Tek başına hukukun üstünlüğü ilkesi demokrasinin meşruiyetini sağlayamaz. Demokratik bir yönetimin oluşturulabilmesi için gerekli koşullardan biri kamusal iletişim mekânlarının varlığıdır. Dolayısıyla meşruiyet herkesin katıldığı, özgür ve kısıtlamaların olmadığı bir kamusal müzakereye dayandırılabilir. Sivil toplum alanı, kamusal alanda siyasi ve ahlaki açılardan özgür ve eşit bireylerin rasyonel bir diyalog ile konsensusa varabilecekleri bir alandır (Coşkun, 2007: 18, 26-30).

İletişimsel eylem kuramının temelini oluşturan söylem teorisinin ve dolayısıyla müzakereci demokrasinin uygulanabileceği en uygun oluşumlar ise yeni toplumsal hareketler ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Habermas'a göre, her türlü ahlak anlayışında var olan karşılıklı saygı, dayanışma ve ortak değerler gibi temel ilkeler, iletişimsel eylem kuramının uygulanabilmesinde büyük kolaylık sağlar (Coşkun, 2007: 37-39). Ancak bunun gerçekleşebilmesi için gerekli olan ilk şey, sağlıklı bir iletişime, müzakereye ve evrensel nitelikli akılcı bir konsensusa olanak tanıyacak nitelikte bir katılımcılıktır. Bu karşılıklı iletişime dayalı demokrasi için ise devlette merkezi bir biçim almış toplumsal bütün değil, merkezi olmayan bir toplum modeli

gereklidir. Bu toplum modelinin kurulması için ise uzlaşmaz çıkar gruplarının bulunmaması, kitlesel eylemler yerine müzakere ve diyalog kanallarının kullanılmasıyla oluşacak bir yöntemin uygulanması gerekmektedir. Bu süreçte ise Habermas'ın deyiimiyle (Habermas, 2001: 528) ideal iletişim topluluğu ile birlikte oluşacak olan, özerk eylem temelinde kendini gerçekleştirmeyi olanaklılaştıran “ben kimliği” ve bireycilik oldukça önemlidir. Bununla birlikte müzakerenin ve diyalogun gerçekleşmesinde sivil alan önemli bir gereklilik taşımaktadır. Tüm bu gereklilik silsilesi içindeki en önemli nokta, müzakereci demokrasi yaklaşımının “sınıf çatışması” diye bir durumdan hiç bahsetmiyor oluşudur. Bunun nedeni, çatışan sınıfsal çıkarların iletişim ve müzakere yoluyla uzlaşmalarının mümkün olmadığı ve eşit olmayan güçler arasında (patron/işçi, ezen/ezilen, sömüren/sömürülen, silahlı olan/silahı olmayan, amir/memur, belediye başkanı/zabıta, zabıta/seyyar satıcı vb.) müzakerenin olamayacağı gerçeğinin zihinlerden uzak tutulmaya çalışılmasıdır.

Gutmann ve Thompson topluma açık politika tartışmalarının daha geniş ahlaki ihtilafları ortaya koymakta olduğunu ve bu ihtilafların ışığında müzakereci yaklaşımın diğer yaklaşımlardan daha üstün olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre, müzakereci yaklaşım ihtilaflı konularda bakış açımızı genişletmekte, ahlaki ihtilafların tabiatını açıklığa kavuşturmakta ve demokratik sonuçların meşruiyetini artırmaktadır. Bu yüzden müzakereci demokrasinin amaçlarından biri kolektif kararların meşruiyetini geliştirmektir. Bu aynı zamanda ahlaki ihtilafların temelinde yatan kaynakların kıtlığı sorununa yönelik bir çözümdür. Vatandaşlar, örneğin kamu kurumlarında kime ne kadar maaş verilmesi gerektiğini, eğer kaynaklar sınırlı olmasaydı tartışmak zorunda kalmayacaklardı. Müzakere her zaman ahlaki ihtilafları çözemeyebilir, çünkü bu tür dağıtım konularında çok değişik değerler ve ölçütler

temelinde farklı yaklaşımlar olabilir. Ancak sınırlılıklar karşısında müzakere, istedikleri hatta ihtiyaç duydukları şeyi elde edemeyen kimseleri ikna ederek kolektif kararın meşruiyetinin kabul edilmesini sağlayabilir. Müzakereci demokrasi, vatandaşların mantık çerçevesinde kabul edeceği herhangi bir görüşü kolektif eyleme geçirmeyi amaçlar. Vatandaşlar kamu politikası hakkında bir ihtilafa düşerlerse onlar bu durumda birbirleriyle müzakere bulunmalı, yapabilirlerse ittifak aramalı, yapamazlarsa birbirlerinin farklı görüşlerine olan karşılıklı saygıyı muhafaza ederek ihtilaflarıyla yaşamaya devam etmelidirler (Gutmann ve Thompson, 1998: 13-15). Gutmann ve Thompson'un bu yaklaşımlarının ekonomik konular söz konusu olduğunda ne denli eşitlikten uzak ve neo-liberal politikaların meşruiyetinin sağlanması noktasında ne denli tarafsız olduğu açıkça ortadadır. Ayrıca bu görüşün, çatışan çıkarlara sahip uzlaşmaz karşıtlıkların bu uzlaşmazlıklarına bir çözüm getirmeksizin, onlara "saygıyla yaşamalarını" önererek, siyasal ve sosyal gerçeklikten ne denli uzak ve ne denli sığ bir yaklaşım olduğu da açıktır. Üstelik, bir müzakereci demokrasi uygulaması olarak ABD'de geliştirilmeye çalışılan "vatandaş birlikleri" örneğinde görüldüğü gibi bu tür bir sisteme dahil olanlar genellikle sosyo-ekonomik açıdan üst gelir grubuna mensup kentli beyazlardır. Alt toplumsal kesimler ise, söylem düzeyinde müzakere onlara kapalı olmasa da, gerçeklikte dışlanmış durumdadırlar (Sitembölükbaşı, 2005: 159).

Klasik liberalizme ve Marksizm'e bir alternatif olma iddiasında bulunan ve devrim fikri olmaksızın kapitalist sistemin dönüştürülmesini amaçlayan radikal demokrasi kuramlarından müzakereci demokrasiye ek olarak iki farklı demokrasi teorisi daha bulunmaktadır. Bunlar agonistik demokrasi ve örgütsel demokrasi modelleridir. Agonistik demokrasi ve örgütsel demokrasi modelleri, aralarında

farklar bulunmasına rağmen, birbirlerine doğru kolay geçişlerin görülebildiği modellerdir. Agonistik demokrasi modeli, kamusal alandaki ilişkileri kimlik ve fark temelinde kurarak, ortak bir konsensusa varmak yerine kimlik siyaseti geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Örgütsel demokrasi modeli ise, devlet, sivil toplum ve piyasa ayrımında, bu üç alanın birbirlerine müdahale etmemesi değil, tersine, toplumsal sorunları çözme konusunda işbirliği içinde olmaları ilkesine dayanmaktadır. Böylece devlet çoğulcu bir yapı kazanacaktır (Coşkun, 2007: 18-19). Demokrasi teorileri ile ilgili olarak geliştirilen tüm modellerde katılımcılığın bir biçimde bulunduğu görülmektedir. Burada bahsi geçen radikal demokrasi kuramlarının üçünde de (müzakereci, agonistik, örgütsel) katılımcılığın büyük bir önem taşıdığı açıktır. Ancak, radikal demokrasi kuramları, devrim fikri olmaksızın kapitalist sistemin dönüştürülmesini sağlamaya çalışırken tarihin imbiğinden süzülüp gelen sınıf kavramını etkisizleştirmeye ve sol düşünce ile sınıf kavramı arasındaki bağı koparmaya çalışmaktadırlar. Burada, tarihsel materyalizmin ana kavramlarından olan “sınıf”ın yerine “bireyler, alt kültür grupları, kimlik” gibi kavramlar ve yeni toplumsal hareketler konulmaya çalışılmaktadır. Bu çaba, emekçi kesimlerin mücadele alanlarını daraltmaya dönük bir içeriğe sahiptir ve toplumsal alanda yürütülen mücadelelerin zeminini -sermaye egemenliğinin geriletilmeksizin yaşamasını sağlamak amacıyla- kaydırmayı önermektedir. Bu noktada yeniden vurgulanması gereken bir husus, radikal demokrasi projesinin, kapitalist iktidar ilişkilerini ortadan kaldırmak gibi bir amacının olmaması ve kapitalizme bir alternatif önermemesidir. Aslında radikal demokrasi, post-marksizmin alternatif bir demokrasi projesidir. Post-marksizm, özü itibariyle Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerine bina edilmiş olmakla birlikte, Gramsci'nin kavramsallaştırılmasının reddi ile vücut

bulmuştur. Bu proje de çoğulculuk anlayışını ön plana çıkarmakta ve “tarihsel özne”yi sorgulayarak, liberal demokrasideki “özne”nin yerine, yeni bir özne olarak gerçek anlamda özgür bireyi üretmeyi hedeflemektedir. Post-marksistler, yeni muhafazakârlığa karşı “radikal demokrasiye” dayalı bir politika geliştirdiklerini iddia ederken ve sivil toplum kuruluşlarına ağırlık verirken, aslında sınıf kavramını bütünüyle geri plana itmekte, işçi sınıfının yerine bütünüyle “halk”ı koymaktadırlar. Söylemsel olarak inşa edilmiş ve birbirleri arasında herhangi bir hiyerarşinin söz konusu olmadığı farklı toplumsal hareketlerin, birbirlerinden bağımsız etkinliklerinin toplumsal değişim ya da radikal demokrasi yönünde bir gelişimin dinamiğini oluşturacağını iddia etmektedirler. Bu haliyle post-marksizm, aslında Marx’ı ve Marksizm’i dışlamakta ve Marksizm’in çok uzağında yer almaktadır.¹⁴

3. Katılımcılığın Mekanizması: Bir İktidar Sarmalı Olarak Yönetişim

Sosyal ve siyasal kuramın önemli tartışma konularından biri olan neoliberal yeniden yapılanma süreci, temel özelliği itibariyle ekonomik olmakla birlikte toplumsal, siyasal ve yönetsel alanların tamamını kapsamaktadır. Kökleri 1970’li yıllardaki küresel krize dayanan bu yeniden yapılanma sürecinin önemli uğraklarından biri, reel sosyalizmin çözüldüğü, tek kutuplu dünyanın ve piyasa kapitalizminin galibiyetinin ilan edildiği 1990’lı yıllardır. Bu süreçte küreselleşme olgusu, neo-liberal ideolojinin en temel söylemlerinden biri haline gelmiş ve bu olgu kapitalizmin mantığını tüm dünyaya yaymıştır (Güzelsarı, 2003: 17). Süreç, devletin küreselleşen kapitalizmin gereklerine uygun bir biçimde yeniden yapılandırılmasını

¹⁴ Radikal demokrasiye ve post-marksizme dair yazılmış en ünlü eserlerden biri Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe’nin “Hegemonya ve Sosyalist Strateji” isimli kitaplarıdır (Bkz: Laclau ve Mouffe, 2008).

gündeme getirmiştir. Sözü edilen yeniden yapılandırma, özellikle 1980’li yıllardan itibaren, devletin küçültülmesi, kamusal yarar merkezli işlevlerin tasfiye edilmesi ve böylelikle kapitalist düzenin yeniden inşası şeklinde gerçekleşmiştir. Sosyal devlet kazanımlarının tasfiye edildiği, hemen her türden kamusal faaliyetin piyasa koşullarına terk edildiği, iktisadi bakış açılarının ve kavramların toplumsal yaşamın tüm alanlarına hakim kılındığı bu süreç, 1980’li yıllarda ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher yönetimlerinin sıkı sıkıya sarıldığı neo-liberalizmin, 1990’lardan itibaren siyasal, yönetsel ve toplumsal alanların tamamı üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyaya tanıklık etmektedir. Bu hegemonya stratejisinin önemli bir ayağı ise yönetim mekanizması ile kurulmaya çalışılmaktadır ve bu konuda büyük ölçüde “başarı” da sağlanmıştır.

Demokrasi ile arasında doğrudan bir ilişki kurularak, demokratikleşme konusunda bir “devrim” olduğu iddida edilen, temsili demokrasinin krizi ve katılımcı demokrasi tartışmaları ekseninde çoğulculuk, kamusal sorumluluk ve rekabet kavramları ile iç içe bir seçenekmiş gibi sunulan ve katılımcılığı ana eksenine oturtmuş bulunan yönetim mekanizması, adeta bir tür sarmal (içinden çıkılmaz bir durum, helezoni) halini almıştır. Bu haliyle halkın yönetime katılmasını sağlamak şiarıyla siyasal, yönetsel ve toplumsal alanların tamamı üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır.

Neo-liberalizmin yeni siyasal-yönetsel düzeninin kurucu kavramı olarak önerilen yönetim, kapitalizmin dünya sistemini kapsayıcı üst yapılar olarak kurguladığı Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, OECD, UNDP ve Avrupa Birliği gibi oluşumların resmi söylemleri arasında yer almaktadır (Güzelsarı, 2003: 18). Kamu gücünün devlet tekeline alınarak “topluma”

devredilmesi iddiasında bulunan ve “demokratikleşme”, “minimal devlet”, “piyasa dostu devlet” gibi kavramsallaştırmaların arasından sıyrılarak (Bayramoğlu, 2008b: 1405), neo-liberalizmin devleti yeniden yapılandırma projesinin en popüler kavramı haline gelen yönetişimin kullanım alanı, yerel, ulusal ve uluslararası düzleme kadar genişlemiştir. Kavramın kullanım alanının bu ölçüde genişlemesi ve bununla birlikte işletme yönetiminden başlayarak, sosyal bilimlerin pek çok diğer alanına yayılması, kavrama verilen önemin açık bir göstergesidir.

“Yönetişim” veya İngilizce adıyla “*governance*”, özellikle 1990’larda yoğunlaşarak kamu yönetimi pratiğinde ve yazınında yer almış bir kavramdır (Akın, 2003: 3). “*Governance*” terimi, Türkçe’ye İngilizce’den “yönetişim” olarak çevrilmiştir. Türkçe’de terime verilen ad gibi terimin anlamı da çeviri yolu ile atanmıştır. Sözcüğün doğduğu dilde yapılan etimolojik izleme, “*government*” ile eş anlamlı olduğu sonucunu vermektedir. Buradaki anlamıyla sözcük bazı yazarlara göre “daha az yönetim”i ya da “minimal devlet”i anlatan bir kod olarak kullanılmaktadır. Kamu harcamalarını kısıtlama, kamu personelini azaltma, kamu hizmetlerini özel sektör eliyle görme ve özelleştirme uygulamaları *governance* tarzı yönetim olarak ifade edilmektedir (Güler, 2005a: 130-131).

Türkçe’ye yönetişim sözcüğü ile yerleşen kavram günümüzde sermayenin toplumsal projeleri için vazgeçilmez bir referans çerçevesi durumundadır. Bu projelerde yönetişim, vatandaşların çıkarlarını birleştiren, farklılıklar arasında toplumsal uzlaşmanın sağlandığı, hak ve sorumluluklarla hayata geçirilen ve tüm süreç ve kurumları kapsayacak bir mekanizma olarak kullanılmaktadır. Yönetişim kavramı, sabit bir çerçevenin içine sığdırılmaktan ziyade, günümüz küresel ekonomi

politığının pratik ve ideolojik alanına yerleştirilmesi gereken bir kavramdır (Sarı, 2005: 693).

Yönetişim, kamu yönetimi alanında ciddi ve radikal bir anlayış değişikliği öngörmektedir. Bu değişim, katılım ve demokratikleşme olgularıyla iç içe tanımlanmaktadır. Bu tanımlama nedeniyle yönetim, sadece bir kavram veya terim olarak değil, kamu yönetimi alanında oldukça yaygınlık kazanmış bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Ancak kavramın dayanakları ve kapsamı ile İngilizce'den başka dillerdeki, örneğin Türkçe'deki karşılığı bile halen tartışmalı bir konudur (Akın, 2003: 3). Dolayısıyla yönetim, farklı tanımlamalara ve farklı yorumlara konu olmaktadır. Kavramın tanımlanışında ve yorumlanışında gözlenen tartışmalı noktalara rağmen, “toplumun tüm bileşenleri ile yönetime dahil olması”, “uzlaşma ve etkileşim üzerine kurulu bir karar süreci”, “demokratik, açık, şeffaf yönetim”, “tüm tarafların yönetim sürecine eşit özneler olarak katkıda bulunması” gibi ilkeler yönetişimin tanımlayıcı ilkeleri olarak kabul edilebilmektedir (Akın, 2003: 4).

Bir yönetim tarzı olarak devletin yeniden örgütlenmesini öngören yönetim, yeniden örgütlenmenin ana boyutu olarak “katılımcılık” ilkesine merkezi bir önem atfetmektedir. Yedi boyutlu bir iktidar mekanizması olarak ifade edebileceğimiz yönetişimin diğer boyutları ise; açıklık/şeffaflık, sonuca odaklılık, mali performans denetimi, hesap verebilirlik, piyasa denetimi ve *subsidiarite-yerellik* ilkesi çerçevesinde benimsenen özerklikçilik/yerelciliktir. Yönetişimin burada anılan boyutlarından bu çalışma çerçevesinde özellikle üzerinde durulması gereken iki boyut bulunmaktadır. Bunlar; katılımcılık ve yerelciliktir. Merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerine yeni boyutlar getirmekte olan *subsidiarite-yerellik* ilkesi

çerçevesinde hayata geçirilmeye çalışılan yerelcilik, yerel yönetimlere özerklik tanınmasını öngörmektedir. Bu haliyle yerelcilik, yönetişimin önemli hedeflerinden biridir. Katılımcılık ile yapılmak istenen ise, kamu mekanizmalarının elinde bulunan karar verme yetkisinin özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına açılmasıdır. Buradaki katılım, kamunun özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile uyum ve işbirliği içinde olmasını bir zorunluluk haline getiren, karar mekanizmalarında sermayenin etkinliğini artırmayı hedefleyen ve toplumun diğer kesimlerini dışlayan bir içeriğe sahiptir.

Yönetişim üzerine yapılan çalışmaların henüz yeterli bir kuramsal çerçeve sunmaması, Jessop'un tanımlamasında belirttiği gibi (Jessop, 1998: 30), yönetişim kavramının "eklektik ve pre-teorik niteliği" nedeniyle disiplinler arası bir nitelik sergilemesi gibi nedenlerden dolayı (Güler, 2003b: 95), kavramın tek bir anlamından söz edilmesi gerçekçi değildir. Bununla beraber, yönetişim yaklaşımıyla gündeme gelen birçok kavram ve terim olmakla birlikte, bunların "kuramsal çerçeve" denilebilecek bir altyapı oluşturduğunu söylemek oldukça güçtür. Dolayısıyla, yönetişimden bahsederken, kavram, yaklaşım, model veya anlayış gibi ifadeler kullanılmaktadır. Yönetişim kavramının dayanakları, kapsamı ve tanımı gibi noktalar halen tartışmalı konular olsa da yönetişimin "katılım unsurunu" içermesi en belirleyici ve kabul görmüş özelliği gibi görünmektedir (Akın, 2003: 4). Yönetişimin kuram öncesi ve eklektik bir yapıya sahip olduğunu ve Antik Yunan'da kullanılan "dümen tutma" kavramıyla benzerlik taşıdığını belirten Jessop'a göre, kavram esas olarak yönetimle hem çakışan hem de ondan ayrılan bir tür yönlendirme, rehberlik etme ve yönetme tarzıdır (Jessop, 1998: 29-30; Güzelsarı, 2003: 18).

Yönetişim kavramı, yalnızca kamu yönetiminde değil, işletme, siyaset bilimi ve sosyoloji gibi disiplinlerde de kullanılmaktadır ve ekonomiden sosyolojiye, siyaset biliminden uluslararası ilişkilere, pek çok disiplini etkisi altına almıştır. Böylelikle kavram farklı disiplinlerden gelen yaklaşımlarla da zenginleşmiştir. Fakat yine de bu kavramın anlamı muğlaktır. Kavramın çok yaygın bir şekilde kullanılmasının ve kabul görmesinin nedenlerinden biri de anlamının muğlak olmasıdır. Yönetişimin neleri içerip neleri dışarıda bıraktığını açık seçik ve net bir biçimde ortaya koymak çok güçtür. Kavram sosyal bilim disiplinleri kadar gündelik siyaset alanı içinde de yaygın bir kullanıma kavuşmuştur. Öyle ki, “yönetim” ya da “idare” sözcükleri, yerini yönetişime bırakmış gibidir (Bayramoğlu, 2005: 110 ve 112).

Yönetişim kavramının içine doğduğu dönemde, temsili demokrasi geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiş, sınıf temelli siyasetler “değersizleşmiş”, onun yerini yeni toplumsal hareketleri merkeze alan yaklaşımlar almıştır. Bu dönemde sadece Marksizm değil, bir döneme damgasını vuran Keynesçi iktisat öğretisi bile yeni yazılan ders kitaplarında yok sayılmış veya birkaç satırla geçiştirilmiştir. 1970’li yıllarda Nobel Ekonomi Ödülü’ne layık görülen Friedman ve Hayek’in liberal öğretileri ana akım düşünce haline gelmiştir. Yönetişimin piyasaya, sivil topluma, gevşek toplumsal örgütlenmelere, ilişki ağlarına ve işbirliğine sürekli atıf yapması, bürokrasi ve siyasete karşılık piyasa ve sivil toplumun güçlendirilmesini öngörmesi, sözü edilen koşullarla örülü tarihsel dönemde hızla benimsenmesi ve yaygınlaşması için fazlasıyla yeterli olmuştur. Kavram, en genel anlamda iktidarın sadece hükümetçe değil sivil toplum ve piyasa aktörleriyle beraber kullanılmasına işaret etmektedir. Yönetişimin bu en geniş anlamından hareketle, yönetişime konu olan unsurları şu şekilde tasnif etmek mümkündür: Devlet, sivil toplum ve piyasa. Bu üç

unsur, daha somut aktörleriyle birlikte düşünüldüğünde, bürokrasi, sivil toplum örgütleri ve girişimcilere denk gelmektedir (Bayramoğlu, 2005: 111-113).

Yönetişim kavramı karşımıza, “Aşağı Sahra Afrikası: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye” adıyla 1989 yılında yayımlanan bir Dünya Bankası raporuyla “*good governance*” olarak çıkmıştır (World Bank, 1989). Dolayısıyla kavramın asıl yaratıcısı ve yaygınlaştırıcısı Dünya Bankası’dır. Dünya Bankası Afrika’da derinlemesine yaşanan yoksulluk dolayısıyla 1989’da hazırladığı raporda “söz konusu yoksulluğun Afrika’nın yönetim krizi içinde bulunmasından kaynaklandığı” tespitini yapmıştır. Yönetişim ve kalkınma arasındaki bağın tanımlanması ise 1992 yılında yayımlanan Yönetişim ve Kalkınma adlı raporla (World Bank, 1992) gerçekleştirilmiştir. Dünya Bankası tarafından tarif edilen haliyle yönetim; yasama, yürütme, yargı mekanizmalarının ayrılığı üzerine inşa edilen, çoğulcu bir anlayışla temsili demokratik süreçlerin eşlik ettiği, devletin küçültülmesi esasına dayanan, demokratik ve kapitalist bir siyasal yönelimdir. Buna göre yönetim, kamu görevlilerinin hesap verebilirliği, ekonomik süreçlerde kamuya açık bilgilendirme sisteminin varlığı ve siyasal süreçlerde saydamlık ilkelerine dayanmaktadır (Sarı, 2005: 694). OECD ise bu kavramı benimsediğini 1992 yılında ilan etmiştir. OECD Küresel Yönetişim Komisyonu, 1995’te hazırladığı bir raporda yönetimi, kamu ve özel sektörü birlikte kapsayan farklı çıkarların uyum ve işbirliğine dayanan ve bunun için de formel düzenlemeler yanında informal düzenlemeleri de içeren bir süreç olarak tarif etmiştir (OECD-Commission On Global Governance, 1995). Bu rapora göre; dünyanın birçok yerinde, sonuçtan çok sürece ağırlık veren, çok merkezleşmiş, kuralcı ve esnek olmayan örgütler başarıyı engellemektedir. Üstelik nüfustaki değişiklikler, ekonomik ve toplumsal yapıdaki gelişmeler, merkezi ve yerel

hükümetlerin işlevlerine ve hizmetlerine yenilerini eklemektedir. Aynı zamanda bu hizmetlerin tüketicileri de hükümetlerin uygulamaları ve kullandıkları yöntemler konusunda daha fazla söz sahibi olmayı talep etmektedirler.

1997’de kavram, Birleşmiş Milletler eliyle yeniden süzgeçten geçirilerek inceltirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) resmi yönetim tanımına göre yönetim; bir ülkenin işlerinin yönetimi için her kademedeki ekonomik, politik ve idari yetkilerin kullanılmasıdır (Sarı, 2005: 695). Kavram kısa süre içinde Avrupa Birliği sözlüğünde de yerini almıştır. Dünya sisteminin yönetici örgütleri, dünya devletlerine dayatacakları yeni etkinliklerini bu kavramla yürütmeye başlamışlardır. Kavram, Türkiye’deki ilk büyük gövde gösterisini ise 2000 yılında TÜSİAD, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa düzenlenen “Avrupa Birliği Yolunda İyi Yönetişim” adlı bir toplantıyla yapmıştır. Kavramın, Türkiye’nin devlet sisteminin orta vadede kavuşturulacağı yapı olarak hedef biçiminde dile getirilmesi ise ilk olarak Kemal Derviş’in “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nda yer almıştır. Daha sonra kavram, Kasım 2002’de iktidara gelen AKP Hükümeti’nin (58. Hükümet) Acil Eylem Planı’nda devlet reformunun adı olarak, hem doğrudan adıyla hem de içerdiği tüm unsurlarıyla birlikte sunulmuştur (Güler, 2005a: 156-157).

Yönetişimin ekonomik, siyasal ve yönetsel olmak üzere, iyi yönetim adıyla kavramlaştırılan üç boyutu bulunmaktadır. Ekonomik yönetim, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini, diğer ekonomilerle ilişkilerini etkileyen eşitlik, yoksulluğun azaltılması, yaşam kalitesinin geliştirilmesi konularında uygulama olanağı bulan karar verme süreçlerini ifade etmektedir. Siyasal yönetim, politika üretmede ve belirlemede kullanılan süreci anlatmaktadır. Yönetsel yönetim ise, politikaların

uygulandığı sistemleri anlatmaktadır. Dünya Bankası, yönetim modelinin siyasi rejim maddesi dışında kalan boyutlarını sosyal ve ekonomik kalkınmaya bir katkı olarak değerlendirerek “iyi yönetim” şeklinde adlandırmıştır (Palabıyık, 2004: 66; Bayramoğlu, 2005: 33).

Birleşmiş Milletler’in yönetim tanımı ise küresel bir işleyişe gönderme yapmakta ve bunun ayakları da çeşitli projelerle örülmeye çalışılmaktadır. Devletin görev ve sorumluluk alanının yeniden tarif edildiği bu tanımda özel sektör ve kamu sektörünün işleyişine dair ilkeler, OECD ve Dünya Bankası’nın ilkeleri ile genel olarak uyum içindedir. Bu bağlamda devlete düşen rol, küresel kapitalist sistem içinde, bu sistemin gereklerine uygun bir biçimde sosyal, ekonomik ve politik düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Fakat bu düzenlemelerin alanı, devletin yetki alanı ile sınırlı kalamayacağından devletin özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile uyum ve işbirliği içinde olması bir zorunluluktur (Sarı, 2005: 695).

Yönetim kavramının geliştirilmesinde, insani gelişim ve kalkınmaya odaklanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), aynı zamanda kamu sektörü üzerinde de durmuştur. UNDP’ye göre yönetim, ademi merkezileşmenin sınırlarını genişleterek iktidarın daha fazla alana dağıtılmasına olanak sağlamaktadır. Burada ademi merkeziyetçilikten kast edilen, iktidarın merkezi hükümet ve yerel yönetimler arasında paylaşılması, bu paylaşımında özel sektörle hükümet dışı örgütlerin de yönetim düzenlemelerine dahil edilmeleridir. OECD, Bakanlar Konseyi’nde alınan kararlarla düzenleyici kurum ve kurulların yaygınlaşmasına katkı sağlayarak; UNDP ise Gündem 21 projeleri gibi projelerle kentlerde gençlik meclisleri ve kent konseylerinin kurulmasına öncülük ederek yönetim konusunda yerel katılım modelleri geliştirmeye çalışmışlardır (Bayramoğlu, 2005: 74-77).

Yönetişim modelinde iktidarın “bürokrasi” tarafından tek başına kullanılması reddedilmiştir. Modelde, devlet-toplum uzaklığını aşmak amacıyla üç ana ortaklı bir sistem öngörülmektedir (Güler, 2003a: 4). İktidar, üç sandalyeli bir yapıya sahip olacaktır. Sandalyelerin birine şimdiye kadar kamu kudretini tek başına kullanmış olan devlet veya bürokrasi oturacaktır. İkinci sandalyeye ise kamu mekanizmaları ile karşılaştırıldığında yaratıcılığını ve üretkenliğini sayısız kez kanıtlamış olan piyasanın ana unsuru özel sektör oturmalıdır. Ancak, özel sektör “kalkınmanın lokomotif gücü” veya “motoru” olsa da, bu kesimin tüm toplumu temsil ettiği ileri sürülemez. O halde, özel sektör dışında kalan toplum kesimleri için bir üçüncü sandalyeye gereksinim vardır. Ne var ki özel sektör dışında kalan kesimler yüzlerce farklı grup oluşturacak kadar çok çeşitlidir. Bu çeşitliliğin bir ortak paydada buluşması için sermaye dışında kalan tüm toplum kesimleri sivil toplum örgütleri şemsiyesi altında toplanmalı ve bu üçüncü sandalyeye de sivil toplum örgütleri oturmalıdır (Güler, 2005a: 158). Yönetişim modeli, bu haliyle taraftarları tarafından çok aktörlü ve katılımcı bir yönetim olarak tanımlanmaktadır. Ancak buradaki katılımcılık yalnızca gücü olanlarla sınırlı tutulmaktadır ve bu güç özel teşebbüs aracılığı ile yani sermaye aracılığı ile kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu model sınıf diktatörlüğüne dayalı, sermaye yanlısı bir kalıptır. Parasal güce ve özel teşebbüse dayalı olduğu için de topluma sosyal anlamda bir fayda sağlamamaktadır.

Yönetişim modeli, kapitalizmin günümüzdeki özelliklerine büyük bir uyum sağlamaktadır. Model, belli başlı dört süreçle ilişkilendirilmektedir: Bunlardan ilki, teknolojik gelişimin eriştiği seviyedir. İletişim, bilişim ve ulaşım alanlarında gerçekleşen ve zaman-uzam bağlantısını köklü bir şekilde etkileyen teknolojik gelişme, yönetim modelinin kendisini gerekçelendirdiği faktörlerin başında

gelmektedir. İkincisi, uluslararası rekabetin artmasıyla piyasa temelli sistemlerin yaygınlaşması olgusudur. Küresel rekabetçi piyasanın verili alındığı ve her şeyin rekabetçi piyasa önceliklerine göre şekillenmesi gerektiği, alternatifsiz bir görüş olarak egemenlik sürmektedir. Piyasa önceliklerine en uygun yönetim biçiminin yönetişim olduğu savı genel kabul görmektedir. Üçüncüsü, uluslararası ticaretin güçlü aktörlerinin iç siyasete ve ulusal ekonomiye yaptıkları basınçlarla siyasetin aşınmasıdır. Bu aşınmanın en belirgin göstergesi parlamenter demokrasinin krizidir. Yönetişim, liberalizmin söz konusu krizini çözecek niteliklere sahip bir iktidar biçimi olduğu iddiasındadır. Nihayet dördüncüsü, uluslararası kuruluşların (DTÖ, NAFTA, DB, IMF, çok uluslu şirketler vb.) desteklediği rekabetçi piyasaya uyum ve devletlerarası rekabet nedeniyle ulus-devletlerin de “rekabetçi devlet” biçimine dönüşmeleridir (Bayramoğlu, 2008b: 1414-1415).

Yönetişimin öne çıkan anlamlarından biri olan “hükümet olmadan yönetme” biçiminin iddiası, bürokrasideki hiyerarşi yerine eşitler arası ilişkiyi, yöneten-yönetilen ayrımı yerine de birlikte yönetme ilkesini öne çıkarmaktır (Bayramoğlu, 2005: 33). Fakat Güler’e göre, yönetişim sözcüğü siyasal ve yönetsel iktidar sahipliğini değiştirmeye dönük bir öze sahiptir. Yönetişim formülü, yani 21. yüzyılın bu neo-liberal katılımcılık modeli, sermayeye açtığı iktidar sandalyesi ile kamu kudretini kapitalizmin egemen sınıfına teslim etmekten başka bir hedefe sahip değildir (Güler, 2005a: 132).

Yönetişim kavramsallaştırmasında, ekonomi ile siyaset düzlemleri arasında net bir ayrım yapılmış ve siyasal rejim dışındaki tüm karar alma süreçleri iktisadi ve teknik bir konu olarak tanımlanmıştır. Yönetişim modelinin geliştirilmesinde bu önemli bir aşamadır, çünkü böylelikle, siyasal rejim biçimi hariç, tüm yönetme süreci

ve ademi merkezileşme eğilimi, siyasal değil, teknik bir konu olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kamu sektörü reformları kapsamında, devletin işlev ve yetkilerini piyasa ile paylaşmasının gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Bayramoğlu, 2005: 45). Toplumsal uyumun sağlanmasında özel sektör ve kamu sektörünün işbirliğine gönderme yapan yönetim modeli, asıl olarak kamu sektörünün küçültülmesi ve özel sektöre yetki devrini içermektedir. Özelleştirme ve bununla beraber kamuya ait işletmelerde özel sektöre ait işletmecilik özünün esas alınması yönetimin gereklerindedir. Kâr maksimizasyonuna dayanan özel sektör işletmecilik esaslarının kamu sektörüne transferi devlet-vatandaş ilişkilerinin şirket-müşteri anlayışıyla yeniden örgütlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla yönetim, ulus devletin egemenlik alanını¹⁵ sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden çizmek için uygun bir mekanizmadır (Sarı, 2005: 696). Neo-liberalizmin bu parlak mekanizması çerçevesinde, sivil toplum kuruluşlarının (STK) son derece önemli örgütlenmeler olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Özdek'e göre, 1990'lı yıllarda, dünya genelinde ulus devletlerin zayıflamasına karşılık sivil toplumun güçlenmesini küresel demokrasinin bir yansıması olarak görme eğilimi güçlenmiştir. Sivil toplum başlıca aktörlerinden sayılan hükümet-dışı örgütlenmeler, kamu ve özel sektör örgütleri dışında kalan "üçüncü sektör" adı verilen yeni bir sektörü oluşturmaktadır. "Gönüllü sektör" olarak da adlandırılan bu sektör dinsel örgütlenmeler, vakıflar, dernekler, iş örgütleri, özel okul ve üniversiteler, kültürel kuruluşlar gibi çeşitli biçimlerdeki hükümet dışı örgütlenmelerden (Non-Governmental Organizations- NGO) oluşmaktadır. Diğer sivil toplum kuruluşları ile birlikte NGO'lar ve çokuluslu

¹⁵ Hirst ve Thompson, ulus-devletin merkezi işlevinin, "toplulukların düzenlenmesi"ni sağlayarak kendi meşruiyetini sürdürmek olarak değiştiğini ileri sürülmektedirler. Onlara göre, devletler artık daha az egemen varlıklar olarak işleyeceklerdir. Ulus-devletin esas işlevi, ulus-üstü ve ulusaltı yönetim mekanizmalarının sorumluluklarını tanımlamak ve meşrulaştırmak olacaktır (Hirst ve Thompson, 1998:204).

şirketler “küresel yönetim” kavramlaştırmasının temel özneleri olarak önem kazanmışlardır. Küresel yönetim, ulus devletlerin oluşturduğu bir dünya sistemindeki hükümet etme tarzına alternatif olarak önerilen yeni bir yönetim stratejisinin çerçeve kavramıdır. Küresel yönetim modelinde NGO’lar, devlet ile devlet dışında kalan alan arasında ulusaşırı bağları yaratmak, yani yerel ile küresel olanı birbirine eklemlenmek işlevini üstlenmektedirler (Özdek, 1999: 44-45).

“Sivil toplum kuruluşu” veya “sivil toplum örgütü” kavramı, gerek Batı dünyasında gerekse de Türkiye’de sınırları kesin olarak çizilebilmiş bir kavram değildir. Sivil toplum kuruluşları, toplumsal girişimci örgütlerdir ve günümüzde hareket alanları sadece yerel ve ulusal değil, bölgesel ve küresel bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle burada dikkat edilmesi gereken şey, STK’ların, hangi boyutlarıyla ve ne ölçüde tartışmaya dahil edileceği sorunudur. Küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden ve küresel sermaye denetiminde bulunan uluslararası kuruluşlar (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, OECD v.b.) tarafından dillendirilen yönetim mekanizmasının ardındaki gizlerden biri, tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Burada STK’lar ile kastedilen, daha çok sermaye kesiminin çıkarlarını savunan STK’lardır. Bu mekanizmada sivil toplum örgütleri, devlet ile özel sektör arasında bir denge unsuru olarak belirlemektedir ve sivil toplum örgütlerine, halkın yönetime ortak edilmesi gerekliliğinden dolayı yer verilmektedir. Böylelikle emek-sermaye karşıtlığının emek cephesinde yer alan sendikalar ve demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütü üst başlığı altında “uyumlu ve uzlaşmacı” örgütlenmeler haline getirilmeye çalışılmaktadır. Bu çaba, zaten var olan sermaye egemenliğini, sermaye lehine yeniden düzenlemeye çalışmaktan başka bir şey değildir. Üstelik sermaye kesiminin sivil toplum örgütleri içerisinde de varlık

gösterebilecekleri gerçeği göz önüne alındığında durumun niteliği çok daha açık bir hal almaktadır ve geniş halk kesimleri için vahameti çok daha net bir biçimde görülebilmektedir.

Güler'e göre (2005a: 221), küresel kapitalizme hizmet eden ve devletin bir firma gibi yönetilmesini öngören yönetişim mekanizması içerisinde yer alan üç temel unsurdan devlet aynı yerinde bırakılarak, diğer iki unsur üzerinde birtakım değişiklikler yapıldığında, çok farklı sistemlere uygun kalıplar ortaya çıkarmak mümkündür. Örneğin; özel sektör olarak kastedilen "işverenler" kalıptan çıkarılarak, yerine "işçiler-emekçiler" konulduğunda ve "sivil toplum kuruluşları" çıkarılarak yerlerine "demokratik kitle örgütleri" konulduğunda, formül tamamen tersi bir noktaya, sosyalist bir öze ulaşır. Dolayısıyla, küresel kapitalizmin yaygınlaşmasında önemli bir faktör olan yönetişim mimarisi içinde yer alan unsurlardan devlet dışında diğer iki unsurun, kamu çıkarlarını özel çıkarlar lehinde dönüştürmesine tanık olunmaktadır. Yönetişim kavramının bu anlamda, topluma bir çıkar sağlamadığı, tersine sermaye kesimi lehine olan yönetsel ve siyasal düzenlemeleri kolaylaştırdığı unutulmamalıdır. Güler bu konuda şunları söylemektedir (Güler, 2008: 4-5):

Yeni-sağcılık, yönetişimle karar verme mekanizmasına oturttuğu sermaye dünyasını, harcamalara katılım sloganiyla müşteriye dönüştürdüğü erimiş yurttaşlık dünyasıyla rahatlatmıştır. Şimdi, yönetişimcilerin kararlarına göre üretilecek kamu hizmetleri müşterilere sunulacaktır; ama bu sunum da katılımcı formülle gerçekleştirilmelidir. Hizmetlerin kamu değil özel sektör eliyle sunulması en doğrusudur; ne var ki bunun mümkün olmadığı durumlara da bir çözüm bulunmuştur. Kamu hizmetini doğrudan devlet-bürokrasi değil, bununla birlikte "toplum" katılımıyla sunmanın yolu bulunmuştur: Kamu-Özel Ortaklığı. Kamu hizmetlerini yarım yüzyıllık sözleşmelerle özel sektörün yerel, bölgesel, ulusal, küresel şirket ve tekellerine imtiyazen vermeden başka bir şey olmayan bu sözde yeni katılımcı mekanizma, özellikle yerel yönetimleri vurmak üzere genişlemiş, yaygınlaşmıştır. ... Yerel yönetimler söz konusu olunca, elbette "kentlin toprak ve taşınmaz rantı yönetimine katılmak", en önemli başlıklardan biridir. Toprak üzerinde özel mülkiyetin yönlendirdiği rant süreci, yeni-sağcı katılımcılıkla bir yandan "gayri-menkul yatırım ortaklığı", bir yandan "kentsel dönüşüm katılımcılığı", bir yandan farklılık rantlarıyla tekeli rantlara doğrudan mülk ve özellikle büyük mülk sahiplerince el konmasını sağlayan imar düzeni katılımcılığı. Ortak yaşamdan, kamu karar ve harcamalarından doğan rantın, kamu yönetimi eliyle gerçek anlamda tüm topluma döndürülmesi yerine doğrudan mülkiyet sahibine döndürülmesi, gerçekten de "katılımcılık formülü"nü eşsiz uygulamalarından biridir. ... Demokrasi, evrensel tanımıyla "halkın halk için halk tarafından yönetimidir". 1945 yılından bu yana ise demokrasi "hür dünyanın mülkiyet hakkı ve piyasa düzeni temelinde kurduğu siyasal rejimdir." Bu yeni tanım, evrensel demokrasi tanımına ipotek

koymuş, evrensel demokrasi idealini kapitalizmin ve daha doğru olarak burjuva diktatörlüğünün ideolojisi haline getirmiştir... Günümüzde, demokrasi ve demokratikleşme üzerine koyulmuş bu ipotek gözardı edilerek alınabilecek bir adımlık bir mesafe bile kalmamış bulunuyor. Günümüzün temel görevlerinden biri, evrensel demokrasi kavramını son yarım yüzyıllık soğuk savaşçı ve küreselci sağcılığın ipoteğinden kurtarmaktır. Günümüzün temel görevlerinden ikincisi, amaçladığımız doğru katılımcılık düşüncesini, en az neo-liberallerin yaptığı kadar somut mekanizmalar haline dönüştürmektir.

Fakat Türkiye’de yönetim yaklaşımının önemli savunucularından biri olan İlhan Tekeli bu görüşlere katılmamaktadır (Tekeli, 1990: 235, 248). Tekeli, yönetme eyleminin günümüzde ulus devletle sınırlı olmadığını, eylemin ulusaldan yerele ve uluslararası düzleme kaydığını belirtmekte, yönetişimin uygulanması durumunda yaşanacak değişimi, önceden belirlenen ortak bir amacı gerçekleştirmek için, tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir işbölümüne dayalı olarak ve araçsal rasyonelliği ön plana alarak üretim yapan, bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan yönetimden, “ağ” ilişkileri çerçevesinde konumlanmış, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirerek, çok aktörlü, ademi merkezi bir yapıda ve iletişimsel bir rasyonellik anlayışı içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetim anlayışına geçilmekte olduğunu ileri sürmektedir. Tekeli’ye göre, bu özellikleriyle yönetim, siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını da içermektedir. Yönetişim ile bir yandan yönlendirme gücüne sahip hükümet dışı aktörleri de içeren bir yapılaşma kastedilirken, demokratiklik, açıklık, hesap verme, çoğulculuk, kararın ilgililere en yakın yerde üretilmesi (*subsidiarite-yerellik*) gibi ilkelere de işaret edilmiş olmaktadır.

Tekeli’nin öne sürdüğü argümanlara rağmen, açıktır ki, yönetişimin gereklerine uygun olarak örgütlenen bir devlet, yalnızca genel toplumsal düzen kurmak ve kollamakla yükümlüdür. En kısa haliyle “hizmetlerin sunulmasında halka yakınlık”

olarak açıklanabilecek *subsidiarite-yerellik* ilkesi ise (Mengi ve Algan, 2003: 205), yönetsel kademelenme ve merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerine yeni boyutlar getirmektedir. Kamu yönetimini yapı ve işleyiş olarak değiştiren yönetim modeliyle ve subsidiarite ilkesi çerçevesinde merkezi-yerel ilişkilerine bakmak demek, bakış açısı içine piyasa ve sivil toplum kuruluşları ile küreselleşmeci yerelleşme anlayışını almak anlamına gelmektedir. Bu durum, ulusalın ve yerelin küreselle ve yönetselin piyasayla bütünleştirilmesini (Güler, 2009: 313), devletin kurduğu genel toplumsal düzenin ise küresel sermayenin çıkarlarına uygun bir biçimde sağlanmasını gündeme getirmektedir. Bu düzende sınıfların birbirleri ile uyum ve işbirliği içinde olmasını sağlayan bir mekanizma esastır. Fakat tarihsel materyalist bir perspektifle “tarihin, sınıfların mücadele tarihi olduğu” göz önüne alındığında, tarihin sınıflar arasındaki uzlaşmaz karşıtlıklar üzerinden yürüdüğü sonucuna varılacaktır ve bu tarihe ancak baskıcı araçlarla genel toplumsal uyum görüntüsü verilebilir. Dolayısıyla yönetim modeli, sınıfların ve uzlaşmaz karşıtlıkların varlığını es geçmektedir ve bu yüzden de tarihsellikten uzaktır (Sarı, 2005: 696). Bununla birlikte, demokrasi ve katılımcılık adına dayatılmakta olan yönetimin içinden çıkılmaz bir sarmal halini aldığı, toplumsal iktidarı hedeflediği, bunu da sivil toplum kuruluşları yoluyla yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, buradaki katılımcılığın demokrasi içermediği gerçeği daha iyi görülecektir. Bu çaba ile amaçlanan, politik toplumun, sivil toplum tarafından elimine edilmesi ve sermaye egemenliğinin her zamankinden çok daha fazla kutsanmasıdır. Devletin sınıf ilişkilerinden bağımsızmış gibi görünen, ama aslında bir sınıf hegemonyası aracı olan yapısı, yönetim modelinin işlerlik kazanmasıyla birlikte, artık açık seçik bir görünürlükle burjuvazinin kendi ortak çıkarlarını sağlamaya yönelik olarak, iktidarın

bizzat kendileri tarafından doğrudan kullanıldığı diktatoryal bir yapıya dönüşmektedir. Üretim ilişkilerinin mevcut durumu göz önüne alındığında kısmi bir hareket alanına sahip olan emekçi sınıflar, yönetim modeliyle birlikte devletin görelî özerk yapısının bütünüyle sarsılması sonucunda, uzun mücadeleler vererek elde ettikleri pek çok kazanımı yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu tehlikeyle başa çıkabilmenin yolu ise ilk olarak yaşanan sürecin doğru analiz edilmesiyle mümkün olabilecektir.

4. Yönetişimin Uygulama Araçları: Yönetimde Sermaye Mantığının Tahakkümü

Yönetişim mekanizmasının yukarıda ele alınan özellikleri bir arada değerlendirildiğinde, bu modelin, kamunun yönetimi yetkisinin doğrudan devlet eliyle kamusal mekanizmalara göre değil, devlet-özel sektör-sivil toplum üçlüsünce piyasa mekanizmalarına göre yönetilmesini öngören bir uygulama olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu modelin özü ise, piyasa odaklı olarak, kamu çıkarlarını sermayenin çıkarları lehine dönüştüren bir içeriğe sahip olan “katılımcılık” ilkesinde yatmaktadır. Tüm diğer ilkeler bu yeni iktidar yapısına uygun araçlar geliştirmeye dönüktür (Güler, 2009: 316).

Yönetişim, kamu yönetimindeki aktörleri değiştirme işlemine “katılımcılık” adını vermektedir. Bu modelin öngördüğü diğer yönetsel ilkeler ise şunlardır (Güler, 2009: 317): Yönetsel ilkelerde açıklık; amaçlara değil sonuçlara odaklanmış ve siyasal esaslı değil, mali esaslı performans yönetimi; kamunun görev ve sorumluluk alanlarında hayata geçirilen hesapverebilirlik; kamu yönetiminin kamu kurumlarınca değil, piyasa tarafından denetlenmesi; yetkilerin üst birimlerden alt birimlere, merkezden yerele ve devletten özel sektöre devri kapsamında yerindenlik.

Türkiye’de yönetim uygulamaları, bir yandan yönetsel ilkeleri değiştirerek, bir yandan da yeni kurumlar yaratarak uygulamaya konulmuştur. Kamu yönetiminde, tüm yönetsel süreçler ve örgütlenme ilkeleri üzerinde kendisini hissettiren yönetim yaklaşımına uygun olarak, kurumsal yapılanma bakımından kullanılan mekanizmaların başlıcaları, merkezi düzeyde üstkurullaşma, bölgesel düzeyde ajanslaşma, yerel düzeyde yerel gündem 21 uygulamaları ve konseyleşme ve kamu yönetimi genelinde vakıflaşma-dernekleşmedir (Güler, 2009: 318, 323).

Yönetim yaklaşımı çerçevesinde kurumsal yapılanma bakımından kullanılan mekanizmalardan konseyleşme-yerel gündem 21 uygulaması ile ajanslaşma-bölge kalkınma ajansı uygulamaları bu çalışmanın temel inceleme araçlarından olduğundan ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ancak burada, merkezi düzeyde üstkurullaşma ile bölge kalkınma ajanslarına merkezi düzeyde yeni bir bağlantı getiren ve bir tür üst kurul olan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı’na (TYDTA) kısaca yer vermek, konunun bütünselliği açısından yararlı görünmektedir.

Hukuki anlamda “bağımsız idari otorite” olarak anılan, mevzuatta ise “düzenleyici ve denetleyici kurul” olarak yer alan ve devlet için hayati önem taşıyan sektörlerin düzenlenmesi ve denetimi yetkisine sahip olarak kurulan üst kurullar¹⁶, başta Uluslararası Para Fonu olmak üzere, uluslararası kuruluşların talepleri ile gündeme gelmiştir. 2009 yılı itibariyle Türkiye’de faaliyette bulunan üst kurullar şunlardır:

1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu,
2. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu,
3. Kamu İhale Kurumu,
4. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu,
5. Rekabet Kurumu,
6. Sermaye Piyasası Kurulu,
7. Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu.

¹⁶ Üstkurullaşma bağlamında gelişen yönetim uygulamalarının ayrıntılı olarak ele alındığı bir çalışma olarak bkz: Bayramoğlu, 2005.

8. Telekomünikasyon Kurumu,¹⁷
9. Şeker Kurumu,
10. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu,
11. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu.

Daha önce de belirtildiği üzere, bölge kalkınma ajanslarına merkezi düzeyde yeni bir bağlantı getiren ve bir tür üst kurul olan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 4 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren, 5523 sayılı Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun ile kurulmuştur. Bu merkezi ajans, Türkiye’de yerli sermayeli yatırımlarla doğrudan yabancı sermayeli yatırımları özendirmekle görevli, idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu tüzelkişiliğidir. Ajansın, üyeleri bakanlar ve özel sektör temsilcileri arasından başbakanca seçilen bir danışma kurulu vardır. Bu kurulun işlerini, başında bir “ajans başkanı” olan, mali haklarının üst sınırı başbakan tarafından belirlenen en çok 30 personelden oluşan bir bürokrasi gerçekleştirmektedir (Güler, 2009: 335-336).

5523 sayılı Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun’a göre ajansın görevleri şunlardır:

- a) Ulusal düzeyde yatırım destek ve tanıtım stratejisini, kalkınma ajansları ve ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği halinde belirlemek ve uygulamak.
- b) Kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları ve özel sektör kuruluşlarınca uluslararası düzeyde yürütülen yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerini koordine etmek ve desteklemek.
- c) Yatırımcılara yönelik bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri tasarlamak ve sunmak; yatırımcıların, yatırım yapmadan önce, yatırım aşamasında ve yatırımlarını yaptıktan sonra ihtiyaç duydukları bilgilendirme ve yönlendirme hizmetini kalkınma ajansları ile işbirliği halinde sağlamak.
- ç) Yatırımlara ilişkin izin ve onay işlemlerinin tamamlanmasında destek sağlamak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar ile kalkınma ajansları nezdinde bu işlemleri takip etmek.
- d) Bakanlar Kurulunca yerli sermayeli yatırımlar ile doğrudan yabancı yatırımlar için farklı veya aynı olmak üzere, yatırımın türüne, yerine, sermaye tutarına veya yatırımın sağlayacağı istihdam imkânı gibi kriterlere göre belirlenecek yatırımların izin ve onay işlemlerini ilgili kurum ve kuruluşlar ile kalkınma ajansları nezdinde yatırımcılar adına yürütmek ve sonuçlandırmak.
- e) Yatırımcıların karşılaşılabilecekleri engel ve sorunları tespit ederek sorunların çözümü konusunda ilgili merciler nezdinde girişimde bulunmak.
- f) Türkiye’de yatırımların artırılmasına katkı sağlayacak her türlü bilgi ve veriyi oluşturmak veya ilgili kurum ve kuruluşlardan toplamak, güncellemek ve dağıtmak, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla bu konuda işbirliği yapmak.
- g) Yatırım destek ve tanıtım faaliyetlerine etkinlik kazandırmak amacıyla gerekli politikaların

¹⁷ Bu ilk 8 üst kurul 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda, “Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar” başlığı altında sıralanmaktadır. Şeker Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu ise bu kanunda yer almamalarına karşın, ilgili kanunlarda yapılan düzenlemeler sonucunda üst kurul olarak faaliyette bulunmaktadırlar.

oluşturulmasına yönelik olarak ilgili merciler nezdinde girişimde bulunmak. ğ) Yatırım ortamının iyileştirilmesine ilişkin reform sürecine katkı sağlamak, bu kapsamda öneriler geliştirmek. h) Görev alanına giren konularda ulusal ve uluslararası kongre, seminer ve benzeri toplantılara teknik ve maddî katkı sağlamak, desteklemek, düzenlemek ve bunlara katılmak. ı) Ajansın görev alanına giren konularda Türkçe ve yabancı dillerde basılı ve elektronik yayınlar çıkarmak ve bu tür yayınları desteklemek. i) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

Yönetişim modeline uygun olarak kurumsal yapılanma bakımından kullanılan mekanizmalardan üstkurullaşma ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'nın kısaca ele alınmasından sonra çalışmanın temel inceleme nesnelere olan konseyleşme-yerel gündem 21 uygulaması ile ajanslaşma-bölge kalkınma ajansı uygulamalarına geçmek yerinde olacaktır.

4. 1. Yerel Katılım Mekanizmalarına Yeni Açılım: Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri

Yerel Gündem 21, 1990'lı yıllarda, yönetim mekanizmasının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, bu mekanizmanın hem kurumsal hem de kuramsal yönlerinin tamamını içeren bir uygulama olarak gündeme gelmiştir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde uygulamaya geçirilen bu pratik, yönetişimin küreselden yerele uzanan tüm düzeylerini içeren bir katılım mekanizması olarak ön plana çıkmıştır.

1992 yılında, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile çevre ve gelişme konularında dünya ülkeleri ilk kez bir araya gelmişlerdir. Dünya üzerindeki çevreci hareketler açısından önemli bir dönüm noktası olma niteliği taşıyan bu konferans, kalkınma ve çevre arasında bir denge kurulması hedefiyle, “sürdürülebilir kalkınma” kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Keleş ve Hamamcı'ya göre “sürekli ve dengeli kalkınma” olarak da adlandırılabilir bir kavramdır ve bugünün

gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinmelerini karşılama olanaklarını ellerinden almadan karşılamak olarak tanımlanabilir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 170). Kavram, 1970’li yıllardan bu yana ekonomi, toplum ve çevre arasında kurulmak istenen dengenin yeni bir anlatımı olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınma teriminin, ilk olarak Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği’nin hazırladığı “Dünya Koruma Stratejisi” adlı yazanakta kullanıldığı görülmektedir. Kavramın tüm dünyada yaygın olarak kullanılması ise Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan ve 1987 yılında yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporla gerçekleşmiştir. Komisyon Başkanı Brundtland’ın adıyla, “Brundtland Raporu” olarak da anılan rapor, kalkınmanın yoksul ülkelerin zenginleşmesi olarak anlaşılmasının dar bir yaklaşım olduğu ve geleceğe yönelmenin yalnızca çevre sorunlarını gündeme almakla sınırlanamayacağı anlayışından hareketle, gelecek için sürdürülebilir bir kalkınmayı önermiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 170-171). Ancak sürdürülebilir kalkınma kavramına, bir yandan gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını çevreyi tahrip etmeyecek biçimde sınırlandırırken, diğer yandan ise gelişmiş ülkelerin üretim ve tüketim düzeylerinin mevcut yapılarında devam etmesi gibi bir durumu gerektirdiği için, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun eleştiriler getirilmiştir.

1992 yılında, Rio’da toplanan ve “Yeryüzü Zirvesi” olarak da adlandırılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda beş temel belge ortaya çıkmıştır. Bu belgeler, Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’dir. Bu belgelerden en önemlisi olan ve 21. yüzyılın gündemini oluşturmayı amaçlayan Gündem 21, Rio Bildirgesi’ndeki ilkelerin uygulama planı niteliğindedir

Tüm insanlığın 21. yüzyıldaki ortak hedefi olarak benimsenen “sürdürülebilir kalkınma” kavramı doğrultusunda, 21. yüzyılda çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasına ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına yönelik ilkeleri ve eylem alanlarını ortaya koyan Gündem 21, dört temel başlıktan oluşmaktadır: Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi, Temel Grupların Rolünün Geliştirilmesi, Uygulama Araçları. Katılımcı yaklaşımın, bu küresel eylem planının tamamına yansımış olduğu görülmektedir (Gündem 21 Nedir?, 2009).

Bu çerçevede Gündem 21, 1990’lı yıllardan başlayarak 2000’li yıllar boyunca çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma örgütlerinin, BM kuruluşlarının ve bağımsız kesimlerin yapması gereken etkinlikleri tanımlayan bir eylem planı haline gelmiştir. Bu eylem planı “sürdürülebilir kalkınma” için halkın karar alma süreçlerine katılımını öngörmekte ve sivil toplum kuruluşlarını bu sürecin ortakları olarak kabul etmektedir.

Gündem 21’in, tüm uygulama alanlarına yönelik finansal programların belirlenmesi, yeni kaynakların yaratılması, uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin ademi merkeziyetçi anlayış doğrultusunda güçlendirilmesi, hükümet ve hükümet dışı kuruluşlar arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Gündem 21’in tüm program alanlarının uygulanabilmesinin ön koşulu olarak, çok aktörlülük ve toplumsal uzlaşmanın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. (Gündem 21 Nedir?, 2009; Akın, 2003, 110,111).

Küreselden yerele, tüm süreçlerin “katılımcı” bir biçimde örgütlenmesini öngören yönetişimci katılımcılığa uygun olarak geliştirilen Gündem 21’in, küresel, ulusal ve yerel olmak üzere üç temel ayağı bulunmaktadır.

Yerel Gündem 21, yerel yönetimleri halka en yakın yönetim kademesi olarak görmekte ve Gündem 21’in yerel ayağını oluşturmaktadır. Gündem 21 içerisinde, “sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıklar oluşturulması” konusuna verilen önem ve öncelik doğrultusunda, Gündem 21’in 28. bölümü, “Gündem 21’in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün temel dayanağı olarak, “Gündem 21’de ele alınan sorunların ve çözümlerin büyük bir bölümünün yerel düzeydeki faaliyetlere dayalı olması nedeniyle, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlerin katılımı ve işbirliği, belirleyici bir etken olacaktır” görüşü ifade edilmektedir. “Yerel Gündem 21” kavramının dile getirildiği bu bölümde, yerel yönetimlerin öncülüğünde, sivil toplumun ve tüm diğer ilgililerin birlikte kendi sorunlarını ve önceliklerini saptayarak, kentleri için 21. yüzyılın yerel gündemini oluşturmaları karara bağlanmaktadır (Yerel Gündem 21 Nedir?, 2009).

Gündem 21’in 28. bölümünde yerel yönetimlerin, halka en yakın yönetim kademesi olarak, sürdürülebilir kalkınma konusundaki yaşamsal konularının altı çizilmekte ve yerel yönetimlere yönelik hedefler ortaya konmaktadır. Bu bölümde getirilen ana hedef olarak, her ülkedeki yerel yönetimlerden, kendi belde halkları ile katılımcı bir süreci başlatmaları ve kendi kentleri için bir Yerel Gündem 21 oluşturmaları konusunda görüş birliği sağlamaları beklenmektedir. Bu öncelikli hedefe ulaşılmasına yönelik faaliyetler kapsamında da, her yerel yönetimin, hemşehrilerle, yerel kuruluşlar ve özel sektör kuruluşlarıyla diyalog içerisinde, kendi

Yerel Gündem 21'lerini geliştirmeleri gerektiği belirtilmiştir. Yerel yönetimlere yönelik bir başka ana hedef olarak, her ülkedeki tüm yerel yönetimler, karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadınların ve gençlerin etkin olarak katılımını sağlayacak programlar geliştirmeye ve uygulamaya davet edilmektedir (Yerel Gündem 21 Nedir?, 2009). Bu çerçevede, yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katılımcı eylem planlaması süreci niteliğindeki Yerel Gündem 21, 21. yüzyılın demokratik “yerel yönetişim” anlayışını ifade etmektedir. Mevcut faaliyetlerin uzayıp giden listesi içinde yer alan sıradan bir yerel program veya proje değil, tersine, yerel yönetişimin tüm alanlarını ve aktörlerini yatay ve düşey olarak kucaklayan, bu bütünlük içerisinde yeni bir anlayış, yeni bir yönetim ahlakı geliştirilmesini içeren bir ana süreç niteliğini taşımaktadır (Emrealp, 2005: 20).

Türkiye'deki Yerel Gündem 21 uygulamaları, Yerel Gündem 21 ile öngörülen eylem planını hayata geçirmek amacıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteğiyle ve Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın (IULA-EMME) koordinasyonunda başlatılmıştır. Bu kapsamda, 1997 yılı sonlarında, Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Geliştirilmesi Projesi uygulamaya konulmuştur. 2000'li yılların başlarında ise Türkiye'de, belediyeler bünyesinde olmak üzere, kent konseyleri kurulması öngörölmüştür. Türkiye Yerel Gündem 21 Programı'nın internet sayfasında, bu durumun gerekliliği şu şekilde ifade edilmektedir (Yerel Gündem 21 Nedir?, 2009):

Yerel Gündem 21 sürecinin öncelikli yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması üzerindeki vurgusu, çeşitli katılımcı mekanizmaları içeren ve yerel ortaklıklara dayalı “yönetişim” (governance) anlayışının yaşama geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının demokrasi, insan hakları, katılımcılık, şeffaflık, etkinlik, hesap verme ve yerel yönetişimin diğer vazgeçilmez kavramlarıyla birlikte anlam kazanmasından hareketle, Yerel Gündem 21'in şemsiyesi altındaki yerel eylem planlaması sürecinin aynı zamanda “yerel demokrasinin geliştirilmesi projesi” olduğu açıkça görölmektedir.

Sözü edilen “yerel demokrasinin geliştirilmesi projesi”ni hayata geçirmek amacıyla, Temmuz 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Kent Konseyleri’nin kurulması zorunlu hale getirilmiş ve Ekim 2006 tarihinde de Kent Konseyi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. 8 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren bu yönetmeliğin bazı maddelerine, Antalya ve İzmir Kent Konseyleri tarafından antidemokratik olduğu gerekçesiyle dava açılmıştır. Danıştay 8. Daire’de görüşülen dava sonucunda, ilgili maddeler iptal edilmiştir. Buna göre, İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi üyeleri ile bölge milletvekillerinin kent konseylerinde yer alamayacakları karara bağlanmıştır. Mahkeme yönetmeliğin 8. 1. b), d) ve e) maddelerini iptal ederek, söz konusu maddelerde belirtilen unsurların kent konseylerinin oluşumunda yer alamayacağı kararına varmıştır.¹⁸ Ayrıca TBMM’de grubu bulunan partiler yerine grubu bulunsun bulunmasın bütün partilerin ildeki örgütlerinden bir temsilcinin kent konseyinde yer alabileceği de karara bağlanmıştır.

8 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliği, Kent Konseyi’ni, Yerel Gündem 21’i ve yönetişimi şu şekilde tanımlamaktadır (Resmi Gazete, Tarihi: 8 Ekim 2006, Sayı: 26313):

Kent Konseyi: Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetişim mekanizmalarını,
Yerel gündem 21 programı: Birleşmiş Milletler Rio Yeryüzü Zirvesinde 1992 yılında kabul edilen ve 21 inci yüzyılın gündemini belirleyen Gündem 21 başlıklı Eylem Planınının 28 inci bölümü uyarınca, yerel yönetimlerin öncülüğünde, sivil toplumun ve diğer ortakların, birlikte kendi sorunlarını ve önceliklerini belirleyerek, kentleri için Yerel Gündem 21 olarak adlandırılan 1997 yılından itibaren uygulanan Türkiye Yerel Gündem 21 Programını,
Yönetişim: Saydamlık, hesap verebilirlik, katılım, çalışma uyumu, yerindenlik ve etkinlik gibi kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışını ifade eder.

¹⁸ 8.1.b) Belediyenin içinde bulunduğu seçim bölgesi veya bölgelerinin milletvekilleri, d) Meclis üye tam sayısının yüzde 30’unu geçmemek üzere, belediye meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği temsilcileri, e) Meclis tam üye sayısının yüzde 30’unu geçmemek üzere, il genel meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği temsilcileri.

Yönetmelik, kent konseyinin görevlerini ise şöyle sıralamaktadır (Resmi

Gazete, Tarihi: 8 Ekim 2006, Sayı: 26313):

Kent konseyinin görevleri;

- a) Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak,
- b) Sürdürülebilir gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli bir planın hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,
- c) Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak,
- ç) Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,
- d) Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,
- e) Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,
- f) Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,
- g) Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,
- ğ) Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,
- h) Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,
- ı) Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.

Kent Konseyleri Yönetmeliği'nde, konseylerin çalışma şekli, kararlarını bağlı oldukları belediyelere bildirmek olarak belirtilmiştir. Buna göre belediyeler, kent konseylerinin almış oldukları kararları meclislerinde görüşüp, kabul etme veya reddetme yetkisine sahiptirler. Dolayısıyla Belediyeler ile Kent Konseyleri arasındaki bağımlılık ilişkisi Kent Konseyleri'nin etkili bir katılım mekanizması olamamasına ve konseylerde alınan kararların "tavsiye niteliğinden" öteye geçememesine neden olmaktadır.

Uygulamada, kent konseyleri ve Yerel Gündem 21 gibi yapıların imar planları, kentsel altyapı yatırımları, borçlanma gibi konularda hiçbir etkide bulunamadıkları, yerellikteki sermaye çevrelerinin çıkarları doğrultusunda belirlenmiş bir çerçeve içerisinde, yalnızca çevresel konuları gündemlerine alıp tartıştıkları, ya da zaten

karara bağlanmış yerel politikaların daha iyi nasıl uygulanacağına dair tartışma yapan yerler oldukları görülmektedir.

Her uygulamasında farklı biçimler alarak şekillenebilen bu yeni katılımcılık modelinin temel ilkesi, bir yerel birimdeki her sosyal gruptan yurttaşın veya örgütlü yurttaş gruplarının ve yerel aktörlerin, kendilerini etkileyen konulardaki karar süreçlerine “doğrudan” katılabilmeleri ve “diyalog ve uzlaşma yoluyla” bu süreçlerdeki yerlerini alabilmeleridir (Akın, 2003: 116). Ancak ileride ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, bu katılımcılık modeli genellikle sermaye gruplarının aleyhine olmayan konulardaki kararlara katılımı içermekte ve hiçbir zaman yerelliğin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyecek bir düzeye ulaşmamaktadır. Kent konseyleri, genellikle kentteki belediye yönetiminin, sanayi ve ticaret odalarının ve sermaye sahiplerinin belirleyiciliğinde faaliyet gösteren yapılar olduklarından ve bu oluşumların nasıl örgütlenecekleri, ne tür faaliyetlerde bulunacakları gibi konular Avrupa Birliği’nin ve uluslararası kuruluşların neo-liberal anlayışları çerçevesinde belirlendiği için, burada sunulan katılım mekanizması iddia edildiği gibi yerel demokrasiyi güçlendiren bir yapıya sahip değildir.

Türkiye’de çıkartılan neo-liberal yasaların tümünde olduğu gibi Belediye Yasası’nda ve Kent Konseyi Yönetmeliği’nde şeffaflığa sürekli vurgu yapılmasına rağmen, kent konseylerine hangi sivil toplum kuruluşlarının, hangi ölçütler gözetilerek davet edildiği belli değildir. Ayrıca, neo-liberal gündemin Türkiye’deki ayaklarından biri olan kent konseyleri, genellikle, yerel yönetimlerin seçilmiş organları ve yöneticileri tarafından oluşturulan proje ve politikalara, zaten aldıkları kararlara destek alma yeri olarak kullanılmaktadır (Akdoğan, 2008). Dolayısıyla, klasik devlet yapılanmasının yönetimle birlikte yerini katılımcı yönetime bıraktığı,

böylece kamu, özel ve sivil aktörlere eşit düzeyde fırsat veren çoğulcu ve çok aktörlü bir “katılımcı demokrasi”nin inşa edildiği iddiası gerçeklikten uzaktır. Bu iddianın en net ayaklarından biri olarak kurulan kent konseylerinin en hafif tabirle seçkin ve neo-liberal politikaları meşrulaştırıcı oluşumlar olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

4.2. Bölgesel Yönetişimin Özgül Formu: Bölge Kalkınma Ajansları

Bölge, Latince “*regio*” yani “çevre” ya da “alan” anlamına gelmektedir. Sınırlarının çizilmesi ve tanımının yapılması konusunda kimi zaman zorluklarla karşılaşılmasının en önemli nedeni, bölgenin ölçeği, niteliği ve kendisinden beklenen işlevlerin farklı ölçütlere göre belirlenmesidir. Mengi ve Algan’a göre, ölçek açısından bakılacak olursa, bölge, bir devletin içindeki ekonomik, siyasal, yönetsel, coğrafi, kentsel, kültürel ve etnik ölçütler kullanılarak tanımlanan alt sistemler olabileceği gibi, uluslararası düzeyde aralarında ekonomik, siyasal ve askeri çıkar birliği olan devletlerden oluşan topluluk olarak da tanımlanabilmektedir (Mengi ve Algan, 2003: 82).

Toplumsal ilişkileri tek yönlü süreçler merkezinde yeniden yapılandıran neo-liberalizm, “devlet-piyasa işbirliği”, “toplumsal eşgüdüm”, “mekânsal farklılıklar” gibi kavramlar eşliğinde son on yıl içerisinde önemli bir değişim yaşamaktadır. Kapitalist ilişkilerin dünya ölçeğinde işleyişinde önemli roller üstlenen kurumların ajandalarından izlenebilecek bu değişim, önemli ölçüde “kalkınma” sorunsalına odaklanmaktadır. Toplumsal sınıfların tümünü kesen bir “ortak iyi” varsayımı ile yüklü “kalkınma” mefhumuna yönelik bu ilgi, ulus-altı bölge coğrafyalarıyla hem sınırlandırılmakta hem de tanımlanmaktadır. Bu süreçte “bölgesel kalkınma”

günümüz kapitalizminin yeniden yapılanma dinamiklerinin temel argümanlarından biri olurken, birçok ülkede mevcut devlet yapısı içerisinde “bölgesel kalkınma ajansı” (BKA) adıyla yeni bir politik-kurumsal biçim oluşturulmaktadır (Gündoğdu, 2009: 267).

Bölgesel kalkınma ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş olan, genellikle kamunun finanse ettiği kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumlarına benzer biçimde kamu gücünü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına devretmeye dönük yönetişimci kuruluşlardır. Ayrıca, devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yüceltilen yönetim yaklaşımına, sermayeye doğrudan kaynak aktarımının sağlanması bakımından önemli bir katkı sunmaktadırlar.

Bölgesel kalkınma ajansları, aslında dünyada 1930’lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanmış oluşumlardır. Önemli bir bölümü Avrupa’da olmak üzere, dünyanın değişik ülkelerinde pek çok bölge kalkınma ajansı mevcuttur. Bu konudaki ilk örnek 1933 yılında ABD’de kurulmuş olan Tennessee Valley Authority isimli ajanstır. Daha sonra Avusturya, Belçika, Brezilya, Almanya, Hollanda, İtalya, Portekiz, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya’da da birçok bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Farklı ülkelerde kurulmuş olan bölgesel kalkınma ajanslarının esas varlık nedenleri; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma ve özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler aramak şeklinde özetlenmektedir (Güneşer Demirci, 2003).

Günümüzde Avrupa ülkelerinde kendi bölgelerinin kalkınması amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren farklı nitelik, yapı ve statüde 200’ü aşkın kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmının, özellikle Brüksel gibi önemli merkezlerde temsilcilikleri bulunduğu gibi, Avrupa genelinde yaklaşık 150 üyeye sahip Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA-European Association of Regional Development Agencies) isimli bir üst kuruluşları da bulunmaktadır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği’ne göre bölgesel kalkınma ajansları, sektörel ve genel kalkınma problemlerinin çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayarak, bu konudaki projeleri desteklemekle görevlidir.

Bölgesel kalkınma ajansları, genel bütçeden ve özel fonlardan finanse edilmekte olup, bu kuruluşlara devlet başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsis etmektedir. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına proje sunarak kredi almaktadırlar. Avrupa Birliği ve Dünya Bankası tarafından bölge kalkınma ajanslarına fon da sağlanmaktadır. Finansman konusunda özellikle “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” ve “Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu” devreye girmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2002: 4-5).

Bölgesel kalkınma ajansları sisteminde, bölgesel kalkınma anlayışının artık merkezi anlayıştan sıyrılıp esnek yönetim anlayışı ile yeniden ele alınması gerekmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları olarak merkezi idarenin öncü olduğu yukarıdan aşağıya anlayış yerine, bölgesel-yerel aktörlerin öncü olduğu aşağıdan yukarıya bir anlayış benimsenmektedir (Güneşer Demirci, 2005: 182).

Türkiye, bölgesel kalkınma ajansları ile ciddi anlamda ilk kez Avrupa Birliği’ne aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonunda tanışmıştır. 2000 yılında Avrupa Birliği Komisyonu’nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı

Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında bölgesel kalkınma ajanslarını oluşturmak da yer almış ve buna yönelik yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için süreç başlatılmıştır. Daha sonra yeniden düzenlenen ve 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ise kısa vadeli hedefler arasında sıralanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasında en önemli sebep hiç kuşkusuz Avrupa Birliği'ne üyelik sürecidir. Birlik, küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili araç ve değişimler çerçevesinde, üye olacak ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınarak bu ajansların kurulmasını istemiştir. Bir başka ifadeyle, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile birçok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesine uygun olarak, bu süreçte Türkiye'ye, AB tarafından bölge planlamasının yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracının da bölgesel kalkınma ajansları olduğu dayatılmıştır.

Bu doğrultuda 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla Türkiye genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur. Daha sonra ise 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması öngörülmüştür. Bu süreçte Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun gündeme gelmiş ve kanun 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek ve 8 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 26074)

8 Şubat 2006 tarihli ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir. Buna göre temel hükümler şunlardır (Resmi Gazete, Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074):

Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulacaktır. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilecektir. Ajanslar başlangıçta öncelikli pilot bölgelerde kurulacaktır. Buradan çıkan sonuçlara göre ajansların yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Başarılı olduğu takdirde bütün ajanslar bölgelere, bölgelerin özgün şartları dikkate alınarak yaygınlaştırılacaktır. Toplam 26 bölgede kalkınma ajansları kurulması öngörülmektedir. Bakanlar Kurulu, yasa ekinde yer alan listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan ajansın kaldırılmasına yetkili olacaktır.

Kanuna göre, kalkınma ajansları; yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlama, bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınmayla ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunma, yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak, küçük ve orta ölçekli işletmelerle

yeni girişimcileri destekleme, bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapma gibi görevleri yürütecektir. Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonu DPT'nin sorumluluğunda bulunacaktır.

Kalkınma ajanslarının yapısı; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisleri olmak üzere dörtlü bir yapıdan oluşacaktır. Kanuna göre;

Kalkınma Kurulu: Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek üzere oluşturulacaktır. Ayrıca, 6 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı'nda, Kalkınma kurulunun yapısı ve oluşumu şu şekilde düzenlenmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 26220):

- (1) Kalkınma Kurulu, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşur.
- (2) Kalkınma Kurulu'nda;
 - a) Kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde; merkezi idare, mahalli idareler, üniversiteler ve diğer kamu tüzelkişileri,
 - b) Özel kesim ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde ise; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, sendikalar, birlikler ve diğer sivil toplum kuruluşları, temsil edilir.
- (3) Kalkınma Kurulu'nda, merkezi idare bünyesinde kaymakamlar ile il ve ilçe idare kurulu üyeleri; mahalli idareler bünyesinde ise belediye başkanları ile il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri yer alır.

Genel Sekreterlik: Kalkınma ajansının icra organı olacaktır.

Yönetim Kurulu: Ajans yönetim kurulları tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla

ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşacaktır. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenecektir.

Yatırım Destek Ofisleri: Bölge illerinde özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede yatırım destek ofisleri, tek elden takip ve koordine ile yatırımcıya yol gösterecektir. Yatırımcıların yatırım destek ofisine başvurmaları kendi isteklerine bağlı olacaktır. Yatırım destek ofisleri, görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Ayrıca buralara müracaat edenlerin ek bir maliyetle karşılaşmasını önlemek için sunulan hizmetlerin ücretsiz olması öngörülmüştür.

Kanununun 25. maddesinde ajansın iç ve dış denetim esasları belirlenmektedir. Klasik denetim anlayışından farklı olarak, iş ve işlemlerin yalnızca hukuki denetimi değil performans denetiminin de yapılması öngörülmektedir. İç denetim konusunda uzmanlaşmış bir iç denetim istihdamı öngörülmektedir. Ayrıca, yönetim kurulu başkanı ve genel sekretere de iç denetim konusunda yetki verilmektedir. Yönetim kurulu başkanı ve genel sekreter, ajans faaliyetlerini görevlerinin gerektirdiği gibi yerine getirmek ve bu konuda gerekli tedbirleri almakla görevlidirler. Dış denetimin ise hukuka uygunluk açısından İçişleri Bakanlığı, performans değerlendirmesi açısından ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile uyum amacıyla ülke genelinde oluşturulan üç düzeyli İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması, NUTS projesi olarak da bilinmektedir. Bu sınıflandırmada Düzey 3 kapsamındaki istatistikî bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir istatistikî bölge birimini tanımlamaktadır. Düzey 2 istatistikî bölge birimi, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmıştır ve 26 adettir. Düzey 1 istatistikî bölge birimi ise Düzey 2 istatistikî bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. Bölgesel kalkınma ajansları bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulacak birimlerdir. Bu istatistikî bölge birimlerinin oluşturulması AB'ye uyum kapsamında atılan “emin” adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Güneşer Demirci, 2003).

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un ekinde yer alan listede belirtilen istatistikî bölgeler şunlardır (Resmî Gazete, Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074, Kanuna Ekli EK 1):

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

TR1: İstanbul, TR10: İstanbul. **TR2: Batı Marmara**, TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ. TR22: Balıkesir, Çanakkale. **TR3: Ege**, TR31: İzmir. TR32: Aydın, Denizli, Muğla. TR33: Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak. **TR4: Doğu Marmara**, TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir. TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova. **TR5: Batı Anadolu**, TR51: Ankara. TR52: Karaman, Konya. **TR6: Akdeniz**, TR61: Antalya, Burdur, Isparta. TR62: Adana, Mersin. TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye. **TR7: Orta Anadolu**, TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir. TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat. **TR8: Batı Karadeniz**, TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak. TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop. TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat. **TR9: Doğu Karadeniz**, TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon. **TRA: Kuzeydoğu Anadolu**, TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum. TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars. **TRB: Ortadoğu Anadolu**, TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli. TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van. **TRC: Güneydoğu Anadolu**, TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis. TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa. TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt.

atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Ajanslar, harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımından ise, kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbest bırakılmışlardır. Ajansların temel faaliyet ve görevleri, bölgeye yatırım yapmayı düşünen girişimciye bilgi vermek; bölgeye ya da bölgeden dışarıya teknoloji transferi ile uğraşmak; bölgeye yerleşmiş firmalara tüm alanlarda danışmanlık hizmeti sunmak; yol, su, kanalizasyon, çöp toplanması gibi alt yapıyı düzeltme faaliyetlerinde aktif rol oynamak şeklinde ifade edilmektedir. Aslında son belirtilen noktalar yerel yönetimlerin görev alanına giren konuları oluşturmaktadır. Ancak yerel yönetimlerin mali kaynaklarının yetersiz olması ve bu işleri yürütecek yeterli personeli olmadığı gibi savlarla bu işlerin artık bölgesel kalkınma ajanslarına bırakılması istenilmektedir (Güneşer Demirci, 2003). Ajanslar yerine getirdikleri faaliyetlere göre zayıf ve kuvvetli bölgesel kalkınma ajansları olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Sadece bölgeye dışarıdan yatırım çekme amacı taşıyan ajanslar zayıf ajans olarak nitelendirilirken, bölgeye yatırım çekme amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesi, bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi, istihdamın artırılması amacı taşıyan ajanslar kuvvetli ajanslar olarak nitelendirilmektedir (DPT, 2000c: 194, Güneşer Demirci, 2003).

Bölge kalkınma ajanslarıyla birlikte, bölge kalkınması sorununun, küreselleşen dünyaya uygun bir yönetim üslubu geliştirmeyi hedefleyen yönetim anlayışına yöneldiği açıkça görülmektedir (Şengül, 2003). Bölge yönetişimi olarak da ifade edebileceğimiz ve işlevleri ile farklı ülke örnekleri dikkate alındığında büyük ölçüde federatif kurumsal yapının oluşturulmasında da önemli bir adım olarak görülen bölgesel kalkınma ajanslarının oluşturulmasındaki amaç devletin “düzenleyici”

fonksiyonunun güçlendirilmesine hizmet etmektir. Bilindiği gibi özellikle yapısal uyum politikaları ile birlikte artık devlet, sosyal devlet anlayışını terk etmekte Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi ulus üstü merkezlere bağlı bir alt düzenleyici rolünü üstlenmektedir. Bu anlamda, küresel kapitalizme eklemleme sürecinin tamamlanmasıyla, mevcut sosyal devlet modelinden düzenleyici/yönetişimci devlet modeline geçişi öngören ve ülkenin pazar, devletin tüccar, vatandaşın müşteri haline getirilmesine uygun olarak gündeme getirilen bölgesel kalkınma ajansları da özellikleri itibariyle sosyal devletten düzenleyici devlete geçişi meşrulaştırıcı bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte, ajansların, kaynak kullanımı ve harcanmasında, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu gibi denetim mekanizmalarını içerisinde barındıran mevzuat hükümlerine tabi olmamaları¹⁹, yönetim mekanizmasının önemli söylemlerinden olan şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından ciddi bir çelişkidir. Kalkınma Ajansları'nın kamu-özel sektör ortaklığı anlayışına uygun bir yapıda kurulduğu, normal kamu kuruluşu niteliğinde kurumlar olmadığı, bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak faaliyet gösterdiği ve sermayeye doğrudan kaynak aktarımında bulunduğu da dikkate alınacak olursa çelişkinin boyutları daha net anlaşılacaktır.

Sadece küresel sermayenin çıkarlarına uygun olarak hareket edenlerin ayakta kalabildiği rekabetçi bir ortamda, bölgeler ve kentlerin kendi ekonomilerini sürdürebilmek adına her türlü kaynaklarını ortaya atarak birbirleri ile yarışmaları, “kalkınma”dan anlaşılan şeyin ekonomik yönlü gelişim olduğunu, ekonomik

¹⁹ Madde 27 - Ajans, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir (Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5449, Resmi Gazete Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074).

gelişimin de sermaye sınıfına doğrudan kaynak aktararak ve neo-liberal süreçlerle örölmüş rekabetçi bir sistemle sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu çabanın bölgeler arasındaki ve bölge içi sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldıracağı savı gerçeklikten uzaktır. Ucuz emek sömürsünün ortadan kaldırılması, sosyal adaletin sağlanması, fırsat eşitliğinin yaratılması ve yoksullukla mücadele edilmesi gibi temel toplumsal konuların, kamunun devreden çıkarıldığı rekabetçi bir kalkınma anlayışıyla sağlanamayacağı açıktır.

DEĞERLENDİRME

Halkın yönetimi veya halkın iktidarı anlamına gelen demokrasi kavramından hareketle, yereldeki halkın yönetimi veya yerel halkın iktidarı olarak nitelendirilebilecek yerel demokrasi sorunu, yerel iktidarın niteliği ile ilgili bir sorundur. Liberal anlayışın öne sürdüğü gibi yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle sınırlı bir sorun değildir. Yerel iktidarda kimin bulunduğu ve bu iktidarın nasıl kullanıldığı yerel demokrasi sorununun niteliğini belirleyen kilit sorulardır. Yani yerel demokrasi sorununun en can alıcı noktası, yerelde kimin yönetimde bulunduğuudur.

Bir yönetim biriminde yerel demokrasiden söz edebilmek için öncelikle karar mekanizmalarının toplumsal tabana eşitlikçi, açık ve dengeli bir şekilde dağılmış olması gerekmektedir. Liberal anlayışta ise, yerel yönetim birimlerinde karar mekanizmaları belirli bir sınıf, zümre veya ailenin egemenliğinde olmasına karşın veya politika yapma faaliyeti meslek haline dönüştürülerek bir grup seçkinin tekelinde bulunmasına karşın, merkezi yönetimin müdahalesinden uzak/özerk olma durumu yerel demokrasi ile özdeş kabul edilmektedir. Oysa iktidarda yerel halkın bulunmadığı veya “kim yönetiyor?” sorusuna “yerel halk” cevabının verilmediği bir yerel yönetim biriminde yerel demokrasiden bahsetmek mümkün değildir.

Liberal anlayışın, yerel yönetimlerin merkezi yönetimin müdahalesinden uzak/özerk olması yönündeki talebi, yerel hizmetlerin özelleştirilmesi, merkezi ve yerel parçalarıyla bir bütün oluşturan kamu rejiminin dağıtılarak küresel sermayenin etkinliğinin artırılması ve neo-liberal politikaların rahatlıkla uygulanabilmesi gibi hedefleri içermektedir. Bu türden bir yerelciliğin yerel özerklik talebi, geniş halk

kesimlerinin temsilini önemsemeyen bir içeriğe sahip olmakla birlikte, demokrasinin egemenlerin çıkarlarına hizmet etmesini sağlamak amacıyla.

Temsili demokrasinin bir ritüele dönüşmesi ve seçimlerde oy vermeye indirgenmesi, temsilcilerin toplumun temsilcisi olmaktan çıkıp bireysel veya grupsal çıkarlar için çalışmaları, halk iradesinin kamu yönetiminin karar alma mekanizmalarına etkide bulunamaması, partilerde ve yerel yönetimlerde “tek adam hegemonyası”nın yaratılması, oligarşik örgütlenmeler nedeniyle demokrasinin toplumsal yarara aykırı olarak işleyebilmesi gibi durumlar temsili demokrasinin uzun süredir eleştirilmesine neden olmaktadır. Bu eleştiriler sonucunda tüm demokrasi tarihi boyunca üzerinde durulan “katılım” unsurunun ön planda tutulduğu yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Soruna bulunan çözümlerden biri olan katılımcı demokrasi yaklaşımı ise, sosyal demokratların sosyalist geleneğin devrimci tutumundan uzaklaşmaları ve katılımı reformcu bir zeminde ele almaları nedeniyle, liberal demokrasi geleneğinin öngördüğü türden, sadece seçkinlerin dahil olduğu bir içeriğe bürünmüştür. Dolayısıyla gerçek bir halk katılımının varlığı ile sağlanan ve sistemi dönüştürmeyi amaçlayan “katılımcı demokrasi” ile seçkinleri sürdürmek suretiyle temsili demokrasinin dahi gerisine düşen ve sermaye ile sivil toplum katılımını geliştirici içerikteki “katılımcı demokrasi” arasında yapısal bir fark vardır. İkincisinde, halkın siyasal gündemi belirlemesi veya siyasal kararlarda söz sahibi olması gibi bir durum söz konusu değildir.

Katılımcı demokrasi modeline uygun olarak geliştirilen demokrasi kuramlarının en popülerlerinden biri müzakereci demokrasidir. Bu modele göre, gelinen süreçte, toplumsal müzakere yakıcı bir ihtiyaç olarak belirmiştir. Çünkü müzakereci demokrasi, vatandaşların bilgileri paylaştığı, toplumsal işler hakkında

konuştugu, toplumla ilgili görüşleri oluşturduğu ve siyasal süreçlere katıldığı söylemci, sosyo-politik bir sistemdir. Bu sistemin kurulması için ise uzlaşmaz çıkar gruplarının bulunmaması, kitlesel eylemler yerine müzakere ve diyalog kanallarının kullanılmasıyla oluşacak bir yöntemin uygulanması gerekmektedir. Ancak bu “gereklilik” içindeki en önemli nokta, müzakereci demokrasi yaklaşımının “sınıf çatışması” diye bir durumdan hiç bahsetmemesidir. Bunun nedeni, çatışan sınıfsal çıkarların iletişim ve müzakere yoluyla uzlaşmalarının mümkün olmadığı ve eşit olmayan güçler arasında müzakerenin olamayacağı gerçeğinin zihinlerden uzak tutulmaya çalışılmasıdır.

19. yüzyıl liberalizminin 20. yüzyıl sonuna uyarlanmış hali olarak değerlendirilebilecek yeni sağ ideoloji, özgürlüğün ve demokratikleşmenin temel koşulu olarak kapitalist sistemi ve piyasa ekonomisini görmektedir. Eşitlik ve sosyal adalet gibi kavramları dikkate almayan yeni sağ ideolojinin ve neo-liberalizmin temel ilkesi devletin küçültülmesi ve kamunun tasfiye edilerek serbest piyasa ekonomisi kurallarının her alana hakim kılınmasıdır. Bu sürecin geldiği son nokta katılımcılığı artırma iddiasını temel argüman yapan yönetim yaklaşımıdır. Ancak yönetim yaklaşımı, demokrasi ve yerel demokrasi açısından temsili demokrasinin bile gerisinde bir durum ortaya koymaktadır. Katılımcılığı geliştirdiği iddiasıyla gündeme gelen bu model, sermaye sınıfının çıkarlarını bir adım öteye taşımaktan ibaret bir katılımcılığı öngörmektedir. Sosyal gelişmeyi sağlayıcı ve kamucu anlamda bir katılımcılıkla ilgisi bulunmayan, karar gücünü toplumun yalnızca bir sınıfına devreden ve kapitalizmin egemen sınıfı olan sermaye sınıfına bu yolla yeni iktidar olanakları sağlayan yapısı nedeniyle sınıf diktatörlüğü olarak nitelenebilecek bir mekanizmadır. Neo-liberalizmin ve yeni sağ ideolojinin, kamunun tasfiyesi

sonrasında cilalayarak yücelttiği “yönetişimci demokrasi” ise, kamu gücünü özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına devretmenin, karar alma mekanizmalarının yapısının baştan sona değiştirilmesinin ve eşitsiz bir toplumsal yapı içerisinde temsili demokrasinin krizinin aşılmasının olmazsa olmazı olarak sunulmaktadır. Bu süreçte, insan haklarına saygı, yeterli yaşam standartları, insanca çalışma koşulları, istihdam olanakları, ekonomik güvence, yoksulluğun önlenmesi, içinde yaşadığı toplumun karar alma süreçlerine katılma, toplumsal yaşamın sağladığı sosyal olanaklardan eşit ölçüde yararlanma gibi sosyal adaletin temeli kabul edilen unsurlar, neo-liberal politikalar tarafından tamamen göz ardı edilmektedir. Üstelik bu, tam tersi bir imaj yaratılarak yapılmaktadır. Klasik liberal demokrasinin ekonomik ve siyasal temellerini değiştirmeden sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emeğiyle yaşayanların kısmen de olsa korunması ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi yoluyla sosyal eşitsizlikleri giderme işlevini yüklenen ve kapitalizmin getirdiği sosyal dengesizlik ve sosyal adaletsizliğe emekçi sınıflardan gelen güçlü tepkinin sonucu olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan sosyal devletin, neo-liberal politikaların hakim hale gelmesiyle birlikte tasfiye edilmesi, sosyal adaletin sağlanması noktasında zaten yetersiz bulunan durumu daha da kötüleştirmiştir. Herkese asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı hedefleyen sosyal devletin çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, eğitim hakkı ve sağlık hakkı gibi unsurları gelinen süreçte bütünüyle yok sayılmaktadır.

Tüm dünyada neo-liberal ekonomik politikalarla beraber devletin sosyal yönünü yok etmeye yönelik girişimler, devletin dezavantajlı yoksul kesimleri koruma eğiliminin budanmasına neden olurken, yoksulları kendi kaderlerine ya da zengin hayırseverlerle gönüllü yardım kuruluşlarının vicdanına terk etmektedir.

Bütüncül bir kalkınma anlayışı içerisinde politik bir süreç olarak konumlanması gereken sosyal adaleti sağlama çalışmaları, özellikle yerel düzeyde yönetişimci uygulamalarla ve sermaye lehine işleyen süreçlerle birlikte tamamiyle tasfiye edilmiştir.

Karar ve yürütme organları siyasal seçim usûlüyle göreve gelen ve yerel temsili demokrasinin somut biçimlerini oluşturan yerel yönetimlerde (başta belediyeler olmak üzere, il özel idaresi ve köy yönetimleri), yetki/irade kullanan kişilerin sosyo-ekonomik temel ve ilişki ağlarının incelenmesi “kim yönetiyor?” sorusunu yanıtlamak için oldukça önemlidir. Ancak, yalnızca temsili demokratik sistemin incelenmesi bu noktada yeterli bir açıklama çerçevesi sunmamaktadır. Hem yönetsel ilkeleri değiştirerek, hem de yeni kurumlar yaratarak uygulamaya konulmuş olan ve kamu yönetiminde, tüm yönetsel süreçler ve örgütlenme ilkeleri üzerinde kendisini hissettiren yönetişim mekanizması, bölgesel düzeyde ajanslaşma, yerel düzeyde ise yerel gündem 21 uygulamaları ve konseyleşme ile etkinliğini sürdürmektedir. Dolayısıyla, karar verme mekanizmalarının açıldığı bu yeni kurumların da incelemeye dahil edilmesi ve yönetişimci demokrasi kurumları olarak yükselmiş kent konseyleri ve bölge kalkınma ajanslarının da bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu “yeni” mekanizmaların mantığı, temsili demokratik mekanizmaların içinden de yürümekte olduğundan, yerel demokrasi sorunu incelenirken bu boyut da kapsama dahil edilmelidir.

Yerel düzeydeki temsili demokratik yapılanmanın en önemli kurumu olan belediyelerde görülen 1980 sonrası belediyecilik pratiği, tüm süreçlere hakim olan neo-liberalizmin etkisiyle kentsel siyasetin ekonomik eksenini ön plana çıkarmış ve kent mekânını sermaye birikiminin bir aracı olarak kullanmak suretiyle ekonomik

gelişmeyi sağlamayı hedef olarak seçmiştir. Bu nedenle de kentsel siyasetin toplumsal eksenini geri plana itmiştir. Başta ücretli çalışan kesimler olmak üzere, kentte yaşayanların kolektif tüketim hizmetlerinin ve iş gücünün yeniden üretimine yönelik hizmetlerin karşılanmasını öne çıkaran toplumsal eksen, 1980 sonrasında belediyeçilik pratiğinde kendisine yer bulamamıştır.

Yerel Gündem 21, 1990'lı yıllarda, yönetim mekanizmasının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, bu mekanizmanın hem kurumsal hem de kuramsal yönlerinin tamamını içeren bir uygulamadır. Yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katılımcı eylem planlaması süreci niteliğindeki Yerel Gündem 21, 21. yüzyılın demokratik “yerel yönetim” anlayışını ifade etmektedir. Söz konusu Yerel Gündem 21 uygulamaları çerçevesinde, Türkiye’de Temmuz 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Kent Konseyleri’nin kurulması zorunlu hale getirilmiş ve Ekim 2006 tarihinde de Kent Konseyi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Yerel siyasette kent yoksullarını, örgütsüz kesimleri ve emek kesimini bütünüyle göz ardı eden kent konseyleri yerel erk sahiplerini ve sermaye çevrelerini güçlendirerek aslında anti-demokratik bir yapı ortaya koymaktadırlar. Belediye yönetimlerinin faaliyetleri ve sermaye çevrelerinin istekleri, giderek büyük bir efsane haline gelen “katılımcı demokrasi” söylemiyle, bu türden “katılımcı” yapılarda, büyük övgüler eşliğinde yer bulmaktadır.

Toplumsal ilişkileri asimetrik uygulamalarla yeniden yapılandıran neo-liberalizm, son on yıl içerisinde önemli bir değişim yaşamaktadır. Tüm sınıfların “ortak iyiliğini” sağlama şiarı ile hareket eden günümüz kapitalizmi ve onun başlıca ideolojisi olan neo-liberalizm, yeni bir kurumsal form olarak “bölgesel kalkınma ajansı” modelini hayata geçirmiştir. Bölgesel kalkınma ajansları, genellikle kamunun

finanse ettiği, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş olan, kamu gücünü özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına devretmeye dönük yönetişimci kuruluşlardır. Bu bakımdan, devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yüceltilen yönetişim yaklaşımına, sermayeye doğrudan kaynak aktarımının sağlanması bakımından önemli bir katkı sunmaktadırlar.

Adana'da gözlenen durum, hem temsili demokratik yapılanma bakımından, hem de yönetişimci demokrasi kurumları bakımından yukarıda özetlenen çerçeveye birebir aynıdır. Temsili demokratik yapılanmanın kentteki uzantısı olan belediye, katılımcı müzakereciliğin somut örneği olarak hayat bulmuş olan kent konseyi ve katılımcılığın yönetişimcilikle iç içe geçmiş özgül formu olarak kalkınma ajansı, kentteki yerel demokrasi sorununun niteliğini belirleyen sosyo-ekonomik temel ve ilişki ağlarının incelenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ADANA ÖRNEĞİ

Adana nüfus büyüklüğü açısından Türkiye'nin en büyük beşinci ilidir. 2008 yılı nüfus verilerine göre 2.026.319 kişilik toplam nüfusu ve 1.572.261 kişilik büyükşehir nüfusu ile de Akdeniz bölgesinin en büyük kenti konumundadır. Adana'nın bu çalışmada örnek olarak seçilmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak Adana özelinde yapılan incelemelerden edinilen bilgiler ışığında, Türkiye'de yönetişimin belki de en fazla uygulandığı ilin Adana olduğunu söylemek mümkündür. Yönetişimci demokrasinin en önemli araçlarından olan kalkınma ajansı uygulamasının Türkiye'deki ilk iki örneğinden biri olan Çukurova Kalkınma Ajansı Adana'da bulunmakta ve müzakereci bir yapılanma niteliğindeki Adana Kent Konseyi, Yerel Gündem 21 gibi uygulamalar ile Adana'daki yönetim yapısı daha da netleşmektedir. Dolayısıyla yönetim söyleminde vurgulanan temel unsurların, yani devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının Adana'da "son derece uyumlu" bir biçimde bir araya getirildiği ve bu sistemin sermaye kesimine belirli bir işlerlik kazandırdığı açıkça görülmektedir. Yönetişim yapısının bu denli benimsenmesindeki en önemli faktörlerden birisi ise kuşkusuz, Adana'daki uzun erimli sermaye birikim süreçleri sonucunda ortaya çıkan güçlü özel sektör yapılanmasıdır. Özellikle 1950'lerden sonra tekstil ve dokuma sektörlerindeki yatırımlarla sermaye birikim süreci hızlanmış ve bunun sonucunda güçlü bir özel sektör yapılanması ortaya çıkmıştır. Bugün Türkiye ekonomisine yön veren pek çok önemli sanayi kuruluşu ya Adana merkezlidir ya da Adana'da gelişmiş ve ülkeye açılmıştır.

Adana'nın örnek seçilmesinin bir diğer nedeni ise kentteki büyükşehir yönetiminin kendine özgü durumudur. Adana Büyükşehir Belediyesi 1994 yılından bu yana aynı kişi tarafından yönetilmektedir. Aytaç Durak, 1994 yılında ANAP adayı olarak girdiği başkanlık seçimini kazanmış, ardından 1999 yılında yine ANAP adayı olarak seçilmiş, 2004 yılında AKP adayı olarak seçimlere girmiş ve tekrar seçilmiş ve son olarak da 2009 seçimlerinde bu kez MHP adayı olarak girdiği seçimi dördüncü kez üst üste kazanmıştır. Aytaç Durak'ın 1984 yılında ANAP'lı kimliği ile ilk kez belediye başkanlığına seçilmesi de dahil edilirse, son dördü arka arkaya olmak üzere toplamda beş kez Adana Büyükşehir Belediyesi'ne başkanlık yaptığı görülmektedir. Bir kentin yaklaşık 25 yıl aynı kişi tarafından yönetilmesi sık görülen bir durum değildir ve böyle bir durum, söz konusu kentin çehresinde ciddi izler bırakmak demektir. Nitekim Aytaç Durak yönetiminin Adana'nın çehresinde bıraktığı izler de ciddi ölçüde büyüktür. Kentin kuzeye taşınması bu izlerin en belirgin olanıdır. 1994'ten beri seçmen desteğini alan ve neredeyse kentsel siyasette "partiler üstü" konumuyla rakipsiz hale gelen Durak yönetiminin çizdiği başarı portresinin, gerçekten başarı olup olmadığı ve yerel demokrasinin işlerliği açısından incelenmeyi hak ettiği ortadadır.

Yukarıda açıklanan iki temel nedene ek olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da Adana'da yerel düzeydeki erk/güç yapısının incelenmeye değer oluşudur. Yerel erk kavramını, yerel yönetimde erk olgusu ile özdeşleştirmemek (Varol, 1989: 38) yerel erk yapısının incelenmesinde göz önünde tutulması gereken önemli noktalardan biridir. Çünkü kentsel alanlarda yalnızca belediye yönetimlerini ve buna bağlı organları incelemek, yerel düzeydeki güç ilişkilerini ve yerel demokrasinin işlerliğini anlamak bakımından yetersizdir. Belediyeler yerel siyasetin odak

noktalarından yalnızca biridir (Varol, 1989: 38). Bu nedenle belediye yönetimlerine ek olarak kentteki ekonomik seçkinlerin, esnaf ve küçük girişimcilerin, ticaret ve sanayiye kontrolünde tutan örgütlerin, söz konusu yerellikte yönetim modeline zemin hazırlayan unsurların, varsa kent konseyi ve kalkınma ajansı gibi yapıların da incelemeye tabi tutulması gerekmektedir.

Bu bölümde, yukarıda temsili demokrasi ve yönetişimci demokrasi yaklaşımlarında yerel demokrasi vurgularıyla çözümlenmeye çalışılan yerel demokrasi olgusuna, örnek kentimiz olan Adana üzerinden daha yakından bakılmaya çalışılacaktır. Yerel demokrasi ve katılım olgularının Adana örneği üzerinden tartışılarak somutlaştırılması bölümün ana çerçevesini oluşturmaktadır. Temsili demokratik yapılanmanın kentteki somut uygulaması olan belediye, müzakereciliğin somut örneği olarak faaliyette bulunan kent konseyi ve yönetişimciliğin bölge bazlı uzantısı olarak kalkınma ajansı, kentteki yerel demokrasi sorununun niteliğini belirleyen önemli kurumlardır. Dolayısıyla, yerel demokrasi sorununun niteliğini belirleyebilmek için, temsili demokratik sistemin yerel uygulaması olan belediye kurumu ile birlikte, karar verme mekanizmalarının açıldığı diğer iki kurumun da incelemeye dahil edilmesi gerekmektedir.

Bölümde ilk olarak Adana'nın sosyo-ekonomik yapısı, kentteki tarihi ve demografik dönüşümlerle etkileşimi içinde ele alınmaya çalışılacaktır. Konunun daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesine zemin oluşturması bakımından, kentin sosyo-ekonomik yapısının ortaya konulması burada izlenecek yöntemi oluşturmaktadır. Zemin bu şekilde kurulduktan sonra yapılan mülakatlar ve incelemelerin verdiği bilgilerden de yararlanarak Adana örneğinde temsili demokratik yapılanma ve yönetişimci demokrasi uygulamaları ele alınacak ve emek-

sermaye çelişkisinde sermayeden yana tavır alan tüm bu unsurların içinde yer aldığı neo-liberal bütününe yerel demokrasi ile bağlantısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Adana’da temsili demokratik yapılanmanın ele alınacağı bölümde ilk olarak Adana belediye başkanlarının bir dökümü yapılacak ve kentteki seçim sonuçları değerlendirilecektir. Ardından Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze dek süren dönemdeki sosyo-mekânsal gelişimden başlanarak, Adana’daki neo-liberal belediye uygulamaları çeşitli yönleri ile ele alınacaktır. Adana’da yönetişimci demokrasinin ele alınacağı bölümde ise, yönetişimci demokrasinin en önemli uygulama araçlarından olan kalkınma ajanslarının ve yerel gündem 21 gibi yapıların Türkiye’deki ilk örneklerinden olan Çukurova Kalkınma Ajansı ve Adana Kent Konseyi, yapı ve işleyişleri çerçevesinde incelenecektir.

Çalışmadaki ilgili bölümlerin araştırmaları esnasında toplam 26 kişi ile birebir mülakat yapılmıştır.

Tablo 1: Çalışma Kapsamında Mülakat Yapılan Kişiler (26 Kişi)

KURUMU	KONUMU	SAYISI	TOPLAM
ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	Büyükşehir Belediye Başkanı	1	14
	Büyükşehir Belediye Başkan Vekili	1	
	Büyükşehir Belediyesi Meclis Üyesi	5	
	Büyükşehir Belediye Başkanı Danışmanı	3	
	Daire Başkanı	4	
ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI	Genel Sekreter	1	5
	Uzman	2	
	Proje Değerlendiricisi	2	
ADANA KENT KONSEYİ	Genel Müdür	1	7
	Konsey Katılımcısı	6	

Çalışma kapsamında Adana Büyükşehir Belediyesi'nden toplam 14 kişi ile birebir mülakat yapılmıştır. Bu kişiler; Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak, Büyükşehir Belediye Başkan Vekili Zihni Aldırmaz, Belediye Meclisi üyeleri (5 kişi-3'ü aynı zamanda Seyhan Belediye Meclisi üyesi), başkan danışmanları (3 kişi) ve daire başkanlarıdır (4 kişi). Adana Kent Konseyi'nden toplam 7 kişi ile mülakat yapılmıştır. Bu kişiler Kent Konseyi'nin faaliyetlerini finanse eden Koza AŞ'nin genel müdürü ve 6 konsey katılımcısından oluşmaktadır. Çukurova Kalkınma Ajansı'ndan ise biri genel sekreter, ikisi uzman ve ikisi proje değerlendiricisi olmak üzere toplam 5 kişi ile mülakat yapılmıştır. Toplam 26 kişi ile yapılan birebir mülakatlar ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Mülakatların metne aktarılması esnasında, Adana Büyükşehir Belediyesi ile ilgili olarak görüşülen kişiler BŞB-1, BŞB-2, BŞB-3 şeklinde devam eden kodlarla anılmıştır. Adana Kent Konseyi ve Çukurova Kalkınma Ajansı için kullanılan kodlar ise AKK-1, AKK-2, AKK-3 ve ÇKA-1, ÇKA-2, ÇKA-3 şeklinde devam etmiştir. Kişilerin isimleri açıkça yazıldığında ise herhangi bir kod kullanılmamıştır. Ayrıca, bu mülakatlara ek olarak kentteki pek çok kişi ile görüşmeler yapılmış ve araştırmalar bu görüşmelerden edinilen bilgiler ışığında yönlendirilmiştir. Bu kişiler kimi zaman bir simitçi veya kebabçı, kimi zaman kentte doğup büyümüş yaşlı bir Adanalı, kimi zaman resmi bir kurumda çalışan ancak mülakat yapmayı istememekle birlikte bilgi vermeyi kabul eden bir kişi, kimi zaman bir temizlik görevlisi, kimi zaman bir şehir plancısı, kimi zaman bir üniversite öğrencisi vb. olmuştur.

I. ADANA'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Tarih boyunca Luvi, Arzava, Kizzuwatna, Hitit, Kue, Asur, Pers, Helen, Selökid, Roma, Bizans, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Memlükler, Ermeni Rupinyan, Ramazanoğulları gibi pek çok gücün egemenliğine geçen, tarihi M. Ö. 2000'li yıllara dayanan, bu uzun tarihi boyunca sürekli bir biçimde yerleşik hayatın olduğu bir kent olan ve tarıma elverişli topraklara sahip bulunan Adana (Darkot, 1978: 127; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 21-27), Anadolu'nun en eski ekonomik merkezlerinden biridir. Adana'nın bu uzun tarihi boyunca, sürekli bir biçimde, yerleşik hayatın olduğu bir kent olmasının en önemli nedeni coğrafi konumu ve tarıma elverişli doğal yapısıdır. Adana'nın artalanını oluşturan Çukurova'nın bir taraftan deniz diğer taraftan ise yüksek dağlarla çevrilmiş olması kendisine birçok özellik kazandırmıştır. Denize paralel bir biçimde uzanan Toros Dağları, Çukurova'yı İçanadolu'nun kırsal ikliminden korumuş ve soğuk havanın güneye inmesini engellemiştir. Toros Dağları'nın doğal bir set işlevi görerek soğuk havayı engellemesi, bölgede Akdeniz iklimini egemen kılmıştır. Bölgede yer alan Seyhan ve Ceyhan nehirleriyle Berdan (Tarsus) Çayı ise dağlardan ovaya doğru sürekli alüvyonlu toprak taşıyarak tarımsal üretim için oldukça uygun bir toprak yapısının oluşmasını sağlamıştır (Ener, 1990: 28-29; Keser, 2008: 72-73).

Türkiye'de tarımdan sanayiye geçişin yaşandığı ilk kent olan Adana, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaklaşık olarak 230 bin kişilik nüfusuyla önemli bir ticaret merkezi konumundaydı. Bunda kara ve demiryolu ulaşımına sahip olmasının yanında güney bölümünün tamamen denizle çevrili olması da oldukça etkiliydi. Tarımsal üretim için oldukça müsait bir iklim ve toprak yapısına sahip Çukurova

topraklarında yer alması, çevresinde üretilen tarımsal ürünlerin deniz yolu ticaretiyle pazarlanabilmesi ve bununla birlikte çeşitli yol güzergâhlarının birleştiği coğrafi konumu Adana'nın tarih boyunca önemini kaybetmeyen bir kent olmasını sağlamıştır.

Adana'nın konumu itibariyle kazandığı en büyük özelliklerden biri, çeşitli yol güzergâhlarının birleştiği bir kavşak noktası olmasıdır. Adana, Çukurova'yı baştan başa kat eden Seyhan nehrinin en kolay geçilen yerine kurulmuştur. Balkanlar'dan başlayan ve Toros Dağları'nı, Gülek Boğazı vasıtasıyla aşan yol güzergâhı, Seyhan Irmağı'nı bu noktadan geçerek Belen geçidi üzerinden Ortadoğu'ya ulaşmaktadır. Aynı şekilde Adana, Doğu Anadolu'nun Akdeniz'e açılan kapısı durumundadır (Keser, 2008: 73).

1. Adana'da Tarihi ve Demografik Dönüşümler

Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan ve Çukurova'nın büyük bir bölümünü kaplayan Adana ili, toplam 14,030 km² yüzölçümü ile Akdeniz Bölgesi'nin % 16'sını, Türkiye'nin ise yaklaşık olarak % 1,8'ini kaplamakta ve yüzölçümü bakımından on üçüncü büyük ili konumunda bulunmaktadır. Batıdan Niğde ve İçel (Mersin) ile çevrili olan Adana, kuzeyinde Kayseri, doğusunda Kahramanmaraş ve Osmaniye, güneydoğusunda ise Hatay ile komşudur.

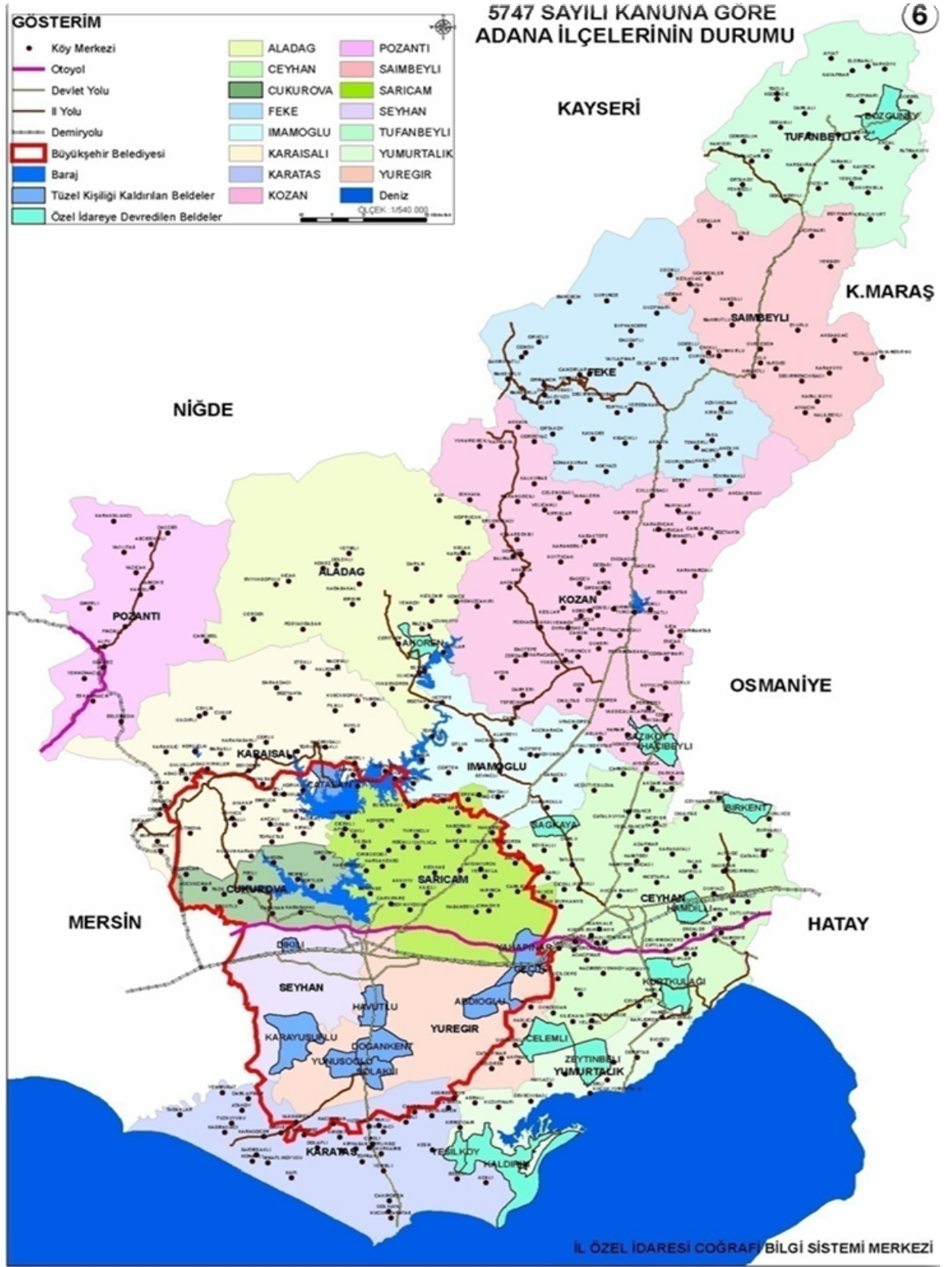
Harita 3: Adana'nın Türkiye Haritasındaki Konumu

Adana kent merkezi Akdeniz'e yaklaşık 50 km uzaklıktadır ve kentin deniz seviyesinden yüksekliği 20 metredir. Adana'nın toprakları, içinden geçen Seyhan Nehri sayesinde çok verimlidir. Seyhan, Yüreğir, Çukurova, Sarıçam ve Karaisalı ilçeleri ilin merkezini oluşturmaktadır. Adana'nın 1 büyükşehir belediyesi, 5 büyükşehir ilçe belediyesi, 10 ilçe belediyesi, 21 belde belediyesi olmak üzere toplam 37 belediyesi, 15 ilçesi²⁰ ve 469 köyü bulunmaktadır. Ceyhan ve Kozan gibi bazı ilçeleri nüfus sayıları ve işlevleri bakımından orta büyüklükte bir kent niteliğindedir.

²⁰ Adana'nın ilçeleri şunlardır: Aladağ, Ceyhan, Feke, İmamoğlu, Karaisalı, Karataş, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Seyhan, Tufanbeyli, Yumurtalık, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam. Çukurova ve Sarıçam ilçeleri, nüfusu 2 binin altına düşen belde belediyelerinin kaldırılması ile yeni ilçeler kurulmasını öngören ve 22 Mart 2008'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" uyarınca kurulmuşlardır.

Harita 4: Adana'nın İlçeleri ve Komşuları²¹

²¹ Bu harita Adana Valiliği'nden alınmıştır.

Harita 5: Adana ve Çevresi (Yollar ve Akarsularla Beraber) *

* Adana'nın ilçeleri ve komşuları haritasında kalın ve kırmızı çizgi ile gösterilen alan Adana Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet alanını göstermektedir. Adana ve çevresi isimli haritada ise kalın ve sarı çizgilerle gösterilen yollar otoyol güzergâhlarına aittir.

1897 yılında Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan ilk istatistiki çalışmada Adana vilayetinin toplam nüfusu 398.764 olarak bulunmuştur. Cumhuriyet sonrası döneme baktığımızda ise 1927 yılında 227.735 kişilik nüfusa sahip olan Adana'nın, 1997 yılında 1.689.155 kişilik nüfusa ulaştığı görülmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008 nüfus bilgilerine göre ise Adana 2.026.319 kişilik toplam nüfusu ile Türkiye'nin beşinci büyük ilidir. 31 Aralık 2008 itibariyle, Adana'nın

toplam nüfusunun il ve ilçe merkezleriyle belde ve köylerdeki durumu, kadın ve erkek olarak dağılımı, nüfusun okur-yazarlık oranı ve büyükşehirdeki durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2: Adana'nın Nüfus Yapısı (31 Aralık 2008 İtibariyle)

Toplam	2.026.319	% 100
Büyükşehir	1.572.261	% 78
İl ve ilçe merkezleri	1.763.351	% 87
Belde ve köyler	262.968	% 13
Kadın	1.017.318	
Erkek	1.009.001	
Nüfusun okur-yazarlık durumu	% 87	

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3992&tb_id=1 Erişim Tarihi: 28 Şubat 2009.

Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren, kentteki sanayileşmenin de etkisiyle Adana'daki kırsal kesim nüfusu kente akmıştır. Adana il merkezine ve ilçelerine yönelen dış göç de eklendiğinde kısa bir süre içerisinde kent nüfusu hızla artmıştır. Bu durum, Büyükşehirdeki % 78'lik, il ve ilçe merkezleri toplamında ise % 87'lik nüfus yoğunluğunu ve kırsal kesimdeki % 13'lük oranı açıklamaktadır.

Tarihi boyunca pek çok gücün egemenliğine geçen Adana, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Adana'daki Osmanlı egemenliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Bu süreçteki ilk kesinti 1833-1840 yılları arasında Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın bölgeyle birlikte Adana'yı işgal etmesidir. 1840'ta ise bölge tekrar Osmanlı Devleti'nin

denetimine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ise (1918-1922 yılları arasında) Çukurova Bölgesi ve Adana Fransız işgalini yaşamıştır.

Adana'nın il sınırları, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da yakın dönemlere dek birçok değişikliğe uğramıştır. (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 54). Osmanlı Devleti, Adana ve çevresini 1517'de Ramazanoğulları Beyliği'nden²² savaşız almıştır. Yavuz Sultan Selim Suriye seferine çıktığında, Ramazanoğlu Mehmet Bey, şehrin anahtarını padişaha teslim etmiş ve onun ordusunda görev alarak Mısır seferine katılmıştır. 1517'deki bu egemenlik sonucu Ramazanoğulları'nın bölgedeki yöneticiliği ve Osmanlı valisi olarak görevleri devam etmiş ve Ramazanoğulları 1608 yılına kadar içişlerinde serbest bir beylik olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle 1608 yılına dek beylerin elinde toplanmış bulunan toprak mülkiyetinde bir değişiklik olmamıştır. 1608 tarihinde Pir Mansur'un kendi isteği ile idareyi bırakması sonucu Adana ve çevresi Osmanlı Devleti'ne tam bağlı bir eyalet haline gelmiştir. 1691 tarihli fermanla başlayan aşiretlerin bölgede iskân edilmesi veya Güneydoğu'dan kaçan aşiretlerin bölgeye yerleşmesi, Adana Eyaleti'nde eşkiyalık ve isyanları sürekli kılmış, bu durum var olan aşiret ilişkilerinin ve büyük toprak mülkiyetinin devamında etkili olmuştur (Emiroğlu, 2006: 268).

1867'ye kadar olan dönemde Adana, çeşitli zamanlarda Konya'ya, Malatya'ya, Şam'a Halep'e ve Kıbrıs'a bağlı bir yerleşim birimi olarak varlığını sürdürmüştür. Kavalahıların 1833-1840 yılları arasında Adana'yı denetimleri altında bulundurmaları ve 1840 yılında bölgenin yeniden Osmanlı egemenliğine geçmesinin ardından,

²² Anadolu beyliklerinin en uzun ömürlülerinden birisi olan Ramazanoğulları Beyliği, Oğuz Türklerinin Üçok kolunun Yüreğir boyuna mensuptur. 1352 ile 1608 yılları arasında Çukurova Bölgesi'ni denetim altında tutan Ramazanoğulları Beyliği'nin uzantısı durumundaki Ramazanoğlu ailesi, Adana ve çevresindeki nüfuzlu varlıklarını halen sürdürmektedirler. Günümüzde, Adana kent merkezindeki pek çok tarihi eser Ramazanoğulları Beyliği dönemine aittir.

bölgedeki aşiretler ağır vergileri de gerekçe göstererek merkezi idareye karşı isyanlar çıkarmıştır. Bu durum 1867'ye kadar devam etmiştir. Sonuçta aşiret reisleri beylik unvanıyla başka yerlere yollanmış, göçebe durumdaki guruplar zorla yerleşik hayata geçirilmiş ve 1867'de Adana'da idari teşkilat kurularak il Osmanlı vilayet merkezi haline getirilmiştir.

1920'li yıllara gelindiğinde Adana'nın il sınırlarında yine birtakım değişikliklerin olduğu görülmektedir. 15 Ağustos 1920'de Kurtuluş Savaşı güçleri il merkezini Fransız işgali altındaki Adana'dan Pozantı'ya taşımıştır. 1923'te Mersin ve Silifke Adana'dan ayrılmış ve İçel ili kurulmuştur. 1926'da ise 1923'te kurulan Kozan vilayeti ilçe olarak Adana'ya bağlanmıştır.

1930'lu yıllarda da değişiklikler devam etmiştir. 20 Mart 1933'te kabul edilen ve 27 Mayıs 1933 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2197 sayılı Bazı Vilayetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun uyarınca, 1923'te kurulan Cebeli Bereket vilayeti (Osmaniye) ilçe yapılarak Adana'ya bağlanmıştır. Aynı yasa uyarınca Adana ilinin adı Seyhan olarak değiştirilmiştir. 1939'da ise Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra Payas ve Dört Yol, Seyhan ili sınırlarından çıkarılarak Hatay'a bağlanmıştır.

1930'dan itibaren idari birimler, yerleşim yerleri ve doğal varlıkların adlarının standartlaştırılması konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 1940 yılında düzenli olarak başlatılan coğrafi adların Türkçeleştirilmesi ve standartlaştırılması çalışmaları, 1949 yılında yasal zemine oturtulmuştur. Yerleşim birimlerinin kurulması, bunların bağlılıkları ve coğrafi adların standartlaştırılması konularının yasal zemini 1949 tarih ve 5442 sayılı İller İdaresi Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanuna dayanarak 1952 yılında coğrafi adların standartlaştırılması konusunda çalışmak üzere İçişleri

Bakanlığı bünyesinde Ad Değişirme İhtisas Kurulu isminde bir kurul oluşturulmuş ve belediyelerin sorumluluğunda bulunan yollar, parklar ve caddeler/sokaklar haricindeki idari birimlerin, yerleşim yerlerinin ve doğal coğrafi özelliklerin adlarının standartlaştırılması konusunda yetkili kılınmıştır. Düzenli bir biçimde olmasa da üniversitelerden ve resmi kurumlardan uzmanların oluşturduğu bu kurul 1978 yılına kadar çalışmıştır. (Altıparmak vd., 2007: 2). 1956'da Demokrat Parti döneminde, Adana halkının talebi ve Ad Değişirme İhtisas Kurulu'nun önerisi üzerine Seyhan ismi değiştirilmiş ve ilin adı tekrar Adana yapılmıştır.²³ Bu tarihten sonra Seyhan, Adana ilinin bir ilçesi olmuştur.²⁴

Çukurova Bölgesi'ndeki yaşam ve yerleşim, yapılan arkeolojik kazılarda kanıtlandığı üzere M.Ö. 3000'li yıllara dek gitmektedir. Ancak Adana'ya ait en eski yazılı kayıtlara Hititlerin kaya kitabelerinde rastlanmaktadır. M.Ö. 2000'li yıllara ait olan ve Boğazköy Metinleri olarak bilinen Hititçe tabletlerde Adana havalisinden *Uru Adania* olarak bahsedilmektedir. Bu tabletlerde Samri ırmağının kıyısında Adaniya adlı bir kentin bulunduğu belirtilmektedir. Fakat o dönemde, içinde

²³ Bu kurulca, 1978'e kadar tüm Türkiye'de yaklaşık 75 bin yerleşme adı incelenmiş ve bunlardan 30 bin kadarı değiştirilmiştir. 20 Nisan 2008 tarihinde TBMM Başkanlığı'na verilen bir kanun teklifinde, değiştirilen yer adlarının eski haline getirilmesi istenmekte ve değiştirilen yaklaşık 30 bin isimden çoğunun Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde olduğu belirtilmektedir.

²⁴ Bu araştırma kapsamında, Adana ilinin adının 1933 yılında Seyhan olarak değiştirilmesi ve 1956 yılında ilin adının tekrar Adana yapılması konusunda bilgi almak ve bu değişikliklerin yasal dayanaklarını öğrenmek amacıyla İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'ne Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca 26 Haziran 2009 tarihinde bir başvuru yapılmıştır. Yapılan başvuru, İçişleri Bakanlığı tarafından "konu Adana ilini ilgilendirdiğinden" Adana Valiliği'ne yönlendirilmiştir. Adana Valiliği ise bu başvuruyu İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü aracılığı ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne yönlendirmiştir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ise İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'ne yazdığı cevap yazısında, "istenen bilgilerin kurum kayıtlarında yer almadığı"ni belirtmiş ve bu konuda bilgi edinebilmek için "Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı'na başvurulması gerektiğini" bildirmiştir. İlk olarak İçişleri Bakanlığı'na yapılan bilgi edinme başvurusuna yasal süresi içerisinde cevap gelmediği ve sadece başvurunun Adana Valiliği'ne yönlendirildiği bilgisi verildiği için Adana Valiliği'nde konu ile ilgili uzun süren bir araştırma yapılmış ve sonunda 20 Temmuz 2009 tarihli cevap yazısı klasörlerin arasında bulunmuştur. Bunun üzerine konu başka araştırmalarla ve kentteki başka kaynaklara ulaşılarak aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Adana ilinin yaşadığı isim değişiklikleri konusunda ve bu değişikliklerin gerekçesi ve yasal dayanakları hususunda Adana Valiliği'nde hiçbir birimin hiçbir bilgi sahibi olmaması Adana özelinde Türkiye'deki kamu yönetiminin durumunu gözler önüne sermektedir.

bulunduğu bölgeye adını verecek kadar önemli olduğu belirtilen bu kentin bugünkü Adana ile aynı yerde olup olmadığı bilinmemektedir.

Adana'nın kimler tarafından ve nasıl kurulduğuna ilişkin kesin bilgiler bulunmamaktadır. Mertcan'ın aktardığına göre (Mertcan, 2006: 157), farklı kaynaklarda bu ihtiyar kentin Ta Adana, Adanos, Atana, Azana, Batana, Erdene, Edene olarak adlandırıldığını görmek mümkündür. Yani Adana adının kökenine ilişkin birçok farklı görüş mevcuttur. Bunlardan en iyi bilineni Bizanslı Etienne'in aktardığı bir söylence dir. Bu söylenceye göre, gök tanrısı Uranus'un oğulları olan Adanus ve Sarus, Tarsus halkı ile savaşarak yeni bir kent kurmuşlar ve kurulan bu kente Adanus, kentin yanında akan ırmağa da Sarus adını vermişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 20; Altınkoza, 2009: 13). Kilikya'ya²⁵ hakim olan Danuna Krallığı'nın merkezinin de bu kent olması nedeniyle kentin isminin bu krallığın adından kaynaklandığı da ileri sürülmüş (Ünal, 2000: 20) olmasına karşın, yapılan araştırmalar sonucunda Adana adının Hint-Avrupa dil ailesi²⁶ kökenli olduğu ve 'üzerinde, yanında' anlamına gelen 'a' öneki ile ırmak anlamına gelen 'danu' kelimesinin birleşmesinden oluştuğu ortaya konulmuştur. Adana isminin kökenine ilişkin bu yaklaşım Adana'nın coğrafi konumuyla da uyduğu için akla daha yakın gelmektedir (Keser, 2008: 72).

1671'de Hicaz'a giderken Adana'dan geçmiş olan Evliya Çelebi, şehir hakkında oldukça geniş bilgiler vermektedir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, o

²⁵ Adana'nın bulunduğu Çukurova'nın tarihteki adı *Kilikya*'dır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun eyalet sisteminde de bölge bu adla anılmıştır. Heredotos, Kilikya adının Fenike Kralı Agenor'un oğlu Kilik'ten geldiğini söyler. Bu isime M.Ö. IX. Yüzyıl'da Homeros'un İlyada Destanı'nda da rastlanır. Eski bir Kilikya masalında bölgedeki tüm kentleri gök tanrısı Uranos'un kurduğu anlatılır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 20).

²⁶ Hint-Avrupa dil ailesi dünyanın en büyük dil ailesidir. Anadolu dilleri de Hint-Avrupa dillerinin en eskilerindedir. Anadolu dillerinin kökeni M.Ö. 18. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Günümüzde soyu tükenmiş bir dil grubu olan Anadolu dilleri, M.Ö ikinci binyıldan itibaren Helenistik çağın başlangıcına kadar Anadolu'da yaşamış yerli halklar tarafından konuşulmuştur.

sırada Adana'nın iki kapılı ve yedi kuleli, bir tarafı Seyhan Nehri ile diğer üç tarafı ise hendeklerle korunan, 500 adım çevresi olan, dört köşeli bir iç kalesi vardır. Kent bu dönemde kalenin batı ve kuzey taraflarında bulunmaktadır ve kentte tamamı kerpiçten olmak üzere kale içinde 37, kale dışında 8.700 ev, 130 dükkân, 17 han, beşi büyük olmak üzere 70 cami ve 1 kapalı çarşı bulunmaktadır. Camilerden biri iç kale içindedir ve etrafında dut ağaçları vardır (Evliya Çelebi, 2005: 168). Sokaklar toprak yollar halinde olmakla birlikte, çarşı ve pazaryerlerinde taş döşelidir. Bu dönemde, kentin etrafı tamamen bağ ve bahçelerle çevrilidir ve bunlar ırmaktan çekilen suyla sulanmaktadır. Evliya Çelebi, Adana'nın ürünleri arasında limon, turunç, zeytin, incir, nar, şeker kamışı ve pamuğu saymakta ve pamuğun önemli bir gelir kaynağı olduğunu, halkın çoğunluğunun geçimini pamuktan sağladığını belirtmektedir. Evliya Çelebi'ye göre halkın çoğunluğu Türkmen nüfusundan olmakla birlikte, Arap, Rum, Ermeni ve Yahudi nüfus da bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, o dönem için büyük sayılabilecek bir vilayet olan Adana, seferlerde padişaha 1200'ün üzerinde asker vermektedir (Evliya Çelebi, 2005: 168-173; Altınkoza, 2009: 14; Dağlı, 2000: 276).

19. yüzyılın başlarında Çukurova, büyük ölçüde bataklıklar ve sazlıklarla kaplı, sıtma ve kolera gibi salgın hastalıkların egemen olduğu seyrek yerleşimli bir bölge durumundadır. Bölgenin kuzey sınırını oluşturan Toros Dağları'nda yaşayan göçebe Türkmen aşiretleri sadece kış aylarında sürülerinin otlak ihtiyacını karşılamak için ovaya inmekte, yaz aylarında ise tekrar dağlardaki otlaklarına dönmektedir. Bölgedeki nadir yerleşim merkezleri ise çoğunlukla Ermenilerin yaşadığı Toros Dağları'nın eteklerindeki yerlerdir. 17. ve 18. yüzyıllarda bölgede derebeylik sisteminin egemen olduğu görülmektedir. 19. yüzyılın başlarında Çukurova'ya

derebeylikler arasındaki mücadele damgasını vurmuş; Karşlıoğulları, Menemencioğulları, Kelinoğulları gibi güçlü aileler bu mücadelede önemli taraflar olarak yer almıştır. Bu mücadeleler nedeniyle Osmanlı Devleti 1829-1832 yılları arasında Adana'ya vali atayamamıştır. Derebeylikler arasındaki mücadelelerin yanında, tarımsal ve ekonomik çöküntü nedeniyle 1800'lerin başlarında Adana, sel baskınlarının ve koleranın yaygın olduğu çok küçük ve fakir bir kente dönüşmüştür (Keser, 2008: 76-77; Yurtsever, 1999: 665; Ener, 1990: 185-231).

Adana'nın nüfusuna ilişkin ilk bilgi Halep'teki Fransız konsolosunun 1812 yılında hazırladığı bir rapordur. Bu raporun yazıldığı tarihte, yani 19. yüzyılın başında Adana 1.000, Tarsus 1.200 hanelik bir yerleşim merkezidir ve Adana'nın nüfusu bu dönemde 5.000, bölgenin bir diğer önemli merkezi olan Tarsus'un nüfusu ise 6.000 civarındadır. 1830'lu yıllara gelindiğinde Çukurova Bölgesi nüfus açısından önemli sayılabilecek bir gelişme yaşamıştır. Adana'nın nüfusu 1831 yılında 15.464'e (3,926'sı gayrimüslim), Tarsus'un nüfusu ise 15.701'e (902'si gayrimüslim) yükselmiştir (Akkaya, 1998: 147). Adana'nın nüfusu düzenli bir biçimde artış göstererek 1851 yılında 20.000'e ulaşırken, aynı tarihte Tarsus'un 10.000 nüfusa sahip olduğu dikkate alındığında Adana'nın bölgenin yeni merkezi olmaya başladığı görülmektedir. Aynı dönemde Çukurova Bölgesi'nin genelinde yaşayanların sayısı ise tahminen 150.000'dir (Keser, 2008: 83; Akkaya, 1998:146).

Adana'nın kent nüfusu 1868 yılına gelindiğinde 33.300'e ulaşmıştır. Kentin nüfusundaki asıl artış ise 1860 yılından sonra yaşanmıştır. Bölgeye yönelik tarımsal ıslah hareketi ile bataklıklar kurutulmuş, tarımsal üretimin ve ticaretin gelişmesine paralel olarak kent nüfusu da artmaya başlamıştır. 1868'de 33.300 olan nüfus 1890'da yüzde 184'lük bir artışla 93.955 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde Mersin'de

de yüzde 350'lik muazzam bir nüfus artışı yaşanmıştır. Söz konusu tarihlerdeki pamuk ihracatı arasındaki fark bu nüfus artışının nedenini çok net biçimde açıklamaktadır. 1861 yılında 1.978.000 İngiliz Sterlini tutarındaki pamuk ihracatı, 1869-1890 dönemi arasında yıllık olarak ortalama 8.765.000 İngiliz Sterlini olarak gerçekleşmiştir. Sözü edilen dönemde tarımın büyük oranda hayvan ve insan gücüne dayalı olarak yapılması nedeniyle büyük miktarda insan emeğine ihtiyaç duyulmuş, bu ise kent nüfusunun artmasına neden olmuştur. Ancak Adana, ulaştığı bu nüfus düzeyiyle bile tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılayamamıştır. 20. yüzyılın başlarında dahi gerek kent gerekse bölge nüfusu yetersiz kaldığı için, yaz aylarında pamuk hasadı için Suriye ve diğer bölgelerden kente büyük miktarlarda mevsimlik işçi getirilmiştir (Keser, 2008: 83-84; Darkot, 1978: 128).

1927 yılında yapılan nüfus sayımında kent nüfusu 72.577 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı kentin 1918'de 79.099 olan nüfusuyla karşılaştırıldığında, kent nüfusunun 6.522 kişi gerilediği ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu tarihten itibaren kent nüfusu artarak 1935 yılında 76.573 kişiye, 1940 yılında 89.900 kişiye yani 1914 yılındaki nüfusuna ulaşmıştır. 1950 yılında ise nüfus 117.642 kişiye ulaşmıştır (Keser, 2008: 92). 1918-1927 yılları arasındaki nüfus gerilemesinin iki nedeni vardır. Bunlardan birisi, Kurtuluş Savaşı nedeniyle erkek nüfustaki azalmadır. Diğer neden ise, kentteki gayrimüslimlerin önemli bir kısmının bu dönemde bölgeden ayrılması ve bazı Arap ailelerin Suriye'ye göç etmesidir.

1980'li yılların ortalarından itibaren özellikle Güneydoğu Anadolu'da şiddet ortamının belirgin bir biçimde artması ile birlikte bu bölgeden güvenlik nedeniyle ayrılan nüfus için Adana, ana merkezlerden biri olmuştur. Bu göçler sonucunda

Adana, Doğu ve Güneydoğu Anadolu kaynaklı büyük bir nüfusun ikamet ettiği bir kent haline gelmiştir (Ünsal, 2004: 440; Keser, 2008: 107).

1975-2005 arasında Adana'ya göç eden nüfus incelendiğinde birinci sırada 113.034 kişiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin, ikinci sırada 86.373 kişiyle Akdeniz Bölgesi'nin, üçüncü sırada 58.503 kişiyle İç Anadolu Bölgesi'nin, dördüncü sırada ise 55.715 kişiyle Doğu Anadolu Bölgesi'nin yer aldığı görülmektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan Adana'ya göç eden kişi sayısı toplam olarak 168.749 kişidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Adana'ya en fazla göç veren iller sırasıyla Urfa, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Adıyaman ve Siirt'tir. Bu bölgeden göç, bölgenin batısında bulunan illerden daha fazla olmak üzere hemen hemen bütün illerden gerçekleşmiştir. Akdeniz Bölgesi'nden Adana'ya göç veren iller sırasıyla İçel, Kahramanmaraş ve Hatay, yani Adana'ya komşu illerdir. Adana'ya göç veren İç Anadolu Bölgesi'ndeki iller sırasıyla Ankara, Kayseri, Niğde, Konya ve Sivas'tır. Diğer iller dikkate alındığında, bunların Adana'ya yakın ve tarihsel bağı olan iller oldukları görülmektedir. Adana'ya göç veren Doğu Anadolu illeri ise sırasıyla Malatya, Elazığ, Van ve Bingöl'dür. Bu illere bakıldığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne komşu iller olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle Adana'ya 1975 sonrası göçün büyük oranda Güneydoğu Anadolu ve ona yakın Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan iller ile Adana'yı çevreleyen yakın illerden yapıldığını söylemek mümkündür (Keser, 2008: 108-109, Yurt Ansiklopedisi, 1981: 111-112). Görüldüğü gibi Adana, nüfusu hızla artan kozmopolit bir kent görünümündedir. Adana nüfusunun büyük oranda göç sonucunda oluşması, kentin etnik yapısı yanında sosyal yaşamını da doğrudan etkilemiştir. 1980 ile başlayan dönemde Adana'nın ekonomisinin kötüye gitmesi göçlerin bu dönemde hızlanması ile birleşince

Adana’da refahın azalması sonucunu doğurmuştur. Sürekli bir iş bulamayan nüfusun kentte bir yabancı olarak kalacağı iddiasının tersine, bu durum kent kimliğinin temel öğelerinden biri haline gelmiştir. 1945’te 100.000 civarında olan nüfusu 2000 yılına kadar geçen sürede yaklaşık on üç kat artarak 1.130.710 kişiye ulaşan Adana, Türkiye’nin gelişmiş ve göreceli olarak gelişmemiş bölgelerinin yüzleşme alanına dönüşmüştür (Keser, 2008: 109; Ünsal, 2004: 439).

Adana’da bulunan etnik topluluklarla ilgili olarak eldeki tek istatistikî bilgi DİE’nin 1935, 1960 ve 1965 yıllarında yaptığı genel nüfus sayımlarında derlediği verilerdir. 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımında Adana ilinde 346.241 (% 92.8) kişinin anadili Türkçe, 17.772 (% 4.75) kişinin anadili Arapça, 6.698 (% 1.79) kişinin anadili Kürtçe, 1.931 (% 0.52) kişinin anadili Çerkezce, 669 (% 0.17) kişinin anadili Boşnakça ve 590 (% 0.15) kişinin anadilinin Arnavutça olduğu tespit edilmiştir. 1965 yılındaki sayımda ise anadil olarak 866.316 (% 96.5) Türkçe, 22.356 (% 2.4) Arapça, 7.915 (% 0.9) Kürtçe, 312 (% 0.03) Boşnakça, 483 (% 0.05) Arnavutça, 121 (% 0.02) Çerkezce tespit edilmiştir. Ancak, belirtmelidir ki bu sayılar kesin nüfus bilgileri olmaktan çok Adana’da yaşayan kişilerin ait oldukları etnik toplulukların hangileri olduğu konusunda fikir vericidir. Görüldüğü gibi Adana’daki ezici çoğunluğu Türkçe anadilli topluluklar oluşturmaktadır. Azınlıkta kalan % 3.5’luk kesimin ise büyük çoğunluğu Arapça ve Kürtçe anadiline sahip bulunmaktadır. Bunların ardından gelen topluluklar ise Balkan göçleri sonucunda bölgeye yerleşen Boşnak ve Arnavutlar ile Kafkas göçü ile gelen Çerkezlerdir. Daha sonraki süreçte büyük oranda göç alan kentte bu üçlü etnik görünüm devam etmiş, hatta daha belirgin hale gelmiş; mekânsal bir yansıma da kazanmıştır. 1960’lardan itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden kente göç etmeye başlayan Kürt

kökenli göçmenler kentin doğu, batı ve güney kesimlerinde bulunan mahalle kuşakları oluşturmuş ve 1990'ların ortalarına gelindiğinde Adana önemli oranda Kürt nüfus barındıran bir kent haline gelmiştir (Keser, 2008: 116-117).

Tarım alanındaki hızlı gelişme ve buna bağlı olarak kentin sanayileşmesi kırsal kesim nüfusunun kente akmasına ve sosyal yapıda önemli bir değişime neden olmuştur. Sanayileşme ile birlikte kent merkezinde önemli bir işçi nüfusu ortaya çıkmıştır. Adana il merkezine, ilçelerine ve köyelerine yönelen ve çeşitli nedenlerle oluşmuş olan göç dalgası kısa bir süre içerisinde kent nüfusunun hızla artmasına ve kent çevresinde elverişsiz yaşam alanlarının, gecekondu bölgelerinin, varoşların oluşmasına ve kentin kuzey-güney eksenli gelişiminin hızlanmasına yol açmıştır. Bu ikilem ekseninde ortaya çıkan “asimetrik kentleşme” ile altyapı ve konut yetersizliği gibi sorunlara ek olarak 1990'lardan itibaren yaşanan yoğun iç göç dalgasının en önemli ekonomik sonucu, daha önceleri büyük ölçüde kırsal kesimde yoğunlaşmış olan işsizliğin kentleşmesidir. Kırsal kesimde yaşayan işsiz kitlelerin özellikle 1990'lı yılların başından itibaren çeşitli gerekçelerle kente göç etmesi sonucunda kırsal işsizlik kentsel işsizliğe dönüşmüştür.

Daha önce de belirtildiği üzere, Adana, çoğunluğu Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu illerinden kaynaklanan göçe maruz kalmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da köyden kente olan göçün de nüfus artış hızını belirlediğidir. Bu durum kırsal kesimdeki düşük nüfus oranını da açıklamaktadır (AGV, 1999: 68). Bölgeden dışarıya olan göçte ise ekonomik nedenler başrolde. Özellikle diğer şehirlere olan göçe bakıldığında işsizlik son derece önemli bir etmen olarak belirlemektedir. Yoğun göç alan kentteki işsizlik oranı -2009 krizi öncesinde- % 16'lık düzeyiyle Türkiye ortalamasının üzerindedir. İşsizlik, düşük ücret politikası, kötü

çalışma koşulları dış göçün itici faktörleriiken, bunların tam tersi durumlar da göçü çekici kılan faktörler olarak kendisini göstermektedir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu'nun, 2000 yılı genel sayım sonuçlarına göre derlemiş olduğu göç istatistiklerine göre, Adana ilinde 1995-2000 dönemimde net göç hızında hızlı bir düşüş görülmektedir. Verilen göç ile alınan göç arasındaki fark büyük olduğundan, Adana ili son yıllarda göç veren bir il konumuna sahiptir. Bu konuda aşağıdaki tablolara bakmak daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 3: Adana'nın Aldığı ve Verdiği Göç ile Göç Hızı

Dönemler	Aldığı Göç	Aldığı Göç Hızı (%0)	Verdiği Göç	Verdiği Göç Hızı (%0)	Net Göç	Net Göç Hızı (%0)
1975 – 1980	74.119	61.20	73.300	60.57	819	0.70
1980 – 1985	99.672	68.10	75.843	52.68	23.829	16.40
1985 – 1990	124.479	72.61	97.545	57.81	26.934	15.80
1995 – 2000	92.684	55.52	133.181	77.89	-40.497	-23.97

Kaynak: Adana Valiliği.

Tablo 4: Adana'nın Göç Aldığı İller Sıralaması (Kentte Yaşayanların Doğum Yerine Göre Sınıflandırma)

1- Şanlıurfa	6- İçel	11- Malatya	16- Van
2- Mardin	7- K.Maraş	12- Gaziantep	17- Sivas
3- Osmaniye	8- Siirt	13- Niğde	18- Bitlis
4- Diyarbakır	9- Elazığ	14- Kayseri	19- Batman
5- Adıyaman	10- Hatay	15- Bingöl	20- Şırnak

Kaynak: Adana Valiliği.

Adana Valiliği'nin 2009 yılı verilerine göre, nüfusunun % 87'si okur-yazar olan Adana'da resmi ve özel toplam 938 okulda ilk ve ortaöğretim eğitimi verilmektedir. Yaklaşık 18 bin 500 öğretmenin görev yaptığı ve yaklaşık olarak 435

bin öğrencinin eğitim gördüğü ilde toplam 10.873 derslik bulunmaktadır ve bir dersliğe düşen öğrenci sayısı ortalama 40 düzeyindedir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 2003 yılı verilerine göre Adana, okur-yazarlık oranında 81 il içerisinde 40'inci, toplam kadın nüfusu içerisinde okur-yazar kadın oranı açısından ise 37'nci sıradadır. Bu verilere göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında Türkiye'deki sekizinci il olan Adana'nın eğitim konusunda aynı düzeyde bir başarı sağlayamadığı ve ülkedeki pek çok ile oranla geri kalmış olduğu görülmektedir.

Yukarıda da vurgulandığı üzere Adana, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında Türkiye'deki sekizinci ildir. Ancak sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından ilçeler bazında alt sıralardadır. DPT'nin 2003 yılı verilerine göre, 872 ilçe arasında Adana'nın ilçelerinden Ceyhan 186'ıncı, Pozantı 191'inci, Kozan 273'üncü, Karataş 324'üncü, İmamoğlu 351'inci, Yumurtalık 448'inci, Karaisalı 655'inci, Tufanbeyli 663'üncü, Aladağ 713'üncü, Saimbeyli 728'inci ve Feke 797'inci sıradadır. Bu verilerden hareketle Adana'da ekonomik faaliyetlerin merkezde toplandığını, dolayısıyla ilçelerin merkeze göre ve ülkedeki pek çok ilçeye göre oldukça geri kalmış olduğunu söylemek mümkündür.

İlde Sosyal Güvenlik Kurumu'na bağlı olarak çalışan nüfus 356.545 kişi ile il nüfusunun % 18'lik kısmını oluşturmaktadır. Bununla beraber Adana Valiliği verilerine göre 2009 yılı Haziran ayı itibariyle ilde toplam 322.525 kişi yeşil kartlıdır. Yeşil karttan yararlananların sayısının Sosyal Güvenlik Kurumu'na bağlı olarak bir işte çalışanların sayısına bu denli yakın oluşu kentteki yoksulluğun önemli bir göstergesidir. Buna ek olarak, Adana Valiliği'nden edinilen bilgilere göre Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü 2007 yılında toplam 2.067 kişiye, 2008 yılında ise toplam

2.832 kişiye ayni ve nakdi yardım yapmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ise 2008 yılında toplam 130.370 kişiye, 2009 yılının ilk altı aylık döneminde ise toplam 187.967 kişiye ayni ve nakdi yardım yapmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yaptığı yardımların 2009 yılının ilk yarısında 2008 yılının tamamından yaklaşık % 40 daha fazla oluşu dikkat çekicidir. Bunda Mart 2009'da yerel seçimlerin yapılmış olması ve seçim öncesi bu tür yardımlarının artması kadar, 2009 ekonomik krizi de etkili olmuş ve ilde yardıma muhtaç hale gelen kişi sayısı hızla yükselmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın ayni ve nakdi yardımlardan başka yaptığı bir diğer yardım türü, mevcut AKP hükümetinin sıkça uygulamaya koyduğu bir yardım türü olan kömür yardımıdır. Vakıf 2008 yılında toplam 66.240 aileye kömür yardımı yapmış ve 2009 yılında da 69.450 aileye kömür dağıtma planı belirlemiştir. Haziran 2009'a kadar olan süreçte bu ailelerden 35.125'ine kömür yardımları tamamlanmıştır.

İldeki sivil toplum kuruluşlarının sayısı da il için önemli bir gösterge oluşturmaktadır. Özellikle yönetime katılım ve yönetim modelinin işlerliği açısından son derece önemli olan sivil toplum kuruluşlarının ildeki toplam sayısı, Adana Valiliği'nin 2009 yılı Temmuz ayı kayıtlarına göre 1.757'dir. Bu sayının 1.623'ünü dernekler, 49'unu vakıflar, 47'sini sulama ve içme suyu birlikleri gibi birlikler, 38'ini de odalar oluşturmaktadır. Toplam 1.757 sivil toplum kuruluşu içinde en fazla üyeye sahip olan grup ticaret ve sanayi odalarını da içeren odalardır. Bu gruba ilde yaşayan yaklaşık 207 bin kişi üyeyken, derneklerin ise yaklaşık 128 bin üyesi bulunmaktadır. Adana'da bir sivil toplum kuruluşuna üye olan kişi sayısı yaklaşık olarak 336 bindir.

2. Adana’da Tarım, Sanayi ve Ticaret

Yüzyıllardan beri Doğu ile Batı arasındaki önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması Adana’yı önemli bir yerleşim yeri ve ticaret merkezi haline getirmiştir. İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçtiği ve tarıma dayalı ekonomik düzenin başladığı verimli Çukurova topraklarının üzerinde kurulmuş bir kent olması dolayısıyla tarımsal üretimin önemli ölçüde geliştiği bir kent olan Adana, Türkiye ekonomisinde özel bir yer tutmaya, 19. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası pazara yönelik sanayi hammaddesi olarak pamuk ekimiyle başlamıştır. Adana’nın ekonomide dikkat çekici biçimde sanayi bölgesi haline gelmesi de pamuğun ve yan ürünlerinin (yağ, sabun, iplik, elyaf) sanayide kullanımıyla belirlenmiştir (Emiroğlu, 2006: 267). Adana Valiliği’nin verilerine göre, günümüzde Adana’nın toplam alanının % 38’i tarım arazisidir ve ilde yaklaşık olarak 52 bin aile geçimini tarımla uğraşarak sağlamaktadır. İlin tarım alanları ülkenin % 2.24’ünü oluşturmaktadır.

Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın bölgeyi denetiminde tuttuğu 1833-1840 yılları arasındaki dönemde Adana, ekonomik anlamda geleceğine yön verecek önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu dönemde özellikle tarımda önemli gelişmeler olmuş, pamuk ekimi yaygınlaştırılmıştır. Pamuğun yaygın tarımsal ürün olması daha sonra ortaya çıkacak olan tarıma bağlı sermayenin birincil kaynağını oluşturmuştur. 19. yüzyılın ortalarında yaşanan bir gelişme Adana’nın ekonomik önemini arttırmasında önemli etken olmuştur. Bu gelişme, Amerikan İç Savaşı’nın (1861-1865) uluslararası piyasalarda oluşturduğu değişimdir. İç savaş öncesinde dünya pamuk ihtiyacının % 7-8’ini karşılayan ABD’nin ürettiği pamuk, İngiliz tekstil sanayisinin ana hammadde kaynağı durumundadır. Amerikan İç Savaşı ile birlikte

ABD'deki pamuk üreticisi olan güney eyaletleri pamuk ihracatını tamamen durdurunca bu durum İngiltere'yi darboğaza sokmuş ve İngiltere bu darboğazı aşabilmek amacıyla Mısır, Hindistan ve Çukurova gibi verimli bölgelerde pamuk ekiminin hızlanmasını temin ederek ulusal tekstil sanayisinin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi karşılamaya çalışmıştır (Keser, 2008: 77).

Çukurova'ya pamuğu ve tarımda modernleşme fikrini sokan ise 1833-1840 yılları arasında Adana'yı işgal eden Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Kavalalı İbrahim Paşa'dır. Kavalalılar bölgeye egemen olduklarında tarımın gelişmesi amacıyla yeni tarım politikaları uygulamışlar, Kıbrıs'tan ve Mısır'dan pamuk tohumu ve tarım işçisi getirmişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 32). Buğday ve arpada ürün verimini artırmak için ekim tekniğinde yenilikler yapmışlardır.²⁷ Pamuk üretiminin artmasıyla canlanan pazar ilişkileri ve uluslararası ticaret 1860'lardan itibaren tarımda makineleşmeyi teşvik edici olmuştur. 1860'lar aynı zamanda İngiltere'nin yeni pamuk ekim alanları aradığı yıllardır ve Adana, Osmanlı'nın Tanzimat paşalarıyla ve İngiliz tüccarlarla aynı yıllarda tanışmıştır (Emiroğlu, 2006: 268-270).

Bölgenin ekonomik potansiyelinin büyüklüğünün ortaya çıkması üzerine Osmanlı Devleti bölge üzerindeki hakimiyetini güçlendirici tedbirler almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'ni bölgeye ilişkin tedbirler almaya iten bir diğer neden ise 19. yüzyılın ortalarında bölgenin öneminin sadece Batılı devletler ve Osmanlı Devleti tarafından değil Ermeniler tarafından da fark edilmesidir. Bölgenin

²⁷ Kavalalı İbrahim Paşa tarım işçilerinin daha sağlıklı koşullarda ve daha verimli çalışabilmeleri için çeşitli önlemler almıştır. Bu dönemde, işçi-işveren ilişkileri düzenlenmiş ve işçilere günde kaç öğün yemek verileceği, işçilerin günde kaç kez dinlenme arası verecekleri, çalışma saatleri gibi konularda önemli düzenlemeler yapılmıştır. O döneme kadar haftada 6 gün çalışan işçiler İbrahim Paşa döneminde haftada 5,5 gün çalışmaya başlamışlardır. Gün içinde işçilerin yemek ve dinlenme molalarına ilave olarak bir mola daha eklenmiştir. Hatta halk bu son eklenen molaya "İbrahim Paşa Soluğu" adını vermiştir. Söz konusu bu adlandırma günümüzde halen kullanılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 32).

ekonomik açıdan önemini fark eden Ermeniler bölgede ekonomik ve demografik denetimi sağlamak için Adana civarı ve kentin özellikle güney kesimlerinde büyük çiftlikler kurmuşlardır. Kısa sürede Kuyumcuyan, Nalbantyan, Cırcıroğlu, Toros Kâhya, Bezdikyanlar gibi Ermeni aileleri büyük arazilere sahip olmuşlardır (Keser, 2008: 78; Yurtsever, 1999: 669; Kıray, 1998: 12). Bunun üzerine Osmanlı Devleti bir dizi politikayı uygulamaya koymuştur. Bu politikalar kabaca birkaç başlık altında toplanabilir: Bölgenin istikrarının sağlanması, bölgedeki müslüman nüfusun artırılmasına çalışılması, tarımsal üretimi teşvik edici yasal düzenlemelerin yapılması ve bölgenin kadastro çalışmalarının yapılması. Osmanlı Devleti, bu dönemde, bölgedeki hakimiyetini artırmak için ilk olarak, Toros Dağları'nda yaşayan ve sadece kış aylarında ovaya inen göçebe Türkmen aşiretlerine yönelik politikalar geliştirmiştir (Keser, 2008: 78). Tamamen hayvancılıkla geçinen (ve genellikle Alevi kökenli olan) Türkmen aşiretlerini bölgenin güvenliği için büyük bir tehdit olarak gören Osmanlı Devleti bu aşiretleri yerleşik hayata geçmeye zorlamıştır. Bu kapsamda zorunlu iskân uygulaması başlatılmış, bu uygulamaya karşı direnenler askeri yöntemlerle karşılaşmıştır.

Türkmen aşiretlerinin yerleşik yaşama geçirilmesi, aynı zamanda bölgedeki müslüman nüfusu artırma politikasının da bir parçasıdır. Ancak, Türkmen aşiretlerin yerleşik yaşama geçirilmesi de bölgede müslüman nüfusu istenen düzeye çıkaramayacağı için, Osmanlı Devleti bu amacına ulaşabilmek için eş zamanlı olarak bölge dışından müslüman nüfus transferi politikasını da uygulamaya koymuştur. Osmanlı Devleti bu dönemde, kaybettiği bölgelerdeki müslüman nüfusu Çukurova'ya yerleştirmeye başlamıştır. Ayrıca, bölgedeki Ermeni nüfusunun olası etkilerini önlemek amacıyla yürütülen nüfus politikaları yanında Adana ve

çevresinde arazi alımı bizzat padişah tarafından da teşvik edilmiştir. II. Abdülhamid, bölgeden 1.100.000 dönüm civarında bir araziyi kendi adına tapulandırarak Çiflikat-ı Hümayün adıyla devlet çiftlikleri kurması yanında vali ve paşalarını arazi almaları yönünde teşvik etmiştir. Örneğin 1880-1885 yılları arasında Abidin Paşa, Ceyhan Nehri kıyılarından Silifke'ye kadar olan 800.000 dönümlük araziyi kendi adına tapuya geçirmiştir (Keser, 2008: 79-80; Yurtsever, 1999: 668-669; Kıray, 1998: 12). Bu dönemde ayrıca, 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ve bunu izleyen yıllarda çıkan toprak yasaları, miri (devlet mülkü) toprakları işleyen köylünün tasarruf hakkını özel mülkiyete dönüştürmenin yasal ortamını hazırlamış, miri topraklar üzerindeki tasarruf hakkı özel mülkiyete dönüşmüş ve devlete ait olan topraklar özel şahısların eline geçmiştir. Miri topraklara el koyma süreci olarak da adlandırılabilir bu süreç, bölgedeki toprak sahipliğinin yapısını, büyük toprak sahipleri lehine köklü biçimde değiştirmiştir. Bununla birlikte, bölgedeki iskân girişimlerinin müslüman nüfusu arttırma amacı taşıdığı açık göstergelerinden birisi, iskân işleri gerçekleştirilirken Ermeni ve Rumların bedelsiz arsa ve tarla dağıtımından hariç tutulmuş olmasıdır. Bu nedenle de Adana'da yaşayan Rum nüfusun bir bölümü Kayseri'ye göç etmiştir (Aktan, 1967: 197).

19. yüzyılın başlarında Çukurova Bölgesi ve Adana'nın nüfus ve sanayi bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli merkezlerinden biri olma özelliği taşımadığı görülmektedir. Bu dönemde, bölgenin ticari amaçlı temel tarımsal ürünü pamuktur. Ancak, bu dönemde bölgede üretilen pamuk yeteri kadar işlenmemekte ham olarak ticareti yapılmaktadır. Bölgedeki katma değer sağlayan işletmeler ise az sayıdaki dokuma tezgahı ile bölgedeki bakır madenlerinden elde edilen bakırın işlendiği imalathanelerdir. Bu dönemdeki üretimin büyük bir kısmı dış pazarlara

yönelik olmaktan çok bölgenin iç tüketimini karşılamaya yöneliktir (Akkaya, 1998:144-145; Keser, 2008: 75). Çukurova Bölgesi'nin Halep, Şam, Antep, Maraş gibi dokumacılığın geliştiği merkezlere yakın olması, bölgede 19. yüzyılın sonuna kadar dokuma sektöründe sanayileşme yönünde bir gereksinim duyulmamasının başlıca nedenidir (Akkaya, 1998:145-146).

Çukurova'nın 19. yüzyılın ortalarında İngiliz tekstil sanayisi için pamuk üretimine başlaması, tarımın daha çok makineleşmesi, demiryollarının kurulması ve Mersin'in dış ticaret limanı olarak büyümesini de beraberinde getirmiştir. İngiliz kapitalizminin bölgeye girişinin önemli bir göstergesi, merkezi Londra'da olan *The Tarsus-Taurus & Adana Railway Company*'nin aldığı demiryolu imtiyazıyla Adana-Mersin demiryolu hattının 1886 yılında işletmeye açılmasıdır.

Adana'yı dünya pazarlarına bağlama yolundaki bu girişim sonucunda kentin doğal bir liman durumunda olan Mersin'e bağlanması ile kent ve çevresinde gerçekleştirilen tarımsal üretimin ihracatı hızlanarak artmaya başlamıştır. Kentin Mersin limanı ile ulaşımını mümkün kılan demiryolunun açılmasından sonra ulaşım alanında yaşanan ikinci önemli gelişme 1914-1918 yılları arasında bu defa da Toros tünellerinin açılması vasıtasıyla kentin, bir yandan Konya üzerinden İstanbul'a diğer taraftan da Halep üzerinden Şam'a bağlanmış olmasıdır. Bu sayede kent birçok bölgenin kesişim noktası haline gelerek ürettiği malları daha kolay satabilme kapasitesine kavuşmuştur (Aktan, 1967: 89; Keser, 2008: 80-81; Darkot, 1978:128).

Avrupa sermayesinin Çukurova'ya girişi, gayrimüslimlerin bu ekonomik ilişkide öncü rol oynaması sonucunu doğurmuştur. Kurulan ilk fabrikaların Avrupalılar ile Osmanlı gayrimüslimlerine ait olduğu görülmektedir. Fakat Kurtuluş Savaşı sonrasında Adana'nın nüfusu etnik olarak değiştiği gibi, Adana

müteşebbisleri de kimlik değiştirmiştir. Rumlar ve Ermeniler Fransızlarla birlikte Adana'yı terk etmek zorunda kalmışlar, bu nedenle de Adana'daki işadamları artık ağırlıklı olarak Yahudilerden ve Hristiyan Araplar'dan oluşmuştur (Emiroğlu, 2006: 272-274).

1900'lerin başında Adana'nın ihracatı bir milyon sterline yaklaşmıştır. Bu ihracatın % 48'i pamuk ve % 3'ü pamuk ipliğinden oluşmaktadır. 1909'da Adana'da tarım işletmelerinin % 46,4'ü 50 dönümden büyük toprak sahiplerinin elindedir.

1921 yılında Fransızların bölgeden çekilmesiyle Ermeniler, Rumlar ve Asurilerden oluşan gayrimüslimlerin de bölgeden ayrılması, savaşların oluşturduğu olumsuz ekonomik koşullarla birleşince Adana'nın ekonomisi olumsuz bir sürecin içine girmiştir. Gayrimüslimlerin bölgeden ayrılması Adana ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Gayrimüslimlerin işlettiği sanayi kuruluşlarının tamamının hammaddesi pamuktur ve bu sanayi kuruluşlarının çalışmaz duruma gelmesi bölgedeki katma değeri yüksek iplik, kumaş gibi ihraç mallarının üretilmemesi anlamına geldiği için bölgeye ihracat kaynaklı parasal sermaye akışının durmasına neden olmuştur. Ayrıca bu işletmelerin çalışmaması, önceki dönemdeki hammadde ihtiyacı nedeniyle yüksek olan pamuk üretimini olumsuz etkileyerek, pamuk tarımı yapanları ekonomik darboğaza sokmuştur. Bunun dışında, önceki dönemde Adana ile uluslararası piyasalar arasında bağı kuran, ticareti organize eden kişilerin gayrimüslimler olduğu bilinmektedir. Onların ayrılmasından sonra Adana ile uluslararası piyasalar arasındaki iletişim bir süre kesilmiştir. Gayrimüslimlerin kentten ayrılmasının ekonomiye bu olumsuz etkisi yanında, bu göç kent ve artalanındaki toprak sahipliği durumunu ve sosyal tabakalaşmayı da doğrudan etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından toprak mülkiyetinde önemli bir değişme yaşanmış, egemen sınıf

kompozisyonu bakımından büyük toprak sahipliği olgusu önemini artırmıştır. Hükümet ile uyumlu ilişkiler geliştiren kişiler, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşananlara benzer bir biçimde, Osmanlı hanedanına ve göç eden gayrimüslimlere ait arazilerin büyük bir kısmını kendi tapularına geçirmeyi başarmıştır (Keser, 2008: 88-89; Kıray, 1998: 13; Owen ve Pamuk, 2002: 22). Öte yandan, Adana'da pamuk, ticaret ve sanayileşmeyi teşvik eden bir ürünken, özellikle 1950'lerden sonra milli pazara açılarak daha da gelişen narenciye üretimi büyük toprak sahipliğine bağlı olarak "ağa" tipini üretmiştir (Emiroğlu, 2006: 269-271). Gelirleri narenciye üretimi ve ticareti ile sınırlı olmasa da "Adanalı ağa" tipine en elverişli örnekler arasında Türkiye'nin önemli sanayi kuruluşlarının sahibi olan ailelerin "babaları" gösterilebilir. Bu kişilerden Hacı Ömer Sabancı, Nuri Has, Abdülkadir Paksoy, Halis Toprak, Ahmet ve Bekir Sapmaz, Mustafa Salih Bosna, Mehmet ve Hasan Karamehmet, Sadık ve Şadi Eliyeşil gibi isimler doğal olarak kentte önemli nüfuz sahibi olmuşlardır.

Dünya Savaşı sonrasında, dünya siyaseti ve uluslararası ekonomik rejim yeniden kurulurken, kapitülasyonların hakim olduğu Osmanlı düzeninden modern ulus-devlete geçiş sürecinde, Adana'daki müslüman girişimciler de pamuk alım satımından fabrika işletmeye ve şirketleşmeye doğru adım atmışlar, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'ne kalan ve açık arttırmaya çıkarılan gayrimüslim işletmelerini satın alabilecekleri uygun ortamı bulmuşlardır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'ndeki sermaye birikimi sürecinin ilk önemli atılımlarından biri ile sonuçlanmış ve pek çok gayrimüslim şirketi müslümanların eline geçmiştir.²⁸ Öte

²⁸ Örnek vermek gerekirse; 1887 yılında Tarsus'lu tüccar bir aile olan Mavromati ailesi çırçır atölyelerine ek olarak Adana'nın ilk iplik fabrikasını faaliyete geçirmişlerdir. Adana'nın ilk sanayicilerinden olan Mavromati ailesinden Andrea Mavromati aynı zamanda Rusya yurttaşı olup Mersin'in Rus konsolosu ve Rus gemileri acentesi idi. Kardeşi Andonaki Mavromati ise Yunanistan

yandan 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi uygulaması, Türkiye Cumhuriyeti'nde sermaye birikimi sürecinin bir başka önemli aşaması olarak, gayrimüslimlerin birikimlerinin müslüman işadamlarına aktarılmasında büyük bir rol oynamıştır. Söz konusu vergiyi ödeyememeleri sonucu pek çok gayrimüslimin mallarına el konulmuş ve bu birikimler müslüman vatandaşlara aktararak önemli bir sermaye transferi gerçekleştirilmiştir. Ödenen vergiler de devletin elinde ciddi bir birikim yaratmış, bu birikim ilerleyen yıllardaki özelleştirme uygulamalarıyla yine özel teşebbüslere aktarılmıştır. Güçlü'nün ifadelerine göre (Güçlü, 1997: 30), bu kapsamda 1942 yılında Adana'da 1057 mükellefe vergi tarh edilmiştir. Sözü edilen mükelleflerin 508'i tüccar, 512'si çiftçi ve 37'si de bina ve arsa sahibidir. Ceyhan kazası hariç olmak üzere Seyhan vilâyeti 8.504.237 lira Varlık Vergisi ödemekle yükümlü kılınmıştır. Bu vergiyi ödeyecek olan kişilerden en yüksek vergi verecek ilk beş kişinin üçü gayrimüslimdir. Bu üç kişinin ödeyeceği toplam vergi miktarı 1.510.000 lira iken, en yüksek vergi verecek olan ilk 35 kişiden diğer 32'sinin ödeyeceği toplam tutar 5.156.310 liradır. Bu 32 kişinin de 10'u gayrimüslimlerden oluşmaktadır (Güçlü, 1997: 30-31).

II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda Adana'nın ekonomik yaşamına, tüm ülkeye benzer biçimde durgunluk hakim olmuştur. Ancak, 1943 yılından itibaren kentte ve kentin artalanında gelecek dönemdeki ekonomik değişimi belirleyecek iki temel gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden birincisi savaş nedeniyle oluşan koşullardan yararlanan kişilerin büyük miktarda tarım arazisini satın almalarıdır. Böylece, tarımsal arazinin ekonomik bunalımdan yararlanan kişilerin eline

yurttaşı ve İspanya konsolosu idi. İşte bu Mavromatilerin sahibi olduğu Mavromati Fabrikası 1925 yılında Tarsus'un köklü ailelerinden olan Eliyeşiller ve Karamehmetler tarafından satın alındı. Bu fabrika günümüzde halen varlığını sürdürmekte olan ve Türkiye'nin en büyük holdinglerinden biri olan Çukurova Holding'in çekirdeğini oluşturmaktadır. (Emiroğlu, 2006: 272-273 ve 275-276)

geçmesiyle, bölgede kapitalist çiftçilik gözle görülür bir hal almıştır. 1943 yılında yaşanan ve tek başına Adana'nın ilerideki on yıllarına damgasını vuran gelişme ise pamuk tarımında yeni türlerin denenmeye başlanmasıdır. Önceleri, kısa lifli pamuk ekimi yapılan bölgede, 1943 yılında Amerikan tohumu kökenli yeni bir tür olan orta boylu elyaflı Akala türü pamuğun ekimine başlanmıştır. Bu yeni tür, ürünü dönüm başına 50-100 kg arası artırmıştır. Bu yüksek verim, aynı zamanda ürünün kalitesi nedeni ile iyi bir fiyat teklifi ile karşılaşınca işgücü maliyetlerine göre toprağın fiyatı oldukça artmıştır. Bu nedenle pamuk ekilen arazilerin miktarı artmış ve buğday ekilen arazilerin yerini pamuk almaya başlamıştır (Keser, 2008: 90-91; Kıray, 1998: 14).

Adana'da 1950'ye kadar sanayiye egemen olan iki şirket Simyonoğlu fabrikasını satın alarak geliştiren Milli Mensucat Fabrikası²⁹ ile Tırpani fabrikasını alarak geliştiren Sümerbank'tır. Bu iki işletme, o dönemki sanayi istihdamının yarıya yakınına karşılık gelmektedir.

Milli Mensucat Fabrikası'nın ortakları arasında ilk başta dört Kayserili ve iki Karaisalı işadamı varken (Kayserililer: Nuh Naci Yazgan, Mustafa Özgür, Seyit

²⁹ Milli Mensucat Fabrikası, 1907'de Ermeni Simyonoğlu ailesinden Aristidi Kozma tarafından "Simyonoğlu Fabrikası" adıyla kurulmuştur. Daha sonra hazineye geçen fabrikanın adı, İttihat ve Terakki yönetimi tarafından "Milli Fabrika" olarak değiştirilmiştir. Fransızlar Adana'yı işgal edince fabrika eski sahiplerine geçmiş, ancak Kurtuluş Savaşı sonrası sahipsiz kalmıştır. Atatürk'ten Adana'daki sahipsiz fabrikaları yeniden canlandırma talimatı alan tüccar ve Adana milletvekili Nuh Naci Yazgan, 1924 yılında milletvekilliğinden istifa ederek Adana'daki sanayinin öncülerinden olmuştur. Yazgan, 1927'de dönemin diğer iş adamları Mustafa Özgür, Nuri Has, Seyit Tekin, Ahmet Sapmaz ve Bekir Sapmaz ile birlikte fabrikeyi hazineye satın almıştır. Adı yeniden "Milli Mensucat" olan ve ülkede büyük talep gören iplikler üreten fabrika, 1978 yılında bu kez biriken borçları nedeniyle tekrar hazineye geçmiş ve üretimine ara vermiştir. 1983 yılında Turgut Özal'ın çabaları sonucu iş adamı Mehmet Özüzümcü'ye 49 yıllığına kiraya verilen fabrikanın adı bir kez daha değiştirilmiş ve "Milsan Mensucat" olmuştur. Fabrikaya, SSK'ya olan borcu nedeniyle 2000 yılında Hazine tarafından el konulmuştur. Ardından fabrika, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun aldığı kararla "Kültür varlığı ve endüstri mirası" olarak tescillenmiştir. Ancak, Adana Ticaret Odası, kent merkezinde yer alan fabrika arazisi üzerine üniversite yapmak istemekte ve bu konuda girişimlerde bulunmaktadır. Adana Ticaret Odası'nın bu girişimleri Büyükşehir Belediyesi tarafından da desteklenmektedir. Öte yandan, ünlü yazar Orhan Kemal, Milli Mensucat fabrikasında uzun yıllar memurluk yapmış ve fabrika yazarın romanlarına esin kaynağı olmuştur. Yazarın ünlü romanlarından "Bekçi Murtaza" Milli Mensucat fabrikasının gece bekçisidir.

Tekin ve Nuri Has. Karaisalılar: Ahmet Sapmaz ve Bekir Sapmaz.), 1943'te bir başka Kayserili işadamı olan Hacı Ömer Sabancı da şirkete ortak olmuştur. Şirketin diğer ortakları ise şunlardır: Rıfat Çalika, Mehmet Sabancı, Emin Özgür, Mahmut Has, Kadir Has, Kemal Has, Fazilet Has, Kemal Sulak, Kadıncık Saygan, Behice Yazgan, Mehmet Muhaddisoğlu, Atilla Muhaddisoğlu, Şevket Kızılkaya. Bu isimler Milli Mensucat Fabrikası'ndan başka pek çok işletmede daha çeşitli kombinasyonlar halinde ortaklıklar yürütmüşlerdir (Emiroğlu, 2006: 277, 279, 282).

1950 yılına kadar Adana'daki sanayi teşebbüsleri, genellikle aynı kişiler ve genellikle Kayserililer tarafından kontrol edilmiştir. 1927 yılında Milli Mensucat şirketinin kurulmasından sonra, Adana'daki Kayserililer pamuk ticaretinden çırçır makinesi sahipliğine, 1944'te de fiilen pamuk yağı işlemeye geçmişlerdir (Emiroğlu, 2006: 280-285). Bu yatırımlar 1950'lerde şirketleşme yoluyla ortak olarak daha büyük yatırımlara ve gerçek anlamda sanayi işletmeciliğine dönüşmüştür. Bu çerçevede, Adana'da ticaret ve sanayi alanlarında öncülüğü ellerinde tuttuklarını gördüğümüz aileler grubu, en önemli adımlarından birini 1948 yılında Akbank'ı kurarak atmışlardır. Akbank'ın yerel fonların değerlendirilmesi ve özellikle sanayi kesimine yeni kaynakların yaratılmasında önemli işlevleri olmuştur. Akbank'ın kurucuları arasında yer alan 83 kişiden öne çıkan bazı isimler şunlardır: Behice Naci Yazgan, Hacı Ömer Sabancı, Nuri Has, Mustafa Özgür, İbrahim Tekin, Ahmet Sapmaz, Bekir Sapmaz. Akbank'ın adı ise "ak" sözcüğüyle bir yandan "pamuk"u çağrıştırırken, bir yandan da baş harfleriyle "Adana'daki Kayserililer"i ifade etmektedir (Emiroğlu, 2006: 287-289).

Adana sanayisi, özellikle tekstil sektöründe Türkiye ekonomisinde tuttuğu yere karşın, 1950'ye kadar içine kapalı ve edilgen bir yapı taşımıştır. Daha 1925 yılında

Türkiye'deki toplam iğın % 58'i Adana bölgesinde bulunmaktadır.³⁰ Ülkedeki dokuma tezgahı sayısı 908 olup bunların % 56'sını oluşturan 511 tezgah Adana fabrikalarındadır. Buna karşılık Adana ne 1930'lardaki ulusal tarım ve sanayi kongrelerinde temsil edilmiş, ne 1940'lardaki kalkınma programlarında devlet tarafından göz önüne alınmıştır (Emiroğlu, 2006: 286). Bu geri duruşu, Adana'da şirketleşmenin gelişmemişliğine bağlamak mümkündür. 1950 yılından sonra ise, ülkenin genelinde başlayan sanayileşmeden Adana da etkilenmiştir. Tesislerin sayı, ölçek ve çeşitleri artmaya başlamıştır. 1966 yılına gelindiğinde ise Adanalı sanayiciler, Adana Ticaret ve Sanayi Odası'ndan ayrılarak Adana Sanayi Odası'nı kurmuşlardır. Adana Sanayi Odası'nın ilk yönetim kurulu seçiminde Sakıp Sabancı yönetim kurulu başkanlığına seçilmiştir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda uygulanan iç pazarın korunması ve ithal ikamesi yoluyla sanayileşme politikası tarım sektörünün büyük kazanç sağlamasına neden olmuş; gerek devlet tarafından desteklenen sanayi gerekse tarım sektörü, dış piyasaların etkisinden korunarak gelişmiştir. Bu uygulamalardan en fazla faydalanan iki holdingden biri olan Sabancı Holding,³¹ tekstil sanayisindeki yükselişine yoğun biçimde pamuk üretimi yapılan Adana bölgesinde başlamıştır. (Owen ve Pamuk, 2002:150-151).

1990'lardan itibaren firmalar yeni yatırım yapmak yerine mevcut yatırımların teknolojik ve çevresel anlamda iyileştirilmesine yönelmişlerdir. Sonuçta, Adana'nın ekonomik hayatı, önemli bir değişikliğe uğramamış, tarım ve tarıma dayalı sanayi, kentin ekonomisindeki belirleyiciliğini devam ettirmiştir. Adana'da büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının ekonomik büyüklükleri dikkate alındığında, gıda sanayisi

³⁰ **İğ:** Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen. (Türk Dil Kurumu, 2009)

³¹ Diğeri Koç Holding'dir.

%30'la birinci sırada yer alırken ikinci sırayı dokuma ve giyim sektörü, üçüncü sırayı da kimya-kauçuk ve plastik sanayisi almaktadır. Adana'daki işletmelerin, Türkiye ortalamasının üzerinde bir oranla³², % 8'ini büyük işletmeler oluşturmaktadır. Büyük ölçekli tesisler çoğunlukla tekstil, yağ, çırçır-prese, çimento ve makine fabrikalarıdır. Adana'nın bu dönemde Mersin serbest bölgesinin de etkisiyle ticaretteki etkinliği azalmaya başlamıştır. Gerek tarımda gerekse sanayide yaşanan bu durgunluk işçi talebini azaltmıştır. Bu durumun dolaysız sonucu olarak kentte hizmet sektörü yanında enformel sektör günümüze kadar devam eden bir büyüme sürecine girmiştir. Enformel sektörün gelişmesinde özellikle 1980'lerin ortasından itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göçle kente taşınan nüfusun işçi arzını arttırması etkili olmuştur (Keser, 2008: 105-106). Bununla birlikte, 1980'li yıllarla beraber başlayan makro sanayisizleşme politikasının da etkisiyle görülmeye başlayan ekonomik durgunluk 1990'lı yıllarda da devam etmiştir.

Günümüzde Adana'nın ekonomisinde hizmet sektörü % 26.4, sanayi sektörü % 25.6, ticaret sektörü % 21.1, tarım sektörü 13.1, inşaat sektörü ise % 5.1'lik paya sahiptir (ASO, 2004: 24).

Adana'nın en önemli tarım ürünleri olan soya, mısır,³³ pamuk, pamuklu mensucat, yaş sebze ve meyve, bakliyat ve hububat bütün ülke ve dünya pazarlarına satılmaktadır. Sanayi açısından ise, tarıma dayalı bir yapılaşmanın dikkati çektiği Çukurova Bölgesi'nde ve Adana'da iç ticarete konu olan mallarda ağırlık, tarımsal hammaddelerle, tarımsal hammaddelerden mamul mallardır. Tarımsal hammaddelerin başında pamuk yer almaktadır. Bunu takiben, çığit, susam, buğday,

³² Türkiye'de büyük işletmeler gurubuna giren işyerlerinin oranı 1963'te % 1.9, 1970'te % 2.75, 1980'de % 3.5 (Akmüt 1984: 6), 1990'dan sonra ise % 1 dolaylarındadır (Sarıaslan, 1994: 24).

³³ Türkiye'nin soya üretiminin % 51'i ve mısır üretiminin % 37'si, yarfıstığı üretiminin % 42'si ve narenciye üretiminin % 29'u Adana'da gerçekleştirilmektedir.

arpa, mısır, çeltik, yaş sebze ve meyveler gelmektedir. Adana’da sanayi genellikle bu hammaddelerin işlenmesinden oluşmaktadır. En büyük girdi pamuk, en büyük çıktı ise, pamuktan mamul iplik ve daha ileri safhalardaki pamuklu mensucattır (dpt.gov.tr, 2009).

Günümüzde Adana sanayisinde en önemli yatırım alanı; dokuma, giyim eşyası ve deri sanayidir. Bunu gıda, içki ve tütün sanayi izlemekte, daha sonra da metal eşya, makine teçhizat sanayi gelmektedir. Adana’da sanayi profiline bakıldığında, büyük ölçekli tekstil fabrikaları, yağ ve tütün işleme tesisleri, çimento ve makine fabrikaları ön planda görülmektedir. Sanayi alanında Türkiye’deki ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer alan firmaların 8’i ve ikinci 500 sanayi kuruluşunun da yine 8’i Adana’da bulunmaktadır (ASO, 2004: 32-33)

2000’li yıllara gelindiğinde, Seyhan Baraj gölü kıyısına ulaşmış olan yapılaşma Kuzey Adana adı verilen yeni bir kent meydana getirmiştir. Yerleşim birimlerinin kuzeye kayması ile birlikte Adana’nın doğu ve batı kesimleri yerleşim alanı olmaktan çıkıp, sanayi ve ticaret bölgesi haline gelmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, yerel düzeydeki güç ilişkilerini ve yerel demokrasinin işlerliğini anlamak bakımından kentteki ekonomik seçkinlerin, ticaret ve sanayiye kontrolünde tutan örgütlerin, yani söz konusu yerellikte yönetim modeline zemin hazırlayan unsurların da incelemeye tabi tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda, Adana’daki sanayi ve ticaretin ele alındığı bu başlığın sonunda, kentin sosyo-ekonomik yapısının ortaya konulması açısından kentteki sanayi ve ticareti kontrolünde tutan burjuvazinin oluşturduğu odalara da kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Adana Ticaret Odası:

Adana Ticaret Odası'nın kuruluşunda ildeki pamuk ticaretinin dışarıya yönelik olması ve dış alıcıların baskısı oldukça etkili olmuştur. Pamuk ticaretinin düzenli bir şekilde yapılmasını sağlamak ve denetlemek üzere 1894 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin emri ile kurulan oda 1894-1909 yılları arasında, kısıtlı imkânlarla çalışabilmiştir. 1909 yılında ise savaşlar nedeniyle giderek bozulan ekonomik hayatla birlikte, bir süre faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştır.

1909-1911 yıllarında oda, Ziraat Odası'nı da bünyesine alarak "Ticaret ve Ziraat Odası" adı altında çalışmaya başlamıştır. Ticaret Odası, 1911 yılında Ziraat Odası'ndan ayrılmıştır. Bu arada çalışmalarının ağırlık merkezi olan pamuk ticaretinde ve özellikle, pamuk ihracatında yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı süresince oda faaliyetleri kısıtlanmış ve savaş içinde şartların elverişli olmaması nedeniyle oda seçimleri yapılamamıştır. Bu arada Ticaret Bakanlığı, mevcut nizamnameyi yürürlükten kaldırarak, odaların ünvanlarını "ticaret ve sanayi" odaları olarak değiştirmiştir. Bu karar uyarınca oda "Adana Ticaret ve Sanayi Odası" ismini kullanmaya başlamıştır.

27 Eylül 1925 tarihinde kabul edilip 1926 yılı başından itibaren yürürlüğe giren 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile odanın hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Bu kanun ile ticaret ve sanayi odalarına tüzel kişilik verilmiş, ticaret ve sanayi erbabının odalara kayıt mecburiyeti konulmuştur. 5 Aralık 1966'da Adana sanayicilerinin, Adana Ticaret ve Sanayi Odası'ndan ayrılarak Adana Sanayi Odası'nı kurmaları üzerine Adana Ticaret Odası son isim değişikliğini yaşamıştır.

Günümüzde 45 meslek grubunda, yaklaşık 24 bin üye ile faaliyetlerini yürütmekte olan Adana Ticaret Odası'nın iştirakleri arasında Adana Büyükşehir

Belediyesi'nin de iştirakçisi olduğu önemli şirketler vardır. Adana Büyükşehir Belediyesi ile birlikte ortaklık yürütülen şirketler *Çukurova Fuarçılık Anonim Şirketi* ve *Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri Anonim Şirketi*'dir. Bu iki şirketin dışında Adana Ticaret Odası'nın iştirakçi olduğu diğer şirketler ise *Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici Anonim Şirketi* ile *Adana Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Merkezi Anonim Şirketi*'dir.

Adana'yı, yerli ve yabancı işadamlarının buluştuğu bir “sanayi ve ticaret merkezi” haline getirmek, Adana'yı Çukurova bölgesinin “sağlık merkezine” dönüştürmek, ATO vakıf üniversitesini kurmak gibi amaçları olduğunu açıklayan Adana Ticaret Odası'nın³⁴ kentteki Büyükşehir Belediyesi yönetimi ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Bu yakınlık dolayısıyla belediyenin faaliyetlerinde ve karar mekanizmalarında odanın etkin bir aktör olduğunu söylemek mümkündür. Bu sıkı işbirliği halini başka bir konuda kendisine yöneltilen bir soruyu yanıtlayan Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nin kıdemli üyesi BŞB-1 şu sözlerle ifade etmektedir:

Kentteki çok önemli konularda sivil toplum örgütleri ile ilişki kuruyoruz, meslek odalarıyla biraz daha fazla bir ilişkimiz var, ama ticaret odasıyla fevkalade bir ilişkimiz var. Bunlar da biraz seçilen insanların konumlarıyla ilgili oluyor. Genelde meslek odalarının başkanları solu temsil eden arkadaşlardan seçiliyor, belediye başkanları ve yönetim sağı temsil eden insanlardan oluşuyor, dolayısıyla o temas yeterince iyi kurulamıyor. Herkes önyargılı yaklaşıyor. Meslek odalarının başkanı bir politikacı gibi tutuyor belediye yönetimini eleştiriyor. O zaman biz de diyoruz “hadi sen hadi git bildiğini konuş biz bu işi daha iyi biliyoruz, daha iyi yaparız” diyoruz. Ama müsbet yaklaşırsa biz de müsbet yaklaşırsız, böyle sıkıntılar oluyor. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Adana'daki belediye yönetimi ile uyum içinde olmanın çeşitli kıstasları bulunmaktadır. Adana Ticaret Odası bu kıstaslara uygun olduğundan belediye ile arasındaki ilişki “fevkalade”dir. Bu fevkalade ilişkinin göstergelerinden biri, ATO'nun kurmayı planladığı vakıf üniversitesine ve

³⁴ Bkz: <http://www.adana-to.org.tr> , Erişim Tarihi: 21 Haziran 2009.

Beyazevler amlığı arazisine otel ve iş merkezi yapma projesine Büyükşehir Belediyesi tarafından verilen büyük destektir.

Adana Ticaret Odası'nın kurulduğundan bu yana başkanlığını yapan kişiler şunlardır: Ziya Akverdi, İzzet Koçak, Abidin Ramazanoğlu, Raşit Ener, Ömer Başeğmez, Adil İkiz, Memduh Görgün, Halil Göksel, Sakıp Sabancı, Ferit Erçetin, Kazım Köseoğlu, Abdullah Öngen, Fethi Kamışlı, Şaban Baş (2001'den günümüze).

Adana Sanayi Odası:

Adana Sanayi Odası'nın kuruluş çalışmaları Temmuz 1966'da başlatılmıştır. Çalışmalar sonucunda 5 Aralık 1966'da Adana sanayicileri, Adana Ticaret ve Sanayi Odası'ndan ayrılarak Adana Sanayi Odası'nı kurmuşlardır. Odanın ilk yönetim kurulu ve ilk meclis toplantısı da bu tarihte yapılmıştır. Dönemin Adana valisi Ö. Lütfi Hancıoğlu'nun da katıldığı toplantıda bulunan ilk meclis üyeleri şunlardır: Kemal Tuncel, Ahmet Kavrakoğlu, Hizbullah Ocak, Sakıp Sabancı, Selahattin Canka, Kenan Çetinel, Yalçın Yarman, Rüstem Sardeşlar, İhsan Fikri Pancaroğlu, Bahri Ay, Teyfik Yılmaz Sergici, Kadir İpek, Bahtiyar Olgun³⁵. Bu ilk toplantıda meclis başkanı ve başkanvekili ile yönetim kurulu seçilmiştir. Meclis başkanlığına Selahattin Canka, başkanvekilliğine ise Bahtiyar Olgun seçilirken, Sakıp Sabancı yönetim kurulu başkanlığına, Yalçın Yarman ise yönetim kurulu başkanvekilliğine getirilmiştir.

Adana Sanayi Odası, Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması çalışmaları başta olmak üzere, bölge sanayisinin gelişmesi yönünde birçok kararda etkili rol oynamıştır. Kuruluş yılını, 65 bin 250 liralık bütçesi ve 181 üyesi ile tamamlayan Adana Sanayi Odası, faaliyetlerini günümüzde 25 meslek gurubunda

³⁵ Bkz: <http://www.adaso.org.tr>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2009.

toplam 1836 üyesi ile sürdürmektedir. Oda, *Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri Anonim Şirketi*'nde Adana Büyükşehir Belediyesi ile ortaklık yapmaktadır.

Kurulduğu günden bu güne odanın yönetim kurulu başkanları şunlardır: Sakıp Sabancı (1966-1981), Hacı Sabancı (1981-1994), Atıl Saryal (1994-1999), Ümit Özgümüş (1999'dan günümüze). Adana Sanayi Odası'nın 1999 yılından bu yana başkanı olan Ümit Özgümüş, CHP'nin Adana Büyükşehir Belediye Başkanı adayı olarak 29 Mart 2009 yerel seçimlerine katılmıştır. Özgümüş seçimlerde 209 bin 876 oy alarak, MHP adayı Aytaç Durak (238 bin 706 oy) ve AKP adayı Mehmet Ali Bilici'nin (237 bin 206 oy) ardından üçüncü olabirmiştir.³⁶

³⁶ Bkz: <http://www.ysk.gov.tr/ysk/Buyuksehir/adanabs.pdf> , Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009.

II. ADANA'DA TEMSİLİ DEMOKRATİK YAPILANMA

Temsili demokrasinin yerel düzeydeki somut biçimlerini oluşturan yerel yönetimler, 1982 Anayasası'nda mahalli idareler terimi ile adlandırılmaktadırlar. Mahalli idareler; il, belde ve köy gibi belli bir yerde oturanların, yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere, merkezi idarenin dışında, devletten ayrı tüzelkişilikleri ve belli bir özerkliği bulunan (Gözler, 2003: 73), organları siyasal seçim usulüyle belirlenen kamu kuruluşlarıdır.

Türkiye'nin yönetim sisteminde mahalli idareler üç tanedir. Bunlar; il özel idaresi, belediye ve köydür. İl özel idaresi, il sınırları ile çevrili bir coğrafi alanda yaşayan insanların, orada yaşamalarından kaynaklanan ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş kuruluşlardır. İl özel idaresinin; il genel meclisi, il daimi encümeni ve vali olmak üzere üç organı bulunmaktadır. Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamakla görevli yerel yönetim birimidir. İl sınırları ile çevrili bir coğrafi alanda değil, yalnızca insanların toplu halde yaşadıkları kentsel alanlarda görevlidirler. Belediyelerin; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı olmak üzere üç organı bulunmaktadır. Köy idaresi ise mahalli idarelerin en küçüğüdür. Nüfusu 2000'in altında olan yerleşim yerlerinde örgütlenen, mecburi ve isteğe bağlı olmak üzere iki grupta toplanan görevleri yapmakla yetkilendirilmiş, kamu tüzelkişiliğine sahip bir yönetim birimidir. Köyün; köy derneği, köy ihtiyar meclisi ve muhtar olmak üzere üç organı bulunmaktadır.

Bu bölümde ilk olarak, genel bir çerçevede içerisinde temsili demokrasinin yerel düzeydeki başlıca uygulaması olan belediye kurumunun Adana'daki geçmişine ve belediye başkanlarına değinilecek, ardından temsili demokrasi mekanizmaları

temelinde Adana'daki ve Türkiye genelindeki yerel ve genel seçim sonuçları karşılaştırılarak Adana'nın siyasal yapısı ve Türkiye'nin genel siyasal yapısı içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise, temsili demokrasi içinde yönetişimcilik olarak da adlandırılabilir neo-liberal belediyeçilik uygulamaları ele alınacaktır. Aytaç Durak yönetimindeki belediyeçilik faaliyetlerinin detaylı olarak inceleneceği bu bölümde, Aytaç Durak'ın ilk başkanlık dönemi olan 1984-1989 yılları arasındaki dönem, 1994'ten günümüze dek süren başkanlık döneminden ayrı bir dönem olarak ele alınmayacaktır.³⁷ Burada izlenecek temel yöntem, Aytaç Durak yönetiminde Adana'daki belediyeçilik pratiğinin bir bütün olarak ele alınması olacaktır. Kentte uygulanmakta olan belediyeçilik pratiği yerel demokrasi sorununun niteliği ve katılımcılık açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Adana'da Belediye Teşkilatının Kurulması ve Adana Belediye Başkanları³⁸

Osmanlı Devleti'nde 1850'li yıllara kadar belediye örgütlenmesi bulunmamaktaydı. Belediyenin günümüz koşullarında yaptığı işlerin bir bölümü, kadınlar ve ona bağlı olarak çalışan görevliler tarafından karşılanıyordu. Kadınlar hem merkezi yönetimin yerel temsilcisi olarak yerel hizmetleri karşılıyor, hem yargı hizmetlerini yerine getiriyor, hem de dini görevleri yürütüyordu. Bu nedenle belediye hizmetlerini büyük ölçüde vakıflar karşılıyordu.

³⁷ Aytaç Durak'ın başkanlığı sırasında, 5 Haziran 1986'da kabul edilerek, 19 Haziran 1986'da Resmi Gazete'de yayımlanan 3306 sayılı kanun uyarınca Adana Belediyesi, büyükşehir statüsüne geçmiştir.

³⁸ Bu başlıkta, büyük ölçüde Altınkoza Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanan **Geçmişten Günümüze Adana Belediyesi ve Başkanları** isimli derlemedeki ve Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan verilerdeki kronolojik sıra takip edilmiştir.

Osmanlı'da Batılı anlamda ilk belediye 1854 yılında kurulan İstanbul Şehremaneti'dir. İstanbul dışındaki yerleşim merkezlerinde ise batı tarzı belediye teşkilatlarının kuruluşu 1870 yılına kadar söz konusu olmamıştır. Bu konudaki ilk düzenleme 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Nizamnamesi'dir. Bu nizamname ile taşrada da belediye kurulmasının önü açılmıştır. Genel olarak, taşradaki belediye yönetimlerinin yasal temelini oluşturan bu nizamname ile vilayet, sancak ve kazaların merkezlerinde belediye işleri ile ilgili belediye meclislerinin oluşturulması öngörülmüştür.

1867'de idari teşkilat kurularak Osmanlı vilayet merkezi haline getirilmiş olan Adana'da, ilk olarak 1870 yılında çarşı, pazar ve ticaret işlerinden sorumlu olmak üzere "Muhtesiplik" kurulmuştur. Muhtesiplik devletin, esnaf ve tüccar ile halk arasında görevlendirdiği denetleyici olarak bir anlamda günümüz belediyesinin ilk biçimidir. Kadiya bağlı olarak görev yapan, ancak esnafı denetleme ve ceza kesme konusunda kendiliğinden hareket etme yetkisi de bulunan Muhtesiplik, "ihtisap ağaları" denilen yetkili denetçiler kurumu şeklinde çalışıyordu ve tartı aletlerinin durumu, gıda maddelerinin fiyatları ve nitelikleri, kentin temizliği, yapı işleri gibi çeşitli alanlar bu ağalar tarafından denetlenmekte idi.

Muhtesiplik, İdare-i Umumiye-i Vilayat Nizamnamesi uyarınca 1871 yılında Adana Belediyesi'ne dönüştürülmüştür. Bu dönemde belediyenin organları; belediye reisi ve daire meclisiydi. Belediye meclisi üyeleri; 25 yaşını geçmiş, Osmanlı uyruklu, senede en az 50 kuruş emlak vergisi veren ve Türkçe bilen kimselerden seçilmekteydi. Kentin büyüklüğüne göre, dört yıl için 6-12 kişiden oluşan belediye meclisinde, üyelerin yarısı iki senede bir kura ile değiştirilmekte ve belediye reisi bu üyelerin arasından hükümet tarafından seçilip tayin edilmekteydi (Ortaylı, 1985: 243).

Adana'daki yerel iktidar tarihinin özeti niteliğindeki bu bölümün ayrıntılarına geçmeden önce, belirtilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Adana belediye başkanları ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, araştırmacıların yararlanabileceği kaynakların çok sınırlı olmasıdır. Üstelik bu konuda bulunabilen az sayıdaki kaynak da birbiri ile çelişen içeriklere sahiptir. Bu nedenle, çalışma kapsamında verilere ulaşmak bakımından en fazla sıkıntı çekilen bölümlerden birisi belediye başkanlarının ele alındığı bu bölümdür. Çalışmada yer alan verilere büyük ölçüde, Altınkoza Yayınları tarafından 2009 yılında yayımlanan "Geçmişten Günümüze Adana Belediyesi ve Başkanları" isimli derlemeden ve Adana Büyükşehir Belediyesi kayıtlarından ulaşılmıştır. Ancak bu kaynaklar da çelişkili içeriklere sahip olduğundan, eksik bilgiler gazete arşivlerinden ve kentte yapılan görüşmelerden yararlanılarak tamamlanmıştır. Belirtilmesi gereken diğer husus ise, Adana belediye başkanlarının ait oldukları sosyal sınıf/zümre ölçüt alınarak 1871-2009 dönemine ilişkin bir saptamadır. Eşraf kökenli ve tarihsel olarak kentin ileri gelen ailelerine mensup kişiler -kısa kesintiler yaşanmış olsa da- 1960'lara kadar belediye yönetimini ellerinde bulundurmuşlardır. Özellikle Ramazanoğulları ailesine ve kentte büyük nüfuz sahibi olan birtakım ailelere mensup kişiler, 1960'lı yıllara kadar bu konuda önemli ölçüde etkinlik göstermişlerdir. Fransız işgalinin yaşandığı yıllar ve askeri rejim dönemleri dışarıda bırakılacak olursa, 1871'den itibaren 1960'lara kadar neredeyse bütünüyle "eşrafın yönetimi" veya "nüfuzlu ailelerin egemenliği" olarak nitelendirilebilecek bir yapı söz konusudur. Fakat 1960'larla birlikte, belediye başkanlarının halk tarafından seçilmeye başlanmasının da etkisiyle, geleneksel aile bağları yıkılmış ve özellikle 1960'ların sonlarından itibaren göreve gelen belediye başkanları, eğitimleri ile ön plana çıkmışlardır. Ancak bu belediye başkanları da milletvekilliği, genel müdürlük, avukatlık, müteahhitlik gibi yüksek gelir getirici meslek gruplarındandır.

Tablo 5: Adana Belediye Başkanları

Devlet	Belediye Başkanı	Görev Yaptığı Yıl/Yıllar	Kökeni
O S M A N L I D E V L E T İ	Gözlüklü Süleyman Efendi	1871-1877	Eşraf Kökenli
	Bezdikyan Kirkor Efendi	1877-1879	Ermeni ve Eşraf Kökenli
	Sinyor Artin Ağa	1879-1881	Ermeni ve Eşraf Kökenli
	Hacı Yunus Ağa	1881-1883	Bürokrat-Eğitimli
	Bağdadi Abdülkadir Efendi	1883-1884	Eşraf Kökenli
	Ahmet Tevfik Bey	1884-1886	Ramazanoğulları Ailesinden, Eşraf Kökenli
	Sırkıntılı Hacı Mustafa Efendi	1886-1888	Din Adamı
	Avedis Mongain	1888-1890	Ermeni ve Eşraf Kökenli
	Ramazanoğlu Kasım Bey	1890-1891	Ramazanoğulları Ailesinden, Eşraf Kökenli
	Debbağzade Hacı Ali Efendi	1891-1895	Din Adamı
	İbrahim Rasih Efendi	1895-1899	Din Adamı
	Hacı Yunuszade Ali Efendi	1899-1903	Eşraf Kökenli
	Ramazanoğlu Suphi Paşa	1903-1906	Ramazanoğulları Ailesinden, Eşraf Kökenli
	Ramazanoğlu Tevfik Kadri Bey	1906-1908, 1918-1919	Ramazanoğulları Ailesinden, Eşraf Kökenli
	Murteza Efendi	1908-1913	Bürokrat-Eğitimli
	Süleyman Vahit Efendi	1913-1915	Eşraf Kökenli
	Cemal Bey	1915-1918	Bürokrat-Eğitimli
	Dıblanzade Mehmet Fuat	1919-1920, 1922	Eşraf Kökenli
	Hafız Mahmut Efendi	1920-1921	İşgalci Fransız Kuvvetleri Destekçisi
Şih Garipzade Kemal	1921-1922	İşgalci Fransız Kuvvetleri Destekçisi	
T Ü R K İ Y E C U M H U R İ Y E T İ	Ali Müfit Yeğenağa	1922-1926	Bürokrat-Eğitimli
	Turhan Cemal Beriker	1926-1938	Eşraf Kökenli, Eğitimli
	Yusuf Ziya Özbakan,	1938	Bürokrat
	Vedat Güçlü	1938	Bürokrat
	Kasım Ener	1938-1946	Ramazanoğulları Ailesinden, Eşraf Kökenli
	Fazlı Meto	1946-1947	Eşraf Kökenli, Çiftçi
	Hazım Savcı	1947-1950	Eşraf Kökenli, Çiftçi
	Daniş Arıkoğlu	1950	Eşraf Kökenli, Eğitimli
	Numan Güreli	1950-1951	Bürokrat
	Zahit Akdağ	1951-1954	Bürokrat
	Ali Sepici	1954-1955, 1959-1960, 1963-1968	Eşraf Kökenli, Eğitimli
	Ali Bozdoğanoglu	1955-1956	Eşraf Kökenli
	Hilmi İncesulu	1956-1958	Bürokrat
	Galip Aşaroglu	1958-1959	Eşraf Kökenli
	Albay Talat Sungur	1960	Asker
	Gafur Soylu	1960	Bürokrat
	Mukadder Öztekin	1960-1963	Bürokrat
	Erdoğan Özlüßen	1968-1973	Eğitimli
	Ege Bağatur	1973-1977	Eğitimli
Selahattin Çolak	1977-1980, 1989-1994	Bürokrat-Eğitimli	
Kurmay Albay Nuri Korkmaz	1980-1981	Asker	
Tuğgeneral Ali Ahmet Kelecek	1981-1984	Asker	
Aytaç Durak	1984-1989, 1994-1999, 1999-2004, 2004-2009, 2009-2014	Bürokrat-Eğitimli, Müteahhit	

Adana Belediyesi'nin ilk belediye başkanlığına eşraftan Gözlüklü Süleyman Efendi getirilmiştir. Gözlüklü Süleyman Efendi, o güne kadar hiç tanınmamış yepyeni kavramlarla uğraşmak yerine, muhtesiplik yönetimini devam ettirmekle yetinmiş ve 1877 yılına kadar görev yapmıştır. (Altınkoza, 2009: 37).

Gözlüklü Süleyman Efendi'den sonraki iki belediye başkanı, yani 1877-1879 yılları arasında başkanlık yapan, Ermeni ve eşraf kökenli olan, büyük çiftlik sahibi bir aileden gelen Bezdikyan Kırkor Efendi ile ondan görevi devralıp 1881 yılına kadar sürdüren, yine Ermeni kökenli ve eşraftan Sinyor Artin Ağa, levantenlerin³⁹ de yardımlarıyla, daha modern yöntemler kullanarak belediyecilik yapmışlardır. Bu iki başkan zamanında kentteki yollar genişletilmiş, parke taşlarla kaplama işleri yapılmış, drenaj kanal ve hendekleri açılmış, temizlik ve aydınlatmaya ilkeler getirilmiştir (Altınkoza, 2009: 37, 53-54).

1881 yılında Sinyor Artin Ağa'nın ardından göreve gelen Hacı Yunus Ağa, daha önce Adana Belediyesi'nde görev yapmış olan eğitilmiş bir kişidir. Hacı Yunus Ağa'nın bir yıl süren başkanlığı sırasında kente, ünlü saat kulesi ile günümüzde Tarihi Kız Lisesi Binası olarak adlandırılan yapılar inşa edilmiştir.

1883 yılına gelindiğinde ise ticaretle uğraşarak kentte önemli nüfuz sahibi olan ve şehir meclisinde görev alan Bağdadi Abdülkadir Efendi başkanlığa getirilmiştir. Ancak bu dönemde belediyenin kontrolü daha çok vali Abidin Paşa'nın elindedir. Belediye Başkanı Bağdadi Abdülkadir Efendi ise ticaretle uğraşarak yeni çiftlikler satın almak mal varlığını artırmakla meşguldür. Bağdadi Abdülkadir Efendi 1884 yılında başkanlıktan ayrılmıştır. Günümüzde Bağdadi Abdülkadir Efendi'nin

³⁹ **Levanten:** Osmanlı döneminde, özellikle Tanzimat sonrasında İstanbul'da ve büyük liman kentlerinde yoğunlaşan ve ticaretle uğraşan, müslüman olmayan azınlıklara verilen isimdir.

soyundan gelen kişiler “Paksoy” soyadıyla bilinen, kentin varlıklı kimseleridir (Altınkoza, 2009: 58).

1884 yılında belediye başkanlığı görevine, Anadolu beyliklerinin en uzun ömürlülerinden birisi olan Ramazanoğulları Beyliği’nin uzantısı olmaları dolayısıyla kentin önemli ailelerinden biri olan Ramazanoğulları’ndan Ahmet Tevfik Bey getirilmiştir. Ahmet Tevfik Bey iki yıl görevde kalmıştır. Görevde kaldığı süre içerisinde kentteki modern belediyecilik faaliyetlerini başlatmış ve kentin ekmek işleri ile ilgilenmiştir. Ahmet Tevfik Bey’in ardından ise göreve Osmanlı Devleti’nin ilk meclisinde Adana milletvekilliği de yapmış olan Sırkıntılı Hacı Mustafa Efendi getirilmiştir. Bir din adamı olan ve siyasetle yakından ilgilenen Sırkıntılı Hacı Mustafa Efendi 1886 yılında devraldığı görevini 1888 yılında Ermeni ve eşraf kökenli Avedis Mongain’e devretmiştir. 1890 yılına kadar Adana Belediyesi’ne başkanlık yapmış olan Avedis Mongain, Adana belediye başkanı olan üçüncü ve son gayrimüslimdir.

1890 yılında, eşraf kökenli olan ve Ramazanoğulları ailesine mensup bulunan Ramazanoğlu Kasım Bey başkanlığa getirilmiştir. Geniş arazileri ve çiftlikleri bulunan Kasım Bey, 1891’de görevi bıraktıktan sonra Ceyhan kaymakamlığına tayin edilmiştir. Kasım Bey’den sonra göreve gelen Debbağzade Hacı Ali Efendi, 1891-1895 yılları arasında başkanlık yapmıştır. Hacı Ali Efendi dini konularla ilgilenen ve “hoca” olarak tanınan bir kişidir. Kendisinden sonra, göreve gelen ve 1899’a kadar belediyeye başkanlık yapan İbrahim Rasih Efendi de Hacı Ali Efendi gibi “hoca” kökenlidir. İbrahim Rasih Efendi’nin başkanlığı sırasında yapılan en belirgin faaliyet büyük caddelere parke taşı döşenmesidir.

1899'da belediye başkanlığı görevine, 1881 yılında başkanlık yapmış olan Hacı Yunus Ağa'nın ailesinden, eşraf kökenli Hacı Yunuszade Ali Efendi getirilmiştir. Hacı Yunuszade Ali Efendi de kendisinden önceki iki başkan gibi dört yıl görevde kalmış ve 1903 yılında görevi Ramazanoğlu ailesinden bir başka kişiye devretmiştir. Bu kişi kentin nüfuzlu kimselerinden olan Ramazanoğlu Suphi Paşa'dır. 1884 yılında başkanlık yapmış olan Ahmet Tevfik Bey'in oğlu olan ve Asker kökenli olmamasına rağmen paşa ünvanı almış bulunan Suphi Paşa'nın Seyhan Nehri kıyısında bulunan konağı, Mustafa Kemal Atatürk'ün Mart 1923'te gerçekleştirdiği Adana ziyaretinde konakladığı yer olması dolayısıyla günümüzde "Atatürk Müzesi" olarak kullanılmaktadır (Altınkoza, 2009: 66-67). Suphi Paşa 1903 yılında devraldığı başkanlık görevini 1906 yılına kadar sürdürmüştür. 1918 yılının sonlarında Fransızların Adana'yı işgal etmesinin ardından Suphi Paşa'nın Kuvayı Milliye güçlerine destek verdiği bilinmektedir.

Ramazanoğlu Suphi Paşa'nın ardından Adana Belediye başkanlığına kardeşi Ramazanoğlu Tevfik Kadri Bey getirilmiştir. Tevfik Kadri Bey, birincisi 1906-1908 yılları arasında, ikincisi de 1918-1919 yılları arasında olmak üzere iki kez başkanlık yapmıştır. Tevfik Kadri Bey'in ardından, 1908 yılında, merkezi hükümet ile iyi ilişkileri bulunan ve eğitilmiş bir kişi olan Murteza Efendi görevi devralmıştır. Murteza Efendi'nin beş yıla yakın süren başkanlığı sırasında Adana'da Türkler ve Ermeniler arasında ciddi karışıklıklar meydana gelmiş ve kentte büyük bir yangın çıkmıştır. 1913 yılında ise göreve eşraftan Süleyman Vahit Efendi getirilmiştir. Süleyman Vahit Efendi'nin 1915 yılına kadar süren iki yıllık belediye başkanlığı sırasında Adana Belediyesi, imar işlerinden çok askere giden erkeklerin geride bıraktığı kadın ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik çöküntünün

etkilerini azaltmaya çalışmakla uğraşmıştır. Bu dönemde ülke genelinde yaşanan bozuk para yokluğunu aşmak amacıyla Maliye Nazırı Cahit Bey'in emri ile belediye tarafından 1 kuruşluk banknotlar basılmıştır (Altınkoza, 2009: 72).

1915 yılına gelindiğinde Adana polis müdürü olarak görev yapmakta olan Cemal Bey belediye başkanlığına getirilmiştir. 1918 yılına kadar görevde kalan Cemal Bey sivil savunma çalışmalarına ağırlık vermiştir. Cemal Bey'in ardından 1918 yılında belediye başkanlığına ikinci kez getirilen Ramazanoğlu Tevfik Kadri Bey, 1919 yılında görevi eşraftan Dıblanzade Mehmet Fuat'a devretmiştir. Dıblanzade Mehmet Fuat da selefi gibi iki kez belediye başkanlığı yapmıştır. Bunlardan ilki 1919-1920 arasında, ikincisi ise 1922 yılındadır. Adana'nın işgal edilmesinden sonra Pozantı'ya taşınan Adana Vilayeti'nde de belediye başkanı olarak Dıblanzade Mehmet Fuat görev yapmıştır.

Fransa'nın Adana'yı işgal ettiği dönemde, belediye başkanlığı görevine, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kurulmuş olan en önemli muhalefet partilerinden biri konumundaki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın il başkanı Hafız Mahmut Efendi getirilmiştir. 1920 yılında göreve getirilen Hafız Mahmut Efendi, şehir merkezinde yaşayan halktan silah toplanması gibi konularda işgal yönetiminin istekleri doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda görev yaptığı dönemde Fransızlara karşı sergilediği yakınlık dolayısıyla göreve getirilen Hafız Mahmut Efendi işgal güçleri ile yakın işbirliği içinde olmuş ve Adana caddelerine Fransız isimleri vermek gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Hafız Mahmut Efendi'nin ardından, 1921'de göreve getirilen Şih Garipzade Kemal de işgal kuvvetlerinin istekleri doğrultusunda faaliyetler yürütmüştür. Bu çerçevede, günümüzde

Abidinpaşa Caddesi olarak adlandırılan caddeye Taşnak Caddesi isminin verilmesini sağlamıştır.

Adana'daki Fransız işgalinin sonlanmasının ardından, Adana Belediye başkanlığına 1922 yılında Ali Müfit Yeğenağa getirilmiştir. Mülkiye Mektebi mezunu olan ve 1908'den sonra valilik, milletvekilliği ve bayındırlık bakanlığı gibi görevlerde bulunmuş olan Yeğenağa, İstanbul'un işgalinden sonra Malta'ya sürgün edilenler arasında yer almıştır. 1922 yılında Adana belediye başkanı olan Yeğenağa, bu görevi 1926 yılına kadar sürdürerek Cumhuriyet döneminin ilk belediye başkanı olmuştur.

Ali Müfit Yeğenağa'nın ardından Adana belediye başkanlığına Turhan Cemal Beriker getirilmiştir. Kentin varlıklı ailelerinden birine mensup olan ve İstanbul ile Belçika'da hukuk eğitimi görmüş olan Turhan Cemal Beriker, 1926 yılında başladığı bu görevi 1938 yılına kadar sürdürmüş ve o tarihe kadar Adana'da en uzun süre görev yapmış olan belediye başkanı olmuştur. Beriker'in başkanlığı döneminde Adana, tarihi yerleşim merkezi olan Tepebağ'ın kuzeyine doğru kayarak istasyon bölgesine doğru genişlemiştir. Bununla birlikte Beriker, 1930 yılında kurulan Adana Elektrik Şirketi'ni teşvik ederek Adana'ya elektriğin getirilmesine yardımcı olmuş ve Adana'nın ilk imar planını hazırlatmıştır. Beriker döneminde, günümüzde de kentteki en önemli parklardan biri olan Atatürk Parkı, Adana kanarası (mezbahası) ve sebze hali hizmete açılmıştır.

Turhan Cemal Beriker'in ardından, 1938 yılında Adana Belediyesi üç başkan değiştirmiştir. Bunlar, toplam 99 gün belediye başkanlığı yapmış olan Yusuf Ziya Özbakan, başkan muavini iken bakanlık emri ile başkanlığa vekaleten getirilen Vedat Güçlü ve 1938'de devraldığı belediye başkanlığını 1946'ya kadar sürdüren Kasım

Ener'dir. Adana'nın köklü ailelerinden Ramazanoğulları'na mensup olan Kasım Ener, 1890-1891 yılları arasında Adana belediye başkanlığı yapmış olan Ramazanoğlu Kasım Bey'in torunudur. Kasım Ener, Ramazanoğulları ailesinden Adana'da belediye başkanlığı yapmış olan son kişidir. Ener aynı zamanda Adana'nın nüfuzlu ailelerinden bir başkası olan Karşlıoğulları ailesine de mensuptur ve Almanya'da eğitim görerek modern tarım çalışmaları yaptığı bir çiftliğe sahiptir. Belediye başkanlığı İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı döneme denk gelen Ener, 1943 yılında Yenice'de gerçekleşen İsmet İnönü-Winston Churchill görüşmelerine yardımcı olmuştur.

Kasım Ener'in ardından Adana belediye başkanlığına, Çukurova'nın varlıklı çiftçilerinden Fazlı Meto getirilmiştir. Meto'nun belediye başkanlığı, 1946-1947 yılları arasında toplam altı ay sürmüştür ve bu süre zarfında Meto, yeni yeni oluşmaya başlayan gecekondular mahallelerine yollar yapmaya çalışmıştır. Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu'nda yönetim kurulu üyeliği ve fahri başkanlık da yapmış olan Fazlı Meto'nun belediye başkanlığı Türkiye'de çok partili hayatın başladığı bir döneme denk gelmiştir.

1947 yılında Adana belediye başkanlığına, yine Adana'nın nüfuzlu çiftçilerinden biri olan Hazım Savcı getirilmiştir. Kentteki kökleri 1500'lü yıllara dayanan Savcızade ailesine mensup olan Hazım Savcı, 1950 yılına kadar sürdürdüğü görevi esnasında ulaşım, temizlik ve içme suyu hizmetlerine ağırlık vermiştir. Hazım Savcı'nın ardından belediye başkanlığına Belçika'da eğitim görmüş olan Daniş Arıkoğlu getirilmiştir. Bölgenin önemli sanayicilerinden biri olan Arıkoğlu, 1950 yılında devraldığı görevi ancak dokuz ay kadar yapabilmiş ve aynı yıl içerisinde vefat etmiştir. Bunun üzerine Adana Belediye Meclisi, Numan Güreli'yi belediye

başkanlığına getirmiştir. Güreli bu görevi 1951 yılına kadar sürdürmüştür. 1951 yılında ise Adana belediye başkanlığına Zahit Akdağ getirilmiştir. 1951-1954 yılları arasında başkanlık yapmış olan Akdağ, kentte oteller ve iş merkezlerinin kurulması çalışmalarına ağırlık vermiştir. Adana Belediyesi, günümüzde de kullanılmakta olan binasına Akdağ döneminde taşınmıştır.

1954 yılına gelindiğinde, Adana'nın önemli gazetecilerinden Selahattin Sepici'nin oğlu Ali Sepici Adana belediye başkanı olmuştur. Ali Sepici 1954-1955, 1959-1960 ve 1963-1968 yılları arasında toplam üç kez başkanlık yapmıştır. Sepici, Demokrat Parti'nin önde gelen isimlerinden birisi olması nedeniyle 27 Mayıs sonrası önce Yassı Ada'ya, sonra da Balmumcu'ya gönderilmiş ve toplam iki yıl tutuklu kalmıştır. 1963 yılında yapılan yerel seçimlerde belediye başkanlığına üçüncü kez seçilen Sepici, doğrudan halkın oyları ile seçilen ilk belediye başkanıdır.

Ali Sepici'nin ardından, 1955 yılında Adana belediye başkanlığına, daha sonra Adana milletvekilliği de yapacak olan Ali Bozdoğanoglu getirilmiştir. Ali Bozdoğanoglu bu görevini 1956 yılına kadar sürdürmüştür ve 1956 yılında Hilmi İncesulu'ya devretmiştir. İncesulu belediye başkanlığı esnasında aynı zamanda Adana valiliğine getirilmiş ve yaklaşık sekiz ay bu iki görevi birlikte sürdürmüştür.⁴⁰ İncesulu, 1958 yılında son bulan belediye başkanlığı görevi süresince gecekondulaşmayı önleme çalışmaları yürütmüş ve sağlık konusunda çalışmalar yapmıştır.

1958 yılında Adana belediye başkanlığına Galip Avşaroğlu getirilmiştir. Demokrat Parti'nin Adana il başkanlığı görevinde de bulunmuş olan Avşaroğlu,

⁴⁰ Türkiye'de 1950 yılına kadar egemen olan tek parti yönetiminin uygulamalarından biri olan bu uygulama uyarınca, bazı kentlerde valilik ve belediye başkanlığı görevlerini aynı kişiler üstlenmişlerdir. Bu uygulama, 1950 Seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti zamanında da kimi yerlerde sürdürülmüştür.

1961 yılında Adana milletvekilliği de yapmıştır. Avşaroğlu, belediye başkanlığı görevini 1959 yılında Ali Sepici'ye bırakmıştır.

Ali Sepici'nin ikinci belediye başkanlığı dönemine denk gelen 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrası, Adana belediye başkanlığına Albay Talat Sungur getirilmiştir. Sungur'un ardından, Adana valiliği de yapmakta olan Gafur Soylu bu göreve getirilmiş ve yaklaşık üç ay her iki görevi birlikte sürdürmüştür. 1960 yılı içerisindeki dördüncü başkan Mukadder Öztekin olmuştur. Mukadder Öztekin'in başkanlığa getirilmesiyle birlikte, belediye başkanlığında yaşanan değişiklikler 1963 yılına kadar kesilmiştir. Adana valiliği ve Cumhuriyet Senatosu Adana üyeliği gibi görevlerde de bulunmuş olan Öztekin'in başkanlığı döneminde Adana'da bir üniversite kurulması için çalışmalar başlatılmış, tütün fabrikası ve sigorta hastanesi faaliyete geçirilmiştir.

1963 yılında yapılan yerel seçimlere Adalet Partisi adayı olarak giren Ali Sepici, % 59.26 oranında oy alarak üçüncü kez belediye başkanlığına seçilmiştir. Sepici'nin aldığı bu oy oranı günümüze kadar halen geçilememiş ve Sepici bugüne kadar en fazla oy oranı ile Adana belediye başkanı seçilen kişi olmuştur. 1963 yerel seçimlerine Adana halkının katılımı % 64.33 oranında gerçekleşmiştir.

1968 yılında yapılan yerel seçimlerde ise belediye başkanlığına Erdoğan Özlüßen seçilmiştir. Özlüßen, Ali Sepici'nin başkanlığı döneminde, Adana Belediyesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren elektrik işletmesinin genel müdürlüğünü yapmıştır. Sepici tarafından görevden alınmasının ardından, 1968 yılında yapılan seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak katılmış ve Adana'da il genel meclisi seçimleri bakımından en çok oyu % 47,69'luk bir oy oranı ile AP almışken, % 42,18 oranında oy alarak belediye başkanlığına seçilmiştir. 1968 yerel seçimlerine Adana

halkının katılımı % 49.81 oranında gerçekleşmiştir. Özlüsen döneminde beş kez Altın Koza Film ve Sanat Festivali düzenlenmiştir.

1973 yılında yapılan yerel seçimlerde ise belediye başkanlığına Ege Bağatur seçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak girdiği seçimleri % 49,86 oranında oy alarak kazanan Bağatur, Adana'da CHP'nin ikinci kez üst üste belediye başkanlığını kazanmasını sağlamıştır. 1973 yerel seçimlerine Adana halkının katılımı % 43.39 oranında gerçekleşmiştir. Mesleği avukatlık olan Bağatur, belediye başkanı olmadan önce CHP merkez ilçe başkanlığı, belediye meclisi üyeliği ve belediye başkan vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Ege Bağatur, Haziran 1975'te, günümüzde de varlığını sürdüren İnönü Parkı için yeşil alan kararı aldırıldığı belediye meclisi toplantısında, parkı işgal eden kişinin silahlı saldırısı sonucu ağır yaralanmış ve uzun süre tedavi görmüştür. İyileştikten sonra görevine geri dönen Bağatur, kentin kuzeye taşınması ve imarlı bir gelişim sergilemesi yolundaki çalışmaları ilk olarak başlatan belediye başkanıdır. Aytaç Durak dönemlerindeki belediyecilik uygulamalarına damga vuracak olan İmar Kanunu'nun 18. maddesi uygulaması, Bağatur döneminde başlatılmıştır.

1977 yılında yapılan yerel seçimlerde Adana belediye başkanlığına % 56,84 oranında oy alan Selahattin Çolak seçilmiştir. Aslen Elazığlı bir aileden gelen Çolak hukuk eğitimi almış ve bir dönem emniyet teşkilatında çalışmıştır. Emniyette çalıştığı bu dönem içerisinde Başbakan Nihat Erim'in koruma müdürlüğünü yapmış, bu görevinden sonra da ticaretle uğraşmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi adayı olarak girdiği seçimleri kazanan Çolak, Adana'da CHP'nin üçüncü kez üst üste belediye başkanlığını kazanmasını sağlamıştır. Bu seçimlerden sonra CHP, bir daha hiçbir zaman Adana belediye başkanlığını kazanamamıştır. 1977 yerel seçimlerine Adana

halkının katılımı % 41.08 oranında gerçekleşmiştir. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile birlikte görevden uzaklaştırılan Selahattin Çolak, 1989 yılında yapılan yerel seçimlerde Adana belediye başkanlığına ikinci kez seçilmiştir. Adana halkının % 67.69 oranında katıldığı bu seçimlere Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adayı olarak giren Çolak, % 40,13 oranında oy almıştır. Selahattin Çolak'ın başkanlığı döneminde önemli cadde ve bulvarlar açılmış, Yüreğir Otogarı, Mimar Sinan Açık Hava Tiyatrosu ve Galleria İş Merkezi hizmete sokulmuştur. Bunlara ek olarak kentte pek çok köprü, yol ve kavşak çalışması tamamlanmış, Adana otogarı ve hal kompleksi ile Yüreğir hal kompleksi inşaatları sonlandırılmış ve Seyhan Nehri'nin kent içinden geçen bölümünün bir kısmı beton set içine alınmıştır. Bu türden inşaat odaklı faaliyetleri göz önüne alındığında, Çolak yönetimindeki SHP'li belediyenin kendisinden önceki merkez sağ (ANAP-Aytaç Durak) belediye yönetiminden çok da farklı olmayan bir belediyecilik pratiği sergilediğini söylemek mümkündür. İkinci başkanlığı döneminde, 1992 yılında, 18 yıldır yapılamayan Altınkoza Film Festivali'ni yeniden başlatmıştır.

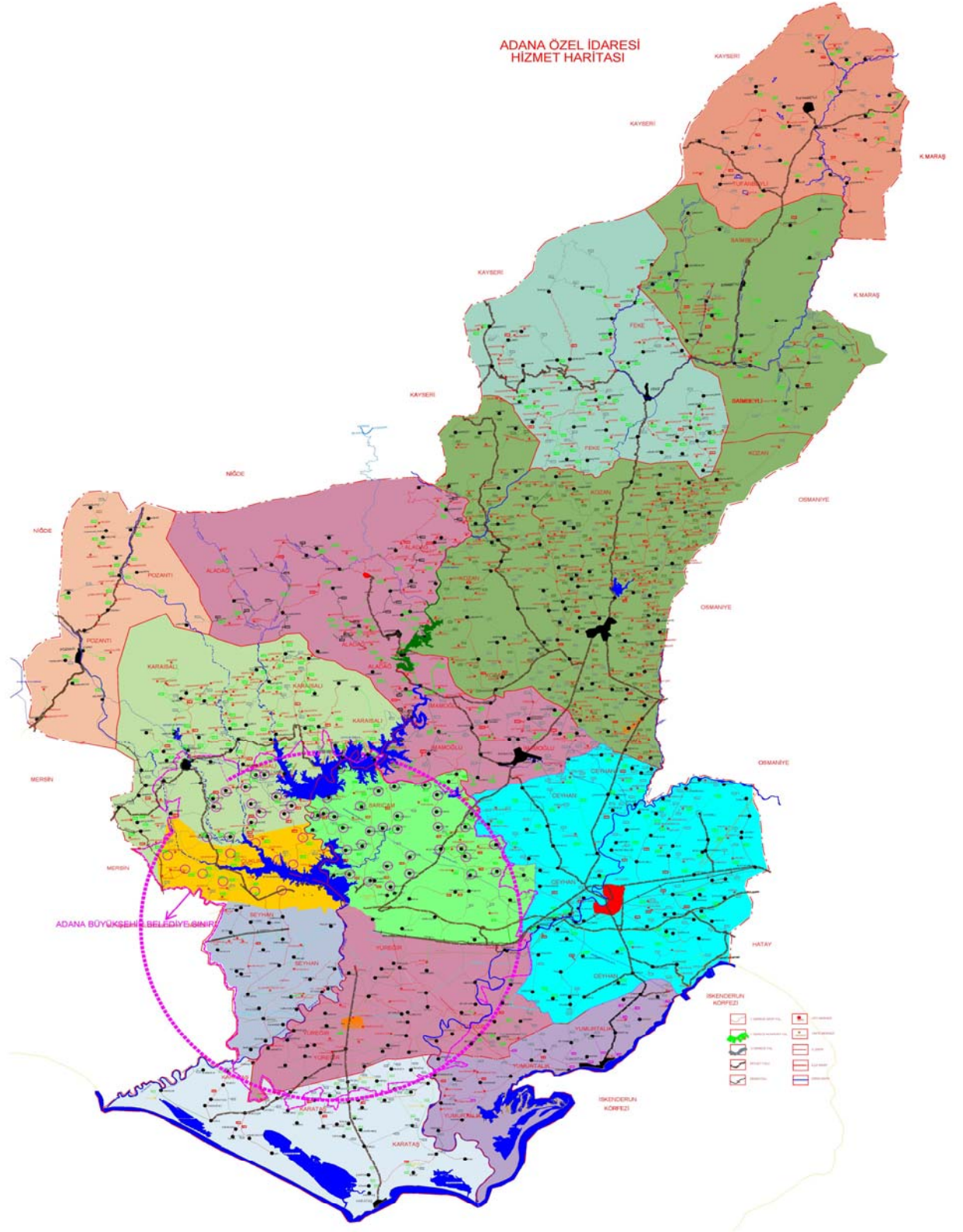
12 Eylül'ün ardından Selahattin Çolak'ın başkanlıktan uzaklaştırılmasıyla birlikte, Adana belediye başkanlığına Kurmay Albay Nuri Korkmaz getirilmiştir. Eylül 1980 ile Aralık 1981 arasında görev yapan Albay Korkmaz'dan sonra, 1981 yılı sonunda Hava Tuğgeneral Ali Ahmet Kelecek başkanlığa getirilmiştir. 1984 yılında yapılan seçimlere kadar belediye başkanlığı görevini sürdüren Tuğgeneral Kelecek döneminde, günümüzde de kullanılmakta olan Kurmay Albay Atilla Altıkat Köprüsü yapılmıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından yapılan ilk yerel seçimler olan 1984 seçimlerinde, Adana belediye başkanlığını Anavatan Partisi adayı Aytaç Durak

kazanmıştır. Bu seçimlerde % 42,66 oranında oy alan Aytaç Durak, ilki 1984-1989 yılları arasında olmak üzere toplamda beş kez Adana belediye başkanlığına seçilmiştir. Durak, başkanlığı 1989'da Selahattin Çolak'a geri vermek durumunda kalmış, fakat ANAP adayı olarak katıldığı 1994 ve 1999 seçimlerinde sırasıyla % 31,52 ve % 26,40 oranında, AKP adayı olarak katıldığı 2004 seçimlerinde % 39,75 oranında ve MHP adayı olarak katıldığı 2009 seçimlerinde ise % 29,71 oranında oy alarak üst üste dördüncü, toplamda beşinci kez belediye başkanlığına seçilmiştir. Aytaç Durak'ın belediye başkanı olduğu dönemlerde yapılan çalışmalar ilerideki kısımlarda ele alınacaktır.

Aytaç Durak'ın başkanlığı sırasında, 5 Haziran 1986'da kabul edilerek, 19 Haziran 1986'da Resmi Gazete'de yayımlanan 3306 sayılı "Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun" uyarınca Adana Belediyesi, büyükşehir statüsüne geçmiştir. Bu kanunda, "belediye sınırları içinde birden fazla ilçesi bulunan Adana İli hakkında 3030 sayılı kanun hükümleri uygulanır" ibaresi yer almış ve Adana metropol alanı Seyhan ve Yüreğir ilçelerinden oluşan bir alanı kapsamıştır. Nüfusu 2 binin altına düşen belde belediyelerinin kaldırılması ile yeni ilçeler kurulmasını öngören ve 6 Mart 2008'de kabul edilip, 22 Mart 2008'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" uyarınca ise Adana'da Çukurova ve Sarıçam adıyla iki yeni ilçe kurulmuş ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu uyarınca oluşturulan metropol alanı; Seyhan, Yüreğir, Çukurova, Sarıçam ve Karaisalı ilçelerini kapsar hale getirilmiştir.

Harita 6: Adana Büyükşehir Belediyesi'nin Faaliyet Alanı⁴¹

⁴¹ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır.

2. Adana'da Seçimler

Bu bölümde, Adana'daki ve Türkiye genelindeki yerel ve genel seçim sonuçları temsili demokrasi mekanizmaları temelinde karşılaştırılarak Adana'nın siyasal yapısı ve Türkiye'nin genel siyasal yapısı içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunun için, önce her biri birer tablo halinde sunulan iki göstergeden yararlanılacaktır. Bunlardan biri ulusal ve yerel seçimlere katılım oranı, diğeri ise seçim sonuçlarına göre ilk ve ikinci parti sıralaması karşılaştırmasıdır. Daha sonra, Adana yerel seçim süreci ve sonuçları üzerinde durulacak ve genel olarak Adana'nın siyasal yapısı üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Türkiye'de çok partili hayatın başlamasından sonra ilk seçimler 1946 yılında yapılmış, ancak bu seçimlere ilişkin sayısal bilgiler hem seçimlerin demokratik olmayan koşullarda gerçekleştirilmesi nedeniyle, hem de düzenli olarak kayıt altına alınmamış olması nedeniyle güvenilir değildir. Bu nedenle bu bölümde ele alınacak veriler, genel seçimlere ilişkin sayısal verilerin düzenli olarak yayımlanmaya başladığı 1950 yılından itibaren gerçekleşen veriler olacaktır. Yerel seçimler ile ilgili veriler ise 1963 yılından itibaren ele alınacaktır. Bu tarihe kadar yerel seçimlerde belediye başkanları doğrudan halk tarafından değil, belediye meclislerince kendi içlerinden seçilmiştir.⁴²

⁴² Türkiye'de çok partili hayata geçişten sonra yapılan ilk yerel seçimler olan 1950 seçimleri ve onu takip eden 1955 seçimleri ile ilgili olarak -bu seçimlerin tek bir seçim günü yapılan günümüz seçimleri gibi seçimler olmamaları nedeniyle- sağlıklı veriler bulunmamaktadır. 1950 yılında yapılan Belediye Meclisi Seçimi 3 Eylül 1950'de yapılırken, aynı yıl İl Genel Meclisi Seçimi 15 Ekim'de yapılmıştır. 1955'teki İl Genel Meclisi Seçimi ise 25 Eylül'de yapılırken, aynı yıl Belediye Meclisi Seçimi 13 Kasım'da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu seçimlerde belediye başkanları belediye meclisleri içinden seçilmekte olduğundan ve bu seçimlerin sonuçları listeler halinde açıklanmadığından tablo oluşturmaya uygun veriler bulunmamaktadır. (Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1955.php http://www.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1950.php)

Adana'daki seçimlerin ele alınacağı bu bölümün istatistiki bilgilerine, Adana'da genel seçimlere ne düzeyde ilgi gösterildiğini Türkiye geneliyle karşılaştırarak görmeyi sağlayacak olan verilerle başlamak yararlı olacaktır.

Tablo 6: Türkiye Genelinde ve Adana'da Milletvekili Genel Seçimlerine Katılım Oranları

GENEL SEÇİMLER	KATILIM ORANI (%)	
	TÜRKİYE GENELİ	ADANA
2007 Milletvekili Genel Seçimi	% 84,25	% 78,55
2002 Milletvekili Genel Seçimi	% 79,10	% 74,30
1999 Milletvekili Genel Seçimi	% 87,09	% 83,77
1995 Milletvekili Genel Seçimi	% 85,20	% 83,00
1991 Milletvekili Genel Seçimi	% 83,92	% 80,74
1987 Milletvekili Genel Seçimi	% 93,28	% 92,84
1983 Milletvekili Genel Seçimi	% 92,30	% 91,02
1977 Milletvekili Genel Seçimi	% 72,42	% 68,72
1973 Milletvekili Genel Seçimi	% 66,82	% 70,97
1969 Milletvekili Genel Seçimi	% 64,35	% 68,69
1965 Milletvekili Genel Seçimi	% 71,26	% 77,10
1961 Milletvekili Genel Seçimi	% 81,42	% 84,90
1957 Milletvekili Genel Seçimi	% 76,61	% 76,31
1954 Milletvekili Genel Seçimi	% 88,63	% 93,16
1950 Milletvekili Genel Seçimi	% 89,3	% 89,5

Kaynaklar: <http://www.belgenet.net/index.php>, Türkiye Seçimleri, Erişim Tarihi: 2 Mart 2009; Tuncer, 2002: 204; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 52.

Türkiye'de 1980 öncesinde yapılan seçimlerde, seçimlere katılma ve oy verme zorunluluğu bulunmamaktaydı. 1980 sonrasında ise seçimlere katılarak oy kullanma zorunluluğu getirilmiş, geçerli mazereti olmaksızın oy kullanmayan seçmenler için parasal yaptırım uygulaması başlatılmıştır (Tuncer, 2002: 203). Bu uygulama Türkiye genelinde genel seçimlere katılım oranlarında gözle görülür bir artış sağlamış ve aynı artış Adana'da da gerçekleşmiştir. Ancak Adana'daki genel seçimlere katılım oranları bu uygulamadan sonra bile hep Türkiye genelinin altında kalmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere, 1973 seçimlerine kadar Adana'da seçimlere katılma oranı genellikle Türkiye ortalamasının % 2-6 puan üzerindedir. Fakat 1977

seçimlerinden itibaren seçimlere katılma oranının Türkiye ortalamasının % 1-5 puan altına düştüğü görülmektedir. Türkiye genelinde en düşük katılım oranının yaşandığı genel seçim % 64,35 katılım oranı ile 1969 seçimleridir. Adana'da da durum Türkiye geneline uygundur.

Türkiye genelinde en yüksek katılım oranının yaşandığı genel seçim % 93 katılım oranının yaşandığı 1987 genel seçimleridir. Adana'da ise 1987 seçimlerine katılım Türkiye geneline uygun bir biçimde % 93'lük bir oranla gerçekleşmiştir. Fakat Adana'daki en yüksek katılım oranının yaşandığı seçim 1954 seçimleridir. Bu seçimlerde Türkiye geneli katılım oranı % 89 iken, Adana'daki katılım oranı % 93 olarak gerçekleşmiştir. Bunun nedeni, DP ve CHP arasında yaşanan çekişmenin yarattığı yarılmadır. 1954 seçimlerinde oylar ortadan ve yüksek oranlarla yarılmış ve Adana'da DP % 49 oranında oy alırken, CHP % 45 oranında oy almıştır. Oysa Türkiye genelinde durum farklıdır. Türkiye genelinde DP % 57 oranında oy alırken, CHP % 35 oranında oy almıştır.

Tablo 7: Türkiye Genelinde ve Adana'da Yerel Seçimlere Katılım Oranları

YEREL SEÇİMLER	KATILIM ORANI %			
	TÜRKİYE GENELİ		ADANA	
	Belediye Başkanlığı	İl Genel Meclisi Üyeliği	Belediye Başkanlığı*	İl Genel Meclisi Üyeliği
2009 Yılı Yerel Seçimleri	%84.17	%85.33	%81.75	%84.08
2004 Yılı Yerel Seçimleri	%73.78	%76.23	%67.71	%73.20
1999 Yılı Yerel Seçimleri	%85.37	%86.85	%80.55	%83.64
1994 Yılı Yerel Seçimleri	%90.62	%91.79	%82.67	%87.85
1989 Yılı Yerel Seçimleri	%78.10	%81.47	%67.69	%77.89
1984 Yılı Yerel Seçimleri	%88.64	%90.87	%82.65	%88.64
1977 Yılı Yerel Seçimleri	%50.63	%61.88	%41.08	%57.02
1973 Yılı Yerel Seçimleri	%52.30	%61.72	%43.39	%38.78
1968 Yılı Yerel Seçimleri	%57.02	%65.75	%49.81	%66.12
1963 Yılı Yerel Seçimleri	%67.52	%77.64	%64.33	%80.00

Kaynaklar: <http://www.yerelnet.org.tr/secimler> , Yerel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 1 Mart 2009.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2009MahalliIdareler/ResmiGazete/IIGenel.pdf> , Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2009.

<http://secim.iha.com.tr/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2009.

* Adana'da Büyükşehir Belediyesi'nin kurulmasından itibaren Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimine ait veriler kullanılmıştır.

Yerel seçimler bağlamında Türkiye genelindeki ve Adana'daki katılım oranları incelendiğinde, Adana'daki katılım oranının Türkiye ortalamasının altında olduğu gözlenmektedir. Bu durum hem belediye başkanlığı seçimi için, hem de il genel meclisi üyeliği seçimi için geçerlidir. Sadece 1963 ve 1968 yerel seçimlerinde il genel meclisi düzeyindeki katılım oranları bakımından Adana, Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Adana özelindeki yerel seçim sonuçlarına ilişkin bulgular incelendiğinde, 1963'ten günümüze kadar olan toplam on yerel seçimde, Adana'da yerel seçimlere ortalama katılım oranı belediye başkanlığı seçimlerinde % 66.16, il genel meclisi seçimlerinde ise % 73,84 olarak gerçekleşmiştir. Adana'da yerel seçimlere ilginin en düşük olduğu seçim belediye başkanlığında % 41.08, il genel meclisinde de % 57.02'lik katılım oranıyla 1977 yerel seçimleridir. Bu sonuçlar Türkiye ortalamasıyla uyumludur. Bu seçimlerde Türkiye genelinde belediye başkanlığında katılım oranı %50.63, il genel meclisinde ise katılım oranı %61.88 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye genelinde ve Adana'da yerel seçimlere ilginin en yüksek olduğu seçim ise 1994 seçimleridir. 1994 yılında, Türkiye genelinde yerel seçimlere katılım oranı belediye başkanlığında % 90.62, il genel meclisinde % 91.79 olmuştur. Adana'da ise katılım oranları belediye başkanlığında % 82.67, il genel meclisinde % 87.85 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran en yüksek katılımlı yerel seçim oranıdır.

Türkiye'de ulusal seçimlerle karşılaştırıldığında, yerel seçimlere katılma oranının düşük olduğu görülmektedir. Yerel seçimlere katılma oranının düşüklüğünde, yerel seçimlerin ulusal seçimlere yakınlığı da görece olarak önemli olmaktadır. Nitekim, 1973 ve 1977 yerel seçimleri, ulusal seçimlerden birkaç ay sonra yapıldığından, yerel seçimlere katılma bakımından en düşük oranlı seçimler

olarak öne çıkmaktadırlar (Akbulut, 2004: 5). Bu durum Adana için de aynı şekilde gerçekleşmiştir. Adana'da 1973 genel seçimleri % 70,97 olan katılma oranı ile ve 1977 genel seçimleri % 68,72 olan katılma oranı ile gerçekleşmişken, 1973 yerel seçimlerine katılım oranı belediye başkanlığında % 43,39, il genel meclisinde % 38,78 olmuştur. 1977 seçimlerinde ise Adana'da yerel seçimlere katılım oranı belediye başkanlığında % 41,08, il genel meclisinde ise % 57,02 olmuştur.

Türkiye'de yerel seçimlerin ulusal seçime yakınlığı genel olarak iki temel sonuç doğurmaktadır: İlki, ulusal seçimden belli bir süre sonra yapılan yerel seçimler, iktidar partisi açısından bir güven oylaması niteliğini kazanmakta, ikincisi, yerel seçimlerden sonra yakın dönemde bir ulusal seçim yapıldığında, yerel seçimler bir tür kamuoyu yoklaması olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu etmen çerçevesinde, yerel seçimler hem yürütülen seçim propagandası hem de seçimlere yüklenen anlam kapsamında ulusal siyaset ekseninde bir siyasi faaliyet görünümüne bürünmektedir. Bu bağlamda iktidar partileri, ulusal seçimlerden güçlü çıkmışlarsa yakın zamanda yapılacak olan yerel seçimlere iktidarlarını güçlendirecek bir anlam yüklemişlerdir. AKP, 2004 ve 2009 yerel seçimlerine bu tür bir anlam yüklemiştir (Akbulut, 2004: 1). Buradan hareketle, Türkiye'deki siyasal yaşamın özellikleri çerçevesinde, yerel seçimlerin ulusal siyaset ekseninde yürütüldüğünü ve sonuçlarının genel olarak ulusal siyaseti etkileyici bir özelliğe sahip olduğunu söylemek olanaklıdır (Akbulut, 2004: 9).

Tablo 8: Türkiye Genelinde ve Adana’da Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçlarına Göre Birinci ve İkinci Sıradaki Partiler ve Aldıkları Oy Oranları

GENEL SEÇİMLER	PARTİ ve OY ORANI (%)			
	TÜRKİYE GENELİ		ADANA	
	Birinci Parti ve Oy Oranı	İkinci Parti ve Oy Oranı	Birinci Parti ve Oy Oranı	İkinci Parti ve Oy Oranı
2007 Milletvekili Genel Seçimi	AKP - 46,58	CHP - 20,88	AKP - 36,89	MHP - 22,91
2002 Milletvekili Genel Seçimi	AKP - 34,43	CHP - 19,41	AKP - 26,82	CHP - 21,30
1999 Milletvekili Genel Seçimi	DSP - 22,19	MHP - 17,98	DSP - 25,90	MHP - 23,57
1995 Milletvekili Genel Seçimi	RP - 21,38	ANAP - 19,65	DSP - 18,77	DYP - 17,44
1991 Milletvekili Genel Seçimi	DYP - 27,03	ANAP - 24,01	DYP - 29,97	SHP - 22,07
1987 Milletvekili Genel Seçimi	ANAP - 36,31	SHP - 24,74	ANAP - 33,89	SHP - 26,94
1983 Milletvekili Genel Seçimi	ANAP - 45,14	HP - 30,46	ANAP - 40,55	HP - 36,92
1977 Milletvekili Genel Seçimi	CHP - 41,39	AP - 36,89	CHP - 46,46	AP - 32,01
1973 Milletvekili Genel Seçimi	CHP - 33,29	AP - 29,82	CHP - 39,85	AP - 23,10
1969 Milletvekili Genel Seçimi	AP - 46,55	CHP - 27,37	AP - 42,52	CHP - 33,69
1965 Milletvekili Genel Seçimi	AP - 52,87	CHP - 28,75	AP - 53,95	CHP - 35,58
1961 Milletvekili Genel Seçimi	CHP - 36,74	AP - 34,80	AP - 51,30	CHP - 43,91
1957 Milletvekili Genel Seçimi	DP - 47,91	CHP - 41,12	CHP - 55,13	DP - 42,41
1954 Milletvekili Genel Seçimi	DP - 57,50	CHP - 35,29	DP - 49,22	CHP - 45,69
1950 Milletvekili Genel Seçimi	DP - 52,7	CHP - 39,4	DP - 48,1	CHP - 45,0

Kaynaklar: <http://www.belgenet.net/index.php>, Türkiye Seçimleri, Erişim Tarihi: 2 Mart 2009; Tuncer, 2002: 206; Yurt Ansiklopedisi, 1981: 52.

Türkiye’de çok partili hayata geçildiğinden bu yana toplam 15 genel seçim yapılmıştır. Bu genel seçimlerden 11 tanesinde sağ partiler (DP, AP, ANAP, DYP, RP, AKP), 4 tanesinde ise sol/sosyal demokrat partiler (CHP, DSP) birinci sırada yer almışlardır. Adana özelinde ise toplam 15 genel seçimden 10’unda sağ partiler (DP, AP, ANAP, DYP, AKP), 5’inde ise sol/sosyal demokrat partiler (CHP, DSP) birinci sırada yer almışlardır.

Türkiye genelinde tüm seçimler içerisinde en düşük oy oranı ile birinci sırayı alan parti 1995 seçimlerinde % 21,38’lik oy oranına ulaşan RP’dir. Tüm seçimler içerisinde en yüksek oy oranı ile birinci sırayı alan parti ise 1954 seçimlerinde % 57,50’lik oy oranına ulaşan DP’dir. Adana özelinde ise tüm seçimler içerisinde en düşük oy oranı ile birinci sırayı alan parti 1995 seçimlerinde % 18,77 oranında oy

alan DSP'dir. Tüm seçimler içerisinde Adana'da en yüksek oy oranı ile birinci sırayı alan parti ise 1957 seçimlerinde % 55,13'lik oy oranına ulaşan CHP'dir.

Türkiye genelinde ve Adana'da toplam 15 genel seçimin 9'unda birinci ve ikinci sırayı alan partiler aynıdır. 6 seçimde ise birinci ve ikinci partilerde uyumsuzluk görülmektedir. Bu uyumsuzluğun var olduğu seçimler içerisinde en dikkat çekici olanları 1957, 1961, 1995 ve 2007 seçimleridir. Bu seçimlerden 1957 ve 1961 seçimleri benzeşmektedirler. Her iki seçimde de Türkiye genelinde birinci gelen parti Adana'da ikinci, Türkiye genelinde ikinci gelen parti ise Adana'da birinci gelmiştir. 1957'de Türkiye genelinde birinci sırayı DP, ikinci sırayı CHP alırken, Adana'da durum tam tersi şeklinde gerçekleşmiş ve birinci sırayı CHP, ikinci sırayı DP almıştır. 1961 seçimlerinde ise durum yine farklı değildir. Bu seçimlerde Türkiye genelinde CHP birinci sırayı, AP ikinci sırayı alırken, Adana'da AP birinci sırayı, CHP ikinci sırayı almıştır. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise 1961 seçimlerinde AP %34,80'lik bir oy oranıyla Türkiye genelinde ikinci parti olurken, Adana'da % 51'30'luk bir oranla birinci sırada yer almıştır. Bu durum 27 Mayıs Darbesi'nin Türkiye'nin genelinin aksine Adana'da -tepkisel nedenlerden dolayı- sağ kanadı güçlendirdiğinin bir göstergesidir.

1995 seçimlerinin dikkat çeken yönü ise İslamcı bir parti olan RP'nin Türkiye genelinde birinci parti olmasına karşın, Adana'da ilk iki parti arasına girememiş olmasıdır. 1995 seçimlerinde RP % 21,38'lik bir oy oranı ile Türkiye genelinde birinci parti olurken, Adana'da DSP 18,77'lik bir oy oranı ile birinciliği elde etmiştir. Seçimlerdeki genel görüntüye bakıldığında Adana'daki seçmenin genellikle sağ partileri birinci parti konumuna getirmesine rağmen, hiçbir seçim döneminde aşırı sağ ve İslamcı bir partiyi birinci parti konumuna getirmediği görülmektedir. 1995 seçimlerinin bir diğer dikkat çekici yönü ise, Türkiye genelinde birinci ve ikinci sırayı alan partilerin Adana'da birinci veya ikinci parti olamamalarıdır. Türkiye

genelinde RP birinci, ANAP ikinci parti olurken, Adana’da DSP birinci, DYP ikinci parti olmuştur.

2007 seçimleri ise Adana’da sağ partilerin zaferi ile sonuçlanması bakımından dikkat çekicidir. Bu seçimlerde Türkiye genelinde, İslamcı bir gelenekten gelen AKP birinci parti olurken, CHP ikinci parti olmuştur. Adana’da ise yine AKP birinci parti olmuştur fakat ikinci parti Adana’da aşırı sağ/milliyetçi MHP’dir. 1950 yılından bu yana ilk kez Adana’da ilk iki siyasal parti de sağ partilerden oluşmaktadır ve ilk kez ilk iki parti arasına aşırı sağ bir parti girmiştir. AKP’nin % 36,89, MHP’nin ise % 22,91 oy aldığı Adana’da ilk iki partinin sağ partiler olması ve bu iki partinin oy toplamlarının oranının % 59,8’i bulması kentin giderek muhafazakârlaştığının ve milliyetçileştiğinin bir göstergesidir. Aşırı göç olgusuyla büyüyen kentte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan göçle gelen Kürt nüfusa yönelik tepkisel bir milliyetçiliğin iyice su yüzüne çıktığı 2007 seçimleri bu bakımdan da oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 9: Türkiye Genelinde ve Adana’da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Birinci ve İkinci Sıradaki Partiler ve Aldıkları Oy Oranları (İl Genel Meclisi)

YEREL SEÇİMLER	PARTİ ve OY ORANI (İl Genel Meclisi)			
	TÜRKİYE GENELİ (%)		ADANA (%)	
	Birinci Parti ve Oy Oranı	İkinci Parti ve Oy Oranı	Birinci Parti ve Oy Oranı	İkinci Parti ve Oy Oranı
2009 Yılı Yerel Seçimleri	AKP - 38,33	CHP - 23,17	AKP - 29,79	MHP - 27,17
2004 Yılı Yerel Seçimleri	AKP - 41,67	CHP - 18,23	AKP - 37,46	CHP - 17,30
1999 Yılı Yerel Seçimleri	DSP- 18,70	MHP - 17, 17	MHP - 23,47	DSP - 21,99
1994 Yılı Yerel Seçimleri	DYP - 21,41	ANAP - 21, 09	ANAP - 20,74	MHP - 18,23
1989 Yılı Yerel Seçimleri	SHP - 28,69	DYP - 25,13	SHP - 31,70	DYP - 26,34
1984 Yılı Yerel Seçimleri	ANAP - 41,52	SODEP - 23,35	ANAP - 38,48	SODEP - 28,59
1977 Yılı Yerel Seçimleri	CHP - 41,73	AP - 37,10	CHP - 46,01	AP - 33,77
1973 Yılı Yerel Seçimleri	CHP - 37,09	AP - 32,32	CHP - 41,32	AP - 24,73
1968 Yılı Yerel Seçimleri	AP - 49,06	CHP - 27,90	AP - 47,69	CHP - 33,36
1963 Yılı Yerel Seçimleri	AP - 45,48	CHP - 36,22	AP - 54,22	CHP - 43,06

Kaynaklar: <http://www.yerelnet.org.tr/secimler>, Yerel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 1 Mart 2009.
<http://secim.iha.com.tr/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2009.

İl genel meclisi üyelerinin seçimi, yerel seçimin genel sonuçlarını yansıtması açısından son derece önemlidir. Yerel seçime katılan siyasi partiler açısından kazanılan belediye başkanlıkları kuşkusuz çok önemlidir. Fakat partilerin gerçek gücünü gösterecek olan göstergeler il genel meclisi seçimlerine ait göstergelerdir. Çünkü kırsal kesimde yaşayan seçmenler belediye seçimleri için oy kullanmamaktadır. İl genel meclisi oyları ise tıpkı milletvekili seçimlerindeki oylar gibi bütün Türkiye'yi yansıtmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki tabloda il genel meclisi oyları temel alınmıştır.

1963 ve 1984 yılı yerel seçimleri, darbe dönemlerinden sonra yapılan ilk yerel seçimler olmaları bakımında Türkiye'nin siyasal hayatında önemli bir yere sahiptirler. 1963 seçimleri 27 Mayıs Askeri Darbesi'nden ve 1961 Anayasası'nın kabulünden sonra yapılan ilk yerel seçimdir. 1984 seçimleri ise 12 Eylül Askeri Darbesi'nden ve 1982 Anayasası'nın kabulünden sonra yapılan ilk yerel seçimdir. Her iki darbeden sonra yapılan ilk yerel seçimlerin ikisinde de sağ partilerin galip geldiği görülmektedir. Özellikle bir genel seçim atmosferinde gerçekleştirilen 1963 seçimleri, sonuçları bakımından da, Türkiye'nin siyasal hayatında genel seçim sonuçlarının doğuracağı etkilere yol açmıştır. Yerel seçimlerin ulusal siyaset ekseninde yürütülmesi sonucunda, 1963 seçimlerinin sonuçları genel olarak ulusal siyaseti etkileyici bir özellik kazanmış ve merkezi hükümetin istifasına yol açmıştır.

Türkiye genelinde il genel meclisi seçimlerinin sonuçları ile Adana özelinde il genel meclisi seçimlerinin sonuçları, 1963'ten günümüze büyük oranda benzeşmektedir. 1963 ile 2009 arasında gerçekleştirilen toplam 10 yerel seçimden sadece ikisinde (1994 ve 1999) Türkiye geneli ile Adana'da birinci sırayı alan

partiler aynı değildir. 1994 yerel seçimlerinde Türkiye genelinde DYP birinci parti iken, Adana'da ANAP birinci parti olmuştur. 1999 yerel seçimlerinde ise Türkiye genelinde DSP birinci parti iken, Adana'da MHP birinci parti olmuştur. Geriye kalan 8 seçimde Türkiye genelinde ve Adana'da birinci sırayı aynı partiler almıştır. İkinci sırayı alan partiler kıyaslamasında ise 1994, 1999 ve 2009 seçimleri dışında kalan tüm seçimlerde ikinci sırayı alan partilerin aynı partiler olduğu görülmektedir.

1963'ten 2009'a kadar olan dönemde yapılan 10 yerel seçimde sol partiler (CHP, SHP, DSP) toplam dört kez Türkiye genelinde birinci sırayı elde edebilmişlerdir. Adana'da ise aynı dönem içerisinde sol partiler (CHP, SHP) üç kez yerel seçimlerden birinci parti olarak çıkmışlardır.

Türkiye genelinde tüm yerel seçimler içerisinde en düşük oy oranı ile birinci sırayı alan parti 1999 seçimlerinde % 18,70 oranında oy alan DSP'dir. Tüm yerel seçimler içerisinde en yüksek oy oranı ile birinci sırayı alan parti ise 1968 seçimlerinde % 49,06 oranında oy alan AP'dir. Adana özelinde ise tüm yerel seçimler içerisinde en düşük oy oranı ile birinci sırayı alan parti 1994 seçimlerinde % 20,74 oranında oy alan ANAP'tır. Tüm yerel seçimler içerisinde Adana'da en yüksek oy oranı ile birinci sırayı alan parti ise 1963 seçimlerinde % 54,22'lik oy oranına ulaşan AP'dir.

Tablo 10: Adana’da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Belediye Başkanları, Seçildikleri Partiler, Aldıkları Oy Oranları ve Belediye Meclislerinde Birinci Partiler (1963’ten 2009’a Kadar)

YEREL SEÇİMLER	ADANA		
	Belediye Başkanının Seçildiği Parti	Belediye Başkanı - Aldığı Oy Oranı (%)	Belediye Meclisinde Birinci Parti - Aldığı Oy Oranı (%) **
2009 Yılı Yerel Seçimleri	MHP	Aytaç Durak – % 29,71	Seyhan: MHP - % 27,65 Yüreğir: AKP - % 37,36 Çukurova: MHP - % 35,46 Sarıçam: MHP - % 39,96 Karaisalı: MHP - % 60,51
2004 Yılı Yerel Seçimleri	AKP	Aytaç Durak – % 39,75	Seyhan: AKP - % 39,34 Yüreğir: AKP - % 40,76
1999 Yılı Yerel Seçimleri	ANAP	Aytaç Durak – % 26,40	Seyhan: DSP - % 81,48 Yüreğir: MHP - % 30,37
1994 Yılı Yerel Seçimleri	ANAP	Aytaç Durak – % 31,52	Seyhan: ANAP - % 70,95 Yüreğir: ANAP - % 24,26
1989 Yılı Yerel Seçimleri	SHP	Selahattin Çolak – % 40,13	Seyhan: SHP - % 78,17 Yüreğir: SHP - % 35,49
1984 Yılı Yerel Seçimleri	ANAP	Aytaç Durak – % 42,66	Adana: ANAP - % 41,74
1977 Yılı Yerel Seçimleri	CHP	Selahattin Çolak – % 56,84	Adana: CHP - % 56,83
1973 Yılı Yerel Seçimleri	CHP	Ege Bağatur – % 49,86	Adana: CHP - % 45,73
1968 Yılı Yerel Seçimleri	CHP	Erdoğan Özlüßen – % 42,18	Adana: AP - % 42,89
1963 Yılı Yerel Seçimleri	AP	Ali Sepici – % 59,26	Adana: AP - % 61,42

* Adana’da Büyükşehir Belediyesi’nin kurulmasından itibaren Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimine ait veriler kullanılmıştır.

** Adana Büyükşehir Belediyesi kurulmadan önceki dönem için Adana Belediye Meclisi’ne ait veriler, Adana Büyükşehir Belediyesi’nin kurulmasından sonraki dönem için Büyükşehir Belediye Meclisi’ne üye gönderen merkez ilçelerin belediye meclislerine ait veriler kullanılmıştır.

Kaynaklar: <http://www.yerelnet.org.tr/secimler>, Yerel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 1 Mart 2009.

<http://secim.iha.com.tr/> Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2009.

<http://www.yzk.gov.tr/ysk/Buyuksehir/adanabs.pdf> Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009.

1968, 1999 ve 2009 yerel seçimleri Adana özelinde il genel meclisi ve belediye başkanlığı arasında uyumsuzluğun yaşandığı seçimlerdir. 1968 yılında Adana’da il genel meclisi seçimleri bakımından en çok oyu % 47,69’luk bir oy oranı ile AP almışken, aynı seçimde belediye başkanlığını % 42,18’lik bir oy ile CHP (Erdoğan Özlüßen) almıştır. 1999 seçimlerinde Adana’da il genel meclisinde en çok oyu % 23,47 oranı ile MHP almışken, aynı seçimde belediye başkanlığını % 26,40 oranında

oy ile ANAP (Aytaç Durak) kazanmıştır. 2009'da ise Adana'da il genel meclisinde en çok oyu % 29,79'luk oy oranı ile AKP almışken, aynı seçimde belediye başkanlığını % 29,71 oranında oy ile MHP (Aytaç Durak) kazanmıştır.

Adana'da belediye başkanlığını kazanan kişilere bakıldığında Türkiye'deki hiçbir ilde görülmeyen ilginç bir durum göze çarpmaktadır. 1977 yılından 2009 yılına kadar geçen toplam 32 yıllık sürede kentin belediye yönetimi iki kişi arasında el değiştirmiştir. Bir başka ifadeyle 12 Eylül sonrasında göreve getirilen iki asker dışarıda tutulacak olursa, Adana'nın son 32 yılı iki kişinin etrafında şekillenmiştir. 1977 yılında belediye başkanlığını % 56,84 oranında oyla kazanan CHP'li Selahattin Çolak'ın ardından, 1984 seçimlerinde % 42,66 oranında oy alan ANAP'lı Aytaç Durak seçilmiştir. 1984'te belediye başkanı olan Aytaç Durak ise 1989'da bu kez % 40,13 oranında oy alarak kendisini geride bırakan SHP adayı Selahattin Çolak'a başkanlığı geri vermiştir. Fakat Aytaç Durak 1994 seçimlerinden itibaren üst üste dört kez belediye başkanlığını kazanarak Selahattin Çolak'tan 1994'te devraldığı belediye başkanlığını bir daha bırakmamıştır. Durak 2009 yerel seçimlerinde toplamda beşinci kez belediye başkanlığına seçilerek 2009-2014 yılları arasında da görev yapmak üzere görevini sürdürmüştür. Aytaç Durak, ANAP adayı olarak katıldığı 1994 ve 1999 seçimlerinde sırasıyla % 31,52 ve % 26,40 oranında oy almıştır. 2004 seçimlerine AKP adayı olarak giren Aytaç Durak bu seçimlerden de % 39,75 oranında oy almış ve üst üste üçüncü kez belediye başkanı seçilmiştir. 2009 yerel seçimlerine ise MHP adayı olarak giren Aytaç Durak bu kez de % 29,71 oranında oy alarak üst üste dördüncü, toplamda beşinci kez belediye başkanlığına seçilmiştir. Tüm bu süre zarfında dört ayrı siyasi parti değiştirmiş (ANAP, DYP,

AKP, MHP), bunların üçünden (ANAP üç kez, AKP bir kez, MHP bir kez) belediye başkanı adayı olmuş ve başkanlığa seçilmeyi başarmıştır.⁴³

Adana’da belediye başkanlığı seçimlerini 1963 ile 2009 yılları arasında toplam dört kez sol partiler (CHP, SHP), toplam altı kez de sağ partiler (AP, ANAP, AKP, MHP) kazanmıştır. Sol partilerin belediye seçimlerini kazandıkları yıllar içerisinde ardı ardına kazanılan 1968, 1973 ve 1977 yılları dikkat çekicidir. Sol partiler 1994 yerel seçimlerinden bu yana Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığını hiç kazanamamışlardır. 1994’ten bu yana Adana Büyükşehir Belediyesi’ne, Adana’da yapılmış olan toplam 10 belediye başkanlığı seçiminden 5’ini kazanan Aytaç Durak başkanlık yapmaktadır.

Adana özelindeki yerel seçim sonuçlarına ilişkin bulgular belediye meclisleri ile belediye başkanları arasındaki uyum bakımından incelendiğinde, 1963’ten günümüze kadar olan toplam on yerel seçimden yalnızca ikisinde, belediye başkanının seçildiği parti ile belediye meclisinde çoğunluğu elinde bulunduran partinin aynı partiler olmadığı görülmektedir. 1968 seçimlerinde belediye başkanlığını CHP’li Erdoğan Özlüsen kazanırken, belediye meclisinde çoğunluk AP’nin elindedir. 1999 seçimlerinde ise belediye başkanlığını ANAP’lı Aytaç Durak kazanırken, belediye meclisinde çoğunluk DSP ve MHP’dedir. Geriye kalan 8 seçimde ise belediye başkanının seçildiği parti ile belediye meclisinde çoğunluğu elinde bulunduran parti aynıdır.

⁴³ 2009 yerel seçimleri, iktidar partisi AKP için Türkiye geneline uygun biçimde Adana özelinde de bir kırılma noktası olmuştur. Aytaç Durak’ın MHP’den aday olmasıyla birlikte Adana’yı kaybeden AKP için bu kayıp oldukça önemlidir. Adana ile beraber Antalya’nın da kaybedilmesi ülke genelinde iki büyükşehir belediyesinin el değiştirmesi anlamına gelmiştir. Adana’daki kaybı aday değiştirme nedeniyle yaşayan AKP, Adana’yı MHP’ye, Antalya’yı ise CHP’ye devretmiştir. Bu kayıplarla birlikte AKP’nin büyükşehir ölçeğinde eskiden 12 olan başkanlık sayısı 10’a düşmüştür.

1963'ten 2009'a kadar yapılan yerel seçimlere, Adana Büyükşehir Belediyesi kurulmadan önceki dönem için Adana Belediye Meclisi'ndeki, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin kurulmasından sonraki dönem için ise Büyükşehir Belediye Meclisi'ne üye gönderen merkez ilçelerin belediye meclislerindeki birinci partiler bakımından bakıldığında, sol partilerin yalnızca 1973, 1977 ve 1989 seçimlerinde belediye meclislerinde birinci parti oldukları görülmektedir. 1999 seçimlerinde ise, Büyükşehir Belediye Meclisi'ne üye gönderen merkez ilçeler olan Seyhan ve Yüreğir'de iki ayrı partinin birinci parti olduğu, Seyhan'da sosyal demokrat DSP'nin, Yüreğir'de ise milliyetçi muhafazakâr çizgide yer alan MHP'nin birinci parti olduğu, DSP'nin Seyhan'da aldığı % 81'lik oyla Büyükşehir Belediye Meclisi'nde ağırlığı eline geçirdiği görülmektedir. Diğer tüm seçimlerde, hem ilçe belediye meclisleri, hem de Büyükşehir Belediye Meclisi sağ partilerin kontrolündedir.

Tablo 11: 1990 Sonrası Adana'da Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarına Göre İlk 5 Parti ve Aldıkları Oy Oranları

ADANA - Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları									
1991		1995		1999		2002		2007	
Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı
DYP	% 29,9	DSP	% 18,7	DSP	% 25,9	AKP	% 26,8	AKP	% 36,8
SHP	% 22	DYP	% 17,4	MHP	% 23,5	CHP	% 21,3	MHP	% 22,9
ANAP	% 21,1	RP	% 16,6	ANAP	% 11,8	DYP	% 11,4	CHP	% 22,8
RP	% 14,6	ANAP	% 16,5	FP	% 10,2	MHP	% 11,4	BAĞIMSIZ	% 5,9
DSP	% 11,6	MHP	% 14,3	DYP	% 9,3	DEHAP	% 9,2	DP	% 5,2

Kaynak: <http://www.belgenet.net/index.php>, Türkiye Seçimleri, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2009.

Tablo 12: 1990 Sonrası Adana’da Yerel Seçim Sonuçlarına Göre İlk 5 Parti ve Aldıkları Oy Oranları (Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi)

ADANA - Yerel Seçim Sonuçları - Büyükşehir Belediye Başkanlığı							
1994		1999		2004		2009	
Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı	Parti	Oy Oranı
ANAP	% 31,5	ANAP	% 26,4	AKP	% 39,7	MHP	% 29,7
SHP	% 17,4	DSP	% 20	CHP	% 18	AKP	% 29,4
DSP	% 13,3	MHP	% 14,9	DYP	% 12,7	CHP	% 26
DYP	% 11,2	CHP	% 11,1	SHP	% 12	DTP	% 9,3
RP	% 11,1	FP	% 10,9	MHP	% 9,3	SP	% 1,6

Kaynak: <http://secim.aha.com.tr/> Erişim Tarihi: 12 Haziran 2009.

Adana’da yapılan seçimlerin ele alındığı bu bölümün sonunda, özellikle 1990 sonrası yapılan genel ve yerel seçim sonuçlarından hareketle, Adana’nın siyasi dokusunda sağ siyaset kültürünün ön planda olduğunu söylemek olanaklıdır. Adana’da sağ partilerin oy oranları hem genel hem de yerel seçimler toplamında Türkiye geneline uygun biçimde baskındır. Türkiye’de yerel seçimler ulusal siyaset ekseninde yürütülmekte olduğundan, Adana’da da durum Türkiye geneline uygun olarak biçimlendiğinden, Adana’daki yerel siyasetin özerk bir doğaya sahip olmadığını, ülke genelinde baskın olan milliyetçi/muhafazakâr sağ siyaset zemininde yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Belediye başkanlığı seçimleri özelinde ise durum, son yıllarda daha da net bir biçimde sağ siyaset ekseninde şekillenmektedir. Kent, özellikle son 20 yılda giderek milliyetçi/muhafazakâr sağ siyaset eksenine doğru kaymıştır. Buna karşın sol kanadın Adana’nın siyasal ve toplumsal yapısı içerisindeki etkisi ve gücü giderek gerilemektedir. Sol partilerin, kentte hatırı sayılır bir tabanları bulunmasına karşın, özellikle belediye kurumu üzerindeki etki ve belirleme gücünün zayıf kaldığını belirtmek gerekmektedir. Kentin siyasal ve toplumsal dokusunun hızla sağcılaşması ve kent yönetiminde tek bir siyasi çizginin

bütünüyle egemen hale gelmesi, neo-liberal politikaların uygulanması bakımından son derece uygun bir zemin hazırlamıştır.

3. Neo-Liberal Belediyecilik Uygulamaları (1984-1989 Arası ve 1994'ten Günümüze Aytaç Durak Yönetiminde Adana)

1980'den günümüze neo-liberal belediyeciliğin en önemli uygulama örneklerinden biri olan Durak dönemi belediyeciliği, başkanla özdeşleşme özelliğine sahiptir. Bu özellik Türkiye'de "özelleştirme şampiyonu" bir belediye yaratmış ve özelleştirmeler ile başlayan süreç, ilerleyen yıllarda özelle işbirliğine dönüşerek neo-liberal belediyeciliğin az bulunur örneklerinden birini oluşturmuştur.

1984-1989 yılları arasında bir dönem ve 1994'ten günümüze dek kesintisiz olarak dört dönem Adana Büyükşehir Belediyesi'ne başkanlık yapan ve toplamda beşinci kez başkanlığa seçilen Aytaç Durak, 1938 yılında Adana'nın Karaisalı İlçesi'nde doğmuştur. İnşaat mühendisliği eğitimi gören Durak, 1963-1965 yılları arasında Devlet Su İşleri Adana içme suları şefi olarak, 1965-1968 yılları arasında da Yol Su Elektrik Adana il müdürü olarak (günümüzdeki adıyla Köy Hizmetleri Adana il müdürü olarak) görev yapmıştır. 1963-1980 arasında 17 yıl Adalet Partisi üyesi olarak Adana belediye meclis üyeliği yapmış olan Durak, aynı zamanda Adana Ticaret Odası meclis üyeliğinde de bulunmuştur. Bu dönemde belediye meclisi üyesi kimliği ile ve inşaat mühendisi olan iki kardeşiyle ortak olarak müteahhitlik yapmıştır. 1984 yılında ANAP'tan Adana belediye başkanlığına seçilen Durak, 1989 yılında tekrar seçilemeyince müteahhitliğe geri dönmüştür ve toplamda 2000'in üzerinde konut inşa ederek alanında bir "rekora" imza atmıştır.

1994 yılında tekrar ANAP'tan Adana Büyükşehir Belediyesi başkanlığına seçilen Durak, 1995 yılında yapılan milletvekili genel seçimleri öncesinde kardeşi Veli Andaç Durak'ın DYP'den milletvekili adayı olmasını ve annesinin her ikisini aynı partide görmek istemesini gerekçe göstererek ANAP'tan istifa etmiş ve bir süre DYP'ye geçmiştir. Kardeşinin DYP'den milletvekili seçilmesinin ardından Aytaç Durak, 1999 yerel seçimleri öncesinde DYP'den istifa ederek tekrar ANAP'a katılmıştır. 1999 yılında üçüncü kez ANAP'tan kazandığı başkanlık seçimini 2004 yılında AKP'den ve son olarak 2009 yılında da MHP'den kazanmıştır.

Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kendisine güç temeli yapan Aytaç Durak, bu görevine bağlı olarak Türk Belediyecilik Derneği başkanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği başkanlığı, Adana Demirspor kulüp başkanlığı gibi görevlerde de bulunmuştur. 12 Eylül öncesi dönemde 17 yıl belediye meclisi üyeliği, 12 Eylül sonrası dönemde ise 20 yılı aşkın süre belediye başkanlığı yaparak Adana'nın yerel siyasetine damga vurmuş olan Durak, 1950'lerin ikinci yarısında Demokrat Parti gençlik kollarında atıldığı siyasi hayatını, AP, ANAP, DYP, AKP ve MHP'ye geçmek suretiyle toplam 6 siyasi parti içerisinde sürdürmüş ve Türk sağının prototipi haline gelmiştir.

1984-1989 arasındaki ilk başkanlık döneminde çöp toplama, temizlik, vergi toplama ve toplu taşıma gibi belediye hizmetlerini özelleştiren Aytaç Durak, kendi deyimiyle "itfaiye, zabıta, teftiş kurulu ve kendi makamı hariç ne varsa" özelleştirmiştir (Donat, 1995). Belediye hizmetlerinin daha ucuza ve daha kaliteli verilebilmesi amacıyla özelleştirilmesi gerektiğini iddia eden neo-liberal yaklaşımın tipik bir uygulaması olan Adana örneği, çok geçmeden bu uygulamanın "rekabeti azaltıcı" bazı yanları olduğu gerekçesiyle kimi -radikal sayılabilecek- değişikliklere

gitmiştir. Özellikle halk otobüsleriyle ve dolmuşlarla yapılan toplu taşımacılıkta ve ekmek üretiminde görülen denetimsizlik, bu alanlardaki fiyat kontrol yetkisini yitiren belediyeyi daha önce özelleştirdiği bu alanlarda tersi girişimlere zorlamıştır. Belediyenin otobüsler olarak ucuz toplu taşımacılığa ve halk ekmek fabrikaları açarak ucuz ekmek üretimine geri dönmesi, Durak yönetiminin, daha sonraki dönemlerinde en önemli oy kaynağı olarak değerlendirilebilecek uygulamalarıdır.

Durak yönetimi, “Yeni Adana Projesi” ile kenti kuzeye taşımak suretiyle yüzlerce müteahhide de “yeni” iş kapısı yaratmıştır. Kendisiyle yapılan mülakatta Aytaç Durak, beşinci kez başkanlığa seçilmiş bir kişi olarak belediyede yaptığı en önemli şeyin belediyeye siyasi ayrıcalığı sokmamak ve kentin kuzeye taşınmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir:

Belediye başkanlığım süresince yaptığım en önemli şeyler nedir dersek şimdi bunu ikiye bölebiliriz. Biri belediyeye siyasi ayrıcalığı sokmama prensibini dayatmak, ısrarla bunun peşine takılmak, bu konuda tavırlı olmak. Buna soyut bir şey diyeceksiniz. Bir de somut bir şey söyleyeyim proje olarak, şehrin kuzeye taşınması. Bu projenin dünyada eşi olmadığını Amerikan konsolosu Amerikan büyükelçisine şu masada [başkanlık makamındaki toplantı masası - T.K.] söyledi. Ayrıca bizim Turgut Özal zamanında bir bakan burada Yeni Adana için “ben Avrupa’yı karış karış bilirim, bunun Avrupa’da eşi yok” dedi. (21 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Aytaç Durak pek çok yolsuzluk iddiasıyla karşılaşan ve sıklıkla bu konudaki gerilimlerin hedefi durumunda bulunan bir belediye başkanı olmuştur. Bunda sık sık parti değiştirmesi nedeniyle bir önceki partisi ile arasında yaşanan hesaplaşmalar kadar, belediye başkanı olduğu yıllardan itibaren kendisi ve ailesine ait malvarlığındaki ciddi artış da etkili olmuştur. Sahibi olduğu 2 bin dönüme yakın arsanın, genellikle imar izinleri ile kentin gelişim yönü olarak belirlenmiş Kuzey Adana’da bulunması bu konudaki iddiaların temel dayanağıdır. Bu konuda, bir mülkiye başmüfettişinin 2001 yılındaki denetimi sonrası kaleme aldığı ve Durak hakkındaki iddialarının bulunduğu rapor dikkat çekicidir. Bu raporun sonuç

bölümünde yer alan ifadeler, Adana’da yayın yapan ve 2009 yerel seçimleri öncesinde AKP’ye yakın bir çizgi izleyen yerel nitelikli Adana Haber gazetesinin 20 Mart 2009 tarihli sayısında şu şekilde dile getirilmiştir:

Adana kamuoyu, belediye başkanı olmadan önce icra dosyaları ile boğuşan Aytaç Durak’ın, nasıl olup da başkanlık dönemlerinde dosyalar dolusu tapu sahibi olduğunu tartışıyor. Akıllara mülkiye başmüfettişinin 2001 tarihli raporu geliyor. Raporla Durak ailesinin hızla zenginleştiği vurgulanıyor ve bu durum sorgulanıyor. Raporun sonuç bölümünde, “Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak hakkında, belediye başkanı olmadan önce 1979-1984 tarihleri arasında icra müdürlüklerince borcunu ödemediği veya ödeyemediği için hakkında 8 adet takip dosyası açıldığı, başkan olduktan sonra kendisi ve kardeşlerinin yoğun bir şekilde taşınmaz mal edinmeye başladıkları, kendisi ve eşi Fahriye Durak’ın üzerine kayıtlı 1 milyon 703 bin 589 metrekaare taşınmazın olduğu...” ifadesi yer alıyor (Adana Haber, 2009).

Hakkındaki yolsuzluk iddialarına, belediyenin yayın organı niteliğindeki Önce Adana gazetesinde⁴⁴ ve oğluna ait Çukurova TV’de yanıt veren Durak, bu iddiaları sert bir dille yalanlamıştır. Kendisine yolsuzluk yaptı diyenleri mahkemeye verdiğini ve iddialarını kanıtlayamadıkları için bu kişilerin hapis cezası aldıklarını ifade eden Durak, halkın parası ile müteahhit zengin etmediğini veya hiçbir yolsuzluğun içinde yer almadığını, bu iddialarda bulunanların mutlaka hesap vereceğini belirtmiştir. 2009 yerel seçimlerinden birkaç ay önce dile getirilen benzer iddialar konusunda söylediği şu sözler, Durak’ın yolsuzluk iddialarına verdiği yanıtları özetler niteliktedir:

⁴⁴ Önceki dönemlerinde toplu sünnet gibi halkın beğenisini kazanmaya dönük uygulamalarda bulunmayı ihmal etmemiş olan Durak yönetimi, özellikle 2004-2009 arasındaki dönemde, ASKİ tarafından yollanan su faturaları ile birlikte kentteki hemen her eve, belediyenin faaliyetlerinin övüldüğü ve haftalık yayın yapan Önce Adana gazetesinin dağıtılmasına büyük özen göstermiştir. Bu dağıtıma, 2009 yerel seçimleri öncesinde, faturalara iliştirilen ve bir hafta sonra toplanacağını belirten bir ibare taşıyan anket formları eklenmiştir. Bu formlarda abonelere, Büyükşehir Belediyesi ile ilçe belediyelerinin faaliyetlerinin başarılı bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Formdaki en dikkat çeken unsur soruların soruluş şeklidir. Örneğin formun Büyükşehir Belediyesi bölümünde “büyük parklardan, piknik alanlarından yüzme havuzlarından vs. memnun musunuz?” türünden sorular varken, ilçe belediyeleri bölümünde “cadde ve sokaklar çukur ve çamurdan kurtuldu mu, ilçe belediye başkanınız Büyükşehir Belediyesi ile uyumlu çalışıyor mu, yazın sivrisinekle mücadele yeterli oldu mu?” türünden sorular bulunmaktadır. 2009 seçimleri öncesinde evlere dağıtılan iki şey daha vardır. Bunlardan biri, “Aytaç Amca’dan çocuklara resim çizme ve boyama kitapçığı” başlığını taşıyan ve Aytaç Durak’ın değişik mekânlardaki görüntülerinin çizimleştirilmiş hallerinin boyanacağı boyama alanları da içermekte olan boyama kitapçığıdır. Diğeri ise görsel olarak oldukça gösterişli biçimde hazırlanmış olan ve kuşe kağıda basılı “bayanlara pratik yemek tarifleri” başlıklı broşürdür.

Allah'a şükür bana 'çaldı, çırptı, beceriksiz, hizmet yapmadı' diyemiyorlar. Mal varlığımı ortaya atıyorlar. Müteahhitlik geçmişimden dolayı bir arazi varlığım var. Varsa ne var, olsun. Kuyumcunun kasasında altın, mobilyacının deposunda kereste, terzinin atölyesinde kumaş olur. İnşaat müteahhidinin de arsası olur. Ben 2 binden fazla konut yapan bir şirketin sahibiydim. Onlarca konut kooperatifi arsası satın aldım. Hiçbirini de devletten, belediyeden almadım... Kimse bana 'yolsuzluk yaptı' diyemez, ağzına tıkarım o lafı. Bu ülkede savcılar, hakimler var (Önce Adana, 2009).

Hakkındaki tüm iddialara rağmen Durak'ın yolsuzluk yaptığı konusunda kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2009 yılı başında Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından yapılan inceleme sonucunda Aytaç Durak hakkında, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe uygun davranmadığı sonucuna varılmış ve bu karar 27 Ocak 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Karara konu olan şey bir arsadır. Etik Kurul, Aytaç Durak'ın, eşi Fahriye Durak'a ait Adana'nın Seyhan İlçesi'nde bulunan 11 bin 260 metrekare yüzölçümlü arsa ile ilgili olarak Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 19 Kasım 2007 tarih ve 198 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planında değişiklik yapılarak, parselin bulunduğu alanın mesken bölgesinden çıkarılıp ticaret alanına dahil edildiği, inşaat taban alanınının 0,40'tan 0,60'a çıkarıldığı, bu değişiklikle arsa sahibine haksız kazanç sağlandığı, bu durumun etik kurallara aykırı olduğu yönündeki iddiaları incelemiştir. Aytaç Durak konuya ilişkin Etik Kurul'a verdiği yazılı savunmasında, imar planı değişikliğinde etik kurallara aykırılık bulunmadığını, plan değişikliğinin sadece eşine ait parselle ilişkin olmayıp 5 kilometrelik şeridi ve 338 bin metrekare alanı kapsadığını, planla getirilen imkanlardan diğer parsel sahiplerinin de yararlanabileceğini, ayrıca söz konusu imar planı değişikliğine ilişkin Büyükşehir Belediye Meclisi'nin ilgili toplantısına ve kararına katılmasında, plan değişikliğinin büyük bir alanı kapsamaması nedeniyle hukuki sakınca bulunmadığını belirtmiştir. Ancak Kurul, 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 'başkan ve meclis üyelerinin görüşmelere katılamayacağı

durumlar' başlıklı 27. maddesini hatırlatarak; 'belediye başkanı ve meclis üyeleri, münhasıran kendileri, ikinci derece dahil kan ve kayın hısımları ve evlatlıkları ile ilgili işlerin görüşüldüğü meclis toplantılarına katılamazlar' hükmü uyarınca; "Aytaç Durak'ın, eşine ait taşınmazı da kapsayan imar planı değişikliğinin görüşüldüğü toplantıya katılmaması gerekirken, aksine davranışı Kanun'un yukarıda anılan hükmüne açık bir aykırılık teşkil etmektedir" kararına varmıştır. Kararda; "Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak'ın, eşine ait taşınmazı avantajlı bir duruma getiren imar planı değişikliğine ilişkin iş ve işlemlere katılmak suretiyle Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 9. maddesinde düzenlenen 'Dürüstlük ve tarafsızlık' ile 13. maddesinde düzenlenen 'çıkar çatışmasından kaçınma' ilkelerine aykırı davrandığına, kararın Resmi Gazete'de yayımlanmasına ve taraflara tebliğine, tebliğinden itibaren 60 gün içinde idari yargı yolu açık olmak üzere, oybirliği ile karar verilmiştir" ifadeleri yer almıştır (Resmi Gazete, Tarihi: 27 Ocak 2009, Sayı 27123).

Hakkındaki tüm iddialara ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun seçimden iki ay önce yayımladığı karara rağmen beşinci defa Adana Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'na seçilen Aytaç Durak'ın belediye başkanlığı yaptığı dönemlerdeki halk katılımına ilişkin olarak, belediyenin üst düzey yöneticilerinin ve bizzat başkan Durak'ın araştırma kapsamında yapılan birebir görüşmelerde sorulan sorulara verdiği yanıtlar oldukça ilginçtir. Belediyenin aldığı kararlarda halkın ne düzeyde etkili olduğu, alınan kararlarda halkın eğilimlerinin dikkate alınıp alınmadığı yönündeki sorulara başkan Aytaç Durak şu şekilde yanıt vermiştir:

Acaba halkın eğilimlerini almak doğru mu? Bu da tartışılabilir. Dün sayın Başbakan 'ya davulcuya ya zurnacıya gider' diye bir deyim kullandı. Bu bizim atasözümüz. Ben Türkiye'nin o olgunluğa eriştiğini düşünmüyorum. (21 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Aynı sorulara Aytaç Durak'ın ekibinden olan, Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 25 yıllık üyesi ve Büyükşehir Belediye Meclisi Başkanvekili Mustafa Tuncel şu yanıtı vermiştir:

Bu şehirde halkın fikirleri hiç alınmaz. Yani halk katılımından söz etmek mümkün değil. Ama bu bir memnuniyetsizlik de yaratmaz. Aldığın kararlarda adil olursan, halkın yararlarına kararlar alırsan halk sesini çıkarmıyor. Ama halkın aleyhine birtakım şeyler olursa, su zammı gibi veya ulaşımındaki zamlar gibi şeyler olursa o zaman tabii halk tepki gösteriyor. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Kentteki halk katılımı konusundaki sorulara Durak'ın danışmanı ve belediyeye bağlı Koza AŞ'nin genel müdürü Nurettin Çelmeoğlu ise şu yanıtları vermiştir:

Şimdi başkan Durak'ın iki çok böyle bariz görebileceğiniz karakteri var. Bir tanesi zaman lehte veya aleyhte bir sonuca gidiyorsa cesaretle karar alabilir. İki, belli bir fikir oluştuğunda veya bir örnek çalışma gördüğünde, önce bu çalışmayı kendi kalıbımızda değerlendirir kendi kafasında. Ona bir proforma şekil verir. Sonra da kendi yakınlarına bu konuyu açar, ya böyle bir şey yapılırsa ne olur, birileri yapmış sizce iyi mi kötü mü diye. Konuya göre uygun sorularla bunu çevresindeki danışmanlarına, daire müdürlerine, belediyenin üst düzey çalışanlarına, bazen ziyaretçilerine bir fikir olarak atar. Bir süre sonra bu cevapları toplamaya çalışır. Ve biz artık yanında uzun süredir çalışanlar biliriz ki böyle bir soru sorulduğunda bizim onu iyice irdelememiz gerekir. Ve bunları toplar sözlü olarak. Çoğu kez de birbirimizden habersiziz. Biz başkana bunu kısa cümlelerle anlatırız. Daha sonra bu bir proje haline gelir. Başkanın kafasında bir proje haline gelir. Sonra bu projeyi ilgili daireye iletir, böyle bir çalışma yapın der. O çalışma üzerinde yine değişik kişilerin görüşleri alınır. O alana kim daha çok yakınsa ona özellikle ağırlık verilir. Ve bu şekilde olgunlaşmış, süzgeçten geçmiş, herkesin değil ama Adana'yı temsil edebilen kişilerin, Adana'nın koşullarını değerlendirebilen kişilerin süzgecinden geçen, Adana'ya ve belediyeye uygun, Adana'ya uygun, bu kentin halkına uygun bir şekil alır o proje... Bir de başkanın şöyle bir özelliği var, her projesini halka anlatır. Halkın benimsemediği hiçbir projenin başarı şansı yoktur der. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Belediyenin aldığı kararlara kent sakinlerinin ne düzeyde katıldığı konusu kentteki yerel demokrasinin niteliği bakımından oldukça önemlidir. Ancak bu durumun Adana'da pek önemsenmediği verilen cevaplardan açıkça anlaşılmaktadır. Güler'in daha önce yer verilen "yerel yönetimler gerçekten de coğrafi uzaklık ölçüleri açısından 'halka en yakın hizmet birimi'dirler. Fakat bu deyişin çağrıştırdığı içerik bakımından halka yakınlık, coğrafi değil, toplumsal mesafeyle ilgili bir konudur" şeklindeki saptaması (Güler, 2006: 11-12), bu mülakat cevaplarından sonra daha da anlaşılır hale gelmektedir. Günümüzde belediyelerdeki en etkili katılım mekanizmasının, aşağıda ayrıntılı olarak irdelenecek kent konseyleri aracılığı

ile kurulduğu sıklıkla iddia edilen bir görüştür. Bu görüş Adana özelinde de geçerliliğini korumakla birlikte, kentte yapılan görüşmeler, araştırmalar ve belediye yetkilileri ile yapılan mülakatlardan anlaşıldığı kadarıyla Adana’da belediye yönetimi nezdinde etkili bir katılım mekanizması bulunmamaktadır. Hatta böyle bir mekanizmanın bulunmamasına ilaveten, bu durum belediye yönetimince bir eksiklik olarak da görülmemektedir. Bu “ihtiyaç” yalnızca belediyenin Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı aracılığıyla, Kent Konseyi aracılığıyla ve kentteki sermaye sahipleri ile (Adana Ticaret Odası, Adana Müteahhitler Birliği gibi) sürdürülen yakın ilişkiyle karşılanmaya çalışılmaktadır.⁴⁵

Demokrasi kavramının başlıca öğelerinden biri olan yurttaş katılımı Adana’da yalnızca oy verme davranışına indirgenmiş görünmektedir. Belediyenin aldığı kararlara yerel halkın katkısı veya bu kararlar alınırken yerel halkın onayının alınması durumu söz konusu değildir. Alınan kararların halkın gereksinim ve beklentilerini ne denli yansıtabildiği sorunu belediyenin çekirdek kadrolarının kararlarına bırakılmıştır. Bu da yerel demokrasi açısından çok ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Yerel demokrasinin var olabilmesi için her şeyden önce karar mekanizmalarının toplumsal tabana eşitlikçi, açık ve dengeli bir şekilde dağıtılmasının gerekli olduğu önceki bölümlerde ifade edilmişti. Oysa Adana’da böyle bir şeyden söz etmek olanak dışıdır. Bununla birlikte, yapılan mülakatlarda, kentteki yerel demokrasinin işlerliği konusunda yöneltilen sorulara verilen cevaplar da oldukça dikkat çekicidir. Yerel demokrasiyi yerel özerklikle eşdeğer göstermeye çalışan liberal anlayışa paralel olarak, yerel demokrasi sorunu yerel yönetimler ile

⁴⁵ Günümüzde Büyükşehir Belediyesi ile Adana Sanayi Odası arasında aynı düzeyde bir yakınlık bulunmamaktadır. Bunda, Adana Sanayi Odası’nın 1999 yılından bu yana başkanı olan Ümit Özgümüş’ün, 29 Mart 2009 yerel seçimlerine CHP Adana Büyükşehir Belediye Başkanı adayı olarak katılması ve Aytaç Durak’ın karşısına ciddi bir rakip olarak çıkması oldukça etkilidir.

merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle sınırlandırmaktadır. Kamu gücünün toplumsal güçler tarafından doğrudan kullanılmaması bir sorun olarak görülmezken, merkezi yönetimin veya siyasi partilerin kimi uygulamaları yerel demokrasi açısından ciddi sorunlar olarak görülmektedir. Bu konuda Büyükşehir Belediyesi'nden üst düzey yetkili BŞB-2 şunları söylemektedir:

Burada yerel demokrasi falan diye bir şey yok. Devlet onu hep kapatır, halen de kapatıyor. Devlet, hükümetler, şu andaki mevzuat bunu engelliyor. Yerelleşme Türkiye'de henüz emekleme devresinde. Yani yerelden yönetim. Oysa yerelden yönetim dünya ilkesidir. Mesela şimdi biliyor musunuz kent konseylerini valiliğe bağlamaya çalışıyorlar. Ama kent konseyleri yerelden yönetimin güç kazanması için vardır. (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Yerel demokrasi ile yerelleşmenin aynı içerikteki kavramlarmış gibi algılandığı, kavramların ciddi bir karışıklık içinde ve tam da liberal anlayışın istediği biçimde değerlendirildiği bu ifadeler, kentteki belediye yöneticilerinin merkezcilik/yerelcilik ikilemine ilişkin algılarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Konu ile ilgili olarak “sizce Adana'da yerel demokrasi var mı? Varsa nasıl işliyor?” şeklindeki bir soruya, başka bir belediye yetkilisi ve aynı zamanda meclis üyesi BŞB-1 ise şu şekilde yanıt vermektedir:

Partilerde demokrasi yoksa yerel demokrasi olur mu? Herkes atamayla geliyor. Yerel demokrasinin olabilmesi için her siyasi partide geniş katımlı ön seçim yapılması gerekiyor. Bu yolla belediye başkan ve belediye meclis üyelerinin belirlenmesi gerekiyor. Atamayla olmamalıdır. Buradaki meclis üyesini Ankara ne bilir. Geniş katımlıdaki kastımı da söyleyeyim. Partiye kayıtlı olan ve belli bir aidat ödeyen, seçme ve seçilme hakkına sahip olan insanların tamamıyla ön seçim yapılmalıdır. Yoksa parayla pulla satın alırlar, gerçek adamlar yine seçilmez, gerçek halkın tercihi belli olmaz. Ama çok geniş katımlı olursa halk tercih ettiği adayı seçer. Adana'da da bu yok. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Görüldüğü üzere, bu kez de siyasi parti merkezlerinin seçimlerde aday belirleme yöntemleri ile yerel demokrasi olgusu ciddi biçimde birbirine girmiş durumdadır. Belediyenin aldığı kararlara halkın katılımı veya bu kararlar alınırken halkın onayının alınması suretiyle oluşacak bir yerel demokrasi mekanizması kimsenin aklına gelmemektedir. Bununla birlikte, belediye yönetimi için Adana Kent

Konseyi'nin varlığı zaten halk katılımının doruk noktasıdır. Bu konuda belediye yetkilisi BŞB-3 şunları söylemektedir:

Biliyorsunuz Adana'da kent konseyi var. Bu kent konseyi en büyük sivil toplum örgütüdür. Buradaki bütün dernekler, bütün odalar, merkezi yönetim, belediyeler burada beraber çalışıyorlar. Belirli projelerde odaklanıp kararlar alırlar ve bu kararlar belediye meclisinde görüşülür. Bundan iyi halk katılımı olur mu? (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Adana Büyükşehir Belediyesi, Aytaç Durak yönetiminde geçirdiği uzun süre içerisinde kentin altyapısına ve görünümüne yönelik oldukça hacimli projeler gerçekleştirmiştir. Bu projelerin de ele alınacağı ve Durak yönetimindeki neo-liberal belediyecilik uygulamalarının detaylı olarak inceleneceği bölümlere geçmeden önce, projelerin hemen hepsinin ihalecilik yolu ile özel sektöre yaptırılmış olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca Aytaç Durak'ın ilk belediye başkanlığı dönemi olan 1984-1989 arası ile ikinci dönemi olan 1994'ten günümüze kadarki dönemin bütüncül bir yaklaşımla ele alınacağı tekrar vurgulanması gereken bir noktadır.

Durak yönetimindeki neo-liberal belediyecilik uygulamalarının ele alınacağı bölümlere geçmeden önce belirtilmesi gereken bir diğer husus da Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı şirketlerin konumlarıdır. Adana Büyükşehir Belediyesi çeşitli alanlardaki faaliyetlerini 5 ayrı şirket ve Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi (ASKİ) eliyle yürütmektedir. ASKİ "belediyeye bağlı birim" statüsündedir.⁴⁶ Yeni Adana İmar İnşaat AŞ, Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri AŞ, Çukurova Fuarcılık AŞ (ÇUFAŞ), BELDETAŞ ve TÜMAŞ ise belediyenin iştirakleridir. Bu iştiraklerde görev yapan üst düzey yöneticilerin ve yönetim kurulu üyelerinin çok yüksek miktarlarda maaş ve huzur hakkı almaları Büyükşehir Belediyesi'ne ciddi eleştiriler

⁴⁶ ASKİ Genel Müdürlüğü, müstakil bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olmasına rağmen, belediye yetkilileri ASKİ için "belediyemizin en büyük şirketi" nitelendirmesini yapmaktadırlar ve ASKİ'ye belediyenin bir şirketi olarak bakmaktadırlar (22 ve 23 Temmuz 2009 tarihli görüşmeler).

yapılmasına neden olmaktadır. Konu ile ilgili olarak, 2008 yılı sonlarında basında çıkan haberler üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne soru önergesi veren CHP Adana Milletvekili Hulusi Güvel'in, Vali İlhan Atış ve Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak imzasıyla İçişleri Bakanlığı'na, oradan da kendisine gönderilen yanıtı kamuoyuna açıklamasıyla konu daha çok gündeme gelir olmuştur. Buna göre belediyeye bağlı işletmelerde çalışan üst düzey yöneticiler ile yönetim kurulu üyelerinin bir bölümü, 2004-2008 yılları arasında 100 bin ila 400 bin TL arasında maaş ve huzur hakkı almışlardır (Yeni Adana, 20 Ekim 2008).

3. 1. Toprak ve Mekân Üretimi (Kentsel Mekânın Dönüşümü: Eski Adana'dan Yeni Adana'ya veya Kuzey-Güney İkilemi)

Adana'nın kentleşme oranı incelendiğinde bu oranın Türkiye ortalamasının (% 70) üzerinde olduğu görülmektedir. İlde nüfusun % 77.5'i büyükşehir sınırları içerisinde yaşamaktadır. Kentleşme, dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Ancak kentleşme kavramı sadece demografik boyutu ile düşünülmemesi gereken, demografik boyutunun yanında, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları da olan bir kavramdır. Fakat kavram genellikle demografik boyutu ile algılanmaktadır. Bir kentin kentleşme sürecini tamamladığını söyleyebilmek için, o kentte yaşayan halkın sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak ve iş gücünün yeniden üretilmesine katkı sunacak derecede konut alanının, eğlenme ve dinlenme alanlarının, sosyal ve kültürel etkinliklerin gerçekleşebileceği mekânların bulunması, idari kurumların hizmet ulaştırmada birbirleri ile uyum içinde olması, çarpık kentleşmenin ve buna bağlı olarak altyapı ve gecekondu gibi diğer sorunların bulunmaması gerekmektedir. Bu bağlamda Adana'nın, kentleşme sürecini

tamamladığını söylemek olanak dışıdır. Kuzey ve Güney Adana arasındaki fark nedeniyle oluşan asimetrik kentleşme, fiziki alt yapı eksiklikleri, yapı ve yapılaşma şekilleri, toplumsal buluşma işlevi görevi görecektir veya kültürel etkinliklerin düzenlenebileceği alanların son derece sınırlı oluşu Adana'nın kentleşme pratiğindeki önemli eksikliklerdir.

Adana'nın en önemli referans noktaları kenti kuzey-güney yönünde bölen Seyhan Nehri ile kenti doğu-batı yönünde bölen E-5 Karayolu'dur. Kenti kuzey-güney ve doğu-batı yönünde bölen bu referans noktaları, kenti birbirinden farklılık gösteren dört bölgeye ayırmaktadır. 1940'ların başında kentin büyük bir bölümü Taşköprü ile batısında bulunan 5 Ocak Meydanı arasında bulunan Abidinpaşa Caddesi'nin⁴⁷ yoğunlukla kuzeyine ve daha az olmak üzere de güneyine kurulmuş mahallelerden, Yüreğir İlçesi'nde yine Taşköprü'ye yakın biçimde oluşmuş çok küçük birkaç mahalleden oluşmaktadır. Anadolu'nun birçok kentinde demiryolu istasyonları kent merkezi olarak seçilmiş ve yerleşim o bölgelerde yoğunlaşmışken, 1940'larda Adana, tarihsel merkezi olan Taşköprü'nün etrafında yoğunlaşmış bir yerleşime sahiptir (Keser, 2008: 93-95).

⁴⁷ Burada adı geçen Abidin Paşa, II. Abdülhamit döneminin önemli isimlerindedir. Hariciye Nazırlığı'na ek olarak Adana, Ankara ve Sivas valiliği de yapmış olan Abidin Paşa 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi uyarınca, 1880-1885 yılları arasında Ceyhan Nehri kıyılarından Silifke'ye kadar olan 800.000 dönümlük araziye kendi adına tapuya geçirmiştir. Adana ve Ankara'da Abidin Paşa'nın ismini taşıyan çok sayıda cadde, semt veya konak görebilmek mümkündür. Paşa aynı zamanda ünlü Türk ressamı Abidin Dino'nun da dedesidir.

Harita 7: Adana'nın 1940'lardaki Yerleşim Bölgesi⁴⁸

1950'lere gelindiğinde kentin kuzey sınırı, bugün kentin güneyinde kalmış olan, Adliye binası ve günümüzde İnönü Caddesi olarak adlandırılan caddenin bulunduğu bölgedir. Daha kuzeyde yalnızca birkaç yapı bulunmaktadır. Söz konusu dönemde adliye binasının kuzeyinde hemen hiç yerleşim bulunmamaktadır. Bölgenin büyük bir kısmı hâlâ tarım arazisidir ve demiryolu istasyonunun kuzeyinde yalnızca bağ evleri yer almaktadır.

⁴⁸ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Adana Şehir Planı esas alınarak oluşturulmuştur.

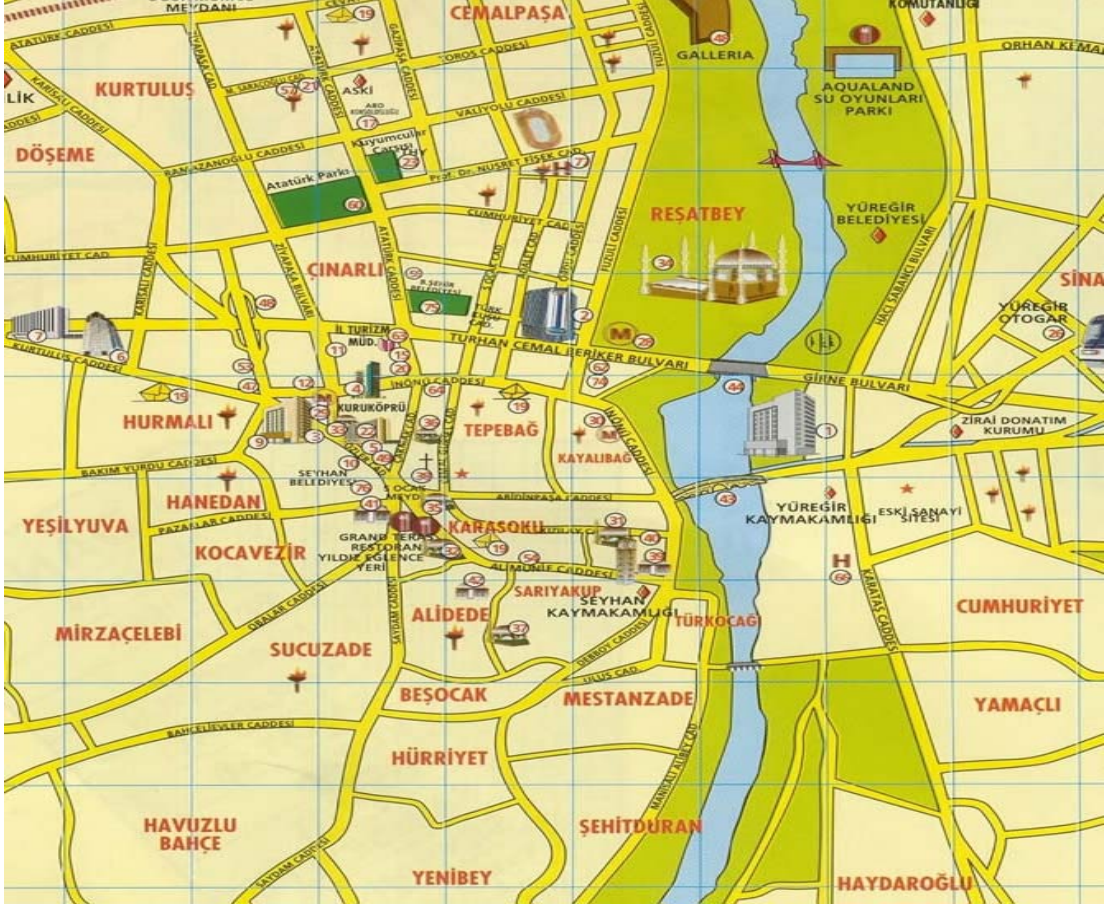
Harita 8: Adana'nın 1950'lerdeki Yerleşim Bölgesi⁴⁹

1960'ların başında kentin Seyhan İlçesi'nde batı ve kuzey yönünde bir gelişme yaşadığı görülmektedir. Bu dönemde gerçekleşen en önemli gelişme, Reşatbey ve Cemalpaşa mahallelerinin kentin üst gelir grubunun tercih ettiği bir bölge haline dönüşmesidir. Bu iki mahallede ve batısında bulunan Kurtuluş Mahallesi'nin bir kısmında villa tarzı, iki katlı geniş bahçeli yapılar ve çok nadir de olsa apartmanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu tarihlere kadar tarihi kent merkezinde ikamet eden üst gelir grubu, buradaki tarihi yapıları terk ederek yeni inşa edilen konutlara taşınmaya başlamıştır (Keser, 2008: 100-101).

⁴⁹ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Adana Şehir Planı esas alınarak oluşturulmuştur.

Harita 9: Adana'nın 1960'lardaki Yerleşim Bölgesi⁵⁰

1970'lerin başında Seyhan İlçesi'nin kuzeyi hâlâ nadir yerleşim olan bir alanken, Cemalpaşa, Reşatbey mahalleleri ile Kurtuluş Mahallesi'nin bulunduğu bölge artık tam anlamıyla kentin merkezi durumuna gelmiştir. Üst gelir grubunun tercih ettiği bu alanda apartmanlar yükselmeye başlamış ve az da olsa üst gelir grubuna yönelik işyerleri açılmaya başlanmıştır. Yaşanan nüfus artışı, kendisini kentleşme ve kentin konut dokusunda da göstermiştir. 1980'lere gelindiğinde kentte bulunan mahalle sayısı 77'ye çıkmıştır. Kent, bu dönemde hemen hemen her yönde büyük yayılma göstermiştir. Seyhan İlçesi, batısında havaalanının ötesindeki alanlara

⁵⁰ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Adana Şehir Planı esas alınarak oluşturulmuştur.

taşmış, Seyhan İlçesi'nde E-5 Karayolu'nun kuzeyinde bulunan alanlar ile Yüreğir İlçesi'nde E-5 Karayolu'nun kuzey ve güney bölgelerinde büyük konut alanları oluşmuştur. Seyhan İlçesi'nde, bu dönemde kuzey yönündeki Barajyolu'nun (Bülent Angın Bulvarı) etrafında konut alanları oluşmaya başlamış olmasına ve bu konutlar daha kaliteli yapı malzemeleriyle inşa edilmesine karşın, kent bir gecekondu kenti görünümünü sürdürmüştür. Bu dönemde kent nüfusunun % 63'ünü gecekonducularda yaşayanlar oluşturmaktadır (Keser, 2008: 102, 109; Duben, 2002: 40).

Harita 10: 1980'li yıllarda Gelişen Barajyolu (Bülent Angın Bulvarı) ve Çevresi⁵¹

1980'lerden itibaren kentin tarihi ticaret merkezi durumunda olan Büyüksaat bölgesi, bu önemini kaybederek alt ve alt-orta gelir grubuna hitap eden işletmelere ev

⁵¹ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Adana Şehir Planı esas alınarak oluşturulmuştur.

sahipliği yapan bir bölgeye dönüşmüştür. Orta ve üst gelir grubuna hitap eden işletmeler ise bugün de “çarşı” olarak adlandırılan Çakmak Caddesi ile Cemalpaşa-Reşatbey bölgesine taşınmıştır. Bu dönemde çok katlı mağazalarıyla Çakmak Caddesi giyim ve dayanıklı ev eşyalarının satıldığı merkez durumuna gelmiştir. Çakmak Caddesi tüketim merkezi konumunu bugün de korumaktadır. 1960’ların ortalarından 1984’e kadar geçen sürede kentteki mahalle sayısı 45’ten 77’ye ulaşmıştır. 1984’te Aytaç Durak’ın belediye başkanlığına seçilmesiyle birlikte Barajyolu’nun bittiği noktadan, kenti daha kuzeye taşıyacak olan Turgut Özal Bulvarı’nın ve civarındaki yolların açılmasıyla kentsel gelişimin yeni rotası da büyük ölçüde belirlenmiştir (Keser, 2008: 110).

Yeni Adana Projesi

Aytaç Durak 1984 yılındaki yerel seçimler öncesinde, “Adana’nın sorunlarının Adanalıların boyutunu aştığını” söylemiş ve mevcut belediye bütçesi ile sorunların altından kalkmanın mümkün olmadığını belirterek dış kaynaklardan yararlanmak gerektiğini açıklamış olmasına rağmen (Güney Haber, 24 Şubat 1984), elindeki projelerden de sık sık bahsetmiştir. Durak’ın elindeki en önemli projesi “Kuzeyde Yeni Adana Projesi” idi. Bu proje kapsamında kenti kuzeye taşıyacak ve bu suretle “dünyadaki en büyük köyü” imarlı bir kente dönüştürecekti.

Harita 11: 1980'lerin Sonlarında Gelişen Turgut Özal Bulvarı ve Çevresi⁵²

25 Mart 1984 tarihinde yapılan yerel seçimlerde Adana belediye başkanlığına seçilen Aytaç Durak, 2 Kasım 1984 tarihinde Dünya Şehircilik Günü dolayısıyla yaptığı konuşmada kentin kuzeye taşınması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir.⁵³

Adana yaklaşık 20 bin hektarlık bir alan üzerinde düzensiz gelişmişliğe örnek bir şehrimizdir. Roma imparatoru Jüstinyen tarafından Seyhan Nehri üzerine yaptırılmış olan Taş Köprü şehrin bugünkü isbetsiz yerinde gelişmesinin en büyük etkeni olmuştur. İsabetsiz diyorum çünkü şehir büyüdükçe fevkalade kaliteli tarım alanları yerini tuğla ve biriket yığınlarına terk etmiştir. Tamamen düz ve münbit bu alanlar üzerinde ülkemizin en çirkin kentleşme örneği sergilenmiştir. Sözde yapı kooperatifleri ve emlakçılar tarafından gelişigüzel ve insafsızca parsellenen bu alanlar bugün her türlü altyapıdan mahrumdur. Her türlü belediye hizmetinin düzensiz kentleşmeden dolayı gayri ekonomik olduğu, aksadığı, hatta yer yer yapılamadığı bir gerçektir. Bu alanlarda eğim azlığından ve yeraltı su seviyesinin yüksekliğinden dolayı yeraltı ve yerüstü drenajı yoktur. İklimin de tropik olması nedeniyle Adana, her türlü bağırsak enfeksiyonu dahil salgın hastalıkların merkezidir. Yıllarca yağmur suları ve pis sular birlikte drene edilmek istenmiş ve sonunda çalışmayan kanalizasyon sistemi nedeniyle şehrimiz sıtmanın kaynağı haline gelmiştir. 1960'lı yıllarda Adana'da sıtma bitme noktasına indirilmişken bugün Adana'daki sıtmalı sayısı 35 bine ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye genel

⁵² Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan Adana Şehir Planı esas alınarak oluşturulmuştur.

⁵³ Aytaç Durak'ın bu konuşmasının metni Adana Büyükşehir Belediyesi yetkililerinden alınmıştır. Alıntılanan kısım, konunun metinde yer aldığı paragrafların derlenmesiyle oluşturulmuştur. Durak'ın 1984 yılında yaptığı bu konuşma, Adana Büyükşehir Belediyesi Başkanvekili Zihni Aldırmaz tarafından şu şekilde değerlendirilmektedir: "1984 yılında daha stratejik plan diye bir kavramı kimse bilmezken Başkan Durak Adana'nın stratejik planını açıklamıştır. 24 yıl önce yapılan bu konuşmada şehrin genel durumu anlatılmış, şehrin envanteri ortaya konmuş, altyapı, sağlık ve çevre konularında tespitlerde bulunulmuş, imar kanunu uygulamalarına değinilmiş ve belirlenen hedefler ile bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak çözüm yolları sunulmuştur." (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

toplamının % 53.8'ini oluşturmaktadır. Tıp literatüründe “kırsal kesim hastalığı” olarak bilinen sıtma, Adana’da “kent hastalığına” dönüşmüştür... Ben burada “büyük köy” Adana’mızın perişan halini sergileyerek sizleri üzmem istemiyorum. Esasen diğer büyük kentlerimizin de Adana’dan fazla bir üstün tarafları yoktur. Sayın konuklar, Elbette her meselenin çözüm yolları vardır. Bu gerçekler ışığında Adana üçüncü sınıf, dördüncü sınıf tarım alanlarının oluşturduğu kuzeye taşınmalıdır. Bu yörede rutubetin az olması, iklimin 3-4 derece daha serin olması, zemin emniyetinin yüksekliği, hava sirkülasyonunun olması ve yer altı-yerüstü drenajının kolaylığı gibi şehircilik hizmetlerinde rantabilitesi düşük, halkın sağlığını müsbet yönde etkileyen birçok faktör vardır.

Yeni belediye yönetiminin kentin kuzeye taşınması yönündeki kararı nasıl aldığı, o dönemde iş başında olan belediyenin bir meclis üyesi şu sözlerle ifade etmiştir (Keser, 2008: 110):

Hızlı gelişme Aytaç bey iktidara geldikten sonra başladı, 84’te iktidara geldi ben de belediye meclisindeydim, Adana sıkışmış bir şehirdi, çarpık, büyük köy deniyordu Adana’ya, dördüncü vilayet ama büyük köy deniyordu, görünümü, yaşam düzeni itibariyle hakikaten büyük köydü. Bunu fotoğrafladı Aytaç bey o zaman belediye ve ilgililere, bize yansıttı. Slaytla bize o zaman gösterdi işte yeni Adana’yı, imarını geliştirirken o plan, projeler, çalışmalar yapılırken, hedefleri koyarken tabii ki mevcutları da göz önüne almak gerekirdi yani, burada yaşanamayacağını, bu çarpık gelişmenin içine artık Adana’nın sığmadığını ama bu kadar göç de yoktu o zaman.

Aytaç Durak başkanlığındaki belediye yönetiminin kentin kuzeye taşınması yönündeki kararı uygulayabilmesi için 3194 sayılı İmar Kanunu’nun arazi ve arsa düzenlemesi başlığını taşıyan 18. maddesinden yararlanılmıştır. Bu madde imar hududu içinde bulunan arsa ve arazileri birbirleri, yol fazlaları ve kamu kurumlarına veya belediyelere ait bulunan yerler ile birleştirme, bunları yeniden imar planına uygun ada veya parsellere ayırma konusunda belediyeleri yetkili kılmaktadır (İmar Kanunu, Kanun Numarası: 3194). Belediye yetkililerinin deyişiyle “tek bir encümen kararıyla yürürlüğe konulan 18. madde uygulaması sayesinde” kentin kuzeye taşınmasının yolu açılmıştır.

Bu konuda Adana Büyükşehir Belediyesi Başkanvekili şunları söylemektedir:

Bu 18. madde uygulaması dediğimiz uygulama ile tek bir encümen kararına dayanılarak Kuzey Adana’da yepyeni bir kent Yeni Adana yaratılmıştır. Bu madde önce İmar Kanunu’nun 42.

maddesi idi, sonradan 18. madde oldu. Bu maddede düzenleme ortaklık payı⁵⁴ % 25'ti. O zamanlar bu kanunda bir değişiklik yapılması gündeme geldi. Başkan Durak'ın odasında merhum Turgut Özal ve Safa Giray'ın olduğu toplantıda sayın başkan Başbakan Özal'ı ikna etti ve % 25 olan düzenleme ortaklık payı % 35'e çıktı. Aslında başkan Durak'ın talebi % 45'ti, ama % 35 kabul gördü. Bu düzenleme ortaklık payı daha sonra AKP döneminde % 40'a çıkarıldı. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Görüldüğü üzere, Aytaç Durak başkanlığındaki belediye yönetiminin mekânsal uygulamaları içinde kentin kuzeye taşınması, kuzeyde 200 bin konutluk ve 1 milyon kişinin ikamet edebileceği imarlı bir kent oluşturulması çalışmalarını özel bir öneme sahiptir. Bu çalışmalar neticesinde Adana'nın çehresi bütünüyle değişmiştir. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinden aldığı göçle birlikte 1980'ler boyunca her yöne doğru genişlemeye devam eden konut alanları, 1990'lardan itibaren Barajyolu, Turgut Özal Bulvarı ana aksı üzerinden kuzeye doğru gelişmiştir.

Durak, "Kuzeyde Yeni Adana Projesi"ni 1984-1989 arasındaki ilk başkanlık döneminde başlatmış ve 1994'te başladığı ikinci dönemden itibaren bu projesine hız vermiştir. Aslında kentin kuzeye taşınması fikri ilk olarak, 1973 yılında yapılan yerel seçimlerde belediye başkanlığına seçilen Ege Bağatur döneminde gündeme gelmiştir. Fakat bu yöndeki çalışmalar, Durak yönetimindeki belediye tarafından en öncelikli gündem maddesi olarak değerlendirilmiş ve 30 bin dönümlük bir alanda hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında, tarıma elverişli olmamasına karşın

⁵⁴ 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. maddesi, düzenleme ortaklık payı ile ilgili olarak şu hükümleri içermektedir: Uygulama nedeniyle meydana gelen değer artışına karşılık, uygulamaya tabi parsellerden yüzölçümleri oranında düzenleme ortaklık payı kesilir. Yapılan kesinti, uygulama sahasında kamunun yararlanacağı, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk ve ortaöğretim kurumları, yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, ibadet yeri ve karakol gibi tesisleri oluşturmak amacıyla yapılır. Düzenleme ortaklık payı oranı en fazla % 40'tır. Düzenleme ortaklık payı kesilerek oluşturulan tesisler başka amaçla kullanılamaz. Düzenleme ortaklık payı kesilen bir parselden ikinci bir kesinti yapılamaz. Uygulamaya tabi parsellerde daha önce yapılmış bedelsiz terk varsa, düzenleme ortaklık payı hesabında bu terk de dikkate alınır. Düzenleme ortaklık payı oranı % 40'tan fazla çıkarsa, fazlalık kamulaştırma ile giderilir.

İmar Kanunu'nun 18. Maddesi Uyarınca Yapılacak Arazi ve Arsa Düzenlemesi İle İlgili Esaslar Hakkında Yönetmelik ise düzenleme ortaklık payını şu şekilde tanımlamaktadır: Düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park, yeşil saha, genel otopark gibi umumi hizmetlere ayrılan ve tescile tabi olmayan alanlar ile cami, karakol yerleri ve ilgili tesisler için kullanılmak üzere, düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışları karşılığında düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların, düzenlemeden önceki yüzölçümlerinden % 40'a kadar düşülebilen miktar ve/veya zorunlu hallerde malikin muavafakatı ile tesbit edilen karşılığı bedeldir.

kentleşmeye uygun olan söz konusu alanda yasa gereği belediyenin bedelsiz olarak % 35 pay karşılığı 10 bin dönümlük bir alan kazanması üzerine, yol, meydan, yeşil alan, okul alanı, çarşı-pazar sahası, resmi kurumlar için alanlar, sağlık tesisi alanları, cami arsası ile çocuk parkı ve oyun alanları ayrılmıştır.

Uygulanan proje kapsamında 30 bin dönümlük alanda, 200 bin konuta ek olarak; 40 açık pazar, 28 resmi kurum, 39 sosyal ve kültürel tesis, 10 sağlık tesisi, 75 okul, 67 çocuk bahçesi, 36 cami, 1 huzurevi, 1 ruh sağlığı merkezi, 1 veterinerlik merkezi ve çok sayıda dinlenme parkı yapılması öngörülmüştür. Ayrıca büyük çoğunluğu özel sektör tarafından yapılan konutlara ilaveten, Yeni Adana Projesi'nin bir parçası olarak, dar gelirlileri konut sahibi yapmak ve kaçak inşaatları önlemek amacıyla belediye tarafından gecekondulara alternatif konut üretimi politikası uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, belediyeye bağlı Yeni Adana İmar A.Ş.⁵⁵ eliyle uygulanan toplu konut projeleri şunlardır (Adana BŞB, 2007: 24-25):

Yeni Adana Toplu Konut Bölgesi (Belediye Evleri): 2091 konut ve 68 adet işyeri inşaatına 1986 yılında başlanmış ve inşaat 1990 yılında tamamlanmıştır.

Cumhuriyet Mahallesi (Yüreğir): 156 adet konut inşaatına 1998 yılında başlanmış ve inşaat 1999 yılında tamamlanmıştır.

Yeni Adana Toplu Konut Bölgesi (2000 Evler): 2002 adet konut ve 60 adet işyeri inşaatına 1990 yılında başlanmış ve inşaat 1994 yılında tamamlanmıştır.

Serinevler Toplu Konut Bölgesi: 1564 adet konut ve 29 adet işyeri inşaatı 1994 yılında başlatılmış ve 1999 yılında tamamlanmıştır.

Yeni Adana I. Konut Bölgesi (1121 Konut): I. ETAP: 182 adet konut inşaatı 1997 yılında başlatılmış ve 1999 yılında tamamlanmıştır. II. ETAP: 939 konut ve 24 adet işyeri inşaatı 1998 yılında başlatılmış ve 2001 yılında tamamlanmıştır.

Salkım Söğüt Villaları: 55 adet dubleks konut inşaatı 2000 yılında başlatılmış ve 2002 yılında tamamlanmıştır.

Yeni Adana II. Toplu Konut Bölgesi (483 Konut): I. ETAP 187 adet konut inşaatı 1999 yılında başlatılmış ve 2001 yılında tamamlanmıştır. II. ETAP 296 adet konut inşaatı 2000 yılında başlatılmış ve 2005 yılında tamamlanmıştır.

Güney Yıldızı Projesi (304 Konut): Çok katlı konut ve tripleks konut arsaları ile birlikte, okullar, ticaret alanı ve sağlık tesisleri bulunmaktadır.

Aslandamı İş Merkezi: 46 adet işyeri bulunmaktadır.

Nakliyatçılar Sitesi: 130 adet işyeri ve 20 adet tamirhane yaptırılmıştır.

⁵⁵ Konut sektöründe faaliyet göstermek ve Yeni Adana projesine katkı sunmak suretiyle Yeni Adana'nın yapılaşmasına ivme kazandırmak amacıyla 1986 yılında kurulmuş olan şirketin hisselerinin % 99.9'u Adana Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Şirket kurulduğu yıldan itibaren 2009 yılına dek yaklaşık olarak 10 bin konut yapıp satmıştır. Uzunca bir süre çok katlı konutlardan oluşan inşaat projeleri yürüten şirket, özellikle son birkaç yıldır villa tipi konut üretiminde bulunmaktadır.

Yeni Adana Projesi'nin, tarlaları yüksek imar haklarıyla parselleyip apartman arsalarına dönüştürmekten ibaret olduğu iddialarına rağmen, projenin güneye oranla daha düzenli ve sosyo-kültürel ihtiyaçları karşılayan yönleri bulunmaktadır. Ancak proje süresince müteahhitlerin her zaman ön planda olması ve yaratılan rantların büyük ölçüde müteahhitlere akması nedeniyle uygulamayı “kat karşılığı kentleşme” ve Güney Adana'nın nispeten ihmal edilmesine yol açan bir süreç olarak değerlendirebilmek mümkündür.

Harita 12: Adana Şehir Haritası⁵⁶

Kentin kuzeye doğru gelişmesinin temel faktörü orta ve üst gelir grubunun konut ihtiyacıdır. Bu kesimlerin ihtiyacını karşılayabilmek ve bu arada da kendi

⁵⁶ Bu harita Adana Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır.

birikimlerini artırmak isteyen müteahhitler Seyhan Baraj Gölü'nün batı yakasında, gelişim yönü kuzey olmak üzere yüksek katlı apartmanların egemen olduğu konut alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Ancak, önce kuzeye kaydırılan kentsel gelişme, haritadan da görüleceği üzere, daha sonra batıya yönlendirilmiştir. Nihayetinde Adana, “imarlı kent” adı altında ciddi bir betonlaşma sürecine sahne olmuştur.

Fotoğraf 1: “İmarlı Kent” Kuzey Adana’dan Bir Görüntü

Seyhan Baraj gölü üzerine yapılan ve gölün iki yakasını birbirine bağlayan Çatalan Köprüsü'nün üzerinden, Çukurova Üniversitesi yerleşkesine ulaşımı sağlayan baraj seti üzerindeki yoldan veya üniversite yerleşkesinden bakıldığında kentin görünümü adeta Manhattan'ı⁵⁷ andırmaktadır. Bu bölgelerden bakıldığında çok katlı apartmanların oluşturduğu bir çizgiden başka bir şey görebilmek mümkün

⁵⁷ Amerika Birleşik Devletleri'nin New York kentinde bulunan 5 ana bölgeden biridir. New York'un kültürel ve ticari merkezi konumundadır. Denizden Manhattan'a bakıldığında görünen ve 11 Eylül 2001 öncesinde içinde Dünya Ticaret Merkezi'ne ait ikiz kulelerin de bulunduğu yüksek katlı binalardan oluşan silüet, Amerikan kapitalizminin simgelerinden biridir.

değildir. Dolayısıyla, yerel yönetimlerin kentlere Manhattan görünümü kazandırmaya ve bu yolla kenti bir “dünya kenti” yapmaya çalışmaları olgusu Adana’da net biçimde görülebilmektedir.

Fotoğraf 2: Manhattan’ı Andıran Kuzey Adana Görüntüsü I

Fotoğraf 3: Manhattan’ı Andıran Kuzey Adana Görüntüsü II

Bu konuda belediye yönetimine yapılan eleştirilere Adana Büyükşehir Belediyesi'nin kıdemli yetkilisi BŞB-3 şu şekilde cevap vermektedir:

Adanalıların, ihtiyaçlarına göre en az zarar görerek, gecekondudan bir an önce kurtulmak için yaptığı uygulamalar var. Yeni Adana birinci etapta mesela yoğun bir yapılaşma varken, Yeni Adana ikinci etapta bahçeli evler alanı var. Sizin söylediğiniz yüksek katlı apartmanların olduğu yer birinci etabı oluşturuyor. Yani şartların getirdiği bir durumdu o. Daha sonra gecekondudan baskısı azalınca dengeler tekrar oturdu ve yüksek katlı apartmanlar yapılmadı. Yani dünya kenti derken taklit etme boyutunda değil, insanların dönem dönem ihtiyaçları var. O dönemde acil gecekondudan baskısını kırmak için ve insanların apartman özlemini gidermek için yüksek katlı binalara gerek duyuluyordu, o bölge apartman bölgesi olarak yoğun olarak yapıldı, gecekondudan baskısı böyle giderildi. Ama şimdi böyle bir şey yok. Şimdi insanlar apartmanlardan sıkıldıkları için tek katlı bahçeli evler talep ediyor ve şimdi de bu yönde çalışmalar var. (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Kentin kuzeye yönelmesinin bir diğer nedeni ise tarım arazilerini ve kentin tarihi dokusunu koruma düşüncesinin belediye tarafından benimsenmiş olmasıdır. Kent alanının gelişim yönü tamamen kuzeye kaymış olduğundan, Eski Adana olarak adlandırılan güneydeki kent alanının tarihi dokusunu korumak daha kolay hale gelmiştir.

Kentleşme açısından pek çok olumluluğu beraberinde getirmiş olan kentin kuzeye taşınması projesi, kentin sosyal yapısında yaşanmakta olan bir ikilemi de beraberinde getirmiştir. Kentin güney, batı ve doğu bölgeleri daha önce oluşmuş gecekondudan mahallelerine yenilerinin eklenmesiyle gelir seviyesi düşük kesimlerin mekânları haline gelmiştir. 1990'lerden itibaren kuzey yönündeki genişleme daha da hızlanmaya başlamış ve 2005 yılında mahalle sayısı 110'a ulaşmıştır.⁵⁸ Aynı dönemde göç ile gelen nüfus kentin güney bölgelerine yığılmıştır. Bu nedenle Çukurova İlçesi ve Seyhan İlçesi'nin kuzey bölümü ile Yüreğir ve Seyhan ilçelerinin diğer bölgeleri arasında açık bir farklılaşma yaşanmıştır. Günümüzde Kuzey Adana (Yeni Adana) zenginliğin simgesi iken Güney Adana (Eski Adana) yoksulluğun simgesi durumundadır. Yüreğir İlçesi ile Seyhan İlçesi'nin kuzeyi arasındaki bu farkı

⁵⁸ Bkz: http://www.adana-bld.gov.tr/rehber_mahalleler.asp Erişim Tarihi: 10 Ekim 2008.

bir belediye yetkilisi çalışmasında şöyle aktarmıştır (Keser, 2008: 112; Tümer, 2005:181):

Ben odamda, ayakta pencere önünde durup, karşı kıyının portakal bahçesi yeşilliğinin arkasındaki cadde ve apartmanları ile Seyhan'a bakarken, gelişmişliğin ifadesi olarak, orayı Amerika olarak, binanın diğer yönündeki personel müdürü odasının penceresinden dışarı bakarken üniversiteye giden bulvardan sonra evleri, karmakarışık ağaçları, tek ve iki katlı bu yerleri de Meksika'ya benzetirdim. Yani nehrin Seyhan İlçesi'ni Amerika, Doğu yakasını da Meksika olarak görürdüm.

1990'lardan itibaren Kuzey Adana planlı bir gelişme gösterirken kentin güney kısmı şehir imar planında yer almadığından bu bölgede ruhsatsız yapılar artmıştır. Kentin güney bölümünde kalan kentleşme tam anlamıyla tarım arazilerinin konut alanlarına dönüşmesiyle oluşmuştur. 1984 ile 2000 yılları arasındaki kentleşmenin % 30'u tarım arazilerinin konut alanına dönüştürülmesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu süreç sonucunda, 1984 ile 2000 yılları arasında kent alanı ikiye katlanmıştır (Alphan, 2003: 576, 579; Keser, 2008: 111).

Adana'yı batısındaki şehirlere bağlayan otoyolun başlangıç noktasında - gişelerin bulunduğu mevkide- ve Adana'ya doğu yönünden girişte Seyhan Nehri üzerindeki otoyol köprüsünün bitiminde yer alan ve kente gelenlere kenti takdim eden, boyutları ve aydınlatmalarıyla birer anıt gibi duran tabelalar Kuzey Adana ile Güney Adana arasındaki farkın görsel bir göstergesidir. Bu tabelalarda "Yeni Adana, İmarlı Kent, 200.000 Konut" yazısı bulunmaktadır. Keser bu tabelaları şu şekilde değerlendirmektedir (2008: 113-114):

Saussure'ün "anlam karşıtlıklardan doğar" genel önermesinden hareket edildiğinde "Yeni Adana" ibaresi, karşıtını da içermekte ve Adana'da iki Adana bulunduğu, bunlardan birisinin "eski", diğerinin ise "yeni" Adana olduğu anlamını oluşturmaktadır. İmarlı kent ise yalnızca Yeni Adana'nın planlanarak inşa edilen bir bölge olduğunu değil, örtük bir biçimde eski Adana'nın imarsız olduğu anlamını da oluşturmaktadır. Burada bulunan 'yeni' ifadesi sadece tarihsel olarak sonradan kurulan anlamında kullanılmamış, derin yapıda kullanılan malzeme, konut durumu, yolları, şehircilik mantığı ve yaşam tarzı bakımından da yeni olmayı içerecek biçimde bir anlam yüklenmiştir. Eski ise kelimenin düz anlamıyla eskiyi yani yıpranmış Adana'yı temsil etmektedir. Ek olarak, billboardu inşa eden belediyenin bu devasa büyüklükteki tabelaya yüklediği işlev dikkate alındığında, eski ve yeni Adana ayrımının belediye tarafından

da neredeyse bir övünç vesilesi gibi sunulur, meşrulaştırıldığı söylenebilir. Bu özellikleriyle, Adana'nın batı-doğu ekseninde E-5 Karayolu, kuzey-güney ekseninde ise kuzeyde Barajyolu ve Turgut Özal Bulvarı ile güneyde Saydam Caddesi'nin ana aks olduğu bir kentleşme süreci yaşadığı görülmektedir.

Kuzey Adana ile Güney Adana arasındaki farkın görsel göstergeleri olan tabelalar konusunda görüşü sorulan Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 25 yıllık üyesi ve günümüzde Büyükşehir Belediye Meclisi'nin Başkanvekilliğini yapmakta olan Mustafa Tuncel konu hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Kuzeyde yepyeni bir şehir yaratıldı, imarlı bir şehir yaratıldı. Biz onu kente her gelen görsün ve kentin kuzeyi ile güneyi arasında bir fark olduğunu, kuzeyin başka bir şehir olduğunu anlatsın diye koyduk. Güney Adana zamanında hiçbir imar uygulaması yapmadan arsa komisyoncularının ve emlakçıların parsellediği bir şehirdi. Bu parselleri vatandaşa geliş güzel satıyorlardı. Gecekondulaşma vardı, çıkmaz sokaklar vardı. Şimdi biz bu Eski Adana'daki nüfusun yarısını yukarıya, kuzey Adana'ya taşıdık. Bunun vurgulanması gerekir. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Adana, sosyal yapısında yaşanmakta olan derin Kuzey/Güney ikileminin yanında etnik mekânsal ayrımın da kolaylıkla gözlemlenebildiği bir kenttir. Etnik mekânsal ayrım, etnik bir topluluğa mensup bireylerin kentin belirli bir bölgesinde veya belirli bölgelerinde yoğunlukla yaşamaları anlamına gelmektedir. Adana kendi içinde Arap, Türk ve Kürt kökenli vatandaşların ayrı ayrı yaşadıkları, fiziksel sınırları bir ölçüde görünür olan mahallelerle orta ve üst gelir grubundan kişilerin ikamet ettiği, etnik bir görünüm sergilemeyen mahallelerden oluşmaktadır.⁵⁹ Bu

⁵⁹ Kentteki Arap, Türk ve Kürt kökenli vatandaşların ayrı ayrı yaşadıkları mahallelerin yapısı hakkında görüşüne başvuru alan bir belediye yetkilisi Adana'da yaşayan ve anadili Arapça olan Nusayriler (Arap Alevileri) hakkında şu görüşleri dile getirmiştir: "*Adana'da yaşayan Arap denilen Nusayrilerin Arap değil Türk oldukları Cumhuriyet'ten kısa bir süre sonra kafa ölçülerinden ispatlanmıştır. Bu kişiler Arap değil Eti Türkü'dür, bu durum bilimsel olarak da ispatlanmıştır. Zaten dilleri de Arapça değildir, dilleri Türkçe'nin bozuk şeklidir.*" (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme) Belediye yetkilisinin bu görüşleri bir zamanlar sıkça dile getirilen "*Kürt diye bir şey yoktur, onlar dağ Türküdür*" şeklindeki sözü akla getirmektedir. Konu ile ilgili olarak kapsamlı bir araştırma yapmış olan ve bu araştırmalarını "Eti Türkleri" başlığıyla yayımlamış olan Mertcan ve Bozbay ise Arapların Eti Türkü olmaları konusunda yukarıdaki görüşe kesinlikle katılmamaktadırlar (Mertcan ve Bozbay, 2007: 171-193). Mertcan ve Bozbay, "Türk Tarih Tezi'nin ileri sürdüğü, *Hititler Türk'tür; Nusayriler de Hititlerin devamıdır ve bu açıdan onlar öz Türk evladıdır* sözünün hiçbir bilimsel temele dayanmadığını" belirterek şu görüşleri aktarmaktadırlar: Türk Tarih Tezi'nde Türk oldukları iddia edilen halklar arasındaki Hititler, Nusayrileri de Türklüğe bağlamanın bir aracı olarak kullanılmıştır (2007: 177). Günümüzde, Hititçe'nin Hint-Avrupa dil ailesinin bir üyesi olduğunu, Türkçe'nin ise Ural-Altay dil ailesinde yer aldığını; dolayısıyla Türkçe ile Hititçe / Türkler ile Hititler arasında en

durum yerel siyasetçilerin birçoğu tarafından Adanalı kimliğinin ortaya çıkmasında en büyük engel olarak görülmektedir. Aynı zamanda kentten etnik olarak parçalı görüntüsü kentteki huzursuzluğun da kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu nedenlerden ötürü yerel yöneticiler, Yeni Adana'yı / Kuzey Adana'yı aynı zamanda sosyal bütünleşmenin bir aracı olarak da görmektedirler (Keser, 2008: 121). Keser'in aktardığına göre (2008:121-122) 1997 yılında II. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytac Durak kendi çabalarıyla kurulduğunu söylediği Kuzey Adana'nın kent için işlevlerini açıklarken şu sözleri kullanmıştır:

Burada bir yere varmak istiyorum: Cazibe merkezleri haline gelen 200 bin konutlu, Ataköy'ün 4 katı büyüklükteki bu yerleşim yerinde asayiş olayları, polisiye vakalar olmaz. ... Ve her yörenin insanı harman oldu. Burada problem olmaz ... İşte komşuluk münasebeti olan, imarlı altyapılı düzenli kentlerde vatandaş teröre alet olmaz. Evi olan, işi olan insan onun bunun aleti olmayacaktır.

Bu konuda görüşüne başvurulmuş belediye yetkilisi BŞB-4 de Aytac Durak'ın açıklamalarına benzer şeyler söylemektedir:

Şimdi biz oraya konutlar yaptık belediye olarak. Sonra da o konutları kura ile dağıttık. Ben 16 yıldır başkan Durak'la beraberim. Mesela adam Urfalı, mesela adam Çorumlu veya Adanalı. Hepsi komşu oldu bunların, kaynaştılar. Belirli bir kesime vermedik konutları, kura çektik. Farklı yerlerden gelen insanlar kaynaştılar. E bir de imarı, altyapısı olan doğru düzgün yerler buralar. Burada niye kavga çıksın, niye hır gür olsun? Zaten ekonomik açıdan nispeten gelişmiş yerlerde böyle şeyler pek olmuyor. (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

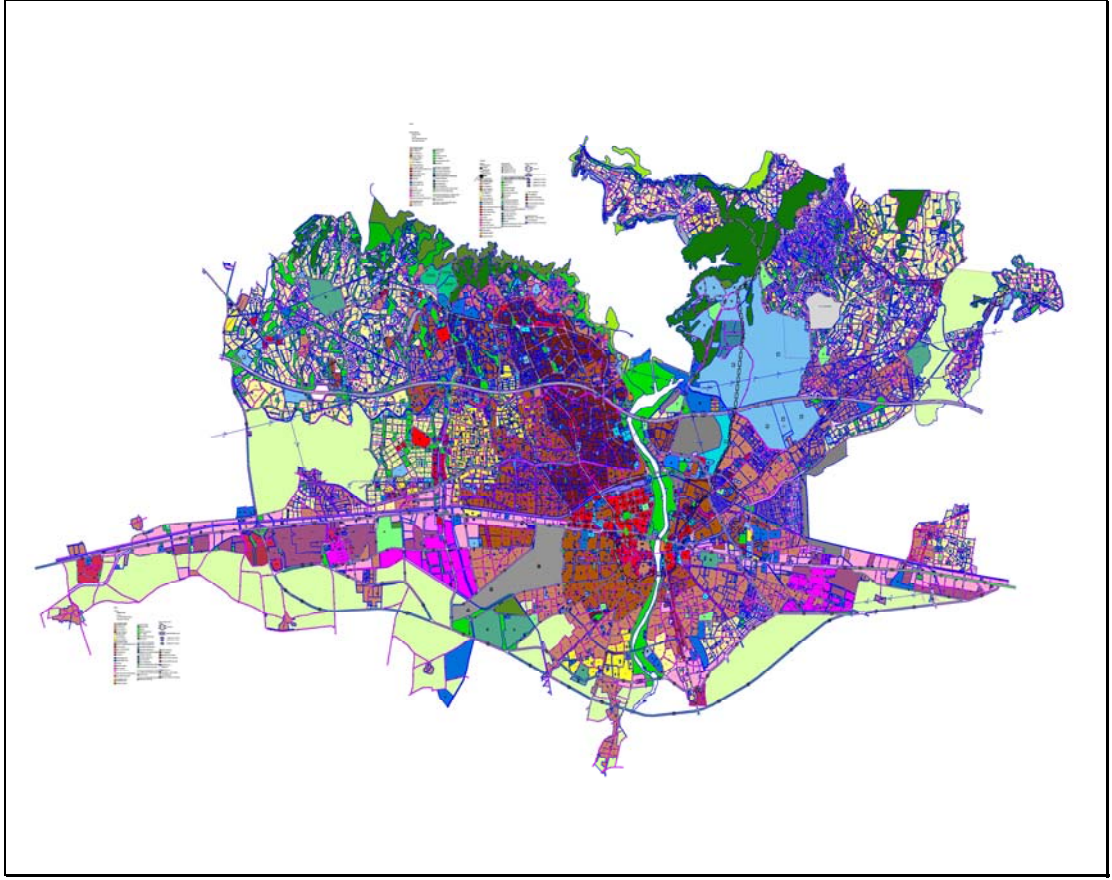
ufak bir akrabalık ilişkisinin olmadığını söylemeye gerek dahi yoktur (2007: 180-181). Bir an için Hititlerin Türk olduğunu kabul etsek bile, bu Nusayrileri Türk kılmaya yetmez. Nusayrilerin Türklükle bağı olmadığı gibi, Hititlikle de ilişkileri yoktur. Nusayrileri oluşturan topluluğun ana gövdesi Yemenli bazı Arap kabilelere dayanır (2007: 181). Bu insanlar, Türk Tarih Tezi'ne (ve resmi ideolojiye) uygun bir biçimde, Türk kökenli addedilerek asimile edilmeye çalışılmıştır. Onlar, büyük ölçüde Suriye'den gelmiş olmalarına, Arapça konuşmalarına ve tuttıkları soy kütüklerine rağmen Arap değil de Eti Türkleri olarak tanımlanmışlardır. Bir kez daha tekrar edecek olursak, bir kere Eti dedikleri Anadolu'nun eski halklarından olan Hititler Türk değil Hint-Avrupalıdır ve çok uzun yüzyıllar önce ortadan kaybolmuşlardır; ikincisi de Nusayriler, Eti Türk'ü oldukları yönündeki propagandaya rağmen -çok azı hariç- kendilerini Arap olarak ifade etmektedirler. Asimilasyon politikalarının tek olumsuz yönü etnik kimliklerin, kültürel çeşitlilik ve zenginliğin yok olması değildir. Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, tarih, arkeoloji, antropoloji, dilbilim gibi bilimsel disiplinlerin temelleri, resmi ideolojiyi ve asimilasyon politikalarını doğrulamak üzere atılmış ve bu yapılırken bilimsel etiğe uygun davranılmamıştır (2007: 188-189).

Güneyi nispeten homojen mahallelerden oluşan, kuzeyi ise ekonomik olarak orta ve üst gelir grubundan vatandaşların ikamet ettiği Adana'nın merkezi halen Çakmak Caddesi merkezli Cemalpaşa-Reşatbey bölgesi ve Küçüksaat-Büyüksaat bölgesidir. Demiryolu istasyonunun güneyinde kalan ve birbirine paralel şekilde uzanan Gazipaşa Caddesi, Atatürk Caddesi ve Ziyapaşa Caddesi ise Çakmak Caddesi'nin odak noktasında olduğu merkezi bir ölçüde genişletmiştir. Kuzey Adana'nın ise tüm gelişmişliğine rağmen hala kentin iş merkezi konumunda olamaması ironiktir. Bu durum kentte ciddi bir dengesizliğe neden olmaktadır. Kuzeybatıya doğru genişleyen kentin iş merkezi güneyde kalmıştır. Türkiye'nin beşinci büyük kenti konumundaki kentte halen tek bir merkez bölge bulunmakta ve üstelik bu alan orta noktada yer almamaktadır. Söz konusu bu merkeze çok ciddi bir yük bindirilmiştir ve bölge şu anki konumuyla genişlemek bir yana yüklendiği ağırlığı taşımakta zorlanmaktadır. Şehir Plancıları Odası Çukurova Şubesi'nden bir yetkili bu durumu şu sözlerle özetlemektedir (Erginkaya, 2008: 132):

Bu durumdaki bir kentin merkezi hala tektir ve üstelik orta noktada da değildir. Ayrıca, o kadar yüklenmiş durumdadır ki, bırakınız gelişmek üzere çevresine kaymayı yıkılmamak için yerinde saymaya çabalamaktadır. Konutlar ise o kadar kuzeye uzanmıştır ki, Seyhan İlçesi'nin görüntüsü aynen bir "kuyruklu yıldız" benzetmektedir. Bu yıldızın çekirdeği olan merkezdeki Küçüksaat-Büyüksaat aksına güneydeki kenar mahallelerden 15-20 dakikada ulaşılabilirken, Seyhan İlçesi'nin kuzey batısındaki 100. Yıl Mahallesi ve fuar alanından yol durumuna göre 40-50 dakikada gelinebilmektedir. Yüreğir ilçesinin kuzeyden ulaşılabilirliği ise daha kötü durumdadır. Adana'nın halen geleneksel tarihi dokusu içerisinde sıkışmış biçimdeki tek kentsel merkezinin uzanabileceği yol boyları bilinen merkez işlevleri için hem dar hem de diğer bazı kentsel kullanışlar tarafından yer yer sınırlanmış durumdadırlar.

Kentin kuzeybatıya doğru genişlemesi nazım imar planına bakıldığında daha net anlaşılmaktadır.

Harita 13: Adana Nazım İmar Planı⁶⁰

Kuzey Adana'nın tüm avantajlarına ve gelişmişliğine rağmen hala kentin merkezi konumunda olamaması ve kuzeye doğru genişleyen kentin merkezinin güneyde kalması ciddi bir trafik sorununu da beraberinde getirmektedir. Kuzey Adana'ya büyük alışveriş merkezlerinin yapılması ve kentin ticari faaliyetlerinin oldukça büyük bir bölümünün kuzeydeki cadde ve bulvarlara kayması bile bu sorunu ortadan kaldıramamıştır. Eski Adana'nın ve halihazırda bugün Adana kentinin merkezi konumunda bulunan Çakmak Caddesi odaklı Cemalpaşa-Reşatbey bölgesi ve Küçüksaat-Büyüksaat bölgesi halen hemen hemen tüm devlet kurumlarının bulunduğu bölgedir. Bu durum, halen kentteki ticaretin de merkezi olması nedeniyle söz konusu bölgede gün içinde çok büyük bir trafik sorununa neden olmaktadır. Bu

⁶⁰ Bu plan Adana Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır.

konuda Büyükşehir Belediyesi başkanvekili Zihni Aldırmaz şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Adana'nın bir numaralı sorunu devletin resmi kurumlarının kuzeye taşınmamasıdır. Büyükşehir Belediyesi Yeni Adana Projesi'yle 1 milyon nüfusu kuzeye taşıdı ve bu bölgede resmi kurumlar için yerler ayrılmıştır. Ama devletin resmi kurumları, daireler kuzeye taşınmadı. Küçüksaat'te, Kuruköprü'de, Abidinpaşa Caddesi'nde bunlar yerleşmişler vaktiyle. Mesela Ticaret Odası'na bir günde giden araç sayısı 2 bin. Sadece Ticaret Odası kuzeye gitse 2 bin tane az araç olacak bu bölgede. Tapu idareleri Kuruköprü Meydanı'nda. Yüreğir'in tapusu bile orada. Yüreğir başka ilçe, Sarıçam başka ilçe ama tapu idareleri burada. Maliyeler de burada. Esas resmi kurumların insanların yürüyerek gidebileceği mesafelere taşınması lazım. Her ilçenin kendi resmi kurumlarının kendi içinde olması lazım. Sarıçam'dan adam kalkıyor bir tapu satışı için ta buraya geliyor, ya da maliye için buraya geliyor. Bunlar yanlış. Şehrin trafiğini bunlar karıştırıyor. Ya da mesela okullar. Okulları insanların olmadığı yerlere yapıyorlar. İnsanlar da sonra araçları ile çocuklarını sabah götürüyor, akşam getiriyor. Veya servislerle gidip geliyor çocuklar. Bu hem yakıt, hem zaman kaybı, yani israf. Hem de trafiği bozuyor işte. Esas bizim bu konudaki sorunumuz merkezi yönetimin bu resmi daireleri kentin gelişmesine uygun bölgelere taşınmaması. Kağıt üzerinde böldüm demeye bölünmüyor işte. Neticede Adana beş ilçe ama tek ilçe gibi çalışıyor. (20 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Adana kenti tek merkezli bu görünümünün yanında merkezi konumda bulunan bir meydanının olmayışıyla da dikkat çekicidir. Kentin halihazırda toplantı, yürüyüş ve kutlamalarda sürekli kullanılan meydanı, demiryolu istasyonunun önü ile Gazipaşa, Atatürk ve Ziyapaşa caddelerinin kuzeydeki uç noktalarında bulunan Uğur Mumcu Meydanı'dır. Bu meydan kullanıldığında, diğer bazı kavşak ve yollardan dolayı kentin zaten zayıf olan ulaşımı bir süre sekteye uğramaktadır. Meydan niteliğine sahip olmayan bu "boşluk", kentin merkezinde de yer almadığı için, Adana kenti "meydansız kent" olarak anılmaktadır. 2009 yılı içerisinde yeni valilik binasının kuzey tarafında yapılan yol çalışmaları sonucunda bu bölgede de üzerinden yolların geçtiği büyükçe bir boşluk oluşturulmuştur. Ancak sözü edilen bu boşluk Uğur Mumcu Meydanı'na paralel durumda ve çok yakın bir mesafede olması nedeniyle kentin meydan eksikliğini gidermekten uzaktır. Belediye yetkililerinden BŞB-2 ve BŞB-3 bu konu hakkında kendilerine yöneltilen sorulara, "kentin pek çok parka ve büyük yeşil alanlara sahip olması nedeniyle böyle bir ihtiyacı olmadığını, zaten meydan anlayışının genellikle komünist ülkelerden kalma bir anlayış olduğunu,

ama buna rağmen kente üç tane daha meydan yapılmasının planlandığını” söyleyerek yanıt vermektedirler.⁶¹ Bununla birlikte Adana’da parklara, caddelere, bulvarlara ve meydanlara isim verilirken ilginç bir yol izlenmektedir. Kentte Türkiye’nin yakın siyasi tarihinde yer alan hemen her figürün ismine rastlamak mümkündür. Kenan Evren Bulvarı, Turgut Özal Bulvarı, Alparslan Türkeş Bulvarı, Adnan Menderes Bulvarı, Bülent Ecevit Bulvarı, Süleyman Demirel Bulvarı, İnönü Parkı, Abidin Dino Parkı, Uğur Mumcu Meydanı ilk akla gelenlerdendir. Bu isimlendirmeler zaman zaman Adana’daki yerel yönetimin siyasal iktidarlarla her dönem uyumu gözetme refleksinin bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak Büyükşehir Belediyesi yöneticilerinin ve belediye meclisinin değişik partilere mensup üyelerinin bu konudaki görüşleri, Büyükşehir Belediyesi yönetiminin bu uygulamasının, ülke politikasına egemen olan her siyasi görüşe eşit mesafede yaklaşıldığının ve ülkeye yararlı olduğu düşünülen her kişiye ve her fikre vefalı olmanın bir göstergesi olarak değerlendirilebileceği yönündedir.⁶²

Adana’nın son 50 yıllık kentleşme pratiğine bakıldığında, başta çevre illerin kırlarından olmak üzere aldığı yoğun göçün ve kent topraklarındaki rant baskılarının kent mekânının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Kentlerin inşa edilmesi sırasında hazırlanan projeksiyonların uzun vadeli olması gereği Adana’da ihmal edilmiş görünmektedir. Önceleri bilimsel ve güncel gelişmelerin gerisinde kalan planlama anlayışı, daha sonraları ise yetkinin yerel idarelere devriyle başlayan kentsel rant yaratma anlayışı, tüm ülkede olduğu gibi Adana’da da sağlıklı bir kentsel gelişimin önünü tıkamıştır. Kentte nüfus grupları arasında büyük yarılmalar ve alt yoksulluk bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Her geçen gün bu

⁶¹ 22 Temmuz 2009 tarihli görüşme.

⁶² 21, 22 ve 23 Temmuz 2009 tarihli görüşmeler.

yarılmalar daha da derinleşmektedir. Kuzey-Güney, Doğu-Batı ekseninde var olan çeşitli din, köken ve sosyo-ekonomik farklılıklardan kaynaklanan önyargı ve ayrışmalar kentin en belirgin özellikleri haline gelmiştir. Kentleşme sürecindeki plansızlık ve denetimsizlik, özellikle Güney Adana'daki yanlış arazi kullanım politikaları, kaçak yapılaşma ve imar aflarıyla Adana modern bir kent olma özelliğine henüz ulaşamamıştır.

Neo-liberalizmin ve yeni sağ ideolojinin eşitsiz ve dengesiz gelişme yandaşı ruhuna uygun olarak, "*ilklerin, enlerin ve teklerin kenti*" nitelemesi ile taçlandırılan Adana (Altınkoza, 2005:126-128), toplu, genel ve kapsayıcı gelişimden uzak bir görünüme sahiptir. Özellikle kuzey ve güney Adana arasındaki eşitsiz durum, "*asimetrik kentleşme*" olarak adlandırılabilir yeni ve kentsel sorunlar bakımından dengesiz bir kent yaratmıştır.

3. 2. Ulaşım Hizmetleri

1984 yılında ilk kez belediye başkanlığına seçilen Durak, daha önce de ifade edildiği üzere, toplu taşımacılık da dahil olmak üzere pek çok belediye hizmetini özelleştirmiştir. 1987 yılında yapılan toplu taşıma hizmetlerinin özelleştirilmesi faaliyeti sonucunda belediye, bu alandaki denetim ve fiyat kontrol yetkisini büyük ölçüde kaybetmiştir. Ancak belediye yönetimi, toplu taşımacılıkta ortaya çıkan denetimsizlik nedeniyle 1997 yılında, Aytaç Durak'ın ikinci başkanlık döneminde, toplu taşımacılığa geri dönme kararı almıştır. Bu konuda Durak'ın danışmanı ve belediyeye bağlı Koza AŞ'nin genel müdürü Nurettin Çelmeoğlu şunları belirtmektedir:

Başkan önce vergileri özelleştirdi, bir şirket geldi ve bilgisayarlar kurarak vergileri topladı. Sonra temizliği özelleştirdi. Çok ucuza geldi ve Adana tertemiz oldu. Toplu taşımayı

özelleştirdi. Ama o dönemde belediyelerin fiyat kontrol yetkisi vardı. Otobüs fiyatını belediye istemedikçe otobüsçü artıramazdı. Fakat daha sonra bir yasal değişiklik yapıldı ve meslek kuruluşları bu yetkiyi aldı. Böyle olunca ha bire otobüs fiyatlarına zam gelmeye başladı. Efendim mazot arttı, şu arttı, bu arttı diye her hafta zam yapıyorlardı. Bunun üzerine başkan madem rekabet ortamı dedi, ben de rekabet sistemini çalıştıracam dedi ve otobüs aldı. Yani sistemi rekabet piyasası üzerine kurdu. Kooperatifler monopol olmuştu. Başkan monopollere engel oldu. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Adana’da toplu taşıma ücretleri diğer büyükşehirlere oranla oldukça düşüktür. 2009 yılı Temmuz ayı itibariyle özel halk otobüsü ve minibüs ücretleri 1 TL ile 1.2 TL arasında, Adana Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı bir şirket olan BELDETAŞ⁶³ tarafından işletilen belediye otobüsü ücretleri ise 0.60 ile 0.90 TL arasında değişmektedir. Belediyenin otobüsler alarak ucuz toplu taşımacılığa geri dönmesi, Aytaç Durak yönetimi açısından önemli bir oy getirisi sağlamıştır. Ayrıca halk otobüsleri ve minibüslerin klimasız oluşu veya klimalı olanların çoğunun özellikle yaz aylarında klimalarını çalıştırmaması, buna karşın belediye otobüslerinin klimalı oluşu halkın beğenisini kazanan unsurlardan biridir.

Adana Büyükşehir Belediyesi ve Adana Şoförler ve Otomobilciler Odası’ndan alınan verilere göre 2008 sonu itibariyle kentte, 5 adet özel halk otobüsü kooperatifine bağlı 418 araç, 18 özel minibüs hattına ait 1084 araç toplu taşıma hizmeti vermektedir. Büyükşehir Belediyesi ise 159 otobüsten oluşan taşıma filosuna, 2008 sonunda 13.6 milyon TL bedelle⁶⁴ 70 otobüs daha ekleyerek, toplamda 229 otobüs ile kentteki toplu taşımacılıkta önemli bir yer tutmaktadır.⁶⁵ Bu otobüslerin temizlik, bakım ve tamir işleri özel sektörden hizmet alımı yolu ile karşılanmaktadır.

⁶³ 1991 yılında sağlık ve basımevi işlerini yürütmek amacıyla kurulan şirketin % 99,40’ı Adana Büyükşehir Belediyesi’ne aittir. Şirket günümüzde belediye otobüslerini ve belediyeye bağlı ekmek fabrikalarını işletmektedir.

⁶⁴ Anılan bedel bankalardan çekilen kredi ile karşılanmıştır.

⁶⁵ Adana Büyükşehir Belediyesi Otobüs İşletme Müdürlüğü bünyesinde toplam 435 şoför bulunmaktadır. Bunlardan 150’si kadındır. Kadınların belediye otobüsü şoförü olması Türkiye’de sık görülen bir durum değildir. Bu uygulama da Büyükşehir Belediyesi’nin sürekli olarak kent halkının gündeminde olmasını sağlamakta ve sempati toplamaktadır.

Belediyenin, özelleştirdiği toplu taşımacılık alanında daha sonradan başlattığı kamu girişimi uygulamasının (ki aynı uygulama ekmek fabrikalarının kurulmasında da görülmektedir) dikkate değer yanı, neo-liberal yaklaşımın öncü söylemlerinden olan yönetim modelinin işleyiş biçimine, özelleştirmeye bu denli bağlı bir belediyenin bile itiraz etmiş olmasıdır. Belediye, yönetim modeli uyarınca fiyat belirleme yetkisi de dahil olmak üzere pek çok yetkiyi kamudan devralan STK'lara, rekabetçi piyasa koşullarını bozduğu gerekçesiyle alternatif oluşturma gayretine girmiştir. Yalnızca bu durum bile, yönetim modelinin, bilinen piyasa kapitalizminin bile ötesinde bir saldırganlıkla sermayeden yana tavır aldığını açıkça göstermektedir.

Adana Raylı Taşıma Sistemi Projesi (Adana Metrosu)

Adana'da kent içi ulaşımın rahatlaması için 1996 yılında başlanan ve üç yıl içerisinde hizmete girmesi planlanan Adana Raylı Taşıma Sistemi Projesi (Adana Metrosu) 13 yıldır bitirilememiştir. Raylı sistemle taşımacılık konusu ilk olarak, Aytaç Durak'ın ilk başkanlık döneminde, 1988 yılında Ulaştırma Bakanlığı'na yapılan başvuru ile gündeme gelmiştir. Fizibilite raporu 1990 yılında dönemin belediye başkanı Selahattin Çolak tarafından ihale yoluyla uluslararası bir konsorsiyuma yaptırılan proje, 1992 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından onaylanmıştır. İhalesi uzun süre ertelenen proje, 1996 yılında, Durak'ın ikinci başkanlık döneminde uluslararası şirketlere açık olarak, yaklaşık 340 milyon dolara ihale edilmiştir. İhaleyi *Adtranz-Alarko-ABB Elektrik Konsorsiyumu* kazanmış ve projeye ilişkin sözleşme Ekim 1996'da imzalanmıştır. Ancak proje güzergâhında yapılan değişiklikler nedeniyle ihale bedelinde ciddi artışlar olmuş ve yüklenici konsorsiyumun inşaaata başlaması Ocak 1999'u bulmuştur. Bu arada ihale bedeli de yaklaşık 534 milyon dolara yükselmiştir. Aradaki yaklaşık 194 milyon dolarlık farkın

karşlanması için Adana Büyükşehir Belediyesi, Devlet Planlama Teşkilatı'na başvurmuş, ancak ek krediye izin verilmemiştir. Nitekim Raylı Taşıma Sistemi Projesi'nin finansmanı için kullanılan önceki krediler daha sonraki dönemlerde belediye tarafından ödenmemiş, kredilerin ödenmeyen kısmı Hazine Müsteşarlığı'nın kefaleti sebebiyle Hazine Müsteşarlığı tarafından ödenmiş ve Adana Büyükşehir Belediyesi müsteşarlığa borçlanmıştır. Belediyenin 2008 yılı faaliyet raporu verilerine göre, 31 Aralık 2008 itibarıyla Hazine Müsteşarlığı'na olan bu borcunun kalan kısmı yaklaşık olarak 502 milyon TL'dir. Ayrıca proje için yurt dışı kredi kuruluşlarından çekilen kredilerin de oldukça hacimli bir kısmı halen ödenmektedir. Yine belediyenin 2008 yılı faaliyet raporu verilerine göre, yurt dışı kredi kuruluşlarından kullanılan kredilerin kalan kısmı 349 milyon TL'dir.

Harita 14: Adana Raylı Taşıma Sistemi Projesi Güzergâhı

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi.

“Adana Metro su” olarak adlandırılan ve birinci etabı 13 yıldır bitirilemeyen söz konusu proje tam olarak tamamlandığında, kent içi ulaşım a ne düzeyde katkı sunacağı tartışmalıdır. Sistemin sadece konut alanlarına ve kent merkezi olgularına bağılı kalınarak hazırlandığı ve kentin asıl trafik yükünün bulunduğu cadde ve bulvarlara bir katkı sağlamayacağı eleştirisi kentteki pek çok çevre tarafından dillendirilmektedir. Kentte yapılan görüşmelerde, konunun uzmanları tarafından üniversite, merkez otogar, havaalanı ve kentin alışveriş merkezlerinin yer aldığı ana akslara uğramayan metronun kent içi trafiğe bir katkı sunmayacağı görüşü dile getirilmiştir. Ayrıca güzergâh değişiklikleri nedeniyle yüksek bir maliyete ulaşan ve 13 yıldır bitirilemeyen metroya, yeni imar ve rant alanları ortaya çıkarması dolayısıyla pek sıcak bakılmadığı anlaşılmıştır. Konu ile ilgili olarak görüşlerine başvuru lan belediye yetkilisi BŞB-3 yapılan eleştirilere şu şekilde yanıt vermektedir:

Bunlar çok doğru görüşler değil. Bu güzergâhları belirleyen Dünya Bankası’dır. Yani hiçbir belediye başkanı yapmadı bu değişiklikleri. Dünya Bankası projesidir bu. Dolayısıyla bizim kalkıp da bunu tenkit etme şansımız yok. Ayrıca 13 yıldır bitirilememesinin sebebi siyasi iktidarlardır. Yani Aytac Durak bir dönem Anavatan Partisi’nde ydi işler iyi gitti. Sonra Doğru yol Partisi’ne gitti ANAP önünü kesti. Bir dönem Ulaştırma Bakanlığı MHP’deydi, o önünü kesti. Yani değişik iktidarların bu krediyi kullandırmada zorluk çıkarması yüzünden gecikti. Yoksa kredi normal zamanında kullanırlı saydı böyle bir problemimiz olmazdı. Ama buna rağmen bu iş artık bitiyor. İki üç ay içinde [Eylül-Ekim 2009’u kastediyor - T.K.] metro boydan boya çalıştırılacak.⁶⁶ (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Metronun güzergâhları konusunda ve güzergâh değişiklikleri nedeniyle yüksek maliyetli oluşu konusunda yapılan eleştirilere, Büyükşehir Belediyesi başkanvekili Zihni Aldırmaz ise şu yanıtları vermiştir:

Metronun aksları kuzeyden güneye ve geri güneyden kuzeyedir. Birinci ve ikinci etap olarak düşünülürse Çukurova, Seyhan, Yüreğir ve Sarıçam ilçelerini katetmektedir. Merkez ilçelerin tamamını dolaşan bir aksı var. İnsanlar tabii metroyla yeni tanıştıkları için her noktaya gitsin istiyorlar. Mesela otogara da gitsin diyorlar. Otogarın birine gidiyor. Tamam diğerine de gitmesi lazım doğru, ama o üçüncü veya dördüncü etapta olacak iş. Metronun başlangıcında, Başkan Durak’tan önceki yönetim o zaman sadece Seyhan İlçesi’nde çalışan bir metro düşünmüş, yani E-5’in güneyine inmeyen bir metro. Başkan bunun tadilatını yaptı ve süreç uzadı. Ama durduğu noktaları dışta tutarsak Türkiye’deki normal metro seyrinde giden bir

⁶⁶ 2009 yılı Aralık ayının ilk haftası itibariyle henüz “boydan boya çalıştırılan” bir metro söz konusu değildir.

metro bu. Ama İnşaat Mühendisleri Odası'nın, tamamen siyasi bir mantıkla yapılan bir muhalefet sonucunda, Devlet Denetlemeye, Başbakanlık'a, bütün köşe yazarlarına, Türkiye'deki tüm belediyelere 'burada bir şey var' diye gönderdikleri bir rapor sonucunda Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı hepsi inceletti ve hiçbir yasal olmayan şey çıkmadı. Sonra tekrar başladı. Tabii bu süreçte dört sene, beş sene kaybettik. Yani tamamen siyaset uğruna Adana metrosu bu kadar uzadı. Ama Türkiye'nin en ucuz metrosudur. Türkiye'de yapılan emsalleri içindeki en ucuz metrodur kilometre bazında. Hemen açıklayayım: Adana metrosunun kilometresi 39 milyon Dolar, İstanbul metrosunun kilometresi 78 milyon dolar, İzmir metrosunun kilometresi 57.5 milyon Dolar, Ankara metrosunun kilometresi 45.2 milyon Dolar. Bize en yakın metrolar bunlar. Bursa, Eskişehir, Konya, Kayseri sistemleri ise tramvaydır. Yani kırmızı ışık yanınca durur, yeşil yanınca geçer. İstanbul'un İstiklal Caddesi'ndeki gibi. (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Günümüzde Adana kentinin mevcut trafik altyapısı ve uygulamaları kaotik durumdadır. Buna büyük maddi kayıplara ve gecikmelere neden olacak şekilde yürütülmüş Adana Raylı Sistem Projesi de eklendiğinde, kent için ciddi bir ulaşım sorununun mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Aytaç Durak yönetiminin başını en çok ağrıtan proje olan metro projesi, kentin tüm toplu taşıma sistemi ile beraber değerlendirilmedikçe ve metro faaliyete geçtikten sonra otobüs ve minibüs hatları ve güzergâhları yeniden tanzim edilmedikçe bu konunun belediye yönetimin başını daha çok ağrıtaacağı ortadadır. Bununla birlikte, 29 Mart 2009 tarihinde yapılan yerel seçimlerden kısa bir süre önce, 18 Mart 2009 tarihinde, metronun deneme seferlerine başlaması ve bu deneme seferlerinin ücretsiz olarak halka açık biçimde yapılması kentte ciddi eleştiri konusu olmuştur. Makina Mühendisleri Odası Adana Şubesi konu ile ilgili olarak 23 Mart 2009 tarihinde yayımladığı bildiride, kum torbaları ile tren boşken yapılması gereken testlerin yapılmadan metronun siyasi şov amaçlı olarak seferler düzenlemeye başladığını belirtmiştir. Bildiride şu ifadeler yer almıştır:

Üniversitelerimizin ulaşım ile ilgili kürsülerinde 'bir raylı sistem projesi nasıl yapılmamalıdır' diye örnek olarak gösterilen bu proje konusunda Adana kamuoyunu, vatandaşlarımızı uyarıyoruz. En azından 1 ay boyunca yolcusuz, boş olarak test edilmesi gereken bu sistemi içinde yolcularla birlikte bu şekilde çalıştırmak Adanalıların can güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Adanalıların can güvenliğini tehlikeye atan bu durum için kamu yetkililerini görevlerini yapmaya davet ediyoruz. ("Makina Mühendisleri Odası Adana Şubesi Uyarıyor!" başlıklı bildiri)

Regülatör Köprü ve İç Göl

Aytaç Durak'ın ilk başkanlık döneminde belediye, Seyhan Nehri üzerine bir hidroelektrik santrali kurulması ve bu yolla yaz aylarında kuruyan ve sağlık açısından sorun teşkil eden nehir yatağında bir iç göl oluşturulması amacıyla Çukurova Elektrik A.Ş. (ÇEAŞ) ile bir sözleşme imzalamıştır. Yap-İşlet-Devret modeli esas alınarak yapılan sözleşmeye göre, Seyhan Barajı'nı işletmekte olan ÇEAŞ, 12 milyon dolara mal olacak tesisi yaptıktan sonra üretilen elektriği satacaktı. Varılan anlaşma uyarınca ÇEAŞ, Seyhan Nehri üzerine, üstü trafikte de kullanılacak şekilde bir regülatör inşa etmiş ve inşa edilen bu regülatör sayesinde nehir suları tutularak kent içinde bir iç göl oluşturulmuştur. 1989 yerel seçimleri öncesinde inşaatı tamamlanan Regülatör Köprü ile hem 4.5 km uzunluğunda bir iç göl oluşturulmuş, hem altı şeritli bir köprü elde edilmiş, hem de 7.5 megavat gücünde elektrik üreten bir hidroelektrik santrali devreye sokulmuştur. Durak yönetiminin ulaşımında sağladığı rahatlama ve kent peyzajı açısından en başarılı uygulamalarından biri olan bu proje, dönemin kalkınma modelini ortaya koyması açısından ise dikkate değerdir. Proje için belediye hiçbir maddi yatırımda bulunmamış, proje bütünüyle özel bir şirket olan ÇEAŞ tarafından tamamlanmıştır. Buna karşılık ise üretilen elektrik şirketin olmuştur. Adana Büyükşehir Belediyesi yetkililerinin verdiği bilgilere göre, üretilen elektriği satan ÇEAŞ, 7-8 yıl içerisinde Regülatör Köprü için harcadığı parayı iki-üç misli ile geri kazanmıştır. Söz konusu projenin yerel seçimler öncesinde hayata geçirilmesi ise Durak'ın 1989 yılındaki seçimi kaybetmesini önleyememiştir.

Fotoğraf 4: Regülatör Köprü

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi.

Fotoğraf 5: İç Göl

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi.

Regülatör Köprü ve iç göl uygulaması ile başlatılan peyzaj çalışmalarının günümüzdeki hale getirilmesi ise Durak'ın ikinci başkanlık döneminden itibaren

yapılan çalışmalarla tamamlanmıştır. Seyhan Nehri'nin yatağını genişleten Dilberler Sekisi uygulaması, Taşköprü'nün yukarı kısmına inşa edilen Sabancı Merkez Camii ve nehrin her iki yakasını kapsayacak şekilde yapılan Merkez Park ile Seyhan Nehri'nin kent içinden geçen bölümü günümüzdeki hale getirilmiştir.

Fotoğraf 6: Seyhan Nehri ve Çevresi

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi.

3.3. Su Temini

Çatalan İçme Suyu Projesi

1994'te başladığı ikinci başkanlık döneminde Aytaç Durak, sondaj kuyularından su çekmek yolu ile karşılanan kentin içme suyu ihtiyacını, Çatalan Barajı'nın suyunu kente getirmek suretiyle sağlıklı ve ucuz yoldan karşılamak gerektiğini belirtiyordu. 1996 yılında yaptırılan fizibilite çalışması neticesinde su kaynağı olarak şehre 15 km. mesafedeki, Seyhan Nehri üzerinde inşa edilen Çatalan Barajı rezervuarı ön görülmüştü. Projeye göre, Çatalan Barajı'nda tutulan su, önce arıtma tesisine, buradan da isale hattı ile kente ulaştırılacaktı. Bu çerçevede Alman

Kalkınma Bankası'ndan sağlanan krediye ilişkin anlaşma 11 Aralık 1998'de Türk ve Alman Hükümetlerince imzalanmıştı. Böylelikle, 1989 öncesinde Dünya Bankası ile birlikte yürütülen Çukurova Kentsel Gelişim Projesi kapsamında sürdürülen Çatalan İçme Suyu Projesi'ni tekrar hayata geçirilmiş oluyordu. Başlatılan çalışmalar sonucunda, Türkiye'nin en büyük içme suyu projelerinden biri olan proje, belediyeye bağlı Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi (ASKİ)⁶⁷ tarafından yürütülmüştür.

Dört aşamalı olarak planlanan projenin birinci bölümünün maliyeti 164 milyon Alman Markı'dır. Bunun 80 milyon Marklık bölümü Alman Kalkınma Bankası'ndan sağlanan kredi ile karşılanmıştır. İkinci bölümün maliyeti ise tamamı Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmak üzere, dönemin parası ile 15 trilyon Türk Lirası'dır. Proje kapsamında ilk olarak su alma yapısı, arıtma tesisi ve 35 km uzunluğunda isale hattı inşa edilmiştir. Ayrıca, 27.2 km uzunluğunda beton boru imal edilmiş ve döşenmiş, 8.5 km uzunluğunda ve 3.5 metre çapında iletim tüneli açılmış, 9 adet su deposu ile 7 adet pompa istasyonu kurulmuş, yaklaşık 40 km uzunluğunda şehir içi dağıtım şebekesi döşenmiş ve Seyhan Baraj Gölü üzerine biri doğu tarafına, diğeri batı tarafına olmak üzere iki adet köprü inşa edilmiştir (Adana BŞB, 2007: 26). Su borularının geçişini sağlamak amacıyla yapılmış olan ve aynı zamanda karayolu ulaşımında da kullanılan köprüler, *Lurgi Bamag-STFA-ALKE*'den oluşan konsorsiyum tarafından inşa edilmiş ve 2002 yılının Haziran ayında faaliyete geçmiştir. Toplam uzunluğu 1575 metre olan batı köprüsü Türkiye'nin en uzun köprüsüdür.⁶⁸

⁶⁷ ASKİ Genel Müdürlüğü 2560 sayılı kanuna tabi olarak Nisan 1987'de kurulmuş, müstakil bütçeli kamu tüzel kişiliğini haiz bir kuruluştur (Adana BŞB, 2007: 22-23). Adana'nın içme ve kullanma suyunun karşılanması, atık suların kanalizasyon sistemi ile uzaklaştırılması ve arıtılması ile bunun için gerekli tesislerin yapımı gibi görevleri bulunmaktadır. Faaliyetlerini yaklaşık 850 personel ile sürdürmektedir. Bu personelin % 45'lik bölümü kadrolu olarak istihdam edilirken, % 55'lik bölümü ise hizmet alımı yolu ile çalıştırılmaktadır.

⁶⁸ Adana'da sıkça rastlanan bir rivayete göre "Dünyanın şehir içi trafikte kullanılan en eski köprüsü" de Adana'da bulunmaktadır. Bu iddia, Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları tarafından 2005 yılında yayımlanan "Tarihi, Turistik Yerleri ve Kentsel Dokusuyla Çukurova'nın Merkezi Adana" isimli kitapta "dünyanın hala kullanılan en eski köprüsü" olarak yer almaktadır (Altınkoza,

Fotoğraf 7: Çatalan Köprüsü (Batı)

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi.

2005:126). 117-138 yılları arasında Seyhan Nehri üzerine inşa edilen Taşköprü için kullanılan bu tabire benzer tabirler Türkiye'deki pek çok ilde bulunan, pek çok köprü için de kullanılmaktadır. Örneğin Karayolları Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan bir broşüre göre M. Ö. 13. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen dünyanın en eski köprüsü, Çorum'daki Hitit başkenti Boğazköy'de bulunmaktadır. Bununla birlikte İzmir'de, Batman'da veya başka kentlerde de "dünyanın hala kullanılan en eski köprüsü"nin bulunduğu yönünde yazılı kaynaklar bulabilmek mümkündür. Burada ilginç olan şudur; iddia Türkiye ile bile sınırlı değildir, tüm dünyanın en eskisi olma iddiası bir nevi "medeniyetin doğduğu yer" olma hevesiyle ilgilidir. Buna karşın dünyanın pek çok başka ülkesinde de (Irak, Sri Lanka, Hindistan gibi) benzer iddiaların bulunduğu bilinmektedir. Üstelik bu iddiaların hepsinde mutlaka değişik ibareler kullanılmaktadır: Dünyanın en eski şehir içi köprüsü, şehir içi trafikte kullanılan dünyanın en eski köprüsü, günümüzde hala kullanılan en eski köprü, günümüzde kullanılmayan ama en eski olan köprü vb. gibi daha pek çok sıfatla sıralanan köprülerin hangisinin en eski köprü olduğu ciddi bir muammadır. Lakin bu konu, bu çalışmanın kapsamı ve araştırmacının uzmanlık alanı içinde olmadığından, hangi köprü'nün dünyanın eskisi olduğu konusunu daha fazla uzatmaya gerek yoktur. Burada, bu çalışma için önemli olan, Adana kentindeki "en" hevesidir. Çatalan Köprüsü Türkiye'nin en uzun köprüsü ünvanını aldıktan sonra, "dünyanın şehir içi trafikte kullanılan en eski köprüsü" olan Taşköprü ile birlikte Adana'ya ciddi bir "prestij" kazandırmıştır. Bu "prestije" Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılan ve "Türkiye'nin en büyük camisi" olan Sabancı Merkez Camii ile "Türkiye'nin en büyük parkı" olan Merkez Park da eklenecek olursa kentteki "en" tutkusu daha iyi anlaşılabilir. Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları tarafından 2005 yılında yayımlanan "Tarihi, Turistik Yerleri ve Kentsel Dokusuyla Çukurova'nın Merkezi Adana" isimli kitapta, daha önce de değinildiği üzere, Adana için "ilklerin, enlerin ve teklerin kenti" sıfatı kullanılmakta ve bu sıfatı doğrulayabilmek adına üç sayfalık bir listeye yer verilmektedir (Altınkoza, 2005:126-128). Ancak tüm bu "en"lerin ve "ilk"lerin hangi kurumlar tarafından tescil edildiği bilinmemektedir. Listede öyle "ilkler" ve öyle "enler" vardır ki gerçekten Adana'daki ilk ve en tutkusunu tebsümlerle karşılamaya neden olmaktadır. Listede yer alan bu "ilklere" ve "enlere" birkaç örnek olarak şunları sıralamak mümkündür: Adana, merkezi hala kentin içinde kalmış olan dünyanın en eski kentidir; Hitit Alfabesi ilk kez Adana'da çözümlenmiştir; Mustafa Kemal Atatürk, Anadolu'yu emperyalist güçlerden kurtarmak için savaşmaya ilk kez Adana'da karar vermiştir; işgalcilere karşı Anadolu'daki ilk kurşun o zamanlar Adana'nın bir ilçesi olan Dört Yol'da atılmıştır; tarihin ilk toplu sözleşmesi Adana'da imzalanmıştır; tarihteki ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Barış Antlaşması'nda imzası olan Hitit kraliçesi, Adana'yı da içine alan Kizzuwatna Krallığı rahiplerinden birinin kızıdır; tarihin ilk organ nakli girişimi, bir zencinin kolunu bir beyaza takmak suretiyle Adana'nın ilçesi Yumurtalık'ta yapılmıştır.

Çatalan İçme Suyu Projesi'nin tüm inşaatlarının tamamlanmasının ardından Ekim 2002 itibariyle Yüreğir İlçesi'ne, Mart 2003 itibariyle de Seyhan İlçesi'nin büyük bir kısmına su verilmeye başlanmıştır. 2006 yılından itibaren ise kent merkezinin tamamına Çatalan suyu verilmektedir.

Adana'nın su ihtiyacı 2002 yılına kadar yeraltı sularından kuyular vasıtasıyla karşılanmaktaydı. Bu nedenle Çatalan İçme Suyu Projesi, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin en az itirazla başarı sağladığı projelerin başında gelmektedir.

Proje ile kente verilen su, 2007 yılından itibaren su alma yapısında yapılan değişiklikler sayesinde yaz aylarında soğutulmuş ve bu durum Büyükşehir Belediyesi'ne ciddi bir prestij kazandırmıştır. Başta Aytaç Durak olmak üzere Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, musluklardan akan suyun nasıl olup da yazın soğuk, kışın ılık aktığı yönünde sorulan sorulara, uzunca bir süre bunun bir mühendislik harikası olduğunu söylemekle yetinmiş ve bu konunun kentte bir şehir efsanesine dönüşmesini sağlamışlardır. Konu ile ilgili olarak görüşlerine başvuru alan belediye yetkilisi BŞB-3, Durak'ın onay vermesi üzerine şu bilgileri vermiştir:

Şimdi ben size söyleyeyim, bu bir sır değil. Ama öyle oldu nedense... Hatta biz bir ara televizyon için mikrofonları dolaştırdık, Aytaç Durak buz fabrikası kurmuş diyenler bile çıktı, suya buz atıyormuş diyenler bile çıktı. Şimdi şebekeyi besleyen sistemde su alma prizi, su alma yapısı diye bir şey var. Biz bu prizle göldeki suyu belirli bir düzeyden alıyorduk. Ama fiziksel bir olaydır, yazın suyun yüzeye yakın olan kısmı daha sıcaktır. O nedenle biz artık yazın suyu daha dipten alıyoruz. Bu Aytaç Durak'ın bir mühendislik buluşudur, dünyadaki ilk ve tek uygulamadır. Yazın suyu dipten alıyoruz soğuk oluyor, kışın da yüzeye daha yakın yerden alıyoruz daha ılık oluyor. Bu kadar basit. Ama bu ciddi bir mühendislik olayıdır. İçme suyu şebekesini besleyen ağızda bir yenileme yapıldı ve şimdi iki ağız var, biri aşağıda biri yukarıda. İstedikimiz zaman istediğimizi kullanabiliyoruz. Üstelik bu yenileme işlemi çok cüzi bir maliyetle yapıldı. (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Çukurova'nın sıcağı dikkate alındığında, söz konusu uygulamanın başarılı olduğunu söylemek gerekir. Yaz aylarında 42 dereceye varan sıcaklık ve % 99'lara varan nem oranı nedeniyle sıcaklığın kimi zaman 50 derecenin de üzerinde hissedildiği Adana'da, musluklardan akan suyun soğuk olması Büyükşehir

Belediyesi'ne karşı duyulan sempatiyi artırmıştır.⁶⁹ Söz konusu sempatinin farkında olan ve içme suyunun temiz ve soğuk oluşunu sürekli olarak gündeminde tutan Aytaç Durak, 2008 yılı sonlarında, kentin içme suyu ihtiyacını karşılayan Çatalan Barajı suyunun şişelenerek satılacağını, hatta yurt dışına ihraç edileceğini açıklamıştır. Fakat Sağlık Bakanlığı, yüzey sularının şişelenip satılamayacağını açıklamış ve projeye ruhsat vermemiştir. Sağlık Bakanlığı'nın projeye ruhsat vermemesi ve ruhsat verilmesi beklenmeden kurulan şişeleme tesisleri özellikle 2009 yerel seçimleri sürecinde sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. 29 Mart 2009 yerel seçimlerine CHP Adana Büyükşehir Belediye Başkanı aday olarak katılan Adana Sanayi Odası başkanı Ümit Özgümüş ile Aytaç Durak arasında seçim sürecinde yaşanan gerilim, seçimlerden dört ay sonra bu kez de şişeleme tesisleri ile ilgili olarak sürdürülmüştür. Özgümüş Ağustos 2009'da, Cumhuriyet Savcılığı ve İçişleri Bakanlığı'na Aytaç Durak ile ilgili olarak bir suç duyurusunda bulunmuş, Çatalan Barajı'ndan kente sağlanan suyu şişe suyu haline getirmek ve bu şekilde hem iç hem de dış pazara pazarlamak amacıyla şişeleme tesisi kuran Durak'ı görevini kötüye kullanmak ve kamuyu zarara uğratmakla suçlamıştır. Özgümüş başvurusunda, Sağlık Bakanlığı tarafından projeye onay verilmediği halde tesisi yaptıran Durak'ın kamuyu 1.5 milyon dolar zarara uğrattığını ve tesisteki kamu zararının Durak'ın şahsi mal varlığından tahsil edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Hürriyet, 4 Ağustos 2009; Birgün, 5 Ağustos 2009).

⁶⁹ Bu sonucun verdiği güvenle Aytaç Durak, kentteki sıcak havanın da bir gün soğutulabileceğini açıklamıştır.

3. 4. Gıda Hizmetleri

Adana Büyükşehir Belediyesi, Adana Ekmekçilik Sanayi A.Ş. bünyesinde üç adet fabrika ile ekmek üretimi yapmakta iken, Durak'ın birinci başkanlık döneminde bu alan özelleştirilmiştir. Fakat Büyükşehir Belediyesi, 2003 yılı başından itibaren, toplu taşımacılıktaki geri dönüş gerekçelerine benzer gerekçelerle ekmek fabrikalarını yeniden hizmete açmış ve bu suretle ekmek üretimine geri dönmüştür.

Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Kuzey Adana'da Belediye Evleri mevkiinde, Güney Adana'da Bakımyurdu Caddesi'nde ve Doğu Adana'da Yüreğir Sebze Hali içerisinde olmak üzere üç ayrı yerde üretim yapan ve Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı BELDETAŞ tarafından işletilen ekmek fabrikalarına ilaveten, 145 adet de dağıtım ve satış noktası devreye sokulmuş ve kentin ekmek ihtiyacının önemli bir bölümü bu şekilde karşılanmaya başlanmıştır. Adana Büyükşehir Belediyesi'nden alınan verilere göre, Haziran 2008'de belediye tarafından üretilen 200 gram ekmek 0.20 TL'ye satılırken, fırıncılar tarafından üretilen 150 gram ekmek 0.40 TL'ye satılmaktadır. Dolayısıyla, ucuz toplu taşımada görülen sonuç ucuz ekmekte de görülmüş ve bu uygulama Durak yönetimi açısından önemli bir oy kazancı sağlamıştır. Bu konuda belediye yetkilisi BŞB-3 şunları söylemektedir:

Ekmek üretimi de aynı otobüsler gibi oldu. Önce özelleştirildi, ama sonra sürekli fiyatlar artınca belediye geri başladı ekmek üretmeye. Sırf ekonomik dengeleri kurmak için, rekabeti oluşturmak için açıldı ekmek fabrikaları. Şu anda Adana'da günlük toplam 1.5 milyon ekmek üretilirken bunun 500 binini belediye üretiyor. Bu yolla da fırıncıların istediği gibi fiyatları artırmasını önüyor. Çünkü fırıncılar biliyor ki çok aşırı yükseltirlerse belediye üretimini artırır ve kendileri ekmek satamaz. Yani belediye bu dengeyi iyi kuruyor, ne fırıncıları yok ediyor ne de fiyatın yükselmesine müsaade ediyor. Halk da bunu görüyor doğal olarak. (23 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Bu durum, özelleştirme uygulamalarının kimi zaman sistemin kendi içinden olanları bile muhalif kıldığını göstermektedir. Bu kapsamda, Durak yönetimi de söz

konusu uygulamaları hayata geçirmiş, ancak bunu yaparken yüksek olasılıkla oy getirisini de hesaba katmıştır.

Belediyenin toplu taşımacılık ve ekmek üretimi alanlarındaki bu uygulamalarını, özelleştirmeci ve sağ siyaset eksenli bir belediye olması dolayısıyla ilk etapta yadırgamak ve sosyal belediyecilik uygulamalarına benzetmek mümkündür. Ancak bu uygulamalar, ilk etapta toplumsal fayda yaratma amaçlı olarak görünmekle birlikte (ki böyle yönleri de vardır), aslında özel sektörle işbirliği temelinden hareketle meseleye yaklaşıldığı için, esas itibarıyla özel sektörü gözetilen bir öze sahiptir. Buradaki temel referans noktası, kamu-özel işbirliğidir. Temel referans noktası kamu-özel işbirliği olan bir uygulamanın ise toplumsal fayda yaratma özelliği bulunsa bile sosyal belediyecilik olarak adlandırılması mümkün değildir.

Ekmekçilik faaliyetlerine ek olarak Adana Büyükşehir Belediyesi, Kasap esnafının canlı olarak getirmiş olduğu küçükbaş ve büyükbaş hayvanların kesimini ve dağıtımını yapmak suretiyle et sektöründe faaliyet göstermek amacıyla, 1990 yılında TÜMAŞ adında bir şirket kurmuştur. Şirket halen bu görevini sürdürmektedir.⁷⁰

3. 5. Kültür Sanat Hizmetleri

Adana Büyükşehir Belediyesi'nin kültür sanat hizmetleri içerisinde, ilk kez 1969 yılında "film şenliği" adıyla düzenlenen ve Çukurova'nın geleneksel ürünü pamuğu simgeleyen Altınkoza Film Festivali önemli bir yere sahiptir. Genellikle Haziran aylarında düzenlenen festivalde, ulusal uzun metrajlı film yarışması, uluslararası Akdeniz ülkeleri kısa film yarışması, öğrenci filmleri yarışması, dünya

⁷⁰ Şirketin % 99,79'u Adana Büyükşehir Belediyesi'ne aittir.

sineması örnekleri, özel bölümler, dünya sineması bölümü, belgesel filmler bölümü ve kısa film bölümleri yer almaktadır.

Büyükşehir Belediyesi'nin kültür sanat hizmetleri içerisinde dikkat çeken diğer bir kültür sanat faaliyeti ise 13 Kare Uluslararası Sanat Festivali'dir. Festival, 1996 yılında Kapadokya'ya giderken geçirdikleri trafik kazası sonucu yaşamlarını yitiren Adana Fotoğraf Amatörleri Derneği'nin (AFAD) 13 üyesi anısına düzenlenmektedir.

Adana Büyükşehir Belediyesi, kültür sanat hizmetlerini büyük ölçüde Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri A.Ş. aracılığıyla yerine getirmektedir. Kültür, sanat, turizm, yayıncılık, ithalat, reklam ve ilan, belediye hizmetlerini tanıtmaya gibi alanlarda faaliyet gösteren şirket, 1991 yılında 35 ortak tarafından kurulmuştur ve kuruluşunda Adana Büyükşehir Belediyesi'nin hisse payı % 51'dir. Günümüzde belediyenin hisse oranı % 99.39'dur. Şirketin ortakları arasında Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası, Sabancı Vakfı, Adana Ticaret Borsası ve Başer Holding de yer almaktadır.

Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri A.Ş., aynı zamanda Adana Kent Konseyi'nin faaliyetlerini de finanse etmektedir. Şirketin yönetim kurulu başkanı Fevzi Acevit ise aynı zamanda Adana Kent Konseyi'nin genel sekreteridir. Ayrıca şirket, Uluslararası Altınkoza Film Festivali'nin ve 13 Kare Uluslararası Sanat Festivali'nin ana düzenleyicisidir. Şirketin Altınkoza Film Festivali'ni düzenlerken izlediği yöntem, belediyenin "özelle işbirliği" tarzının tipik bir örneğidir. Şirket, kentteki özel sinema salonları ile anlaşarak (ve belirli bir kaynak aktarımında bulunarak), festival kapsamındaki filmlerin bu sinema salonlarında gösterilmesini sağlamaktadır.

Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri A.Ş.'ye ek olarak kültür sanat

hizmetleri alanında faaliyette bulunan ve Adana Fuarı'nın sahibi olan Çukurova Fuarcılık A.Ş. (ÇUFAŞ) ise ulusal ve uluslararası düzeyde fuarcılık faaliyetlerini yürütmek üzere kurulmuştur. Şirketin % 67,50 hissesi Adana Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Diğer ortaklar arasında Adana Ticaret Odası da bulunmaktadır.⁷¹ Şirketin yönetim kurulu başkanı Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak iken, yönetim kurulu başkanvekilleri Adana Ticaret Odası Başkanı Şaban Baş ile Adana Ticaret Borsası Başkanı Fethi Coşkuntuncel'dir. ÇUFAŞ da tıpkı Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri A.Ş. gibi belediyenin "özelle işbirliği" tarzının önemli uygulama araçlarından biridir. Şirket, Adana'daki fuarcılık faaliyetlerini, özel sektör kuruluşlarıyla ve Adana Ticaret Odası, Adana Ticaret Borsası gibi özel sektör temsilcisi STK'larla işbirliği içinde yürütmektedir.

3. 6. Büyükşehir Belediye Meclisi'nin Sosyo-Ekonomik ve Sınıfsal Yapısı

1986 yılında Adana Belediyesi'nin büyükşehir statüsüne geçmesi, Adana için önemli sayılabilecek bir gelişmedir. Aytaç Durak'ın ilk başkanlık dönemine denk gelen bu gelişmenin ardından yapılan ilk yerel seçimler olan 1989 seçimlerinde Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na SHP'li Selahattin Çolak seçilmiştir. Bu araştırma kapsamında incelenen dönemler Aytaç Durak'ın başkanlık yaptığı dönemler olduğundan, çalışmada Selahattin Çolak'ın başkanlık dönemlerine ilişkin fazla bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu bölümde de böyle bir işe girilmeyecektir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken bir husus olarak öne çıkan şey, Türkiye'nin pek çok yerinde yaşananlara paralel olarak, 1989 seçimlerinde iktidara gelmiş olan SHP'li

⁷¹ Daha önceki bölümlerde değinilen, Adana Büyükşehir Belediyesi ve Adana Ticaret Odası arasındaki "fevkalade ilişki" şirket ortaklıkları sayesinde pekiştirilmektedir.

belediyenin, kendisinden önceki merkez sağ belediye yönetiminden çok da farklı olmayan bir belediyeçilik pratiği sergilediğidir. Dolayısıyla bu bölümde, günümüzden geriye doğru son iki yerel seçimle üyeliğe gelmiş belediye meclisi üyeleri (2004-2009 ve 2009-2014 arası dönemler) üzerinde durulacak olmasına rağmen, kıyaslama yapabilmek açısından, Aytaç Durak'ın iki başkanlık dönemi arasındaki dönemin (1989-1994 arası dönem) Büyükşehir Belediye Meclisi üzerinde de bazı değerlendirmelerde bulunmak gerekmektedir.

1989-1994 arası dönemin SHP'li başkanı Çolak, avukattır. Ancak Çolak'ın kardeşi de dahil olmak üzere çevresinde pek çok müteahhit bulunduğu bilinen bir olgudur. Bununla beraber, net resmi kayıtlara ulaşılammış olmasına rağmen, kentte yapılan araştırmalardan, dönemin Büyükşehir Belediye Meclisi'ndeki üyelerin pek çoğunun müteahhit ve tüccar/çiftçi olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla SHP'li belediyenin, kendisinden önceki merkez sağ belediye yönetiminden çok da farklı olmayan bir belediyeçilik pratiği sergileyerek, genellikle inşaat odaklı faaliyetlerde bulunmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Bu pratikte kuşkusuz, Büyükşehir Belediye Meclisi'nin sınıfsal yapısının önemli bir belirleyiciliği vardır.

Örnek bir kent üzerinde benzer araştırmalarda bulunmuş olan Doğan'ın, 1989-1994 arasında görev yapmış olan Kayseri Belediyesi yönetimine ilişkin olarak ortaya koyduğu bulgular ile 1989-1994 arası dönemin Adana'sına ilişkin yukarıda aktarılan bulgular neredeyse tamamen örtüşmektedir (Doğan, 2007: 170-174). Bu benzerlik Türkiye için genellenecek olursa (ki bu genellemeyi yapmak için çok zorlanılmayacağı İSKİ türü skandallar nedeniyle söylenebilir⁷²), 1970'lerdeki CHP

⁷² İSKİ Skandalı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürü Ergun Göknel'in, kurumun ihalelerini paravan olarak kurduğu şirketlere vermesi ve bu ihalelerde büyük yolsuzluklar yapması olayıdır. 1989 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na seçilen SHP'li Nurettin Sözen, 70'li yıllardan beri tanıdığı Ergun Göknel'i İSKİ Genel

çizgisinin toplumcu belediyeçilik mirasının 1990'lara taşınmadığını ve bu mirasın yeniden hayat bulmasının önünün SHP uygulamalarıyla tıkandığını söylemek mümkündür.

2004-2009 arası görev yapan ve 2009-2014 arası görev yapacak olan Büyükşehir Belediye Meclisi üyelerinin mesleklerinden yola çıkarak, meclisin sosyo-ekonomik yapısının incelenmeye çalışılacağı bu bölüm için gerekli olan resmi meslek verileri, Büyükşehir Belediyesi Yazı İşleri ve Kararlar Daire Başkanlığı ile Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı'ndan alınmıştır. Ancak burada, meclis üyelerinin mesleklerine ilişkin olarak beyan ettikleri bilgilerden çok, fiilen uğraştıkları ve ana gelir kaynaklarını oluşturan meslek bilgileri değerlendirme kapsamına alınmıştır. Meclis üyelerinin tamamına yakınının birkaç alanda birden faaliyette bulunması nedeniyle gelir getirici ana faaliyet alanının tespiti kolay olmamıştır. Bu bilgilere ağırlıklı olarak Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 25 yıllık üyesi Mustafa Tuncel ile yapılan görüşmedeki bilgilerden ulaşılmıştır. Ancak bu bilgilerin yeterli olmadığı durumlarda, kimi zaman belediyenin daire başkanlarının, kimi zaman belediyenin değişik birimlerinde görev yapan kıdemli memurların, kimi zaman belediye çevresindeki esnafın ve belediyeden tanıdığı olan insanların bilgilerine başvurulmuştur. Birkaç meclis üyesi için ise izlenen yol, bizzat telefonla aramak suretiyle bilgi talebinde bulunmak olmuştur. Bu çerçevede, örneğin bir kişi mühendis veya mimarsa ama müteahhitlik de yapıyorsa o kişi müteahhit olarak, tüccar olan bir kişi petrol istasyonu sahibiyse o kişi petrolcü/işletme sahibi olarak veya öğretmen olan bir kişi aynı zamanda büyük arazilere de sahipse o kişi

Müdürlüğü'ne getirmiştir. Skandal, Ergun Göknel'in, eşi Nurdan Erbuğ'dan boşanıp kendisinden 26 yaş küçük sekreteri ile evlenmesi sonucu patlak vermiştir. Göknel'in eşi Nurdan Erbuğ, intikam almak amacıyla Göknel'in boşanma karşılığında kendisine verdiği 800 bin doları açıklayınca gözler İSKİ'deki para trafiğine çevrilmiş ve skandal 4 Temmuz 1993 tarihinde kamuoyuna yansımıştır. Skandal nedeniyle 1994'teki yerel seçimlerde SHP'nin oyları önemli ölçüde düşmüştür.

çiftçi olarak değerlendirilmiştir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, Adana ve çevresindeki birikim tarzının özelliklerine uygun olarak çiftçilerin genellikle oldukça varlıklı ailelere mensup olduğudur.

Belediye meclisi üyelerinin mesleklerine ilişkin detaylı açıklamalara başlamadan önce belirtilmesi gereken bir husus ise Adana metropol alanını oluşturan 5 ilçe belediyesinin günümüzdeki başkanlarının meslekleridir. Daha önce de ifade edildiği üzere Adana Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak müteahhittir. İlçe belediyelerinde ise durum şu şekildedir: Seyhan'ın AKP'li belediye başkanı Azim Öztürk akademisyen, Yüreğir'in AKP'li belediye başkanı Mahmut Çelikcan inşaat mühendisi/müteahhit, Çukurova'nın CHP'li belediye başkanı Yıldray Arıkan bankacı, Sarıçam'ın AKP'li belediye başkanı Ahmet Zenbilci muhasebeci ve Karaisalı'nın MHP'li belediye başkanı Babacan Durak -Aytaç Durak'ın amcasının oğlu- tüccardır. Bu bilgilere göre, kentin metropol alanında belediye başkanlığı yapan 6 kişinin tamamı orta/üst gelir grubuna mensup kimselerdir.

Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak'ın “her siyasi görüşe eşit mesafedeyiz” mealinde yaptığı açıklamalar ve belediyenin hemen her yetkilisinin bu yöndeki ifadeleri, belediyenin yerel sermaye çevreleriyle çatışmaktan uzak duran apolitik bir merkezilik anlayışı içinde olduğunu göstermektedir. Bu merkezilik anlayışıyla birlikte, Büyükşehir Belediyesi meclis üyelerinin sosyo-ekonomik durumları, kentsel siyasette hangi kesimlerin bir toplumsal sınıf ve aktör olarak etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 13: Adana Büyükşehir Belediye Meclisi Üyelerinin Meslekleri (2004-2009 ve 2009-2014)

Sektör / Meslekler	Adana Büyükşehir Belediye Meclisi Üyeleri *			
	2004-2009		2009-2014	
	Sayı	%	Sayı	%
İnşaat / İnşaat Mühendisi, Müteahhit	8	% 14	14	% 40
Tarım / Çiftçi	27	% 47	4	% 11
Ticaret / Tüccar, Esnaf	9	% 15	8	% 23
Sanayi / İşletme Sahibi	2	% 2,5	1	% 3
Hizmet / Eğitimli Beyaz Yakalı (Akademisyen, Öğretmen, Avukat, Muhasebeci, Bankacı, Gazeteci)	12	% 20	8	% 23
İşçi / Tezgâhtar	1	% 1,5	-	-
Toplam	59	% 100	35	% 100

* Yüzdeler yuvarlanarak hesaplanmıştır.

İki dönem arasındaki meclis üyesi farkının nedeni, nüfusu 2 binin altına düşen belde belediyelerinin kaldırılması ile yeni ilçeler kurulmasını öngören ve 22 Mart 2008’de Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla bazı belediyelerin kapatılmasıdır. 2004-2009 arası dönemin Büyükşehir Belediye Meclisi 37 AKP’li, 8 DYP’li, 5 CHP’li, 4 SHP’li, 3 MHP’li ve 2 ANAP’lı üyeden oluşmuştur. 2009-2014 arası dönemin Büyükşehir Belediye Meclisi ise, 13 AKP’li, 11 MHP’li ve 11 CHP’li üyeden oluşmuştur. 2004-2009 arası dönemin meclisi, siyasi yelpaze açısından daha geniş bir yapıya sahip olmakla birlikte AKP’nin ezici çoğunluğu olduğu görülmektedir. Buna karşın 2009-2014 arası dönemin meclisi siyasi yelpaze açısından daha dar bir yapıdadır. İki dönem arasındaki belirgin bir fark MHP’nin meclis üyesi sayısındaki artıştır. Aytaç Durak ve ekibinin AKP’den MHP’ye geçmesi, AKP’nin bir önceki dönem ezici çoğunluğa sahip olduğu meclisteki gücünü ortadan kaldırmıştır. Ayrıca görüşülen meclis üyeleri, 29 Mart 2009 yerel seçimleri sonrasında MHP ile CHP’nin ilçe belediyelerinde ve

Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde işbirliği yaptığını ve bu yolla AKP'nin çoğunluğunun kırıldığını belirtmişlerdir.

Tabloda görülen önemli göstergelerden biri, 2004-2009 arası dönemin meclis üyelerinin yaklaşık olarak % 47'sinin çiftçi oluşudur. Bu durum yerellikteki birikim tarzının bir sonucu olarak tekstil ve dokuma sektörlerindeki yatırımları besleyen büyük tarım arazisi sahiplerinin kentsel siyasetteki ağırlığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Buna karşın aynı ağırlık 2009-2014 arası dönemde görülmemektedir. Bir önceki döneme göre % 35'lik bir düşüşle % 12'lik bir pay alan çiftçiler için nüfusu 2 binin altına düşen belde belediyelerinin kapatılması ve dolayısıyla büyükşehirde temsil edilememeleri oldukça olumsuz bir etkide bulunmuştur. Buna karşın müteahhitler için durum tam tersidir. 2004-2009 arası dönemde meclisin % 14'lük bölümü müteahhitlerden oluşmaktayken, 2009-2014 arası dönemde bu oran % 40'a ulaşmıştır. Tüccar/esnaf kesimi ve eğitilmiş kesimler için ise durum biraz farklıdır. Bu kesimler 2009-2014 arası dönemde bir önceki döneme oranla sayıca daha az kişiyle temsil edilmelerine rağmen, meclisin toplam üye sayısı azalmış olduğundan oransal olarak artış sergilemişlerdir.

Adana ekonomisi ve kentteki sermaye yapısı incelendiğinde ortaya çıkan güçlü özel sektör yapılanmasının, bu gücünü meclise taşıdığı görülmektedir. Fakat sanayi sektörünün sektörel bazda çok düşük bir oranla temsil edildiği gözlenmektedir. Bunda kentteki büyük sanayi yatırımlarının sahiplerinin genellikle Adana dışında yaşıyor olmaları kadar, küçük sanayicilerin aynı zamanda ticaretle de uğraşmaları nedeniyle tablodaki verilerin hazırlanması sırasında tüccar olarak değerlendirilmeleri etkili olmuştur. Tablodaki en dikkate değer verilerden biri ise işçi sınıfından gelen kişilerin meclisteki temsil durumudur. 2004-2009 arası dönemin meclisinde yalnızca

% 2 oranında temsil edilen bu kesim, 2009-2014 arası dönemin meclisinde hiç temsil edilmemektedir.

Tablonun geneli itibariyle çıkarılabilecek önemli göstergelerden biri de meslek sahibi kesim ve işçiler dışında kalan girişimcilerin, her iki dönemde de % 79'luk bir oranda temsil edilmesidir. Ağırlıklı olarak inşaat, ticaret ve tarım sektörlerinden gelen sermaye sahiplerinin meclisteki bu ezici çoğunluğu, kentteki yeni sağcı yönetim mekanizmalarının işlerliğinin ve neo-liberal ihalecilik uygulamalarının dayanaklarına ilişkin net fikirler vermektedir. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir konu ise şudur: Belediyecilik faaliyetlerinin taşeronluk sistemi ile ve özel sektöre kaynak aktarıcı ihale yöntemleri ile görülmesi konusuna ilişkin görüşlerine başvurulmuş meclis üyelerinin çoğunluğu için belediyenin söz konusu yöntemler ile iş görmesi olumlu bir durumdur. Bu konuda, müteahhitlik yapmakta olduğunu söyleyen meclis üyesi BŞB-5 şunları belirtmektedir:

Belediyenin özel sektöre ihale yoluyla iş yaptırmasında bir zarar yok bence. Çünkü rahmetli Özal döneminden başlanarak KİT'ler tasfiye edilmeye, satılmaya veya özel sektöre devredilmeye başlamıştır dikkat ederseniz. Buna uygun olarak da belediyeler diyelim ki kendi yaptığı bir yolu 10 liraya mal ediyorsa, 5 liraya özel sektöre ihale ediyor ve devredince 5 liraya daha iyi yapıyor özel sektör. Denetim senin elinde ve daha ucuza yaptırıyor. Yani belediyenin bütçesi daha az kaynakla daha çok iş yaptırmış oluyor. Mesela belediyede çalışan bir işçi 2 bin lira maaş alıyor, 600-700 lira sadece sigortaya para ödemek mecburiyetinde kalıyorsun. Ama müteahhide verince müteahhit asgari ücretle çalıştırıyor işçileri ve doğal olarak iş ucuza geliyor. Buna sosyal politika açısından baktığında yanlış gibi görünüyor. Ama düşünün, Adana gibi bir şehirde atıyorum en az 150 bin işsiz insan var. Sen belediyede kaç kişiyi istihdam edebilirsin? En fazla 1000 kişi. Ama özel sektöre verdiğin zaman daha fazla iş sağlıyorsun insanlara. İş iştir. Dolayısıyla sosyal politika açısından da zararlı bir durum değil bu. (24 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Bu ifadelerden ve tablodaki verilerden de açıkça anlaşıldığı üzere Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'ndeki temsil durumu, temsili demokrasinin önceki bölümlerde ele alınan yetersizliğine iyi bir örnektir. Oluşan meclisler halkı temsil eden kurumlar olmaktan çok, sermaye sahiplerini temsil eden kurumlar niteliğindedir. Bu olgu yalnızca ele alınan iki meclisle sınırlı değildir. Yapılan

araştırmalar ve görüşülen kişilerden edinilen bilgiler -kesin rakamlara ulaşılamamış olsa da- özellikle 1984 seçimlerinden bu yana meclislerin ağırlıklı olarak sermaye sahiplerinden ya da bu kesime eklenmiş meslek sahiplerinden oluştuğunu göstermektedir. Ortaya çıkan temsil dengesi, özellikle son dönemlerde müteahhitler lehine bir ivme kazanmış ve son iki dönemin meclisindeki müteahhit oranı % 14'ten % 40'a ulaşmıştır. Bu sonuçlar bize, meclislerin sosyo-ekonomik yapısından hareketle temsilin ciddi bir toplumsal-sınıfsal dengesizlik içerdiğini göstermektedir. Bu toplumsal-sınıfsal asimetrinin belediye bütçesine yansıma durumu bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Adana'daki tüm belediye meclislerindeki kadın-erkek oranlarına değinmek de yerel düzeydeki katılımın niteliğinin ve temsil dengesinin anlaşılması bakımından ve toplumsal-sınıfsal asimetrinin toplumsal cinsiyet yönünün de ele alınması açısından önemlidir. Türkiye'de kadınlar yasalar karşısında erkekler ile eşit haklara sahip olmakla birlikte, toplumsal ve siyasi hayatta eşitliğin varlığından bahsetmek olanaksızdır. Bu durum temsil dengesinde de ciddi bir biçimde kendisini göstermektedir.

2009 yerel seçimleri ile göreve gelen Adana Büyükşehir Belediye Meclisi'nde, toplam 35 üyenin tamamı erkektir. Metropol alanı oluşturan belediyelerde de durum çok farklı değildir. Bu belediye meclislerinden Seyhan'da toplam 45 meclis üyesinin yalnızca 6 tanesi, Yüreğir'de toplam 37 meclis üyesinin yalnızca 4'ü, Çukurova'da toplam 37 meclis üyesinin yine yalnızca 4'ü, Sarıçam'da toplam 25 meclis üyesinin yalnızca 2'si kadındır. Karaisalı belediye meclisinde ise toplam 10 üyenin tamamı erkektir. Adana gibi Türkiye'nin önemli büyüklükte bir nüfusunu barındıran bir kent için bu durum ciddi bir eksikliği gösterdiği gibi, kentsel siyasetteki katılımın

niteliğini de ortaya koymaktadır. Türkiye'nin siyasi hayatındaki erkek egemenliği olgusu, olanca netliğiyle Adana'da kendisini göstermektedir. Kentsel siyasetteki elitlerin cinsiyet dağılımında görülen bu dengesizlik, kentteki toplumsal-sınıfsal asimetrinin bir başka boyutudur.

3.7. Durak Döneminde Kararlar ve Harcamalar (2001-2008)

Büyükşehir Belediye Meclisi'nin sosyo-ekonomik yapısının belediyeçilik pratiğinde nasıl bir yansıma bulduğu, meclisin çoğunlukla hangi konuları ele alıp görüştüğüne ve belediye giderlerinin hangi kalemlerde toplandığına bakılarak anlaşılabilir. Bu çerçevede ilk olarak, yukarıda ele alınan iki mecliste en çok görüşülen konuların neler olduğuna değinilecektir. Ardından, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin mali gücünü genel olarak ortaya koyabilmek açısından 2001 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde belediyenin gelir gider dengesi üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise 2001-2008 arasında belediye harcamalarının hangi kalemlerde yoğunlaştığı gösterilecek ve bu suretle meclislerin sosyo-ekonomik yapısının belediye harcamalarına yansıyor yansımadığı, belediye bütçesinin daha çok hangi ittifak yapısı içinde dağıtıldığı ortaya konulacaktır.

2001-2005 yılları arasındaki gider kalemleri ile 2006-2008 yılları arasındaki gider kalemleri farklı tablolar halinde verilecektir. Bunun nedeni belediyenin çalışma ve faaliyet raporlarında gözlenen sınıflandırma değişikliğidir. 2001-2005 arası çalışma raporlarında yalnızca üç gider kalemi bulunmaktadır. Cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılan gider kalemleri, alt kategorilere ayrılmamıştır. Bu kalemlerin hangi harcamalardan oluştuğunun

anlaşılması için çalışma raporlarının dikkatle incelenmesi ve alt kategorilerin ağırlık düzeyinin anlaşılmaya çalışılması gerekmektedir. Bunun için de belediyenin Mali Hizmetler Daire Başkanlığı'ndan ayrıca bilgi alınmıştır. 2006-2008 arası faaliyet raporlarında ise gider kalemleri farklı bir sınıflandırma tekniği ile daha ayrıntılı olarak yer almıştır. Bu nedenle tablo hazırlanırken bu kalemlerin hepsini tek tek ele almak yerine, giderlerin en çok yoğunlaştığı dört kalem seçilmiştir.

İmar Kararlarının Ağırlığı

2004-2009 arasında faaliyette bulunan belediye meclisinde küçük çaplı mal alımı kararları dışında mecliste görüşülen konular içerisinde gündemi en çok meşgul eden konular imar kararlarıdır. Belediyenin faaliyet raporlarından edinilen verilerden ve bu veriler doğrultusunda yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere Yeni Adana Projesi kapsamında kenti kuzeye taşıma çabası doğrultusunda alınan imar kararları ve çeşitli nedenlerle yapılan imar değişiklikleri meclisin gündemini en çok meşgul eden konular olmuştur. Bu durum 2009-2014 arasında faaliyette bulunacak meclisin ilk 7 aylık dönemi için de geçerlidir. Bunda, inşaat sektörünün meclisteki etkinliğinin payı oldukça büyüktür. Fakat bunun yanında, Yeni Adana Projesi kapsamında imara açılan alanlarda, yasa gereği belediyenin bedelsiz olarak % 35 pay karşılığı 10 bin dönümlük bir alan kazanmasının ve bu yolla kentsel toprak rantını kamuya kazandırmasının da etkili olduğunun altı çizilmelidir.

Meclis içindeki muhalif partilerin ve kentteki toplumsal muhalefetin en çok itiraz ettiği meclis kararları da imar kararlarıdır. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne (TMMOB) bağlı odalar sıklıkla belediyenin aldığı imar kararlarına karşı tepki göstermektedirler. Örneğin 2007 yılında yapılan bir imar değişikliği ile daha

önce DSİ'den yeşil alan olması şartıyla alınan ve Beyazevler Çamlığı olarak bilinen alanın imarının değiştirilerek, satılmaya çalışılması kentte büyük tepki toplamıştır.

Gittikçe Daha Fazla Açık Veren Bütçe

2008 yılı verilerine göre 330 milyon TL'yi aşan geliri ve 500 milyon TL'yi aşan gideriyle Türkiye'nin en büyük bütçeli 7. belediyesi konumunda bulunan Adana Büyükşehir Belediyesi'nin 2001-2008 arası gelir ve giderleri incelendiğinde, belediye bütçesinin 2004 yılı hariç tüm yıllarda açık verdiği görülmektedir. Bu açığın oranı özellikle 2007 yılından itibaren artmıştır.

Tablo 14: 2001-2008 Arası Gelir Gider Dengesi (Kesin Hesap)

YILLARA GÖRE TOPLAM GELİRLER ve TOPLAM GİDERLER (Milyon TL)								
Tür	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gelir	76.292	116.580	132.564	156.448	198.030	229.849	286.427	332.753
Gider	86.575	124.136	135.543	138.196	245.740	236.258	398.575	504.572
Fazla/Açık	- 10.283	- 7.556	- 2.979	+ 18.252	- 47.71	- 6.409	- 112.148	- 171.819

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi 2001-2008 arası çalışma ve faaliyet raporları.

2007 yılından itibaren, metronun tamamlanması yönünde çalışmalara başlanması nedeniyle 2007 ve 2008 yıllarında yaşanan bütçe açığı daha da fazlalaşmıştır. Bu durumu açıklayan en iyi veri, Tablo 16'da görülebilecek olan 2008 yılına ait yapı-inşaat harcamalarını da kapsayan gider kaleminin bütçenin yarısından fazlasını götürmesidir.

Kaynakların Dengesiz Dağıtımı

2001-2008 arası belediye harcamalarının gider kalemlerine dağılımı ise dikkat çekicidir. Belediyenin 2001-2008 arası harcamalarının seyri, meclisin sosyo-ekonomik yapısına uygun biçimde, yerel sermaye sahiplerinin lehine gerçekleşmiştir. Tüm yıllar için en belirgin olan veri, ticaret ve yapı sektörüne sermaye aktarımı işlevi gören mal ve hizmet alımı kalemiyle yatırım ve sermaye giderleri kaleminin hep en büyük bütçe payını almasıdır. Bununla birlikte 2002-2005 arası görülen yüksek transfer harcamaları kalemi de belediyenin büyük miktarlarda borçlanmasını açıklar niteliktedir.

2001-2005 arası yılların gösterildiği Tablo 15'te personel giderleri ayrı bir veri olarak bulunmadığı için personel giderlerinin seyri bu yıllar arasında takip edilememektedir. 2006'dan sonraki üç yılda ise bu kalemin oransal olarak % 24'ten %14'e düşüşü net biçimde gözlenmektedir. Personel giderlerinde görülen gerileme, belediyenin daha çok taşeron firmalarla çalışma stratejisinden kaynaklanmaktadır. Daha önce bir meclis üyesinin ifadeleriyle açıklanmaya çalışılan bu eğilimin bir sonucu olarak belediye daha az sayıda personel ile çalışmakta ve işlerini ihalecilik usulü ile özel sektöre yaptırmaktadır. Bunda kuşkusuz altyapı yatırımlarına ağırlık vermek ve bu yolla inşaat ve müteahhitlik firmalarıyla yerel ticaret sermayesine bütçeden daha fazla pay aktarmak tercihi belirleyicidir. Yalnızca bu durum bile belediyenin kentsel siyasette nasıl bir ittifak yapısı benimsemiş olduğunu görmek bakımından anlamlıdır.

Tablo 15: 2001-2005 Arası Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması (Kesin Hesap)

HARCAMANIN TÜRÜ	YILLARA GÖRE GİDERLER (Milyon TL + %)*				
	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Cari Harcamalar</i> (Personel Giderleri, Mal ve Hizmet Alımları)	18.757 % 22	32.468 % 26	66.731 % 49	75.858 % 55	98.618 % 40
<i>Yatırım Harcamaları</i> (Gayrimenkul Alımı ve Kamulaştırma, Taşıt Alımı, Yapı-İnşaat, Tesis, Büyük Onarım)	55.058 % 64	22.495 % 18	23.841 % 18	29.925 % 22	47.626 % 19
<i>Transfer Harcamaları</i> (Sigorta, Stopaj, Faiz, Borç Ödemesi)	12.759 % 14	69.172 % 56	44.969 % 33	32.412 % 23	99.495 % 41
Toplam	86.575 % 100	124.136 % 100	135.543 % 100	138.196 % 100	245.740 % 100

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi 2001-2005 arası çalışma raporları.

* Değerlerin sonundaki küsüratlar yuvarlanmıştır.

Tablo 16: Seçilmiş Bütçe Giderlerinin Ekonomik Sınıflandırması (2006-2008)

HARCAMANIN TÜRÜ (En yüksek dört gider kalemi seçilmiştir.)	YILLARA GÖRE GİDERLER (Milyon TL + %)*		
	2006	2007	2008
<i>Personel Giderleri</i>	56.358 % 24	62.165 % 16	68.642 % 14
<i>Mal ve Hizmet Alım Giderleri</i>	77.924 % 33	88.084 % 22	118.202 % 24
<i>Sermaye Giderleri</i> (Gayrimenkul Alımı ve Kamulaştırma, Taşıt Alımı, Yapı-İnşaat, Tesis, Büyük Onarım, Borç Ödemesi)	64.780 % 27	196.200 % 49	263.774 % 52
<i>Faiz Giderleri</i>	12.246 % 5	20.361 % 5	18.532 % 4
<i>Diğer</i>	24.950 % 11	31.765 % 8	35.422 % 6
Toplam	236.258 % 100	398.575 % 100	504.572 % 100

Kaynak: Adana Büyükşehir Belediyesi 2006-2008 arası faaliyet raporları.

* Değerlerin sonundaki küsüratlar yuvarlanmıştır.

Kaynakların ağırlıklı olarak nereye aktarıldığını göstermesi bakımından, harcamaların hangi birimler tarafından yapıldığı da önem taşımaktadır. 2006 yılında, Fen İşleri Daire Başkanlığı 53.391 milyon TL harcamışken, İşletmeler ve İştirakler Daire Başkanlığı 48.768 milyon TL harcamıştır. Metro çalışmalarına hız verme gayretinde olan belediyenin bu yönde yaptığı hazırlıklar çerçevesinde, Makine İkmal Bakım ve Onarım Daire Başkanlığı 36.062 milyon TL, İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı 10.875 milyon TL ve Ulaşım Dairesi Başkanlığı 22.355 milyon TL harcamıştır. Bu tutarlar toplam giderlerin % 72'sine dek gelmektedir.

2007 yılında ise metro çalışmalarının başlaması üzerine Ulaşım Dairesi Başkanlığı harcamalarda ilk sıraya oturmuş ve 85.866 milyon TL harcamışken, onu 72.250 milyon TL'lik harcamayla İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı izlemiştir. Daha sonraki sıraları ise 68.863 milyon TL ile İşletmeler ve İştirakler Daire Başkanlığı, 62.473 milyon TL ile Fen İşleri Daire Başkanlığı ve 39.674 milyon TL ile Makine İkmal Bakım ve Onarım Daire Başkanlığı izlemiştir. Bu tutarlar 2007 giderlerinin % 83'ünü oluşturmaktadır.

2008 yılına gelindiğinde Ulaşım Dairesi Başkanlığı 127.895 milyon TL'lik harcama ile yine büyük bir artış sergilemiştir. Bunda 2009 yılında yapılacak olan yerel seçimler öncesinde metronun bitirmeye çalışılması oldukça etkilidir. Ulaşım Dairesi Başkanlığı'nı, 90.839 milyon TL ile İşletmeler ve İştirakler Daire Başkanlığı, 73.111 milyon TL ile İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı ve 48.364 milyon TL ile de Makine İkmal Bakım ve Onarım Daire Başkanlığı izlemiştir. Bu harcamalar 2008 yılı toplam giderlerinin % 68'ini oluşturmuştur.

Tüm bu yatırım harcamalarıyla mal ve hizmet alımı harcamalarına karşın, sosyal yardım harcamaları yok denecek kadar azdır. Birkaç küçük doğrudan hane

halkı yardımı dışında tüm bu yıllar içerisinde kent yoksullarını gözeten bir harcama kalemine rastlanmamaktadır. Bunda belediyenin bu işi, toplu taşımacılık ve ucuz ekmek üretimi gibi kentsel yaşamın ekonomik maliyetini azaltıcı kimi faaliyetleriyle ve altyapı yatırımları yapmak suretiyle konut çevrelerinin yoksunluklarını gidererek görmeyi yeterli bulmasının yanı sıra, Durak yönetiminin sosyal yardımda bulunmama eğilimi de etkilidir. Durak yönetimi, devletin pek çok sosyal yardım kuruluşu bulunduğunu, sosyal yardımın onların işi olduğunu söyleyerek ve “herkes kendi işini yapsın” mealinde bir yaklaşım sergileyerek bu alanda harcamalarını minimum düzeyde tutmuştur. Ancak kuşkusuz bu tutum AKP’li belediyelerin bu alanda sürdürdüğü politika kadar vahim değildir.

Aytaç Durak, kendisi ile yapılan görüşmede, sosyal yardım faaliyetlerinin devletin bu alanda hizmet veren kurumları tarafından yerine getirilmesi konusunda Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu’nun bir raporuna atıf yaparak şunları söylemiştir:

Bakın bu Yeni Adana Gazetesi’nde çıkan bir haber. Bundan bir tane de size [görüşmeyi yapan araştırmacıyı kastediyor - T.K.] vereyim. Bu, yıllardan beri benim savunduğum fikri anlatıyor. Devlet Denetleme Kurulu bu fikri belediyelere tavsiye etmiş, oturun kendi işinize bakın diyor. (21 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Durak’ın araştırmacıya bir fotokopisini verdiği haber, 10 Temmuz 2009 tarihli Yeni Adana Gazetesi’nin beşinci sayfasında yer almaktadır. Haberde, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu’nun hazırlamış olduğu “Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler” başlıklı araştırma-inceleme raporu ayrıntılı olarak ele alınmış ve “*Belediyeler, Hayır İşleri Yapmaktan Vazgeçmeli*” başlığı kullanılmıştır. Haberde, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu’nun mahalli idarelerin seçim ve diğer politik tercihler sebebiyle bazı yerlerde sosyal hizmet ve

yardımlara ayırdığı aşırı kaynağın, onları asli görevlerini yapamayacak hale getirdiğini vurgulaması ön plana çıkarılmaktadır.

Egemen neo-liberal politikaları belediyecilik alanında giderek artan oranda bir sistemlilik içinde uygulayan ve kamucu boyutlarını birkaç alan dışında tasfiye eden Adana Büyükşehir Belediyesi, özellikle günümüz kapitalizminin modernleşmeci kent anlayışına uygun biçimde mekânsal düzenlemeler yapmayı ana faaliyet alanı olarak görmektedir. Bu doğrultuda bir anlayışın sonucu olarak da kentte yaşanan ekonomik yarılmaları önleyici olmaktan çok, ücretli çalışan kesimleri ve kent yoksullarını ufak tefek altyapı düzenlemeleri haricinde pek dikkate almayarak, kaynaklarını yerel sermayenin halihazırda var olan gelişmişliğine biraz daha katkı sunmak amacıyla sarfetmektedir.

III. ADANA'DA YÖNETİŞİMCİ DEMOKRASİ

Bu bölümde, daha önceki bölümlerde ele alınan yönetim mekanizmasının uygulama araçlarının Adana pratiğinde incelenmesine çalışılacaktır. Bu çerçevede ilk olarak, 2000 yılı içerisinde başlatılan Adana Yerel Gündem 21 süreci ve 5393 sayılı Belediye Kanunu⁷³ uyarınca kurulan Adana Kent Konseyi detaylı olarak ele alınacaktır. Adana Kent Konseyi'ni değerlendirmek için üç araçtan faydalanılacaktır. Bunlar; konseyin yayımladığı eylem planı ve bildirilerin içeriklerinin incelenmesi, konseyin resmi yayın organının analizi ve görev alanındaki önemli tartışmalarda konseyin sergilediği tavırların değerlendirilmesidir. Ardından 5449 sayılı Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası uyarınca oluşturulan kalkınma ajansı modelinin Türkiye'deki ilk iki uygulamasından biri olan ve Adana ile Mersin illerini kapsayan bir faaliyet alanına sahip olmakla birlikte merkezi Adana'da bulunan Çukurova Kalkınma Ajansı yakından incelenecektir. Küresel kapitalizmin etkinliğinin artması ve küreselleşme süreci ile birlikte giderek ivme kazanan bölge yönetişiminin Adana ve çevresindeki uygulama aracı olan ve neo-liberal politikalar doğrultusunda devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yüceltilen ajans, yerel yönetişime eklenen ekonomik boyut ve bölgeselleşme eğilimleri çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

⁷³ Kanunda kent konseylerinin kurulması ile ilgili olarak şu hükümler yer almaktadır: Kent Konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımı ile oluşan kent konseyi faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent Konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent Konseyinin çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığı'na hazırlanan yönetmelikle belirlenir (Belediye Kanunu, Kanun No: 5393, Madde 76, TBMM'de Kabul Tarihi: 3 Temmuz 2005).

1. Yerel Gündem 21 ve Adana Kent Konseyi'nin Kuruluş ve İşleyişi

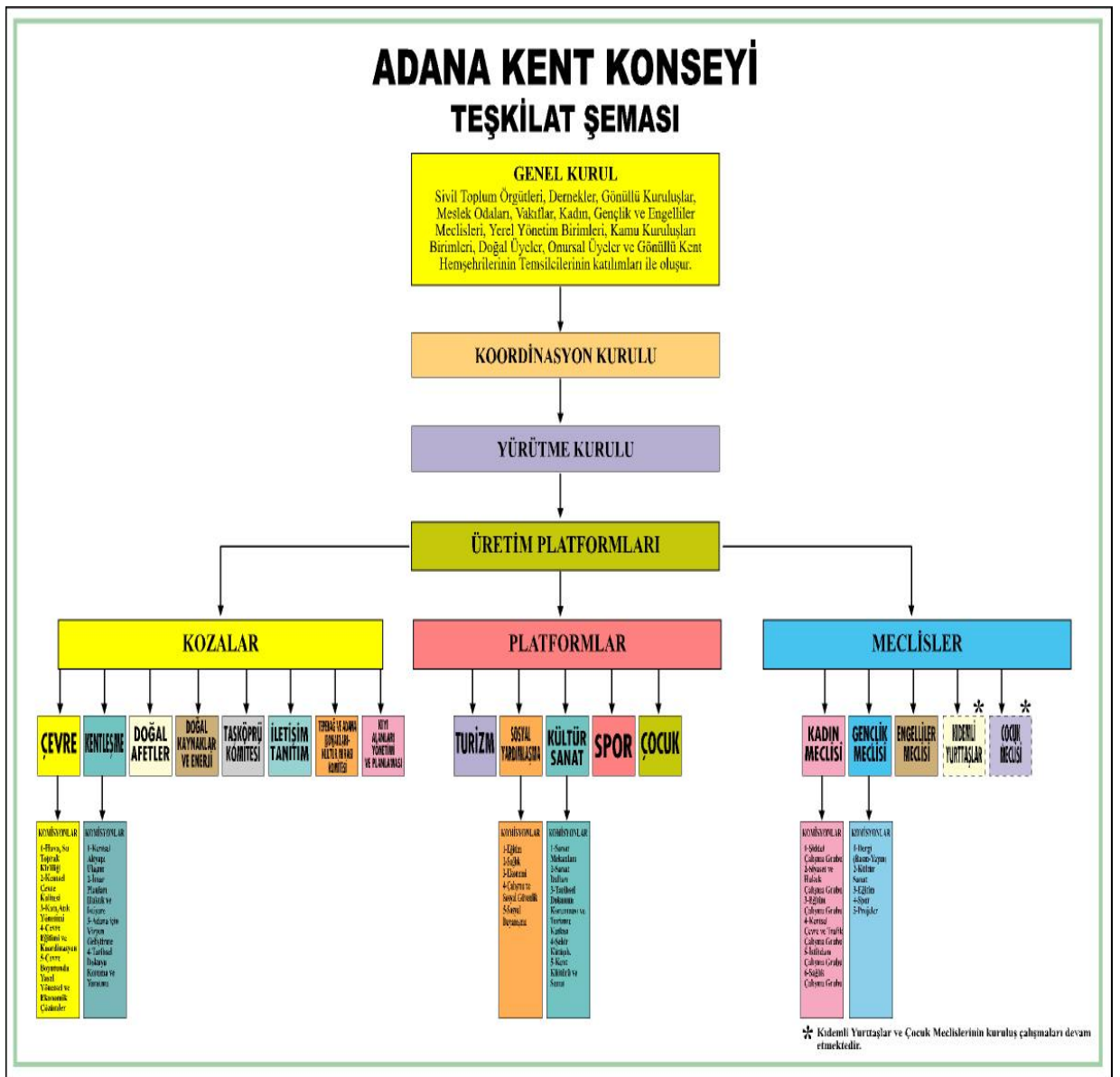
Adana Kent Konseyi, Adana Yerel Gündem 21 politikasının kurumudur. Adana'da Yerel Gündem 21 süreci, Adana Büyükşehir Belediyesi'nde Yerel Gündem 21 Kurulu'nun oluşturulmasıyla başlamıştır. Büyükşehir Belediyesi Encümeni'nde 2000 yılı Haziran ayı içerisinde, Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Geliştirilmesi Projesi'ne katılım kararı alınmıştır. Böylece, Adana Büyükşehir Belediyesi de proje ortakları arasına girmiş ve Koza Kültür Sanat ve Turizm Hizmetleri A.Ş. binasının bir bölümü Adana Kent Konseyi ve Yerel Gündem 21 Merkezi olarak düzenlenmiştir. Ardından Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, büyükşehir belediye başkanı, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı şirketlerin temsilcileri ve daire başkanlıklarından temsilcilerin katılımıyla Yerel Gündem 21 Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul öncülüğünde başlatılan çalışmalarla 41 sivil toplum kuruluşu ve meslek örgütünün katılımı ile (AKK, 2008: 25) Adana Kent Konseyi Kurucular Kurulu meydana getirilmiştir.

Adana Kent Konseyi'nin kuruluş sürecine ilişkin olarak, Aytaç Durak'ın danışmanı ve belediyeye bağlı Koza AŞ'nin genel müdürü Nurettin Çelmeoğlu şunları söylemektedir:

Bizim konseyimiz Türkiye'nin ilk teşkilatını kuran kent konseyidir. Altı yıldır aktif olarak çalışıyor. Daha kent konseyleri kurulma zorunluluğu yokken biz burada böyle bir çalışma başlattık. Biz başkanla Lyon'daydık, orada öyle bir fikir oluştu ikimizin arasında. "Ya bir halk meclisi kursak" dedik. Yani halkın katılımı bağlamında. Halkın ihtiyacını biraz daha üst düzeyden görebilen insanları çağıralım dedik. Yani boyacı da şu da bu da gelsin şeklinde değil. Yanında boyacı olan, yanında ırgat çalıştıran bir çiftçi, yanında işçi çalıştıran biri gibi. Böyle bir şey düşündük. Oturduk konuştuk, bana görev verdi. Ben bir çalışma yaptım... Onu belediyedeki bürokratlara dağıttık... Onlardan gelen görüşleri şekillendirip geri başkana sunacağım... Arkasından kent konseyleri çıktı ve biz o çalışmayı kent konseyine dönüştürdük... Dolayısıyla biz kent konseyini çok çabuk oluşturduk... (22 Temmuz 2009 tarihli görüşme)

Adana Kent Konseyi'nde vali, Adana milletvekilleri, büyükşehir belediye başkanı, Çukurova Üniversitesi rektörü ve dekanlar, merkezi yönetim ve yerel yönetim birimlerinin temsilcileri, eski bakanlar, eski büyükşehir belediye başkanları doğal üye olarak, sivil toplum kuruluşları ise kendi belirledikleri temsilcilerin katılımıyla yer almaktadırlar. Konseyin teşkilat şeması ise şu şekildedir (AKK, 2006: 53):

Tablo 17: Adana Kent Konseyi Teşkilat Şeması

İlk toplantısını 57 üyenin katılımıyla Ekim 2001’de yapan ve genel kuruldan sonraki en yüksek karar organı konumunda bulunan Adana Kent Konseyi Koordinasyon Kurulu, Kent Konseyi Başkanı da olan Büyükşehir Belediye Başkanı’nın başkanlığında kurulmaktadır. Koordinasyon kurulu, genel kurul kararlarının uygulanmasının gerektirdiği eşgüdümü sağlayacak kararları alan bir organ olarak çalışmakta ve yürütme kurulu vasıtasıyla kozaların oluşmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede oluşturulan Yürütme Kurulu ise değişik kurumlardan gelen 15 üyeden oluşmaktadır. Yürütme Kurulu üyeleri bürokrasi-özel sektör-STK üçlemesine uygun olarak sözü edilen sektörlerden gelen kişilerce oluşturulmuştur ve yönetim modeli örneğidir.

Adana Kent Konseyi’nin ilk olağan genel kurul toplantısı, 17 Mayıs 2001’de yapılmıştır. Bu toplantıda sürdürülebilir gelişme ilkesi çerçevesinde uygulanmak üzere, Adana Kent Konseyi İlk Hedefler Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge 11 maddeden oluşmaktadır (AKK, 2008: 29):

Adana Kent Konseyi İlk Hedefler Bildirgesi

1. Adana sorunlarının hızlı ve kolay çözülebilmesi için yerel yönetim birimleri diyalog ve dayanışma içinde davranmalı; yönetenlerin enerjisini tüketen, şehrin kaynaklarını ve zamanını boşa harcayan kısır polemiklerden uzak durmalıdır.
2. Adana sorunlarının yerinde tespiti ve çözümü için Semt Dayanışma Merkezi (SEDAM) kurulması çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalarda belediyeler öncü görevler almalı; mahalle muhtarları, kadın ve gençlik örgütleri ile işbirliği yapılmalıdır.
3. Benzer alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin bir araya gelerek üretim platformları kurmaları ve birlikte hareket etmeleri teşvik edilmeli; kurulun meclisler ve platformlar yönetim birimince ve bilim-eğitim kurumlarınca desteklenmelidir.
4. Adana’nın güzel bir kent olarak yaşayabilmesi için elindeki en önemli doğal varlıkları olan Seyhan Vadisi kapsamında başlatılan rekreasyon çalışmaları hızlandırılarak devam etmeli, Seyhan Vadisi korunmalıdır.
5. Kent bütünlüğünü etkileyecek kapsamdaki büyük projeler uygulamaya konulmadan önce Kent Konseyi bünyesinde ve diğer benzeri platformlarda tartışılmalı, ortak akli devreye alınacak sosyal imkanlar ve araçlar işletilmeli, projelerin arkasına kamuoyu desteği alınmalıdır.
6. Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kurulmuş bulunan, resmi ya da sivil, toplumsal mahiyet ya da amaç taşıyan örgütler Kent Konseyi bütünlüğü içinde yer almalı, dayanışma halinde çalışmalı, kentin biriktirdiği bilgi ve deneyimler ortaklıklar halinde hareket edilerek eylem alanına aktarılmalıdır.
7. Adana milletvekilleri kent ve kentli sorunlarına daha yakından eğilmeli, Adana’nın istihdam yaratan bir ekonomiye dönüşebilmesi için partiler üstü bir anlayışla ve ortaklaşa çaba

göstermelidir. Çalışma kozaları resmi sivil tüm kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmelidir. Kent Konseyi Çalışma Kozaları'nın kurulmaları, çalışmaları ve ortaya çıkaracakları raporların değerlendirilmesi aşamalarında başta milletvekilleri olmak üzere tüm seçilmişler etkili destek vermelidir.

8. Adana kenti ile ilgili afet önleme ve afet sonrası senaryoları oluşturmak üzere, resmi ve sivil kuruluşların birlikte çalışmaları ve bir "Afet Senaryosu Projesi"nin ortaya konması sağlanmalıdır.
9. Kent Konseyi'nde alınan kararların, çalışmalara verilen olumlu desteklerin ve çalışmalara uzak kalanların kamuoyu tarafından bilinmelerin sağlanması sistematik bir uygulama olarak benimsenmelidir.
10. Kent kimliğinin ortaya çıkabileceği yapılaşma sistemlerinin ortaya konulması amacıyla ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak çaba sarf etmeleri için bir "Estetik Kurul" oluşturulması, bu kurulda resmi-sivil tüm ilgililerin temsil edilmesinin sağlanması. Kente karşı suç kavramının belirlenip yasal düzenlemeler içinde yer alması için tüm imkanlar kullanılarak, çalışılması.
11. Adana Sanat Konseyi desteklenmeli, kentli kültürünü geliştirme amaçlı projelerde sanatın eğiten gücünden yararlanılmalı, bir kent kültürü sempozyumu düzenlenerek "kent kültürü geliştirme projesi" hazırlanmalıdır.

Bildirgenin içeriği dikkatle incelendiğinde müzakereci demokrasiye uygun bir biçimde son derece uzlaşmacı bir dil kullanıldığı görülmektedir. Siyasi konuların kısır polemikler olarak değerlendirildiği bildirgenin, yönetim modeline uygun olarak ortak akıldan ve partiler üstü bir anlayışla ortaklaşa çabadan bahsetmesi, kentteki sosyo-ekonomik çatışmaları ve sınıfsal karşıtlıkları bütünüyle göz ardı etmesini açığa çıkarmaktadır. Toplumsal sorunların çözümünde tabana yayılan, eşitlikçi ve adil bir katılım mekanizması ise "ilk hedefler" arasında kendisine yer bulamamıştır. Estetik kaygıların ön planda olduğu bildirgenin, toplumsal kesimler veya kamuoyu olarak algıladığı şey yalnızca sivil toplum örgütleridir.

Konsey tarafından hazırlanan Adana Sürdürülebilir Eylem Planı'nda Kent Konseyi'nin ilkeleri, amaçları ve hedefleri şu şekilde belirtilmiştir (AKK, 2006: 51):

İlkeler:

1. Adana Kent Konseyi; yaşamlarımızı kuşatan doğal çevreyi ve yerleşim birimlerini korumaya, geliştirmeye çalışır, bunları sağlamak için "sürdürülebilir gelişme" ilkesine bağlı kalır. Aynı amacı paylaşan yerel, ulusal ve uluslar arası tüm kurum, kuruluş ve kişilerle "ortaklıklar kurarak çalışma" ilkesini benimser.

2. Demokratik katılımı uygular; destekler.
3. Kentine sahip çıkmak bilinciyle, çözümde ortaklık anlayışla, aktif katılım davranışıyla hareket eder.
4. Siyaset dışı değil, siyaset üstü; ben değil biz diyen anlayışla ortak değerler üretiminde elele davranır.
5. İnsanlığı bütünsel olarak ele alır; insanlık ailesi perspektifinden bakarak sorunlara çözümler önerir.

Amaçlar:

1. Kent Konseyi, Adana Kenti'ni; yaşayanları, doğal çevresi, tarihsel dokusu, kültür, sanat, turizm ve ekonomik varlıkları ile bir bütün olarak görür.
2. Adana'nın "Adana Kentli Hakları Bildirgesi"nde yer alan değerlere ulaşmasını için çalışır.
3. Adana'nın 21. Yüzyıl'a ait Eylem Planı'nı hazırlar. Bu doğrultuda çalışacak demokratik katılım mekanizmalarını kurar, işletir, yerel yönetim politikalarına yön verir.

Hedefler:

1. Adana tarımı ve sanayisinde, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesi için gerekli arama ve proje çalışmaları yapmak.
2. Adana'da hemşehrilik duygusunun geliştirilmesi ve böylece oluşacak kent kültürünün sürekliliğinin sağlanması için faaliyetler yapmak.
3. Eğitim, sağlık, spor konularında çalışmalar yapmak.
4. Kentleşme sorunlarının çözümü için yerel yönetimlerle ortaklık kurmak, işbirliği alanları oluşturarak çalışmak.
5. Doğal ve kültürel varlıkların, çevresel değerlerin ve tarihsel dokunun korunması için çaba göstermek, sanatsal aktiviteleri desteklemek.
6. Gençlik, kadın, çocuk, yaşlılar ve engelliler ile ilgili sorunların tespiti ve çözümü için çalışmalar yapmak.
7. Kentin sorunlarının çözümünde gerekli lobi faaliyetleri yapmak ve işbirliğini geliştirmek.
8. Ulusal ve küresel düzeyde iletişim ve yönetenlerle yönetilenlerin birbirleriyle diyalogu sağlayacak katılım kanallarını açık tutmak.

Görüldüğü üzere, Konseyin ilke, amaç ve hedefleri arasında kentteki sınıfsal yarılmalara çözüm üretme konusunda herhangi bir ifade yer almamaktadır. Kentteki sosyo-mekânsal uygulamalar yalnızca çevresel değerler, tarihi doku gibi çerçevelerde ele alınmıştır. Ayrıca, "sürdürülebilir gelişmeye bağlı kalma", "insanlık ailesini bir bütün olarak ele alma", "siyaset üstü bir anlayışa sahip olma", "tarım ve sanayide küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin gelişmesi için proje yapma" gibi ifadeler dikkate alındığında, kent yoksullarının hiçbir şekilde hesaba katılmadığı ve yaklaşımlarda sermaye mantığının egemen olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum

emek-sermaye karşıtlığının emek cephesinde yer alan kitle örgütlerini ve emekçi sınıfı yok sayma çabasının doğal bir sonucudur.

Adana Kent Konseyi'nin kuruluşundan itibaren 2009 yılına dek kabul ettiği iki bildirge daha bulunmaktadır. Bunlar; Adana Kentli Hakları Bildirgesi ve Adana Kent Konseyi Engelliler Meclisi Talepler Bildirisi'dir (AKK, 2008: 31-32):

Adana Kentli Hakları Bildirgesi

1. Güvenlik: Mümkün olduğunca, suç, şiddet ve yasadışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent.
2. Kirlenmemiş Sağlıklı Bir Çevre: Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre.
3. İstihdam: Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması.
4. Konut: Mahremiyet ve dokunulmazlığın garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stoğunun sağlanması.
5. Dolaşım: Toplu taşıma, özel arabalar, yayalar ve bisikletler gibi tüm yol kullanıcıları arasında; birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması.
6. Sağlık: Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı bir düzenin sağlanması.
7. Spor ve Dinlenme: Yaş yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması.
8. Kültür: Çeşitli kültürel faaliyetlerin, yaratıcı aktivitelerin ve benzeri olanakların sunulması ve katılımın sağlanması.
9. Kültürlerarası Kaynaşma: Geçmişten günümüze farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlanması.
10. Kaliteli Bir Mimari ve Fiziksel Çevre: Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekânların yaratılması.
11. İşlevlerin Uyumu: Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbirleriyle ilintili olmasının sağlanması.
12. Katılım: Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması.

Adana Kent Konseyi Engelliler Meclisi Talepler Bildirisi

- 1- Adanamızda yaşayan engellilerin engelliler envanterinin çıkarılmasını istiyoruz.
- 2- Yerel yönetimler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için cadde, sokak, meydan, çocuk bahçeleri, müzeler, sergi alanları, parklar, piknik ve eğlence alanları, spor ve oyun alanları otoparklar gibi kentsel, sosyal, teknik alt yapı alanlarını eğitim, sağlık, ve kültür tesis ve yapılarıyla binaların engellilerin fiziki çevreye ulaşabildiğini sağlamak amacıyla öngörülen düzenlemelerin yapılmasını istiyoruz.
- 3- Ulaşım ve seyahat özgürlüğümüzün yok edecek kadar az olması nedeniyle Büyükşehir Belediyesi tarafından getirilen engelli otobüsü yetersiz, bu sayının artırılmasını istiyoruz.
- 4- Adanamız'da engellilerin topluma kazandırılmasında büyük rol oynayan rehabilitasyon merkezlerinin sayılarının artırılmasını faaliyetlerinin geliştirilmesini ve topluma kazandırılmasını istiyoruz.

- 5- Yerel yönetimlerin engellilerle ilgili 572 sayılı kanun hükmünde kararname olan çevre düzenlemeleri ve kent planları ile alakalı yasal zorunlulukların yerine getirilmesini istiyoruz.
- 6- Yüzde üç olan iş yerlerinde engelli istihdamı mecburiyetine, belediyelerin, kamu kuruluşlarının fabrikaların uymasını, engelli bireylerin çalıştırılmasını istiyoruz.
- 7- Engellilerin sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarının çözüme kavuşturulmasına yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmasını ancak; bu düzenlemelerin yaşama geçirilmesi ve engelli vatandaşlarımızın uygulamada karşılaştıkları sorunların giderilmesini teminen kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan yönetici ve diğer engelli personel konumundaki vatandaşlarımıza gereken kolaylığı göstermelerini ve ilgili düzenlemelerin yapılmasını istiyoruz.
- 8- Adana’da faaliyet gösteren engelli spor kulüpleri il dışına deplasmana giderken ulaşım sıkıntısı yaşıyorlar. Büyükşehir Belediyesi tarafından deplasmana giderken ulaşım konusunda gerekli desteğin verilmesini istiyoruz.
- 9- Valilik bünyesinde “İl Engelliler Koordinasyon Kurulu”nun oluşmasını istiyoruz.
- 10- Büyükşehir Belediyesi bünyesinde ise Engelliler Dairesi Başkanlığı’nın kurulmasını istiyoruz.
- 11- Büyükşehir Belediyesi Meclisi’nde temsilcimizin olmasını istiyoruz; siyasi partilerin bu talebimizi dikkate almalarını bekliyoruz.
- 12- Ayrıca, ilçe belediyelerimizde de engelliler için Halkla İlişkiler Müdürlüğü’nün oluşturulmasını istiyoruz.

Bu bildirgelerde kullanılan dilin de hiçbir biçimde kente ilişkin muhalif bir yaklaşım sergilemediği açıktır. Adana Kentli Hakları Bildirgesi’nin en dikkat çeken yanı; yeterli ve sağlıklı su, sistemli kanalizasyon, bakımlı ve açık yol, yeterli çocuk alanı ve park, yeterli ve sağlıklı toplu taşıma gibi taleplerin bildirmede yer bulmamış olmasıdır. Bununla birlikte bildirmede, kentte uygulanan kira politikasına (hem konutlar açısından hem de işyerleri açısından), işyeri sağlığına ve örgütlenme kolaylığına ilişkin herhangi bir talep de yer almamaktadır. Konut politikasına ilişkin talep, “satın alınabilir” konutlar temelindedir. Bildirgenin dikkat çeken başka bir yanı ise katılıma ilişkin önerilerin bulunduğu son maddedir. Bu maddede ifade edilen “dayanışma, yardımlaşma” gibi içeriğinde nelerin olduğu bilinmeyen ifadeler katılımcılık adına ön plana çıkarılırken, aynı zamanda “gereksiz bürokrasiden arındırma” gibi bir ifadenin yer alması, kamuculuğu tasfiye etmeyi ilke edinen neo-liberal zihniyetin bir yansımasıdır. Bununla birlikte “bilgilendirme”nin de katılımcılık açısından büyük önem addedilen bir unsur olarak ön plana çıkarılmasına rağmen, kentte özelleştirilen birçok hizmetin ticari faaliyet şekline dönüştürülmesi

sonrasında, bu faaliyetler ile ilgili olarak halkın herhangi bir bilgilendirme olanağının bulunmaması ironiktir. Engelliler Meclisi Talepler Bildirisi ise katılımı yalnızca “engelli olmayan bireyler gibi kamusal alanda yer alabilme” ile sınırlı saymış ve bunun bir adım ötesine, ancak ilçe belediyelerinde halkla ilişkiler birimlerinin kurulmasını isteyerek geçmeye çalışmıştır.

Adana Kent Konseyi’nin üç ana üretim platformu bulunmaktadır. Bu platformlarından biri olan “meclisler” bünyesinde Kadın Meclisi, Gençlik Meclisi, Engelli Meclisi ve Çocuk Meclisi adı altında dört ana meclis (çalışma grubu) bulunmaktadır. Kent Konseyi’nin üretim platformlarından bir diğeri olan “kozalar” ise çevre, kentleşme, kıyı alanları yönetimi, tarihi doku-kültürel miras, iletişim, tanıtım, doğal kaynaklar ve doğal afetler gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler. Konseyin üretim platformlarının son grubunu ise “platformlar” oluşturmaktadır. Bu platformlar; sosyal dayanışma, sanat konseyi, turizm ve tanıtım, çocuk ve spor platformlarıdır. Tüm bu meclislerde, kozalarda ve platformlarda belirlenen temel hedef, “kentlilerin yapabilir kılınması ve her düzeydeki karar mekanizmalarına aktif katılımının sağlanması”dır (AKK, 2008).

Kent Konseyi’ne bağlı olarak faaliyette bulunan Gençlik Meclisi, özel bir kooperatif olan Kalkınma İnisyatifi Grubu Kooperatifi’nin sahibi olduğu İnisyatif Kafe’de faaliyetlerini yürütmektedir. Adı geçen kooperatif, Gençlik Meclisi faaliyetlerini resmi olarak devralmıştır ve gençlikle ilgili yürütülen tüm projeleri bu kooperatif organize etmektedir. Ancak Gençlik Meclisi’nin, gençlikle ilgili projelerden başka alanlarda da faaliyet yürütmekte olduğu, kentte yapılan görüşmeler esnasında, kimi çevreler tarafından dile getirilmiştir. Bu görüşmelerde, kentteki emniyet birimleri tarafından yapılan güvenlik toplantılarına “gençliğin gündeminde

nelerin olduğunun anlaşılması bakımından” Gençlik Meclisi’nden de bir temsilcinin çağırıldığı iddia edilmiştir. İddialar, toplantılara katılan kişilerin kimi sohbetlerde bu konuyu etraflıca anlatmalarına dayandırılmaktadır. Konu, Kent Konseyi katılımcıları ile ve Gençlik Meclisi’nin yürütücülüğünü üstlenmiş bulunan İnisiyatif Sanat Kafe yetkilileri ile yapılan mülakatlarda kendilerine sorulmuş ancak görüşülen kişilerin tamamı bu iddiayı yalanlamışlardır.⁷⁴ Bu konuda görüşülen bir Gençlik Meclisi katılımcısı burada bahsedilen toplantıların güvenlik toplantısı olmadığını, bu toplantıların “İl Gençlik Hakları Komisyonu” bünyesinde yapılan toplantılar olduğunu, ancak zaman zaman güvenlikle ilgili konuların da görüşülebildiğini söylemiştir. Fakat dile getirilen iddia, kent konseylerine yöneltilen eleştirilere yeni bir boyut kazandıracak ölçüde dikkate değerdir. Gençliğin katılımıcılığından ne anlaşıldığını göstermesi bakımından da üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Adana’daki yönetim uygulamalarının temel taşlarından biri olan Kent Konseyi, hazırladığı Adana Sürdürülebilir Eylem Planı’nda yönetişimi şu şekilde tanımlamakta ve formüle etmektedir (AKK, 2006: 10):

Yönetişim Tanımı:

Bir ülkedeki karar alma süreçlerinde ve alınan kararların uygulanmasında ilgili tüm paydaşların etkin rol oynamasıdır.

Yönetişimin Paydaşları:

- Sivil Toplum Kuruluşları (STK’lar)
- Yerel Yönetimler
- Hükümet
- Özel sektör

Yönetişimin Amaçları:

- Ülkedeki refah düzeyini yükseltmek
- Yurttaş odaklı yönetim anlayışını yerleştirmek
- Demokrasi ve insan hakları olgularının geliştirilmesi
- Sosyal çatışmaları azaltmak
- Devletle halk arasındaki güveni artırmak ve derinleştirmek

Yönetişimin İlkeleri:

- Hesap verebilirlik (bütün paydaşlar için)
- Şeffaflık
- Eşitlikçilik ve kapsayıcılık
- Etkili ve etkin olmak
- Duyarlılık

⁷⁴ 18 Şubat 2009 tarihli görüşmeler.

- Hukukun üstünlüğüne saygı
- Katılımcılık
- Fikir birliğine dayalı olmak

Bu ilkeler kurum ve toplumsal kültürümüzün özüne yerleştiğinde, hem kurumsal hem de toplumsal ahlaki altyapıyı sağlamlaştıracaktır.

Yönetişim mekanizmasına olan yaklaşımını yukarıda aktarıldığı şekilde ortaya koyan konsey, Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni desteklediğini belirtmekte ve bu çerçevede önüne 8 hedef koymaktadır. Bu hedefler şunlardır (AKK, 2008: 39-40):

1. Mutlak yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırmak.
2. Herkesin temel eğitim almasını sağlamak.
3. Kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak.
4. Çocuk ölümlerini azaltmak.
5. Anne sağlığını iyileştirmek.
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıkların yayılımını durdurmak.
7. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak.
8. Kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmek.

Belirtilen hedeflere varmak için çözüm önerilerini sıralayan Konsey, hazırladığı sürdürülebilir eylem planında da ayrıca tespitler, hedefler ve öneriler belirlemiştir. Kentte turizm yatırımları hamlesinin başlatılmasının, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi oluşumların fonlarının daha fazla kullanılmasının ve Adana'da (Karataş-Tuzla), Antalya/Belek ile yarışacak ölçüde Türkiye'nin ikinci golf merkezinin yapılmasının, bu bölgelerin golf sahaları ile donatılmasının gerekliliği vurgulanan öneriler arasındadır (AKK, 2006: 13-31). Büyükşehir Belediyesi'nde yapılan görüşmelerde, belediyenin de golf sahaları yapmak gibi bir düşüncesinin olduğu dile getirilmiştir.

Yukarıda yapısı, faaliyetleri ve kimi kararları ele alınan Adana Kent Konseyi'nin işleyiş biçiminde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan ilki, Kent Konseyi'nin bütçesini karşılayan Koza A.Ş.'nin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olması dolayısıyla Konsey ile belediye arasında bir bağımlılık ilişkisinin

bulunmasıdır. Belediyenin bir şirketi konumunda bulunan Koza A.Ş.’nin yönetim kurulu başkanı Fevzi Acevit, aynı zamanda Kent Konseyi’nin genel sekreteridir. Kültür, sanat, turizm, yayıncılık, ithalat, reklam ve ilan, belediye hizmetlerini tanıtma gibi alanlarda faaliyet gösteren bu şirkette belediyenin hisse oranı % 99.39’dur.⁷⁵ Dolayısıyla Koza A.Ş., Kent Konseyi’ni finanse ederken “belediye hizmetlerini tanıtma” görevini ihmal edememektedir. Ayrıca, istediğinde Konseye başkanlık yapabilen kişi ile konseyden gelecek önerileri değerlendirecek olan Adana Büyükşehir Belediye Meclisi’ne başkanlık eden kişinin aynı kişi olması da bu duruma eklenmelidir. Büyükşehir Belediye Başkanı’nın bünyesinde toplanan bu yetkiler daha ilk elden Konseyin işleyişi için bir fikir vermektedir. Nitekim Konseyin resmi yayın organı olan “Adana Kent Konseyi Gazetesi” de bu savı doğrular nitelikte yayınlar yapmaktadır. Büyükşehir Belediyesi’nin kimi yetkililerinin yazar sıfatıyla yer aldıkları bu yayın organı, çoğunlukla kentteki güzellikleri övücü yayınlar yapmaktadır. Örneğin, Adana Kent Konseyi Gazetesi’nin Ağustos 2008 tarihli 11. sayısında “Seyhan’ın Öteki Kıyısı: Yüreğir” başlıklı bir tanıtım yazısı bulunmaktadır (AKK, Ağustos 2008: 30-31). Bu yazıda Seyhan’ın karşı kıyısının her zaman “öteki” olarak kaldığını, ancak yapılan peyzaj düzenlemeleriyle artık bu bölgenin Adana yaşamına kazandırıldığı ifade edilmektedir. Bu düzenlemeleri yapanın Büyükşehir Belediyesi olduğu ve belediyenin de bu faaliyetleri sıklıkla dile getirdiği dikkate alınacak olursa, söz konusu tanıtım yazısının belediyenin faaliyetlerini övücü niteliği ve bu niteliğin belediyenin kendi çabalarıyla örtüştüğü açıkça görülecektir. Bahsi edilen bu yazı bir istisna değildir. Gazetenin hemen her sayısında görsel unsurlarla desteklenen ve

⁷⁵ Şirketin ortakları arasında Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası, Sabancı Vakfı, Adana Ticaret Borsası ve Başer Holding gibi önemli sermaye kuruluşları yer almaktadır.

belediye faaliyetlerini kimi zaman dolaylı kimi zaman da doğrudan öven onlarca yazıya ve habere rastlamak mümkündür. Gazetenin Ocak 2008 tarihli 9. sayısı ve Haziran 2009 tarihli 13. sayısı “doğrudan övücü yazılar için” iyi birer örnektir. Ocak 2008 tarihli 9. sayının ikinci sayfasında Büyükşehir Belediye Başkanı Aytaç Durak’ın fotoğrafı eşliğinde bir haber sunulmaktadır (gazetenin hemen her sayısında Durak’ın en az iki-üç fotoğrafının bulunmakta olduğunu da burada belirtmek gerek). Bu haberde Durak’ın “*yıllardır yaptığım uyarıların sonuç verdiğini görmekten memnunum*” şeklindeki sözü sayfanın tam ortasında büyük puntolarla verilirken, sayfanın üst tarafı seyyar satıcıların semt pazarlarına yönlendirilmesi ile ilgili bir habere, alt tarafı ise görüntü kirliliği yaratan tabelalarla ilgili bir habere ayrılmıştır.

Haziran 2009 tarihli 13. sayıda yer alan “Sudan Cereyan Üretimi 8 Nisan 1956’da Başladı” başlıklı yazıda, Seyhan Barajı kenarındaki doğal güzelliklerin anlatıldığı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde özel bir kutucuk içinde aynen şu ifadeler yer almaktadır (AKK, Haziran 2009: 15):

Başkan Durak’tan sonra görüp yaklaşabildiğimiz bu şip-şirin koyların her biri, günün her saatinde farklı güzellikler yansıtıyor... İlki 3-4 Haziran 2006’da olmak üzere uluslararası off-shore yarışmaları, yelken ve kürek sporlarına defalarca sahne oldu gölümüz.

Gazetenin aynı sayısının sonlarında ise, Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyetlerinin övüldüğü iki yazıya daha rastlanmaktadır. Bunlardan birincisinde, Büyükşehir Belediyesi tarafından inşa edilen Sabancı Merkez Camii’nin tanıtımı yapılmaktadır (AKK, Haziran 2009: 29-31). “Sabancı Merkez Camii’nin Konuştuğunu Bilir miydiniz?” başlıklı bu tanıtım yazısının başlığının üst tarafında bulunan büyükçe fotoğrafın sol üst köşesinde, “*İnşaasına karar verdiğinde bu kadarını Başkan Durak da beklemiyordu*” ibaresi bulunmaktadır. İkinci övücü yazıda ise belediyeye bağlı Koza A.Ş.’nin yönetim kurulu başkanı ve Kent Konseyi’nin genel sekreteri olan Fevzi Acevit imzasıyla “*Büyükşehir Belediyesi-*

Altın Koza, Adana'yı Çukurova Bölgesi'nin kültür-sanat merkezi yapma yolundaki çalışmalarına hız kesmeden devam ediyor” ifadeleri yer almaktadır (AKK, Haziran 2009: 27-28). Bu ifadedeki “Büyükşehir Belediyesi-Altın Koza” adlandırması bile başlı başına, Koza A.Ş. ile ve dolayısıyla Kent Konseyi ile Büyükşehir Belediyesi'nin “bir” olduğunu göstermeye yeterlidir. Gazetenin değişik sayılarından bu tür örnekleri çoğaltabilmek mümkündür. Burada önemli olan, Kent Konseyi'nin yayın organında belediyenin faaliyetlerinin ne denli olumlu bir içerikle ve ne sıklıkla yer bulduğudur. Bu durum bize Kent Konseyi ile Büyükşehir Belediyesi arasındaki “işbirliği haline” ve “bir olma biçimine” dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Adana Kent Konseyi Gazetesi, Konseyin, kuruluşundan itibaren hangi alanlarda çalışma yaptığına dair de önemli bilgiler içermektedir. Gazetenin değişik sayılarından, Konseyin hazırladığı broşürlerden, Konsey tarafından basılan kitapçıklardan ve Konsey katılımcıları ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler doğrultusunda bu faaliyetlerin bazılarını şu şekilde sıralayabilmek mümkündür: Altınkoza Film Festivali çerçevesinde yürütülen faaliyetler, engelliler için düzenlenen festivaller, Ticaret Odası ve Sanayi Odası ile işbirliği içinde gerçekleştirilen projeler, çeşitli sanatsal aktiviteler, çeşitli spor aktiviteleri, çeşitli eğitim projeleri, girişimcilik projeleri, okullara geri dönüşüm kutuları koymak veya tabela kirliliğini önlemek gibi çevresel konular.

Kentlilerin yapabilir kılınması ve her düzeydeki karar mekanizmalarına aktif katılımının sağlanması gibi hedefleri olan Konseyi, bireyi ve bireyciliği temel alan neo-liberalizmin yereli “demokrasinin beşiği” olarak görme eğiliminin bir parçası ve müzakereci demokrasinin uygulandığı bir model olarak değerlendirmek mümkündür. Bu anlayışa göre, yerel düzeydeki katılım, demokrasi için bir eğitim niteliğindedir.

Yukarıda belirtilen faaliyetlerle varılmaya çalışılan bu hedef gerçekleştiğinde herkes yerel düzeydeki tüm mekanizmalara katılmayı öğrenecek, “aktif katılımcı” olacak ve bu sayede demokrasi yerleşecektir. Ancak yaklaşım halkın merkezi düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılımı için herhangi bir model önermemekte olduğu gibi, iddia ettiği yerel katılım da daha önce belirtilen konularla sınırlı bir çerçeveye sahiptir. Kentteki kimi kitle örgütlerine göre Konsey, istenildiği zaman belediye yönetiminin işine gelen gündem maddelerinin Büyükşehir Belediye Meclisi’ne önerildiği bir mekanizma haline dönüştürülmüştür. Belediyenin belirleyici olduğu bu yapı zaman zaman bir gösteri alanına dönüşmektedir. Görüşülen bazı kitle örgütü temsilcileri ve gazeteciler bu uygulamayı, “demokratik katılımın sağlanmasından ziyade demokrasibilik oyunu”na benzetmişlerdir. Bununla birlikte, Adana Kent Konseyi katılımcıları da Konsey ile Belediye arasındaki ilişkiden pek memnun değildirler. Görüşülen konsey katılımcılarından AKK-1 bu konuda şunları söylemiştir:

Kent Konseyi burada istenilen düzeyde değil elbette ki. Ama bu bir süreç, yeri gelir bu örgütlenme daha kurumsallaşır, mahalle evleri kurulur, halk bilinçlenir, o zaman daha üst düzey politikalara da katılım olur, neden olmasın? Ama sermaye odaklı bir konsey olursa böyle bir şeyin olması mümkün değil. Şu anki konumunda daha emekleme aşamasında konsey. Şu an konseyin herhangi bir bütçesi yok mesela. Herşey belediyenin elinde. Belediye “kentli kültürünü geliştirme” diye bir ihale açıyor ve onu da kendi şirketi olan Koza AŞ’ye veriyor. Bu şirket de konseyi finanse ediyor. Zaten Koza AŞ’nin başındaki kişi aynı zamanda genel sekreter. Aslında pek çok kent konseyi bütçe sıkıntısından muzdarip Türkiye’de. Belediyeler nasıl kaynak aktaracaklarını bilmiyorlar veya kimi zaman bilinçli olarak kaynak aktarmıyorlar. Sadece yasada geçtiği için konseyi kuruyor çoğu belediye, yasayı yerine getiriyorlar. Ama Adana’da bu kadar da olumsuz bir tablo yok tabii. Mesela bizim belediyeye önerdiğimiz tüm kararlar mecliste onaylandı. Yani daha herşey net değil, daha emekleme aşamasında herşey. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Büyükşehir Belediyesi’nin, Kent Konseyi’ni “Adana’daki en büyük sivil toplum kuruluşu” olarak görme eğilimini ve bu yolla kentte katılımcılığın sağlandığı iddiasını kent konseyi katılımcıları pek desteklememektedirler. Kent Konseyi’nin bir

sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği yönündeki soruya AKK-2 şu şekilde yanıt vermektedir:

Aslında kent konseyi bir STK değil. Çünkü kent konseyi belediye yasasında geçen, belediyenin kurmak zorunda olduğu bir yapı. Bünyesinde kamu görevlileri de var, STK temsilcileri de var. Dolayısıyla ne bir kamu kuruluşu ne de bir sivil toplum kuruluşu. Sadece kentin böyle bir yönlendirici kurumu gibi bir şey, bir konsey. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Yukarıda ifade edilen faaliyet alanlarından ve sorunlara yaklaşım tarzından da anlaşılacağı üzere Adana Kent Konseyi, kendine özgü bir çalışma biçimi geliştirememiş ve kent konseyleri için öngörülen dar çerçevede faaliyetlerini yürütmüştür. Bu nedenle Adana Kent Konseyi'ni, yerelliğin sosyal ve ekonomik boyutlarını belirleyecek-etkileyecek imar planları, kentsel altyapı yatırımları, borçlanma gibi önemli konularda herhangi bir "aktif katılımı" olamayan ve zaten böyle bir derdi de olmayan bir kuruluş olarak değerlendirmek mümkündür. Konsey, ancak görüntü kirliliği, kadın hakları, çevre, spor, sağlık vb. konularda "katılımı" beklenen, ya da zaten karara bağlanmış yerel politikaları gündemine alıp tartışan - çoğu zaman bu politikaları öven- ve bu politikaların "estetik olarak" daha iyi nasıl yaşam bulacağına dair tartışma yapan bir oluşum olarak görülmeyi fazlasıyla hak etmektedir.

Kent Konseyi'nin, Beyazevler Çamlığı arazisinin imar değişikliği ile iş merkezi ve otel yapımı amacıyla satılması girişimi konusunda ve Adana Havalimanı'nın önemini azaltacağı düşünülen, Mersin'e havalimanı yapılması girişimi konusunda gösterdiği farklı tavırlar Konsey'de hangi kesimlerin etkili olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Adana Büyükşehir Belediyesi'nin, Adana Ticaret Odası'nın ve Adana Sanayi Odası'nın şiddetle karşı çıktıkları bir girişim olan Mersin'e havalimanı yapılması girişimi konusunda, Adana Kent Konseyi de bu oluşumlarla aynı tavrı benimsemiş ve uzun süren çalışmalar sonunda bir bildiri

yayımlayarak Mersin'e havalimanı yapılmaması gerektiğini belirtmiştir (AKK, Haziran 2009: 4-5). Fakat Beyazevler amlığı'nın imarının değiştirilerek satılmaya çalışılması konusunda Kent Konseyi'nin herhangi bir girişimi olmamıştır. Büyükşehir Belediye Meclisi'nde, Ekim 2007'de, konu ile ilgili olarak yapılan görüşmelerde Adana Ticaret Odası ve Adana Ticaret Borsası temsilcileri Belediye Meclisi'nin imar değişikliği kararına destek olurlarken, TMMOB'a bağlı meslek odaları bu duruma sert tepki göstermişlerdir (Evrensel, 10 Ekim 2007). Kentteki sermaye çevreleriyle birlikte hareket ederek Mersin'e havalimanı yapılmaması gerektiğini belirten bir bildiriye imza atan Kent Konseyi ise, konu kentteki sermaye çevrelerinin aleyhine olan bir durum olduğunda herhangi bir karar almamıştır. DSİ'den yeşil alan olması koşuluyla alınan Beyazevler amlığı'nın imarının değiştirilerek satılmaya çalışılması kentte büyük tepki toplarken Kent Konseyi bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Bu ikircikli tutum Konsey'in çevre konusundaki duyarlı görüntüsünün ciddi biçimde sorgulanabileceğini göstermekle birlikte, esasen Konsey'de hangi kesimlerin görüşlerinin egemen olduğu konusunu da aydınlığa kavuşturmaktadır. Kente ilişkin olarak belediye ile ve sermaye çevreleriyle çatışan hiçbir girişimin içinde olmayan Konsey, yerel erk sahiplerini ve sermaye çevrelerini güçlendirmek gayesinin kurumsallaşmış bir göstergesidir.

2. Yerel Yönetişime Eklenen Ekonomik Boyut: ukurova Kalkınma Ajansı

Adana'daki yönetim uygulamaları, Adana Kent Konseyi ve Yerel Gündem 21 uygulamaları ile sınırlı değildir. Yönetişim modelinin her türlü ekonomik, siyasi ve

toplumsal sorunu çözebilmek amacıyla devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yüceltilmesinin bir örneği olarak kurulan ve neo-liberal politikalar doğrultusunda kamunun küçültülmesi sürecinde özel sektörün/sermayenin işlevlerine belirli bir hız ve işlerlik kazandırmak amacıyla bölge yönetişimi faaliyetlerini yürütmekte olan Çukurova Kalkınma Ajansı da bu alanda önemli rol oynamaktadır.

“Doğu Akdeniz’in kalbi, tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji alanında rekabetçi, limanı ve serbest bölgeleriyle ülkemizin dışa açılan kapısı, kentleri ve kırsalı ile topyekün kalkınmış bir Çukurova Bölgesi olmak” vizyonu ile yola çıkan Çukurova Kalkınma Ajansı, Türkiye’de oluşturulan kalkınma ajansı modelinin ilk iki uygulamasından biridir (ÇKA, 2006: 14). 8 Şubat 2006 tarihli ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un ardından, 6 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı sonrası oluşturulan diğer uygulama ise İzmir Kalkınma Ajansı’dır. Çukurova Kalkınma Ajansı’nın resmi internet sitesinde ajansın profili olarak şu ifadeler yer verilmektedir.⁷⁶

Kalkınma Ajansı, ulusal ihtiyaçları ve kalkınma amaçlı yerel örgütlenme taleplerini dikkate alarak; ülkemizin siyasi, idari, sosyal ve ekonomik koşulları ile dünya tecrübesi ve AB üyeliği perspektifini de gözeterek, ülkemize özgü olarak oluşturulmuş bir modeldir. Yerel potansiyeli harekete geçirme ve yerel kalkınmayı gerçekleştirme rolünü üstlenen Çukurova Kalkınma Ajansı, küreselleşmeden kaynaklanan tehditlerin bertaraf edilerek, sunduğu fırsatlardan azami yararın sağlanmasına yönelik yerel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında çok önemli roller üstlenecektir. Bölgesel Kalkınma Stratejisine uygun olarak, yerel aktörlerce hazırlanacak proje ve faaliyetler; gerek ulusal kaynaklardan gerekse AB’den sağlanacak fonlarla kredi şeklinde değil, hibe şeklinde desteklenerek; yöremiz potansiyeli harekete geçirilecektir. Çukurova Kalkınma Ajansı, ülkemizde başlatılacak olan yeni kalkınma hamlesi üslerinden biridir.

⁷⁶ Bkz: http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47 , Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009.

Bu ifadelerden Ajansın, Avrupa Birliği'nin bir uzantısı olarak ve neo-liberalizmin küreselleşmeci yerelleşme anlayışı doğrultusunda kurulmuş olduğu sonucunu çıkarmak olanaklıdır.

Ajansın resmi internet sitesindeki ifadeler şöyle devam etmektedir.⁷⁷

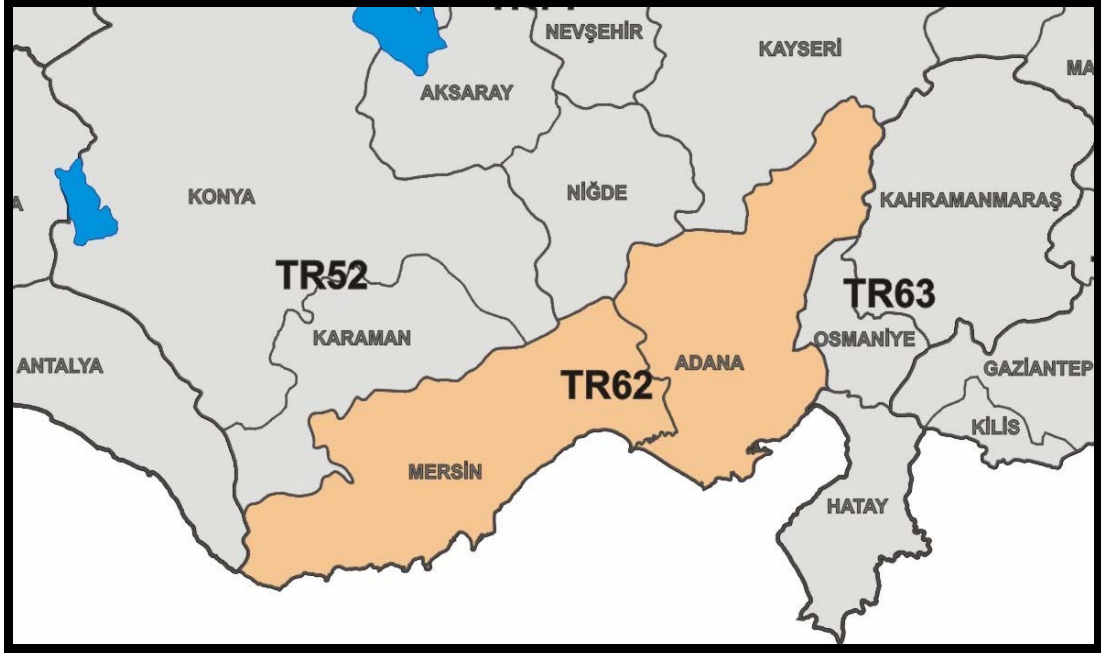
Ajansın temel amaçları, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konularak bölge cazibesinin artırılması ve bölgenin gerek ulusal gerekse uluslararası arenada tanıtımının yapılması; bölgede üretim ve istihdamı artırabilecek özellikteki faaliyetlerin desteklenmesi; göçün etkin olarak yönetilmesi ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi olacaktır. Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek verecek olan Ajans, girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi; kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi; kamu, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi rollerini üstlenecektir. Bunların yanı sıra bölgenin iş ve yatırım imkanlarının tanıtımını da gerçekleştirecek olan Ajans, yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri tek elden takip ederek sonuçlandıracaktır. AB fonları ve uluslararası fonların kullanılmasında da aracılık ve koordinasyon görevini yürütecek olan Ajans, hem araştırma ve veri tabanı oluşturma, hem de izleme ve veri değerlendirme alanlarında da faaliyet gösterecektir.

Ajansın temel amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği yöntemleri ve gerçekleştireceği faaliyetleri anlatan bu ifadeler ise Ajansın, kapitalizmin eşitsiz gelişme ilkesine uygun olarak, yerelin mevcut koşullarını öne çıkarmak suretiyle ulusal ve bölgesel dengesizlikleri derinleştirici bir rol üstlenmiş olduğunu ve yönetim mekanizmasının en önemli uygulama araçlarından birisi konumunda bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Çukurova Kalkınma Ajansı'nın çalışma bölgesi, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Adana ve Mersin illerini kapsamaktadır. Adana ve Mersin illerinden oluşan TR62 Düzey 2 Bölgesi'nin toplam yüzölçümü 29.745 km² olup, bölge, ülke yüzölçümünün yüzde 3,8'ini kaplamaktadır. Ajansa göre Çukurova Bölgesi kendi faaliyetleri için son derece elverişli koşullara sahiptir.

⁷⁷ Bkz: http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47 , Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009.

Harita 15: Çukurova Kalkınma Ajansı'nın Faaliyette Bulunduğu TR62 Düzey 2 Bölgesi

Kaynak: Çukurova Kalkınma Ajansı (2006), Çukurova Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı (2007-2008), Adana., s.1.

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun uyarınca oluşturulan Ajansın Yönetim Kurulu'nda; Adana ve Mersin Valileri, Büyükşehir Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ve Adana Sanayi Odası Başkanı veya Adana Ticaret Odası Başkanı bulunmaktadır.⁷⁸ Toplam 8 kişiden oluşan Yönetim Kurulu, Ajansın karar organıdır. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil etmektedir ve yönetim kurulu başkanı validir. Ajansın görev alanında iki il bulunduğundan yönetim kurulu başkanlığı iki vali arasında dönüşümlü olarak yapılmaktadır. Yönetim Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır.⁷⁹

⁷⁸ Yasada sanayi ve ticaret odalarının ayrı bulunduğu illerde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu'nun belirleyeceği Sanayi Odası başkanı veya Ticaret Odası başkanının yönetime gireceği hükmü yer almaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetimi toplanarak Çukurova Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu üyeliğine ilk olarak Adana'dan Sanayi Odası başkanını seçmiştir. Bu üyelik Ticaret Odası başkanı ile dönüşümlü olarak yürütülmektedir.

⁷⁹ Bkz: http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=72 , Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009.

- 1.Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın onayına sunmak.
2. Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
3. Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
4. Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
5. Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na göndermek.
6. Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na göndermek.
- 7.Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
8. Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
9. Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
10. Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.
- 11.Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın onayına sunmak.
- 12.Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu'nda ise toplam 100 kişi görev yapmaktadır. Adana'nın 51, Mersin'in 49 üyeye temsil edildiği Kalkınma Kurulu'nda üyelerin görev süreleri iki yıldır. Bu üyeler Adana'dan ve Mersin'den gelen kamu kurum ve kuruluşu temsilcileri ile özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden oluşmaktadır. İlgili Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, üyelerin 40'ı kamu kurum ve kuruluşlarından, 60'ı ise özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından gelmek zorundadır. (Resmi Gazete, Tarihi: 6 Temmuz 2006, Sayı: 26220). Ajansın yönetim yapısının asıl kuvvetlendiği yer bu kuruldur. Kurul üyelerinin dağılımına bakıldığında ajansın yapısı daha net anlaşılmaktadır.

Tablo 18: Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu Üyelerinin Dağılımı⁸⁰

Temsilcilerin Geldiği Kesim	Kurum	Temsilci Sayısı	Grup Toplamı
KAMU KESMİ	İl Özel İdaresi	2	39
	Kaymakamlık	14	
	Belediye	16	
	İl / Bölge Müdürlüğü	5	
	Devlet Üniversitesi	2	
ÖZEL KESİM	Sanayi Odası ve Ticaret Odası	10	47
	Ticaret Borsası	4	
	İşadamları ve İşkadınları Derneği	19	
	Esnaf Odası	3	
	Özel Sektörün Ağırlıklı Olduğu Dernek ve Vakıflar	9	
	Vakıf Üniversitesi	1	
	Şirket	1	
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	Kooperatif	2	14
	Sendika	4	
	Ziraat Odası ve Ziraatçi Birliği	4	
	Gazeteciler Cemiyeti	2	
	Muhtarlar Birliği	2	
TOPLAM		100	

Görüldüğü üzere, tablodaki veriler ile Bakanlar Kurulu Kararı arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Kamu kesiminin temsilci sayısı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca 40 olmak zorunda iken, tabloda görüldüğü üzere 39'dur. Bu durumun nedeni, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin iştiraklerinden olan Çukurova Fuarçılık AŞ'nin kamu kesimindenmiş gibi kabul edilmesidir.⁸¹ Yalnızca bu durum bile üyelerin oluşturulmasında nasıl bir anlayışın hakim olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ayrıca, toplam 60 temsilciden oluşması gerekirken 61 kişiden oluşturulan özel kesim ve STK grubunun iç dengesi ise bütünüyle özel kesimin ağırlığının hissedildiği bir yapıya sahiptir. Bu iki gruptaki toplam 61 kişinin 47'si özel kesimden, 14'ü STK kesimindedir. Bunun nedeni ise, bürokrasi-özel sektör-

⁸⁰ Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu üyelerinin tam listesi EK-4'te sunulmuştur.

⁸¹ Çukurova Fuarçılık A.Ş., tabloda "şirket" olarak özel kesim içinde verilmiştir. Bu nedenle özel kesimin ve STK'ların temsilci sayısı 61'e çıkmıştır.

STK üçlemesi uyarınca oluşturulan kurulun üyeleri arasındaki “sivil” temsilcilerin büyük bir bölümünün, aslında toplumda en örgütlü kesim olan özel kesimin (sermaye sınıfının) temsilcileri olmalarıdır.

Kalkınma Kurulu üyelerinin dağılımından açıkça anlaşıldığı üzere, kurulda sermaye çevrelerinin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Sermaye'nin baskın ve belirleyici üye konumunda olduğu Kalkınma Kurulu'nun, bölgenin sorunlarına ilişkin kararlara yönelik olarak Yönetim Kurulu'na tavsiyelerde bulunmak, ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek ve Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunmak, toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na raporlamak gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Ajansın genel sekreteri, 22 Eylül 2008 tarihinde Yönetim Kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı onayı ile görevine başlamış olan Veysel Parlak'tır. Parlak genel sekreterliğe gelmeden önce DPT'de uzman yardımcısı olarak, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nda ise uzman olarak görev yapmıştır. Parlak, kendisi ile yapılan görüşmede ajansın amaçlarını şöyle sıralamıştır:

Şimdi bizim ilk amacımız tabi kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek. Diğerleri buna bağlı olarak geliyor. Sonra kaynakların yerinde kullanımını sağlamak, etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgenin sürdürülebilirliğini sağlamak. Tabii bunları yaparken bir diğer önemli amacımız da diğer bölgelerle olan ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak. Bölgemizin bu potansiyeli var çünkü. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Parlak'ın kısaca özetlediği amaçlar, ajansın yayımladığı ön bölgesel gelişme planında ise şu şekilde yer almıştır (ÇKA, 2006: 2, 14-17):

1. Bölgenin cazibesinin artırılması için ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konulması, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımının yapılması
 - 1.1 Bölgenin potansiyel (fiziki, teknik, doğal vb.) ve yeteneklerini ortaya koymaya dönük araştırmalara, bölgesel cazibenin artırılmasına yardımcı olacak çalışmalara destek sağlanması.
 - 1.2 Yerel yönetimlerin altyapı (kentsel dönüşüm, yol, su, kanalizasyon ve çöp işleme gibi) ve çevre kalitesini artırmaya yönelik projeler üretmesine destek sağlanması.
 - 1.3 Bölgenin tarihi, doğal, kültürel varlıklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yaparak, turizmi teşvik edecek çalışmalara destek sağlanması.

- 1.4- Ulusal ve uluslararası alanda bölgedeki yatırım fırsatlarının tanıtımı yapılarak, yerli ve yabancı yatırımcıların bölgeye çekilmesini sağlayacak projelere destek sağlanması.
2. İnsan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi ve göçün etkin yönetiminin sağlanması
 - 2.1 Bölgede öncelikli olarak insan kaynakları eğitim stratejisi çalışmasının yapılması için gerekli verileri sağlayacak, işgücü talebi, işgücü arzı (işgücünün nitelik ve nicelik yönlerinden) ve eğitim kurumları veri tabanlarının oluşturulması.
 - 2.2 Niteliksiz işsizlerin ve özellikle göç ile gelen nüfusun istihdam edilebilirliğini artıracak her türlü çalışmanın desteklenmesi.
 - 2.3 Göç ile gelen nüfusun sosyal uyumunun sağlanması, dezavantajlı grupların topluma kazandırılması ve statülerinin yükseltilmesi amacıyla yönelik çalışmalara destek sağlanması.
 - 2.4 İnsan kaynakları kalitesinin artırılmasına yönelik olarak; KOBİ'lerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının yapacağı her türlü eğitim faaliyetlerine destek sağlanması.
 - 2.5 Her kademedeki eğitim kurumlarının bilim ve sanat merkezi, spor tesisi ve laboratuvar kurma gibi projelerine destek sağlanması.
3. Bölgede üretim ve istihdamı artırıcı faaliyetlere destek sağlanması
 - 3.1 Bölgede üretim ve istihdam artışına katkıda bulunacak yeni işletmelerin kurulmasının desteklenmesi.
 - 3.2 Mevcut işletmelerin rekabet gücünü artırmaya dönük projelere destek sağlanması.
 - 3.3 Bölgenin yüksek tarımsal üretim potansiyelini değerlendirecek, tarımsal sanayinin kurulmasına yönelik çalışmaların desteklenmesi.
 - 3.4 Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda girişimcilerden gelecek proje önerilerine destek sağlanması.
 - 3.5 Girişimcilere dolaylı olarak destek sağlayacak, risk sermayesi şirketleri, teknoloji transfer firmaları, girişimci merkezleri, kuluçka merkezleri, teknoloji geliştirme bölgelerinin kurulmasına ve bunlar arasında işbirliğini geliştirmeye dönük girişimlere destek sağlanması.
 - 3.6 Sanayinin verim, kapasite, AR-GE, yüksek katma değerli ürüne geçiş projelerine mali hibe desteği sağlanması.

Çukurova Kalkınma Ajansı bu amaçları doğrultusunda kendi kaynakları ile destek sağlayacağı alanları belirleyip, bu alanlarda proje teklifi çağrısı yapmakta ve yapılan tekliflerden başarılı olanlara ajans kaynaklarından destek sağlamaktadır. Bu kapsamda desteklenen alanlar; iktisadi kalkınma mali destek programı, sosyal kalkınma mali destek programı, küçük ölçekli altyapı projeleri mali destek programı ve kırsal kalkınma mali destek programı olmak üzere dört ana program dahilinde kategorilere ayrılmıştır. Ajansın, desteklenmesi uygun bulunan projelere sağladığı destek hibe niteliğindedir. Yapılan başvurular, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi adı verilen bir komite tarafından değerlendirilmektedir. 2008 yılı için Ajansın yürüteceği mali destek programlarının finansmanına toplam 19

milyon TL tahsis edilmiştir. Bu miktarın 11 milyon TL'lik kısmı iktisadi kalkınma mali destek programına ayrılmışken, sosyal kalkınma mali destek programına 2 milyon TL, küçük ölçekli altyapı projeleri mali destek programına 4 milyon TL ve kırsal kalkınma mali destek programına 2 milyon TL ayrılmıştır. Ajans tarafından yürütülen 2008 yılı mali destek programları kapsamında başvurusu yapılan projelere ilişkin değerlendirme sonuçları 10 Haziran 2009 Çarşamba günü açıklanmıştır.⁸² Buna göre, İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen 50 projenin tamamında kaynaklar özel şirketlere aktarılmaktadır:

Tablo 19: İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Şirketlere Göre Dağılımı

Proje Sahibi Olan Şirketin Türü	Şirket Sayısı
Anonim Şirket (A.Ş.)	8
Limited Şirket (Ltd. Şti.)	41
Belirsiz	1
TOPLAM	50

İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde destekleneceği açıklanan projelerin şirketlere göre dağılımı, limited şirketlerin, anonim şirketlere göre çok daha fazla desteklendiğini göstermektedir. Bilindiği üzere anonim şirketler, limited şirketlere oranla daha büyük şirketlerdir. Türk Ticaret Kanunu uyarınca, anonim şirketlerin esas sermayesinin 50.000 TL'den az olmaması gerekmektedir. Limited şirketlerde ise esas sermaye miktarının 5.000 TL'den az olmaması yeterlidir (Resmi Gazete, Tarihi: 9 Temmuz 1956, Sayı: 9353). Dolayısıyla Ajansın, esas itibariyle limited şirketlerin büyütülmesini hedeflediği ve bu yolla iktisadi kalkınmaya destek olma amacı taşıdığı görülmektedir.

⁸² Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından destekleneceği açıklanan projelerin tam listesi EK-5'te sunulmuştur.

Tablo 20: Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı

Proje Sahibinin Türü	Sayısı
Kamu Kurumu	16
Özel Sektör veya Özel Sektör Temsilcisi STK'lar	9
Sosyal veya Çevresel Amaçlar Taşıyan STK'lar	7
TOPLAM	32

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde destekleneceği açıklanan projelerin kurumlara göre dağılımı, bu alandaki toplam 32 projenin 9'unda kaynakların özel sektöre aktarıldığını göstermektedir.

Tablo 21: Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı

Proje Sahibinin Türü	Sayısı
İl Özel İdaresi	4
Belediye	1
TOPLAM	5

Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı çerçevesinde destekleneceği açıklanan projelerin kurumlara göre dağılımı, 5 projenin tamamında kaynakların yerel yönetimlere aktarıldığını göstermektedir.

Tablo 22: Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projelerin Kurumlara Göre Dağılımı

Proje Sahibinin Türü	Sayısı
Kamu Kurumu	5
Özel Sektör veya Özel Sektör Temsilcisi STK'lar	3
Sosyal veya Çevresel Amaçlar Taşıyan STK'lar	1
TOPLAM	9

Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde destekleneceği açıklanan projelerin kurumlara göre dağılımı, bu alandaki toplam 9 projenin 3'ünde kaynakların özel sektöre aktarıldığını göstermektedir.

Ajansın sunduğu mali destek programları kapsamında desteklenen projelerin yer aldığı bu tablolar bize, Ajansın “kalkınma”dan anladığı şeyin ne olduğunu açıkça göstermektedir. Toplam 96 proje içerisinde 62 tanesi sermaye sahiplerine doğrudan kaynak aktarımı işlevi görmektedir. İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen 50 projenin tamamı özel sektöre doğrudan kaynak aktarımını sağlamaktadır. Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen 32 projenin 9’unda ve Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen 9 projenin 3’ünde de aynı durum geçerlidir. Buna karşın Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı çerçevesinde desteklenen 5 projede ise kaynaklar yerel yönetimlere aktarılmıştır. Bu durum Ajans tarafından desteklenen projelerde yaklaşık % 65 oranında özel sektöre doğrudan kaynak aktarıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan, özel sektöre doğrudan kaynak aktarımı olarak değerlendirilemeyecek 34 projenin 10 tanesi ise dolaylı olarak özel sektöre fayda yaratmaktadır.⁸³ Bu oranlar, Ajans’ın kalkınmadan anladığı şeyin sermaye kesimine doğrudan kaynak aktarımı yapmak ve bu yolla bu kesime belirli bir işlerlik kazandırmak olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Yalnızca iktisadi kalkınmanın yüceltildiği bir anlayış ve sosyal adalet kavramını görmezden gelen bir yaklaşımla, sosyal kalkınma olarak adlandırılan alanda bile, bölgedeki yoksulluğu giderici veya sosyal adaleti sağlayıcı yönde hiçbir proje yer almamaktadır. Hatta iktisadi kalkınmadan anlaşılan şeyin de sermaye kesimine doğrudan kaynak aktarımından ibaret olduğunu ayrıca vurgulamak gerekmektedir.

⁸³ Bu 10 proje; işyerlerinin afete dirençli olması, güneş enerjili teknolojilerin geliştirilmesi, çiftçilikle ilgili tekniklerin yenilenmesi, otomotiv, tekstil ve gıda sektörleri için fayda yaratılması, balıkçılık ve turizm sektörlerine katkıda bulunulması gibi amaçlar taşımaktadır.

Ajansın, yapılan proje tekliflerini değerlendirmesi noktası kamuoyuna, “son derece tarafsız ve bağımsız profesyonellerce yapılan bir iş” olarak aktarılmaktadır.

Bu konuda görüşlerine başvuru Ajans yetkilisi ÇKA-1 şunları söylemiştir:

Projelerin ve ortakların uygunluğu konusunda öyle kriterler var ki, yani proje sürecine dışarıdan asla bir parmak giremez. Bunları bağımsız değerlendiriciler inceliyor. Bağımsız değerlendiriciler dediklerimiz de ajans tarafından ulusal ilanla istihdam edilen üniversite hocaları, bürokratlar veya özel sektörde kendi alanından deneyimli insanlar arasından ajansın seçtiği kişilerdir. Her bir proje en az iki defa kontrol ediliyor. Bu insanlar bir ortama çağırılır, tüm iletişim aygıtları ellerinden alınır, kameralarla izlenirler. Proje sahiplerinin ismini görmeksizin projeyi değerlendirirler. Projelere 100 üzerinden puan verirler, eğer iki değerlendirici arasında 10 puandan fazla fark varsa üçüncü bir değerlendirici kişiye gider. Bu kişiler tarafsızlık ve gizlilik beyannamesi imzalarlar. Bilgisayar açamazlar, konuşamazlar falan. Kayıtlar da ajans tarafından kontrol ediliyor ve belirli bir süre arşivde tutuluyor. Yani sistem çok objektif. O sürece parmak sokmak mümkün değil. (11 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Ajans yetkilisinin bu görüşleri ilk etapta son derece profesyonel bir iş yapıldığı izlenimi vermektedir. Ancak bahsi edilen bağımsız proje değerlendiricilerden ÇKA-2 ise bu konuda şu iddiaları dile getirmiştir:

Şimdi bir proje değerlendirici bir günde en fazla üç tane proje değerlendiriyor. Proje başına para alıyoruz. Öyle ki bu iş bazıları tarafından bir kazanç kapısı olarak görülüyor, bir sektör olmuş yani. Adam taa İstanbul'dan kalkıyor geliyor, burada üç gün kalıyor, projelerini takır takır değerlendiriyor, sonra çıkıp başka bir ajansa gidiyor, oradan başka bir ajansa falan derken dünyanın parasını kazanıyor. Öyle çok nitelikli falan olmaya da gerek yok yani bu işi yapmak için. Üstelik sadece proje değerlendirme işi değil kazanç kapısı olan. Biz yine az alıyoruz. Bu projelerin bir de hazırlanma safhası var. Bu hazırlama işi de bir sektör haline gelmiş. Ben ilk duyduğumda hayretler içinde kalmıştım. Ne paralar, ne meblağlar dönüyormuş. Sadece firmalara proje hazırlamak amacıyla faaliyet gösteren şirketler var. Mesela adam senin şirketine bir proje hazırlıyor, eğer senin projen kalkınma ajansı tarafından desteklenirse belirli bir pay alıyor. Projenin bedelini de ona göre belirliyorlar falan filan. Yani anlayacağınız bu işten çok fazla kişi kazanç sağlıyor. (7 Mart 2009 tarihli görüşme)

Birbiri ile çelişik yanları olan bu ifadeler bile tek başına, kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığına ilişkin üzerinde durulması gereken noktalar içermektedir. Burada söz konusu olan şey, kalkınmayı sağlamak iddiasıyla özel sektöre doğrudan kaynak aktarma durumuna ek olarak bir de kendi sektörünü yaratmış olan bir ajans sistemidir.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus da Hükümetin konuya olan yaklaşımıdır. Dönemin AKP'li Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen Çukurova Kalkınma Ajansı'nın, 2008 yılı mali destek programlarını açıklamasını ve proje teklifi almaya başlamasını, *“bu bir başlama vuruşudur”* şeklinde nitelendirmiştir (Yeni Adana, 31 Aralık 2008). Bu “başlama vuruşu” kuşkusuz kamuya karşı yapılan bir vuruştur ve kamunun tasfiyesiyle sermayenin neo-liberal yeniden yapılanma sürecine katkı koyan, toplumun diğer kesimlerini büyük ölçüde devre dışı bırakan bir sürecin inşasının vuruşudur.

Çukurova Kalkınma Ajansı'nın bünyesinde iki tane de “yatırım destek ofisi” bulunmaktadır. Bu ofislerden biri Adana'da, diğeri Mersin'dedir. Yatırım destek ofisleri, yerli ve yabancı sermayeyi çekmek, girişimciliği geliştirmek ve yatırımcıların işlemlerini tek elden yürütmelerini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Bu ofislerin temel görevleri; bölge illerinde yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemlerini tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek, ilgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermektir. Ajans tüm bu hizmetleri yatırımcılar için “ücretsiz” sunmaktadır. Kamu kaynakları kullanılarak verilen bu “ücretsiz” hizmetler, ilk bakışta her şeyin parayla alınıp satıldığı kapitalist sistem için bir çelişki gibi görülebilir. Fakat aslında ortada bir çelişki bulunmamaktadır. Söz konusu olan “yatırımcılar” olduğunda kamu kaynakları da dahil olmak üzere herşey ücretsiz sunulabilmektedir. Ancak yukarıda ortaya konulmaya çalışılan çerçeve, Ajansın genel sekreteri Veysel Parlak için yine de yeterli değildir. Parlak kendisiyle yapılan mülakatta Ajansın yönetimindeki “kamu ağırlığından” şikâyet etmekte ve

“kalkınmanın motoru olan özel sektörün” Ajanstaki ağırlığının artırılması gerektiğini belirtmektedir. Parlak bu konuda şunları söylemiştir:

Şimdi benim anlayışıma göre, kalkınmanın motoru özel sektördür. Zaten Türkiye’de devletin genel anlayışı da bu yönde, değişen anlayışı da bu yönde. Sivil toplum örgütleri de buna yardımcı olsun, desteklesin, yönlendirsın şeklinde. Kalkınma ajansları bölgenin hem ekonomik hem de sosyal kalkınmasına yönelik tedbirleri alacağı ve uygulayacağı için, tabii uygulamadan kasıt projelere destek vermek oluyor, kamu sektörünün çok ağırlıklı olmaması lazım diye düşünüyorum başarı için, başarılı bir kalkınma için. Ama uygulamada karar organı olan yönetim kurulunda valiler var mesela ve yönetim kurulu başkanlığı da valilerde. Öbür üyelere öyle bir şans tanınmamış. Ama benim kanaatimce özel sektörün daha fazla payı olması gerekir. Gerçi sanayi ve ticaret odası başkanları var ama özel sektörün temsilcisi olarak, bence bu yeterli değil. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Parlak, kendisine yöneltilen “*özel sektörün bu denli ağırlıklı olması sizce demokratik midir? Bu durum katılımcılık açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir mi?*” şeklindeki soruya ise şu şekilde yanıt vermektedir:

Belediye başkanlarıyla il genel meclisi başkanları da karar organı olan yönetim kurullardır. Bunların var olmaları demokratik katılım açısından çok önemli. Biliyorsunuz seçimle geliyor bu kişiler ve yerel aktörlerin en önemlileri, bölge için çok önemli aktörler bunlar. İşin demokrasisi açısından yaklaştığımızda belediye başkanlarının da il genel meclisi başkanlarının da kurulda yer alması olumlu. Ama şöyle bir durum var. Bu kişiler kalkınma ile ne kadar ilgililer. Asıl aktör olan, asıl motor olan özel sektördür. Ben özel sektör temsilcilerinin sayısının daha fazla olması doğru olur diye düşünüyorum. Şu an 8 kişi var bizde yönetim kurulunda. Her iki ilin valisi, büyükşehir belediye başkanları, il genel meclisi başkanları, sanayi ve ticaret odası başkanları. Dolayısıyla 6’ya 2’lik bir durum var. Üstelik genel sekreter bile üye değil. Daha fazla özel sektör temsilcisi olmalı bu kurulda, genel sekreter olmalı, mesela sanayiciler olmalı, organize sanayi bölgesi müdürleri olmalı. Madem kalkınma sanayicilerin omuzlarında yükleniyor ve madem biz her aldığımız kararı onlara sorarak alıyoruz, ne yapalım ne edelim diyoruz sürekli, o zaman bu kesimlerin ağırlığının daha fazla olması gerekir diye düşünüyorum... Kalkınma Kurulu’nda da böyle olması gerekir hatta. Şimdi orada üyeler kamu, özel kesim ve STK’lar arasında % 33 oranında dengeli dağıtılmış durumda. Ama yine de yönetim kuruluna göre iyi durumda tabii. Fakat bu kurulda alınan kararlar tavsiye niteliğinde, yönetim kurulu isterse kabul ediyor, isterse etmiyor. Ama demokrasi açısından, hatta yerel demokrasi açısından böyle olmaması daha faydalı olur. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Genel Sekreter Parlak’ın ifadelerinin adeta bir şirket CEO’sunun ifadeleri gibi olduğu ve yerel demokrasiye ilişkin ne denli bir manipülasyon içerdiği açıkça görülmektedir. Zaten Parlak “*neden bu ajansa gerek var?*” şeklindeki bir soruya da “*bir yatırımcı olarak yaklaştığımı*” söyleyerek cevap vermiştir. Parlak’ın soruya ilişkin cevabı şöyledir:

Şimdi ben bir yatırımcı olarak yaklaşıyorum konuya. Benim buraya geliş amacım da bu çok etkili oldu. Bu bölgenin gelişme potansiyeli çok yüksek. Bir yatırımcının aradığı bütün altyapı ve potansiyel bölgede var. Hani çok münbit bir alan derler ya, işte o gerçekten var burada. Bir yatırımcı neye bakar, içeriden olsun dışarıdan olsun. Hammaddenin bolluğuna bakar o var, altyapıya bakar, havaalanı var, liman var, demiryolu ağı var ve Türkiye'nin en modern otoban ağı burada. Dünya pazarlarına yakın bir yer... Ben olsam şahsen bir yatırımcı olarak, gelir buraya yatırım yaparım, maliyetler burada minimize oluyor çünkü. Bu nedenlerle ilk burada kurulmuştur heralde bu ajans, bu potansiyelin değerlendirilmesi gerek. (18 Şubat 2009 tarihli görüşme)

Çukurova Kalkınma Ajansı ile ilgili olarak bu bölümde ota konulan tüm verilerden ve ajansın genel sekreterinin ifadelerinden sonra, Ajansı, kamu kaynakları kullanılarak “sermayenin kalkındırılması” amacına hizmet eden ve bunu da “ülkenin kalkınması” olarak adlandıran bir yapı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Yönetişim mekanizmasının, sermayenin daha etkin olmasına ve sermaye çevrelerinin çıkarlarının korunmasına hizmet ettiği gerçeği, Çukurova Kalkınma Ajansı'na yakından bakıldığında açıkça görülebilmektedir. Dolayısıyla Ajans, yönetişimci katılımcılığın, sermaye çevrelerinin daha etkin olması ve aslında bu çevrelerin kalkındırılması anlamına geldiğinin açık bir göstergesidir. Önceki bölümde ele alınan Adana Kent Konseyi'nde sermayenin etkinliği ve ağırlığı örtük iken, Çukurova Kalkınma Ajansı'nda bu durum olanca açıklığı ile gözler önündedir. Bu nedenle Çukurova Kalkınma Ajansı'nın sermayeye olan hizmeti Adana Kent Konseyi'ne oranla misliyle fazladır.

Yönetişim modelinin Adana'da belirli bir işlerlik kazandığı ortadadır. Ne var ki katılımcılık ve demokrasi iddiasındaki bu formülasyon bütünüyle sermaye yanlısı bir işlerliğe sahiptir. Küresel kapitalizme hizmet eden yönetişim formülasyonu içinde yer alan üç temel unsurdan özel sektör unsuru, bu yolla kentteki ve bölgedeki diğer tüm unsurları etkileyebilme ve karar alma süreçlerini daha fazla belirleme olanağına kavuşmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada, kavramsal ve tarihsel açıdan yerel demokrasi sorununun niteliği, temsili demokrasi ve katılımcı demokrasi yaklaşımları ekseninde incelenmiş, katılımcı demokrasi yaklaşımındaki yerel demokrasi anlayışı, demokratikleşme konusunda bir “devrim” olduğu iddida edilen yönetim modeli üzerinden sorgulanmış ve katılım olgusundan hareketle “demokratik” sayılması yönündeki ideolojik bombardımana rağmen, yönetim mekanizmasına eleştirel bir yönden yaklaşmıştır.

Yerel demokrasi sorunu, yerel iktidarın niteliği ile ilgili bir sorundur. Liberal anlayışın öne sürdüğü gibi yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle sınırlı bir sorun değildir. Yerel erk sahipleri ve bu kişilerin yerel iktidarı kullandıkları biçimleri yerel demokrasi sorununun niteliğini belirler. Dolayısıyla, yerel demokrasi sorununun en önemli noktası, yerelde kimin yönetimde bulunduğudür.

Temsili demokratik yapılanmanın kentteki uzantısı olan belediye, katılımcı müzakereciliğin somut örneği olarak hayat bulmuş olan kent konseyi ve katılımcılığın yönetimcilikle iç içe geçmiş özgül formu olarak kalkınma ajansı, Adana’daki yerel demokrasi sorununun niteliğini belirleyen sosyo-ekonomik temel ve ilişki ağları bakımından önemli kurumlardır.

Adana’daki belediye yöneticileri nezdinde yerel demokrasi sorunu, genellikle yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle sınırlı olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede, liberal anlayışa uygun biçimde, yerel demokrasi ile yerelleşme aynı içerikteki kavramlarmış gibi algılanmakta ve kentteki belediye yöneticileri merkezcilik/yerelcilik ikileminde, yerel demokrasi adına, yerelcilikten

yana tavır takılmaktadırlar. Ayrıca Adana'daki belediye yönetimi açısından, yerel demokrasi olgusuyla siyasi parti merkezlerinin seçimlerde aday belirleme yöntemleri birbirine girmiş durumdadır. Yerel demokrasi sorununu bu şekilde sınırlı bir çerçevede kavramalarına ek olarak, belediyenin aldığı kararlara halkın katılımı veya bu kararlar alınırken halkın görüşlerinin alınması suretiyle oluşacak bir yerel demokrasi mekanizması kimsenin aklına gelmemektedir. Yurttaş katılımı olgusu Adana'da yalnızca oy verme davranışına indirgenmiş görünmektedir. Belediyenin aldığı kararlara yerel halkın katkısı veya bu kararlar alınırken yerel halkın onayının alınması durumu söz konusu değildir. Alınan kararların halkın ihtiyaçlarını veya taleplerini ne derece karşılayabildiği sorunu belediyenin çekirdek kadrolarının kararlarına bırakılmıştır. Dolayısıyla Adana'da, karar mekanizmalarının toplumsal tabana eşitlikçi, açık ve dengeli bir şekilde dağıtılması olgusundan söz etmek olanaksızdır.

Karmaşık bir kent sisteminde gelirin yeniden dağıtılmasındaki mekanizmalar genellikle sosyal eşitsizlikleri azaltmaktan çok artırmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, piyasa güçleri ve sivil toplumda buna bağlı olarak gücünü artırmış olan kesimler yerelliğin ekonomik gelişimini toplumsal gelişiminin önüne koymaktadırlar. Neo-liberal politikalar çerçevesinde, özelleştirme ve taşeronlaştırma uygulamalarıyla kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, burjuva demokrasilerindeki ezilen kesimlerin zaten kısıtlı olan hareket alanlarını iyice daraltmıştır. 1980 sonrasında belediyecilik pratiğine hakim olan neo-liberal belediyecilik anlayışına uygun olarak, belediyecilik faaliyetlerinin taşeronluk sistemi ile ve özel sektöre kaynak aktarıcı ihale yöntemleriyle görülmesi, bu alanlardaki genel istihdam biçimini, her geçen gün daha fazla sayıda kişinin açlık sınırında

yaşatılması anlamına gelen asgari ücretle istihdam haline getirmektedir. İnsanların açlık sınırında yaşamalarını sağlayarak “toplumsal adalet”in sağlanacağını öne süren bu anlayış, Adana örneği incelendiğinde tüm açıklığıyla görülebilmektedir. Ayrıca, sözü edilen belediyeçilik pratiği, kentsel siyasetin ekonomik eksenini ön plana çıkararak, toplumsal eksenini geri plana itmiştir. Kent mekânını sermaye birikiminin bir aracı olarak kullanmak suretiyle ekonomik gelişmeyi desteklemek amacıyla olan ekonomik yaklaşım, başta ücretli çalışan kesimler olmak üzere, kentte yaşayanların kolektif tüketim hizmetlerinin ve iş gücünün yeniden üretimine yönelik hizmetlerin karşılanmasını öne çıkaran toplumsal eksenini geriletmiştir. Neo-liberal belediyeçilik anlayışında kentsel siyasetin toplumsal eksenini, yalnızca sosyal riskin kontrol altında tutulması ve kamusal mekânların görsel olarak estetize edilmesi gibi dar bir çerçevede ele alınmaktadır. Özellikle inşaat sektöründe faaliyet gösteren sermaye çevrelerinin spekülasyon taleplerini karşılamayı hedefleyen ve bu yolla büyük sermayenin kentselleşmesine hizmet eden, personel giderlerini ve kolektif tüketim hizmetlerini mümkün olduğunca budayan, işgücünün yeniden üretimine yönelik hizmetlerden çok sermaye birikimine hizmet eden, belediyeleri kamu kurumu olmaktan çıkarıp birer hizmet şirketi haline dönüştüren bu anlayış, kentleri girişimciler için “cazibe merkezi” haline getirmekte, bu anlayışa uygun yatırım ve hizmetlere öncelik vermekte, “yarışan yerellikler” yaratarak yerellikler üzerinden kalkınma anlayışını hakim kılmakta ve özelleştirme ve taşeronlaştırmayla taçlandırılan bir belediyeçilik pratiği sergilemektedir. Yerel siyasetin ülke genelinde baskın olan milliyetçi/muhafazakâr sağ siyaset zemininde yürütüldüğü Adana’da gözlenen durum da aynen böyledir. Kentin siyasal ve toplumsal dokusunun hızla sağcılaşması ve kent yönetiminde tek bir siyasi çizginin baskın hale gelmesi neo-

liberal politikaların kolayca uygulanmasının zeminini hazırlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan belediye meclisleri ise, halkı temsil eden kurumlar olmaktan çok, sermaye sahiplerini temsil eden kurumlar niteliğindedir.

Neo-liberal belediyciliğin Türkiye'deki en önemli uygulama örneklerinden biri olan Durak dönemi belediyciliği, önceleri “özelleştirme şampiyonu” bir belediye yaratmış, özelleştirmeler ile başlayan süreç, ilerleyen yıllarda özelle işbirliğine dönüşerek neo-liberal belediyciliğin az bulunur örneklerinden birini oluşturmuştur. Egemen neo-liberal politikaları belediycilik alanında “başarılı” bir şekilde uygulayan ve kamu yararı gözeten hizmetlerini birkaç hizmet alanı dışında tasfiye eden Adana Büyükşehir Belediyesi, özellikle günümüz kapitalizminin modernleşmeci kent anlayışına uygun mekânsal düzenlemeler yapmayı ana faaliyet alanı olarak görmektedir. Dolayısıyla kentte yaşanan ekonomik yarılmaları ve sosyo-ekonomik dengesizlikleri önleyici olmaktan çok, kamu kaynaklarını yerel sermayenin mevcut gelişmişliğine katkıda bulunmak amacıyla sarfetmektedir.

Adana Belediyesi'nin yönetimi -kısa kesintiler yaşanmış olsa da- 1960'lara kadar eşraf kökenli ve tarihsel olarak kentlin ileri gelen ailelerine mensup kişilerin elinde bulunmuştur. Özellikle Ramazanoğulları ailesine ve kentte büyük nüfuz sahibi olan birkaç aileye mensup kişiler, 1960'lı yıllara kadar bu konuda önemli ölçüde etkinlik göstermişlerdir. Adana'nın Fransız işgalini yaşadığı yıllar ve ülkede yaşanan askeri rejim dönemleri dışarıda tutulursa, 1871'den itibaren 1960'lara kadar neredeyse bütünüyle “eşrafın yönetimi” veya “nüfuzlu ailelerin egemenliği” söz konusudur. Fakat 1960'larla birlikte, belediye başkanlarının halk tarafından seçilmeye başlanmasının da etkisiyle, geleneksel aile bağları yıkılmıştır. 1960'ların sonlarından itibaren göreve gelen belediye başkanları, daha çok eğitimleri ve

meslekleri ile ön plana çıkmışlardır. Bu belediye başkanları, milletvekilliği, genel müdürlük, avukatlık, müteahhitlik gibi yüksek gelir getirici meslek gruplarındandır. Belediye başkanlarına koşut olarak, özellikle 1980 sonrasında belediye meclisleri ağırlıklı olarak sermaye sahiplerinden ya da bu kesime eklenmiş meslek sahiplerinden oluşmuştur.

Yerel sermayenin kabuğunu kırıp uluslararası sermayeye eklenmesi ve uluslararası sermayenin ise yerelleşmek yoluyla varmaya çalıştığı yeni uluslararasılaşma stratejisi için önemli bir araç olan bölgesel kalkınma ajansları, neo-liberal politikalara uygun bir çerçevede sürdürdüğü yerel ve bölgesel kalkınma anlayışıyla ulusal ve uluslararası sermayeyi bölgelerine çekme çabasıdadır. Bu çaba doğrultusunda, sermaye çevrelerine doğrudan kaynak aktarımında bulunmasıyla kamu kaynakları kullanılarak sermayenin kalkındırılması sağlanmakta ve yatırımın yerinde gerçekleştirilmesi adı altında yereldeki eşitsizlikler derinleştirilmektedir.

Çukurova Kalkınma Ajansı, her türlü ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunu çözebilmek amacıyla devlet-sivil toplum örgütleri-özel sektör işbirliğine dayalı bir yapı olarak yüceltilen yönetim modeli uyarınca kurulan ve neo-liberal politikalar doğrultusunda kamunun küçültülmesi sürecinde sermayenin işlevlerine belirli bir hız ve işlerlik kazandırmak amacıyla bölge yönetişimi faaliyetlerini yürüten bir oluşumdur. Ajans, ekonomik, sosyal ve mekânsal gelişmeyi ulusal ölçekte değil de yerelliğin kendine has özelliklerini ön plana çıkararak ve bu özellikleri birer avantaj olarak kullanarak ulusal ve uluslararası sermayeyle bütünleşme çabasıdaki 'yerellikler üzerinden kalkınma' anlayışının en somut örneklerinden biridir.

Çukurova Kalkınma Ajansı, yalnızca iktisadi kalkınmanın yüceltildiği bir anlayış ve sosyal adalet kavramını görmezden gelen bir yaklaşımla, sosyal kalkınma olarak adlandırılan alanda bile, bölgedeki yoksulluğu giderici veya sosyal adaleti sağlayıcı yönde projelere destek vermemektedir. Esasen “sermayenin kalkındırılması” amacına hizmet eden, fakat bunu “ülkenin kalkınması” olarak adlandıran Ajans’ın kalkınmadan anladığı şeyin sermaye kesimine doğrudan kaynak aktarımı yapmak olduğu, Ajans tarafından destek verilen projelere bakıldığında net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Hatta iktisadi kalkınmadan anlaşılan şeyin de sermaye kesimine doğrudan kaynak aktarımından ibaret olduğu ayrıca belirtilmelidir. Bu çabanın bölgeler arasındaki ve bölge içi sosyo-ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldıracakları savı bütünüyle gerçek dışıdır. Ucuz emek sömürsü, sosyal adaletsizlikler, fırsat eşitsizlikleri ve yoksulluk gibi temel toplumsal meselelerin, bu türden neo-liberal kalkınma stratejileriyle halledilemeyeceği açıktır.

Bir diğer yerel yönetim örneği olan yerel gündem 21 ve kent konseylerinin katılımcılık ve demokratikleşme vaatleri ise, bir mitostan ibarettir. Bu yapılar, yerel siyasette kent yoksullarını, örgütsüz kesimleri ve emek kesimini bütünüyle göz ardı etmekte, bu kesimleri marjinalleştiren bir kamusal alan içerisinde yerel erk sahiplerini ve sermaye çevrelerini güçlendirerek aslında anti-demokratik bir yapı ortaya koymaktadırlar. Belediye yönetimlerinin faaliyetleri ve sermaye çevrelerinin istekleri, giderek büyük bir efsane haline gelen “katılımcı demokrasi” söylemiyle, bu türden “katılımcı” yapılarda, büyük övgüler eşliğinde yer bulmakta ve meşruiyet kazanmaktadır. Dolayısıyla kent konseylerini seçkinci ve neo-liberal politikaları meşrulaştırıcı oluşumlar olarak nitelendirmek gerekmektedir.

Adana Kent Konseyi, Adana Büyükşehir Belediyesi'nin bir uzantısı gibi çalışmaktadır. Bunda, Konseyin bütçesini karşılayan Koza A.Ş.'nin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olması önemli bir etkiye sahiptir. Koza A.Ş.'nin bu durumu, doğal olarak Konsey ile belediye arasında bir bağımlılık ilişkisinin bulunmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, genellikle zaten karara bağlanmış yerel politikaları gündemine alıp görüşen ve çoğu zaman da bu politikaları öven Adana Kent Konseyi'nin, Büyükşehir Belediyesi'nin katılımcılık efsanesiyle yarattığı ve kontrolünde tuttuğu bir oluşum olarak görülmesi yerinde olacaktır. Ayrıca, kentteki yerel erk sahipleri ile çatışan hiçbir girişimin içinde olmayan Adana Kent Konseyi'nin, yerel erk sahiplerini ve sermaye çevrelerini güçlendirmek gayesinin kurumsallaşmış bir göstergesi olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

Neo-liberal yeni sağ ideoloji, iktidarını sadece sözcükler ve ideolojiler üzerinden kurmamakta, belirli bir mekanizma dahilinde işlerlik kazandırdığı araçlarla var etmektedir. Bu çerçevede, yönetim mekanizmasının Adana'da belirli bir işlerlik kazandığı ortadadır. Ne var ki katılımcılık ve yerel demokrasi iddiasındaki bu formülasyon bütünüyle sermaye yanlısı bir işlerliğe sahiptir. Bu mekanizmada temsilin ciddi bir toplumsal-sınıfsal dengesizlik içerdiği açıktır. Burada, katılım ile istenen, sistemin değerlerinin sürdürülmesi ve burjuva demokrasisinin sermaye sınıfı lehine geliştirilmesidir. Kapitalizmin “prensi” özel sektör, bu yolla kentteki diğer tüm unsurları etkileme ve karar alma süreçlerini tek başına belirleme kapasitesine erişmiştir. Adana'da işleyen yönetim sürecinin temel noktaları; belediyenin özelleştirme ve ihalecilik/özelle işbirliği uygulamaları ile kamudan özel sektöre kaynak aktarımının yapılması, Çukurova Kalkınma Ajansı ile sermayeye “doğrudan” kaynak aktarımının sağlanması ve Adana Kent Konseyi ile de bu faaliyetlerin

gözlerden ırak tutulmasıdır. Bu mekanizmanın ne yerel demokrasi ile ne de halkın karar süreçlerine katılımının sağlanması ile ilgisi vardır. Burjuva toplumundaki sınıflar arası çelişkilerin çarpıtıldığı, bu çelişkilerin kentsel-çevresel sorunlardan ibaret biçimde sunulduğu bu yapı içerisinde temel amaç, sermayenin devletin tüm olanaklarını kontrolünde tutması ve egemenliğini siyasal alandan toplumsal alana doğru yayarak tüm alanlarda rakipsiz hale gelmesidir.

Devlet-toplum uzaklığını aşmak söylemiyle hareket eden yönetim mekanizması, aslında piyasa-devlet uzaklığını aşmayı, ancak halk-devlet uzaklığını derinleştirmeyi öngörmektedir. Siyasal ve toplumsal iktidarı hedefleyen ve neo-liberal uygulamalar temelinde hayat bulan bu mekanizma çerçevesindeki katılımcılık, halk için “maliyete katılma”, sermaye sınıfı için ise “iktidara katılma” anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, yeni sağ ideolojinin sunduğu katılımcı toplumsal yaşam projesi, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri derinleştirici bir nitelik taşımakta ve bu süreçte uygulanan politikaların en önemli amacı, kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması olmaktadır. Ancak yönetim modelinin katılımcılık uygulaması günümüzde o denli baskındır ki sermaye sınıfı bu modelle siyasal ve yönetsel iktidara açık kimliğiyle doğrudan yerleşme faaliyetini kamusal mekanizmaların tamamında uygulamaya koymuştur. Bu yayılmanın yakın gelecekteki örneklerinden biri, üniversite rektörlerinin üniversitelerde yapılan seçimler yoluyla belirlenmesi usûlünün değiştirilmesini öngören projedir. Üniversiteleri de çemberine almak isteyen yönetimsel saldırı, sivil toplum ve sermaye kesiminden (kendi deyimleri ile üniversitelerin bulunduğu kentlerdeki ticaret, sanayi ve endüstride öne çıkmış isimlerden) oluşacak bir mütevelli heyetin rektör atamalarında belirleyici olmasını talep etmektedir.

Klasik devlet yapılanmasının, yönetimle birlikte yerini “katılımcı demokrasi”ye bıraktığı, böylece çoğulcu ve çok aktörlü bir yönetimin inşa edildiği iddiası gerçeklikten uzaktır. Demokrasi ve katılımcılık adına dayatılmakta olan yönetimsel sarmalın temel amaçlarından birisi halkı, “vatandaş”tan, Dünya Bankası’nın tabiriyle yapabilir kılınan toplulukların oluşturdukları bir ağ olan “sosyal sermaye”ye dönüştürmek ve bu yolla halkı da sermaye lehine çalışır hale getirmektir. Bu süreçte ise, sosyal devletin tasfiye edilmesi, neo-liberal politikaların hayatın her alanına hakim kılınması, kapitalizmin gereklerine uygun biçimde eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler de dahil olmak üzere tüm alanların ticarileştirilmesi, kamu yatırımlarının özelleştirilmesi ve kamu gücünün sermayeye devredilerek devletin küçültülmesi uygulamaları yaşanan önemli değişimlerdir. Bu sürecin yerel demokrasiyi ve katılımcılığı geliştirebilmesi ve toplumsal eşitsizlikleri giderebilmesi olanak dışıdır.

1980 sonrası yaşanan süreçte katılım olgusu, hizmetlerin ihale yoluyla özel sektöre gördürülmesi, özelleştirme, kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, kamu-özel ortaklıklarının kurulması ve rekabetçiliğin güç kazanması gibi olguların anahtar kavramı haline gelmiştir. Bu süreçte tüm neo-liberal uygulamaların bir şekilde katılım olgusuna dayanması ve bu nedenle de sorgusuz sualsiz demokratik sayılmaları söz konusu olmuştur. Fakat gerçekten halkın yararına işleyebilecek katılım, ancak halkın yönetim aygıtının işleyişine ve karar mekanizmalarına eşit ve dengeli biçimde katılması ve bu süreçleri denetlemesi ile mümkündür. Politikaların hazırlanması aşamasından itibaren, hizmetlerin sunulmasına kadar her alanda halkın etkin biçimde dahil olduğu organlarca sağlanan bir katılım ancak demokratik bir öz içerebilecektir.

Halkın yönetime katılmasını sağlamak Őarıyla siyasal, yönetsel ve toplumsal alanların tamamı üzerinde baskı unsuru oluşturmakta olan ve adeta her yanı kaplayan bir tür sarmal halini alan yönetişimci katılım modeli, neo-liberal uygulamaların başlıca vurgusu haline gelerek toplumsal hareketlerin demokratik katılım yollarını tıkadığı gibi, katılım kavramını da anlamsızlaştırmaktadır. Bu modelin sosyal gelişmeyi sağlayıcı ve kamucu anlamda bir katılımcılıkla hiÇbir ilgisi bulunmamaktadır. Sınıf diktatrlğine dayalı olan bu kalıpta sıkÇa vurgu yapılan ademi merkezizetŐilik ise, iktidarın merkezi hükümetten yerel yönetimlere devredilmesi ve bu suretle özel sektörle sivil toplum kuruluşlarının iktidara ortak edilmeleri anlamına gelmektedir. Bu ortaklık sonucunda ortaya Çıkan özelleştirmeler ise halkın yararlandığı, devlet tarafından üretilen hizmet ve malların piyasa koşullarına uygun biÇimde fiyatlandırmasını ve bunların ticarileŐtirilmesini getirmekte, geniş halk kesimlerinin bu hizmetlerden yararlanmasını engellemektedir.

İktidarın tabana yayılması anlamına gelecek türden bir katılımcılığın yönetişim yaklaşımıyla gerŐekleŐtirilebilmesi ve buradan hareketle sosyo-ekonomik sreŐlerin yeniden düzenlenerek yerel demokrasinin sağlanması mümkün değildir. Bununla birlikte, neo-liberal ideoloji uyarınca devletin yeniden yapılandırılması olgusu, küreselleşme, yerelleşme ve katılım tartışmalarının bütünsel bir sınıfsal analizle değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Sürecin sınıfsal analizi ise bize, neo-liberalizmin toplumu sermaye sınıfından ibaret saydığını ve katılımcılıkla kastedilenin aslında sermaye kesiminin katılımı olduğunu göstermektedir. Kamu gücünün devlet tekelinden alınarak “topluma” devredilmesi iddiasındaki bu yeniden yapılandırma projesi, aslında demokrasi ve katılımcılık adına sermayenin egemenliğinin taÇlandırılmasından ibaret bir hegemonya stratejisidir.

Sosyal devlet anlayışının terk edildiği, devletin Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi ulus üstü merkezlere bağlı bir alt düzenleyici rolüne çekildiği küresel kapitalizme eklemleme sürecinin dayattığı yönetim modelinin, piyasa kapitalizminin rekabetçi koşulları altında ülkenin pazar, devletin tüccar, vatandaşın müşteri haline getirilmesi ve artık ne sosyal haklardan, ne de sosyal adaletten bahseden bir tek kişinin dahi bulunmaması isteği tüm yakıcılığı ile karşımızda durmaktadır. Görünen odur ki, bu proje tamamlanıncaya kadar neo-liberal saldırılar devam edecektir. Dolayısıyla yapılması gereken temel şey, insani değerler etrafında şekillenecek bir toplumsal hayatın kurulması için verilen mücadelelere devam etmek, en az yönetim mekanizması kadar somut mekanizmalar geliştirmek suretiyle bu neo-liberal saldırılara set çekmek ve sosyal adalet, fırsat eşitliği ve insanca yaşam standartlarını içeren bir hayat kurmaktır. İnsanlık, ardı ardına sıralanan “neo-liberalizm”, “yeni sağcılık”, “küreselleşme”, “yerelleştirme”, “özelleştirme”, “katılımcılık” ve “yönetişim” adlı demir kapıların koruduğu kapitalizm zindanında, bu kapıların tek tek değil, bir domino etkisiyle yıkılmasını sağlayacak ve sonuçta aydınlığa çıkışın ardından zindanın çöküşünü hazırlayacak bir girişimde bulunmalıdır.

KAYNAKÇA

- AARONOVITCH, Sam (1961), **The Ruling Class; a Study of a British Finance Capital**, London, Lawrence and Wishart.
- ABELES, Marc (1998), **Devletin Antropolojisi**, İstanbul, Kesit Yayıncılık.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ - ADANA BŞB (2007), **Stratejik Plan 2007-2011**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (1997), **1996 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (1998), **1997 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (1999), **1998 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2000), **1999 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2001), **2000 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2002), **2001 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2003), **2002 Yılı Tanıtım ve Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2004), **2003 Yılı Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2005), **2004 Yılı Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2006), **2005 Yılı Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2007), **2006 Yılı Faaliyet Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2008), **2007 Yılı Faaliyet Raporu**, Adana.
- ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2009), **2008 Yılı Faaliyet Raporu**, Adana.
- ADANA GÜÇBİRLİĞİ VAKFI - AGV (1999), **Adana Sosyo-Ekonomik Rapor**, Adana.
- ADANA GÜÇBİRLİĞİ VAKFI - AGV (2003), **Bir Kent Kalkınma Modeli**, Adana.
- ADANA HABER**, 20 Mart 2009.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (2006), **Adana Sürdürülebilir Eylem Planı**, Adana.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (2008), **Adana Kent Konseyi 2005-2007 Dönemi Çalışma Raporu**, Adana.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (Ağustos 2008), **Adana Kent Konseyi Gazetesi**, Sayı 11, Adana.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (Haziran 2009), **Adana Kent Konseyi Gazetesi**, Sayı 13, Adana.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (Nisan 2008), **Adana Kent Konseyi Gazetesi**, Sayı 10, Adana.
- ADANA KENT KONSEYİ - AKK (Ocak 2008), **Adana Kent Konseyi Gazetesi**, Sayı 9, Adana.
- ADANA SANAYİ ODASI - ADASO (2006), **Sanayide Adana**, Sayı.158, Adana.
- ADANA SANAYİ ODASI - ASO, (2004), **Rakamlarla Adana**, Adana.
- ADANA TİCARET ODASI - ATO (2004), **110. Yıl**, Adana.
- ADANA TİCARET ODASI - ATO (2006), **Ekonomik Rapor**, Adana.

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (1994), **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve KÖKER, Levent (2000), **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- AKBULUT, Örsan Ö. (2004), “Yerel Seçimlerin Yerelliği”, http://www.yerelnet.org.tr/secimler/yerel_secimlerin_yerelligi.doc (Erişim Tarihi: 17 Aralık 2008).
- AKDOĞAN, Argun (Aralık 2008), “Yeni Yerel Yönetim Yasalarında Katılım”, **DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 17-27.
- AKIN, Özden (2003), **Yönetişim ve Katılım: Yerel Gündem 21 Süreci ve Uygulamaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme (Türkiye-Almanya)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- AKKAYA, Yüksel (1998), “Yüzyıl Sonunda Çukurova’da Sanayileşme ve Ücretli Emek”, **Toplum ve Bilim**, 76, s. 144-157.
- AKMUT, Özdemir (1984) , “Türkiye’de Küçük İşletmelerin Sanayideki Yeri ve Önemi”, **SBF Dergisi**, Cilt: 39, Sayı:1, s. 3-14.
- AKSOY, Şinasi (1995), “Yeni Sağ ve Kamu Yönetimi” **Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri**, 2. Cilt, Ankara, TODAİE Yayınları, s.159-173.
- AKTAN, Selma (1967), **Dünkü ve Bugünkü Adana**, Adana, Güney Basımevi.
- ALADA, Adalet B.(Aralık 2008), “Kentsel Yönetime Katılımda Mahalle”, **DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 66-70.
- ALPHAN, Hakan (Eylül 2003), “Land-use Change and Urbanization of Adana, Turkey”, **Land Degradation And Development**, Vol: 14, Issue 6, s. 575-586.
- ALTHUSSER, Louis (2002), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ALTINKOZA (2005), **Tarihi, Turistik Yerleri ve Kentsel Dokusuyla Çukurova’nın Merkezi Adana**, Adana, Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları.
- ALTINKOZA (2009), **Geçmişten Günümüze Adana Belediyesi ve Başkanları**, Adana, Adana Büyükşehir Belediyesi Altınkoza Yayınları.
- ALTIPARMAK, Ahmet; ÇOBANOĞLU, Selman; TORUN, Abdulvahit ve SARAÇ, Ahmet (2007), **Türkiye Coğrafi Adlar Uzmanlar Kurulu Faaliyetlerinin Tanıtılması**, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara, 11. Türkiye Harita Bilimsel Teknik Kurultayı, 2-6 Nisan 2007.
- ARAP, İbrahim (2002), **Temsili Demokrasi Temsil Krizi ve Governance**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ARIKBOĞA, Erbay (2004), **Yönetimde Değişim Süreci ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ARSLAN, Ali (2004), “Toplumsal ve Siyasal İktidarın Analizinde, Sınıf Teorisine Bir Alternatif: Elit Teorisi”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 28, Sayı 244, s. 89-110.
- ATEŞ, Toktamış (1995), **Demokrasi (Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler)**, İstanbul, Ümit Yayıncılık.

- AVRUPA BİRLİĞİ AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ (2000), **Bölgesel Politika**, Ankara.
- AYDIN, M. Kemal (1999), “Ulusal Kalkınmacılıktan Küreselleşmeye”, **Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, İstanbul, C.1, S.1, s.1-23.
- AYGÜL, Cenk (1997), “Neo-liberalizmin ‘Başarısızlığı’ ve Yönetişim”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 73, s.231-254.
- AZİZ, Aysel (1994), **Araştırma Yöntemleri-Teknikleri ve İletişim**, Ankara, Turhan Kitabevi.
- BAHÇAVAN, Gülay (2006), **Yönetişim ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- BARBER, Benjamin (1995), **Güçlü Demokrasi, Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, Çev: Mehmet Beşikçi, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAŞKAYA, Fikret (2000), **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara, İmge Kitabevi.
- BAYKAL, Deniz (1970), **Siyasal Katılma, Bir Davranış İncelemesi**, Ankara, AÜ SBF Yayınları.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2002), “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim”, **Praksis**, Sayı 7, s. 85-116.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2005), **Yönetişim Zihniyeti**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2008a), “Yönetişim, Devlet ve Sivil Toplum”, **Adana Kent Sorunları Sempozyumu (9-10 Mayıs 2008) Bildiriler Kitabı**, Adana, TMMOB, s. 71-84.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2008b), “Yönetişim”, Fikret Başkaya ve Aydın Ördek (Ed.), **Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü, Eleştirel Bir Giriş**, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı, s. 1405-1423.
- BEETHAM, David ve BOYLE, Kevin (1998), **Demokrasinin Temelleri**, Çev: Vahit Bıçak, Ankara, Liberte Yayınları.
- BENHABİB, Seyla (1999), “Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru”, Seyla Benhabib (Der.), **Demokrasi ve Farklılık**, Çev: Zeynep Gürata ve Cem Gürsel, İstanbul, WALD Demokrasi Kitaplığı, s. 101-139.
- BERKTAY, Fatmagül (2008), “Liberalizm: Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, H. Birsen Örs (Der.), **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 47-114.
- BEYAZIT, Eylem (2006), **Yerel Demokrasi ve Katılım Yerel Gündem 21 Uygulamaları Sürecinde Hatay Ve Yerel Katılım Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- BİLGİN, Nuri ve GÖREGENLİ, Melek (2002), “Kentsel Katılım ve Çoğulculuk”, Ferzan Yıldırım (Ed.), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, İstanbul, WALD Demokrasi Kitaplığı, s. 51-64.
- BİRGÜN**, 5 Ağustos 2009.
- BOHMAN, James (April 1999), Citizenship and Norms of Publicity: Wide Public Reason in Cosmopolitan Societies, **Political Theory**, Vol: 27, No: 2, s. 176-202.
- BUMİN, Kürşat (1998), **Demokrasi Arayışında Kent**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BURAN, Hasan (1995), “Yönetim Yurttaş İlişkileri ve Katılımlı Yönetim” **Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri**, I.Cilt. Ankara, TODAİE Yayınları, s.209-224.

- CALLINICOS, Alex, HARMAN, Chris (2006), **Neo-Liberalizm ve Sınıf, İşçi Sınıfı Değişti mi?**, Çev: Osman Akınhay, İstanbul, Salyangoz Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2000), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (1999), **Medya Gerçeği**, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- CHOSSUDOVSKY, Michel (1999), **Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev: Neşenur Domaniç, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi.
- COĞİTO (Kış 1995), “Sivil Toplum Örgütleri ve Çevre Kirliliği Deklarasyonu”, S. 3, s. 205-209.
- CORBINO, Alberto, PANNELLA, Giuseppe (2005), “Avrupa Bağlamında Yönetişim: İtalya Örneğiyle Karşılaştırma ve İntilendirme”, **Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar**, İstanbul, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, s.9-27.
- COŞKUN, Mustafa Kemal (2007), **Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler**, Ankara, Dipnot Yayınları.
- CUMHURİYET, 12 Eylül 2000.
- ÇAVDAR, Tevfik (1983), “1329 (1913) İdare-i Vilayet Kanunu ve Genel Meclis Üyelerinin Mesleklerine İlişkin Nitelikleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, s. 3-22.
- ÇİFTYÜREK, Sinan (2005), “Demokrasi”, Fikret Başkaya (Ed.), **Kavram Sözlüğü**, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı, s. 127-133.
- ÇİTÇİ, Oya (1989), **Yerel Yönetimlerde Temsil - Belediye Örneği**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- ÇİTÇİ, Oya (1996), “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Ankara, TODAİE Yayınları, Cilt: 5, Sayı: 6, s. 5-14.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2000), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Ankara, Yargı Yayınevi.
- ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI - ÇKA (2006), **Çukurova Kalkınma Ajansı Ön Bölgesel Gelişme Planı (2007-2008)**, Adana.
- DAĞLI, Yücel (2000), “Evliya Çelebi’de Adana”, Erman Artun ve Sabri Koz (Ed.), **Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 268-283.
- DAHL, Robert Alan (1961), **Who Governs? Democracy and Power in an American City**, New Haven, Yale University Press.
- DAHL, Robert Alan (1972), **Polyarchy: Participation and Opposition**, New Haven, Yale University Press.
- DAHL, Robert Alan (1993), **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev: Levent Köker, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği-TDV Yayını.
- DARKOT, Besim (1978), “Adana”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.1, s. 127-129.
- DE GREIFF, Pablo (2000), “Deliberative Democracy and Group Representation”, **Social Theory and Practice**, Vol: 26, No: 3, s. 397-415.
- DOĞAN, Ali Ekber (2007), **Eğreti Kamusalılık, Kayseri Örneğinde İslamcı Belediyecilik**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- DONAT, Yavuz, “Fazla Kurcalama Bozarsın”, **Milliyet**, 14 Mayıs 1995.
- DPT (1995), **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, Ankara.

- DPT (2000a), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme**, Ankara.
- DPT (2000b), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara.
- DPT (2000c), “Yeni Sanayi Odakları ve Girişimcilik Ortaklıklar Alt Komisyonu Raporu”, **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.
- DPT (2003), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Ankara.
- DPT (2006), **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara.
- DUBEN, Alan (2002), **Kent, Aile, Tarih**, Çev: Leyla Şimşek, İstanbul, İletişim Yayınları.
- EMİN, Esra (2003), **Devlet Yönetimine Katılım Açısından Türk Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EMİROĞLU, Kudret (2006), “Adana’da Sanayi ve Sanayiciler Hakkında”, Behçet Çelik (Der.), **Adana’ya Kar Yağmış, Adana Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 267- 303.
- EMRE, Cahit (1997), **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- EMREALP, Sadun (2005), **Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı**, İstanbul, IULA-EMME Yayını.
- ENER, Kasım (1990), **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova’ya) Bir Bakış**, Adana, Hürsöz Matbaacılık.
- ERCAN, Fuat (2006), “Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime”, Der: A. Arı, **Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler**, İstanbul, Derin Yayınları, s.45-117.
- ERDER, Sema (1996), **İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ERDER, Sema ve İNCİOĞLU, Nihal (2008), **Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984–2004**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ERDOST, Muzaffer (1989) ,“Demokrasi Çıkmazı”, **Marksizm ve Gelecek**, 1, s. 177-195.
- ERGİNKAYA, Cüneyt K. (2008), “Gittikçe Genişleyen Bir Kent: Adana”, **Adana Kent Sorunları Sempozyumu (9-10 Mayıs 2008) Bildiriler Kitabı**, Adana, TMMOB, s. 127-134.
- ERGÜN, İsmail (2006), **Yerel Yönetimlerde Yönetişim Kavramı ve Avrupa Birliği İle Kıyaslanması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ERİM, Aydan (1990), “1973-1980 Dönemi Belediyeciliği: İzmit Örneği” **Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş. ve IULA-EMME Ortak Yayını, s.382-394.
- EROĞUL, Cem (1993), **Anatüze Giriş**, Ankara, İmaj Yayınevi.
- EROĞUL, Cem (1999), **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- EVLIYA ÇELEBİ (2005), **Evliya Çelebi Seyahatnamesi 9. Kitap**, Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- EVRENSEL, 10 Ekim 2007.

- FİŞEK, Kurthan (1975), **Yönetim**, Ankara, AÜ SBF Yayınları.
- FİŞEK, Kurthan (1977), **Yönetime Katılma**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- GERAY, Cevat (1977), “Belediyelerimizin Yapısal Sorunları”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 32, No 1-4, s. 33-41.
- GIDDENS, Anthony (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev: Mehmet Özay, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- GÖKTÜRK, Atilla (2006), “Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış”, Aylan Arı (Der.), **Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler**, İstanbul, Derin Yayınları, s.23-45.
- GÖKTÜRK, Atilla (Aralık 2008), “Bugün Gelinek Yerde Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21”, **DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 6-16.
- GÖRMEZ, Kemal (1997), **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Ankara, Vadi Yayınları.
- GÖZLER, Kemal (2003), **İdare Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi.
- GÖYMEN, Korel (1997), **Türkiye’de Kent Yönetimi**, İstanbul, Boyut Yayınları.
- GÖYMEN, Korel (Aralık 1999), “Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkezîyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 4, s. 67-83.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (1994), **Yönetim Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi.
- GRAMSCI, Antonio (1984), **Modern Prens**, Çev: Pars Esin, Ankara, Birey ve Toplum.
- GRAMSCI, Antonio (2003), **Hapishane Defterleri**, Çev: Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları.
- GUTMANN, Ammy ve THOMPSON, Dennis (Winter 1998), “Deliberative Democracy: The Case of Bioethics”, **Liberal Education**, Vol: 84, No: 1, s. 10-17.
- GÜÇLÜ, Muhammed (1997), “Varlık Vergisi ve Adana (Seyhan) Uygulaması”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 203, s. 29-33.
- GÜLDİKEN, Nevzat ve KAYA Gazanfer (2004), “Türk Siyasal Katılımında Bir Parametre: 12 Eylül 1980”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, s. 105-111.
- GÜLER, Birgül Ayman (2003a), “Devlette Reform”, **Mimarlar Odası Sunuşu**, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf> Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2008.
- GÜLER, Birgül Ayman (2003b), “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye”, **Praksis**, Sayı 9, s. 93-116.
- GÜLER, Birgül Ayman (2005a), **Devlette Reform Yazıları, Dünya’da ve Türkiye’de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi-İdari Liberalizasyona**, Ankara, Paragraf Yayınevi.
- GÜLER, Birgül Ayman (2005b), **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarılma Politikaları 1980-1995**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- GÜLER, Birgül Ayman (2006), **Yerel Yönetimler, Liberal Açıklamalara Eleştirel Bir Yaklaşım**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- GÜLER, Birgül Ayman (2008), “Katılımcılık ve Demokrasi: Ağır Bir İpoteği Kaldırmak”, **DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 2-5.

- GÜLER, Birgül Ayman (2009), **Türkiye'nin Yönetimi - Yapı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- GÜNDEM 21 NEDİR?,
<http://www.kentkonseyleri.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=259>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2009.
- GÜNDOĞDU, İbrahim (2009), "Sermayenin Bölgesel Kalkınma Eğilim(ler)i: Kalkınma Ajansları Yasası Üzerine Tarihsel-Coğrafi Materyalist Bir İnceleme", **Praksis**, Sayı 19, s.267-302.
- GÜNEŞ, Muharrem ve YÜKSELEN, Cemal (2004), **Sivil Toplum ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın**, Ankara, Detay Yayıncılık.
- GÜNEŞER DEMİRCİ, Aytül (2003), "Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi**, http://www.yayed.org/resimler/ekler/130_ek.doc
Erişim Tarihi: 20 Şubat 2008.
- GÜNEŞER DEMİRCİ, Aytül (2005), "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", Menaf Turan (Der.), **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Ankara, Paragraf Yayınevi, s. 181-196.
- GÜNEY HABER**, 24 Şubat 1984.
- GÜZELSARI, Selime (2003), "Neo-liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 36, Sayı 2, s. 17-34.
- GÜZELSARI, Selime (2004), "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları", M. Kemal Öktem ve Uğur Ömürgönülşen (Ed.), **Kamu Yönetimi, Gelişimi ve Güncel Sorunları**, Ankara, İmaj Yayınevi, s. 85-137.
- HABERMAS, Jürgen (2001), **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev: Mustafa Tüzel, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.
- HABERMAS, Jürgen (2007), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev: Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları.
- HABERMAS, Jürgen (Şubat 2005), "Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale", Çev: Nurhan Erol, **Birikim**, Sayı 70, s. 62-66.
- HAMAMCI, Can (1981), **Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- HELLER, Agnes (1993), "Biçimsel Demokrasi Üzerine", John Keane (Der.), **Sivil Toplum ve Devlet - Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar**, Çev: Erkan Akın, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s. 148-163.
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Graham (1998), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Çağla Erdem ve Elif Yücel, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- HÜRRİYET**, 4 Ağustos 2009.
- İŞIKLI, Alpaslan (1999), **Devlet ve Demokrasi**, Ankara, Kuvayı Milliye Yayınları.
- İNSEL, Ahmet (1995), **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, İstanbul, Birikim Yayınları.
- İNSEL, Ahmet (22 Nisan 2001), "Büyük Bunalım ve Güvensizlik", **Radikal İki**, 3.
- İZMİR TİCARET ODASI (2002), **Bölgesel Kalkınma Dokümanı**, İzmir.
- JESSOP, Bob (1995), "The Regulation Approach, Governance and Post-Fordism: Alternative Perspectives on Economic and Political Change?", **Economy and Society**, Vol: 24, No: 3, s. 307-333.

- JESSOP, Bob (1998), "The Rise of Governance and the Risk of Failure: The Case of Economic Development", **International Social Sciences Journal**, Vol: 50, No: 155, s. 29-45.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul, Beta Yayınları.
- KALKINMA AJANSLARININ KURULUŞU, KOORDİNASYONU VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN TASARISI, <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/kalkinmaajans.doc>, Erişim Tarihi: 28 Şubat 2008.
- KAPANİ, Münci (1983), **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- KARA, Uğur (2006), "Meşruiyet", Fikret Başkaya (Ed.), **Kavram Sözlüğü II**, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı, s. 415-423.
- KARATEPE, Selma (1995), "Türkiye'de Yönetim-Yurttaş İlişkisi ve Uygulamada Ortaya Çıkan Bazı Sorunlar", **Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri**, 1. Cilt, Ankara, TODAİE Yayınları, s.191-207.
- KARPAT, Kemal H., (2002), **Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- KARPAT, Kemal H., (2006), **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Ulusçuluk**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- KARPAT, Kemal H., (2007), **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- KAYGALAK, Sevilay (2008), **Kapitalizmin Taşrası, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Bursa'da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- KAZANCI, Metin (2007), **Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler**, Ankara, Turhan Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen (2000), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, İstanbul, Cem Yayınevi.
- KELEŞ, Ruşen ve HAMAMCI, Can (2005), **Çevre Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası** (2006), Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- KESER, İnan (2008), **Kent Cemaat Etnisite, Adana ve Adana Nusayirileri Örneğinde Kamusalılık**, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- KILIÇ, Selim (2002), **Çevre Korumada Yerel Girişimler (İnsiyatifler) ve Bergama Olayı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KIRAY, Mübeccel B. (1971), "Türkiye'nin Çeşitli Mahalli Topluluklarında Seçilmiş Muhtarlar ve Belediye Başkanları Üzerine Bazı Notlar", **Mahalli İdareler ve Ulusal Kalkınma**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- KIRAY, Mübeccel B. (1998), **Toplumsal Yapı ve Değişme**, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- KOÇ, Taylan (2004), **Küreselleşme ve Türkiye Basınında Avrupa Birliği'ne Adaylık Süreci**, Ankara, Naturel Yayınları.
- KOÇDEMİR, Kadir (1998), "Küresel Rekabet ve Sosyal Devlet", **Türk İdare Dergisi**, 420, s. 133-161.
- KÖKER, Levent (1992), **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

- KUMRAL, Neşe (1993), **Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KURTOĞLU, Ayça (2004), **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset, Keçiören Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- LACLAU, Ernesto ve MOUFFE, Chantal (2008), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, Çev: Ahmet Kardam, İstanbul, İletişim Yayınları.
- LEFTWICH, Adrian (1993), "Governance, Democracy and Development in Third World", **Third World Quarterly**, S.14, s. 605-624.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- MARX, Karl (2003), **Fransa'da Sınıf Savaşları, 1848-1850**, Çev: Sevim Belli, İstanbul, Eriş Yayınları.
- MARX, Karl (2007), **Kapital, Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili, Birinci Cilt**, Çev: Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich (1976), **Alman İdeolojisi**, Çev: Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları.
- MARX, Karl ve ENGELS, Friedrich (1998), **Komünist Parti Manifestosu**, Çev: Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- MENGİ, Ayşegül (1998), **Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**, Ankara, İmaj Yayınevi.
- MENGİ, Ayşegül (Ed.) (2007), **Yerellik ve Politika, Küreselleşme Sürecinde Yerel Demokrasi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- MENGİ, Ayşegül ve ALGAN, Nesrin (2003), **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- MERTCAN, Hakan (2006), "Adana Arapları ve Eşkıya Cerzun", Behçet Çelik (Der.), **Adana'ya Kar Yağmış, Adana Üzerine Yazılar**, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 157-169.
- MERTCAN, Hakan ve BOZBAY, Heval (2007), "Eti Türkleri", Fikret Başkaya ve Tolga Ersoy (Ed.), **Resmi İdeoloji Sözlüğü**, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı, s. 171-193.
- MILLS, C. Wright (1974) , **İktidar Seçkinleri**, Çev: Ünsal Oskay, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- MOSSE, David (2002), "'Halkın Bilgisi', Katılım ve Patronaj: Kırsal Kalkınmada Eylemler ve Temsiller", Bill Cooke ve Uma Kothari (Ed.), **Katılım: Yeni Bir Zorbalık mı?**, İstanbul, WALD-Demokrasi Kitaplığı, s. 34-60.
- OECD-COMMISSION ON GLOBAL GOVERNANCE (1995), **Our Global Neighbourhood: The Report of the Commission on Global Governance**, Oxford, Oxford University Press.
- OLSEN, Marvin Elliott (1982), **Participatory Pluralism: Political Participation in the United States and Sweden**, Chicago, Nelson-Hall.
- ORTAYLI, İlber (1985), "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, Cilt 1, s. 231-244.

- ORTAYLI, İlber (1990), “Yerel Yönetim: Devraldığımız Miras”, **Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş. ve IULA-EMME Ortak Yayını, s. 63-74.
- OSBORNE, David ve GAEBLER, Ted (1993), **Reinventing Government - How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector**, New York, Plume Books Penguin Group.
- OWEN, Robert ve PAMUK, Şevket (2002), **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Çev: Ayşe Edirne, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- ÖNCE ADANA**, 16-31 Ocak 2009.
- ÖNÜR, Nimet (2002), **Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum**, Ankara, Alp Yayınevi.
- ÖRS, Birsen (1997), “Siyasal Temsil ve Demokrasi”, **İktisat Dergisi**, 374, s. 24-34
- ÖRS, H. Birsen (2008), “İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”, H. Birsen Örs (Der.), **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 3- 45.
- ÖZDEK, Yasemin (1999), “Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 32, Sayı 3, s. 25-47.
- PALABIYIK, Hamit (2004), “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1, s. 63-85.
- PARETO, Vilfredo (2005), **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü, Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması**, Çev: Merve Zeynep Doğan, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- POGGI, Gianfranco (2005), **Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Çev: Şule Kut ve Binnaz Toprak, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- POULANTZAS, Nicos (2006), **Devlet, İktidar, Sosyalizm**, Çev: Turhan Ilgaz, Ankara, Epos Yayınları.
- PRESTHUS, Robert (1998), **Men at the Top: A Study in Community Power**, Oxford University Press.
- PUNCH, Keith F. (2005), **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- RESMİ GAZETE, **Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 3306, Resmi Gazete Tarihi: 19 Haziran 1986, Sayı: 19139.
- RESMİ GAZETE, **Bakanlar Kurulu Kararı**, Tarihi: 6 Temmuz 2006, Sayı: 26220.
- RESMİ GAZETE, **Belediye Kanunu**, Kanun Numarası: 5393, Resmi Gazete Tarihi: 13 Temmuz 2005, Sayı: 25874.
- RESMİ GAZETE, **Büyükşehir Belediyesi Kanunu**, Kanun Numarası: 5216, Resmi Gazete Tarihi: 23 Temmuz 2004, Sayı: 25531.
- RESMİ GAZETE, **Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 5747, Resmi Gazete Tarihi: 22 Mart 2008, Sayı: 26824.
- RESMİ GAZETE, **İmar Kanunu**, Kanun Numarası: 3194, Resmi Gazete Tarihi: 9 Mayıs 1985, Sayı: 18749.
- RESMİ GAZETE, **Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik**, Tarihi: 25 Temmuz 2006, Sayı: 26239.
- RESMİ GAZETE, **Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 5449, Resmi Gazete Tarihi: 8 Şubat 2006, Sayı: 26074.

- RESMÎ GAZETE, **Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kararı**, Tarihi: 27 Ocak 2009, Sayı 27123.
- RESMÎ GAZETE, **Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu**, Kanun Numarası: 5018, Resmi Gazete Tarihi: 24 Aralık 2003, Sayı: 25326.
- RESMÎ GAZETE, **Kent Konseyi Yönetmeliği**, Tarihi: 8 Ekim 2006, Sayı: 26313.
- RESMÎ GAZETE, **Kent Konseyi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Tarihi: 6 Haziran 2009, Sayı: 27250.
- RESMÎ GAZETE, **Türk Ticaret Kanunu**, Kanun Numarası: 6762, Resmi Gazete Tarihi: 9 Temmuz 1956, Sayı: 9353.
- RESMÎ GAZETE, **Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun**, Kanun Numarası: 5523, Resmi Gazete Tarihi: 4 Temmuz 2006, Sayı: 26218.
- RUTHERS, Dres H.c.Bernd (2006), “20’nci Yüzyılın Siyasi Düşünürü: Carl Schmitt”, Çev: Hüseyin Özcan, Muaz Şeker, http://www.akader.info/KHUKA/2006_eylul/9.pdf , Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2009, s. 135-145.
- SAN, Coşkun (1979), “Sosyal Politik Açından Baskıya Karşı Direnme”, **Yönetim Bilimleri Felsefesi Dergisi**, Cilt. 1, S. 1-2, Ankara, s. 166-169.
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI - KOSGEB (2006), **Bölgesel Kalkınma Araştırma Raporu, TR62 Adana Alt Bölgesi (Adana-Mersin)**, Ankara.
- SARI, Cahide (2005), “Yönetişim”, Fikret Başkaya (Ed.), **Kavram Sözlüğü**, Ankara, Özgür Üniversite Kitaplığı, s. 693-698.
- SARIASLAN, Halil (1994), **Orta ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları**, Ankara, TOBB.
- SARTORI, Giovanni (1996), **Demokrasi Teorisine Dönüş**, Çev: Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yayınları.
- SAVAR, Şeyma; FİSUNOĞLU, Mahir; ATIŞ, Cengiz Duran; BAYKAM, Zeki; EYERCİ, Cem (1999), “Coğrafi Konum ve Arazi Yapısı”, **Adana Sosyo-Ekonomik Rapor**, Adana, Adana Güçbirliği Vakfı, s. 37-42.
- SCHMITT, Carl (2000), **Parlamentar Demokrasi Krizi**, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- SCHUMPETER, Joseph A. (1977), **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**, Çev: Rasin Tınaz, , İstanbul, Varlık Yayınevi.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2005), “Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, Sayı 10, s. 139-162.
- SONEL, Tuncay (1994), **Türkiye’de Yerel Demokrasi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SOYSAL, Mümtaz (1968), **Halkın Yönetime Etkisi**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- SOYSAL, Mümtaz (1987), **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul, Gerçek Yayınları.
- ŞAYLAN, Gencay (1995), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- ŞAYLAN, Gencay (1996), “Bağımsız Bir Disiplin Olarak Kamu Yönetimi: Yeni Paradigma Arayışları”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 29, Sayı 3, s. 3-16.
- ŞAYLAN, Gencay (1998a), **Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm**, Ankara, TODAİE Yayınları.

- ŞAYLAN, Gencay (1998b), **Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- ŞENEL, Alaeddin (2001), **Çağdaş Siyasal Akımlar**, Ankara, İmaj Yayınevi.
- ŞENEL, Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi** (1996), Ankara, Bilim ve Sanat Yayıncılık.
- ŞENGÜL, Tarık (1999), “Türkiye’de Yerel Yönetimler: Deneyim ve Söylemin Dönüşümü”, **İktisat Dergisi**, S. 388, s.44-55.
- ŞENGÜL, Tarık (2001), “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, **Praksis**, Sayı. 2, s. 9-31.
- ŞENGÜL, Tarık (2003), “AKP’nin Kamu Yönetimi Reformu”, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 2003.
- ŞİNİK, Bilal (2001), **Türkiye’de Yerel Demokrasi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (2004), **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara.
- TANİLLİ, Server (1992), **Uygarlık Tarihi**, Ankara, Say Yayınları.
- TANİLLİ, Server (2007), **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Alkım Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (1983), “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 3-22.
- TEKELİ, İlhan (1999), **Modernite Aşılırken Siyaset**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (2004), “Örgütlü Kentler”, **Antakya Kent Kurultayı Bildiriler Kitabı**, Ankara, Detay Yayıncılık, s. 23-28.
- TEKELİ, İlhan (2009), **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEKELİ, İlhan ve ORTAYLI, İlber (1978), **Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi**, Ankara, Türk İdareciler Derneği.
- TEKEOĞLU, M., GÜÇRAY, A. ve ÖNAL, Y.B. (2000), **2000’li Yıllara Girerken Adana İli Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, Gelişme Potansiyeli ve Ticaret Kesiminin Mevcut Durumunun Analizi**, ATO, Adana.
- TERZİ, Şermin (2009), Türkiye’nin Belediye Hanedanları, **Hürriyet**, 23 Mart 2009.
- TİMUR, Taner (2008), **Habermas’ı Okumak**, İstanbul, Yordam Kitap.
- TODAİE (1992), **KAYA Projesi Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan (2000), “Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi”, **Birikim**, S.130, s.52-60.
- TUNCER, Erol (2002), **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler, 1877-1999**, Ankara, TESAV Yayınları.
- TURAN, Menaf (Aralık 2008), “Kent Yönetimine Katılımda Yeni Bir Sorun Alanı: Kentsel Rantların Yönetimi”, **DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, s. 39-49.
- TURAN, Menaf (Der.) (2005), **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Ankara, Paragraf Yayınevi.
- TÜMER, İzzet (2005), **Dönüp Bakınca Geriye: 12 Eylül’den 2000’lere Adana’da Belediye, Hukuk, Devlet ve Gündelik Hayat**, Ankara, Paragraf Yayınevi.
- TÜRK DİL KURUMU (2009), **Güncel Türkçe Sözlük**, www.tdk.gov.tr , Erişim Tarihi 25 Ekim 2008.

- UYSAL, Birkan (Eylül 1984), “Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 4, s. 109-134.
- ÜNAL, Ahmet (2000), “Adana’da Kizzuwatna Krallığı: Taş Devrinden Hitit Devleti’nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi”, Erman Artun ve Sabri Koz (Ed.), **Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 42-70.
- ÜNSAL, Fatma (Ekim 2004), “Globalization and The Mid-Rank City: The Case of Adana, Turkey”, **Cities**, Vol: 21, Issue 5, s. 439-449.
- VAROL, Muharrem (1989), **Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi**, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- VERA-ZAVALA, Amerika (2006), **Katılımcı Demokrasi, Dünyadaki Katılımcı Demokrasi Deneyimleri**, Çev: Naile Aras, Ankara, Dipnot Yayınları.
- WEBER, Max (1978), **Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**, Berkeley, University of California Press.
- WEBER, Max (1998), **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları.
- WORLD BANK (1989), **Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth, A Long Term Perspective Study**, Washington DC.
- WORLD BANK (1992), **Governance and Development**, Washington DC.
- YENİ ADANA, 20 Ekim 2008.
- YENİ ADANA, 31 Aralık 2008.
- YENİ ADANA, 10 Temmuz 2009.
- YEREL GÜNDEM 21 NEDİR?,
<http://www.kentkonseyleleri.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=260>, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2009.
- YETKİN, Çetin (1995), **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika**, Ankara, Ümit Yayıncılık.
- YILDIRIM, Ramazan (1995), **İdare Hukuku Açısından Bölge Kalkınması ve GAP Modeli**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YILDIRIM, Selahattin (1990), “Yerel Yönetim ve Demokrasi”, **Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş. ve IULA-EMME Ortak Yayını, s. 7-43.
- YILDIRIM, Selahattin (1993), **Yerel Yönetim ve Demokrasi: Kavramlar - Yaklaşımlar**, Yerel Yönetimleri Geliştirme Programı El Kitapları Dizisi, İstanbul, IULA-EMME.
- YÖRÜKOĞLU, Fuat (Mart 2009), “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl 11, Sayı 135.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ (1981), “Adana”, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, Cilt 1, s. 8-181.
- YURTSEVER, Cezmi (1999), “Çukurova’ya Yönelik Fransız Emperyalizminin Tarihi ve Kültürel Görünümü” **Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Adana, Adana Valiliği, s. 665-677.
- YÜKSEL, Fatih (2004), **Çağdaş Kent Yönetimi ve Yönetici Vizyonu**, Ankara, Detay Yayıncılık.

DOĞRUDAN İNTERNET ADRESLERİ

- <http://secim.iha.com.tr/> , Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2009.
- http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3992&tb_id=1 , Erişim Tarihi: 28 Şubat 2009.
- <http://www.adana-bld.gov.tr/baskanlarimiz.asp> , Erişim Tarihi: 5 Mart 2009.
- http://www.adana-bld.gov.tr/rehber_mahalleler.asp , Erişim Tarihi: 10 Ekim 2008.
- <http://www.adana-to.org.tr> , Erişim Tarihi: 21 Haziran 2009.
- <http://www.adaso.org.tr> , Erişim Tarihi: 20 Haziran 2009.
- <http://www.belgenet.net/index.php> , Türkiye Seçimleri, Erişim Tarihi: 2 Mart 2009.
- http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47,
Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009.
- http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=71,
Erişim tarihi: 15 Temmuz 2009.
- http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=72,
Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2009.
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/illerdesanayi/Adana.pdf> , Erişim Tarihi: 25 Şubat 2009.
- <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/ajans.html> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2009.
- http://www.yayed.org.tr/resimler/ekler/127_ek.gif?tipi=7&turu=X&sube=0 , Erişim Tarihi:
14 Haziran 2009.
- <http://www.yerelnet.org.tr/secimler> , Yerel Seçim Sonuçları, Erişim Tarihi: 1 Mart 2009.
- <http://www.ysk.gov.tr/ysk/Buyuksehir/adanabs.pdf> , Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2009.
- <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2009MahalliIdareler/ResmiGazete/IIGenel.pdf>, Erişim
Tarihi: 25 Mayıs 2009.

EKLER

EK 1:

BELEDİYE MECLİSİ ÜYELERİ İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERDE KULLANILAN SORULAR

KENDİ HAKKINIZDAKİ BİLGİLER:

1. Adınız ve soyadınız:
2. Mesleğiniz:.....
3. Asıl mesleğinizi mi icra etmektesiniz? Evet Hayır
4. Cinsiyet : K ----- E -----
5. Doğum yılınız:
6. Doğum yeriniz: a) Adana ili ----- b) Adana dışı-----
7. En son hangi eğitim kurumundan mezun oldunuz?
8. Geçimizi nasıl sağlıyorsunuz?
9. Aylık kişisel geliriniz aşağıdakilerden hangisine girmektedir?
 - a) 500 TL ve altı
 - b) 500 TL - 1000 TL arası
 - c) 1000 TL - 2000 TL arası
 - d) 2000 TL – 4000 TL arası
 - e) 4000 TL ve üzeri
10. Belediye meclisinde hangi partiyi temsil ediyorsunuz?
11. Ne zamandan bu yana belediye meclisi üyesisiniz?
12. Bir belediye meclisi üyesi olarak bu güne kadar kişisel anlamda en çok hangi konularda çalışma yaptınız?
13. Bir belediye meclisi üyesi olarak bu güne kadar meclisinize en çok hangi konularda teklif sundunuz?
14. Kentteki toplumsal ilişkilere ne düzeyde yakınsınız?

BELEDİYE MECLİSİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER:

1. Belediye meclisi üyelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri gündeme aldığımız konuları belirleyebilmekte midir?
2. Belediye hizmetlerinden yararlananların belediyenin kararlarına katılımı konusunda belediye meclisi ne gibi çalışmalar yapabilir?
3. Belediye meclisinde alınan kararlarda daha çok hangi sivil toplum kuruluşlarının katılımı olduğu görülmektedir? Bunların etkinliği ne düzeydedir?

4. Belediye meclisinin aldığı kararlarda etkin olabilen sivil toplum kuruluşlarının genellikle özel sermaye odaklı kuruluşlar olduğu söylenebilir mi? Yoksa toplumun daha farklı kesimlerinin de bu kararların alınmasında etkin bir katılımcı oldukları mı söylenebilir?

KONUVA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER:

1. Sivil toplum kuruluşlarının kentteki politika oluşturma süreçlerindeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? (Sizce etkinlikleri ne düzeydedir? Bu etkinlik artmalı mıdır azalmalı mıdır?)
2. Sizce modern bir kent nasıl olmalıdır? Ne gibi unsurlar taşınmalıdır?
3. Yerel siyasette en çok etkili olan toplum kesimi sizce hangisidir? Hangisi olmalıdır?
4. Sizce kentin kullanım değeri mi önemlidir, yoksa değişim değeri mi?
5. Kolektif tüketim hizmetleri ve işgücünün yeniden üretilmesine yönelik hizmetler sizce hangi yöntemlerle yerine getirilmelidir? Bu hizmetleri özel sektörün yerine getirmesi veya bu hizmetlerin ihalecilik uygulamaları yolu ile yapılması sizce nasıl yorumlanabilir?
6. Kente ilişkin hizmetlerin piyasa mantığına uygun olarak ve özel sektöre kaynak aktarıcı yöntemlerle görülmesi geliştirilmeli midir?
7. Kentsel mekân üretimi, kentsel siyasette etkin olan toplumsal grupların kentsel siyasetten pay alması, belediye-STK işbirliği veya belediye-özel sektör işbirliği gibi konularda nasıl bir yol izlenmelidir?
8. Sizce katılımcı demokrasi nedir? Nasıl olmalıdır?
9. Sizce yönetim nedir? Uygulanması gereken bir model midir?
10. Sizce yerel demokrasi nedir? Nasıl olmalıdır?
11. Sizce katılım veya siyasal katılım nasıl başlar?
12. Sizce yerel siyasetin daha etkin kılınabilmesi için Adana özelinde neler yapmak gerekmektedir?
13. Kent konseyleri ve yerel gündem 21 gibi yapılar Adana'da yerel demokrasiyi güçlendiren bir katılım mekanizması olabilmişler midir?

EK 2:
ADANA KENT KONSEYİ KATILIMCILARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERDE
KULLANILAN SORULAR

KENDİ HAKKINIZDAKİ BİLGİLER:

1. Adınız ve soyadınız:
2. Mesleğiniz:
3. Cinsiyet : K ---- E ----
4. Doğum yılınız:
5. Doğum yeriniz: a) Adana ili ----- b) Adana dışı-----
6. En son hangi eğitim kurumundan mezun oldunuz?
7. Aylık kişisel geliriniz aşağıdakilerden hangisine girmektedir?
 - a) 500 TL ve altı
 - b) 500 TL - 1000 TL arası
 - c) 1000 TL - 2000 TL arası
 - d) 2000 TL – 4000 TL arası
 - e) 4000 TL ve üzeri
8. Kent konseyinde hangi kuruluşu/kesimi temsil ediyorsunuz?
9. Kent konseyi ile ilişkiniz ilk olarak ne zaman başladı?
10. Bir kent konseyi katılımcısı olarak bu güne kadar kişisel anlamda en çok hangi konularda çalışma yaptınız?

ADANA KENT KONSEYİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER:

1. Adana’da kent konseyi sizce nasıl bir boşluğu dolduruyor?
2. Kent konseyi sizce bir sivil toplum kuruluşu mudur? Neden?
3. Konseyin sizce en önemli temel faaliyeti/leri hangileridir?
4. Kent konseyine bağlı gençlik meclisi en çok hangi alanda faaliyet göstermektedir?
5. Kent konseyine bağlı kadın meclisi en çok hangi alanda faaliyet göstermektedir?
6. Adana yerel siyasetinde en çok etkili olan toplum kesimi sizce hangisidir? Hangisi olmalıdır?
7. Konseyin katılımcılarının sosyo-ekonomik düzeyleri gündeme aldığınız konuları belirleyebilmekte midir?
8. Sizce Adana Kent Konseyi’nin tam olarak işlevi nedir? Neden bu konseye gereksinim var?
9. Adana Kent Konseyi bu güne kadar herhangi bir konuda aldığı kararı belediye nezdinde uygulatabilmiş midir?
10. Kent konseyleri ve yerel gündem 21 gibi yapılar Adana’da yerel demokrasiyi güçlendiren bir katılım mekanizması olabilmişler midir?
11. Kent konseyleri ve yerel gündem 21 gibi yapılar ile belediye meclisinde alınan kararlarda daha çok hangi sivil toplum kuruluşlarının katılımcı olduğu görülmektedir? Bunların etkinliği ne düzeydedir?

12. Bu kurullarda etkin olabilen sivil toplum kuruluşlarının genellikle özel sermaye odaklı kuruluşlar olduğu söylenebilir mi? Yoksa toplumun daha farklı kesimlerinin de bu kurullara etkin bir katılımcı oldukları mı söylenebilir?
13. Belediyeler, kent konseylerinin almış oldukları kararları meclislerinde görüşüp, kabul etme veya reddetme yetkisine sahiptirler. Belediyeler ile kent konseyleri arasındaki bu bağımlılık ilişkisi sizce nasıl değerlendirilebilir?
14. Bir kent konseyi katılımcısı olarak belediyenin hangi partide olduğu sizin için birincil önemde midir? Sizin desteklemediğiniz bir parti belediyeyi yönetiyor olsa yine de kent konseyine destek verir misiniz?
15. Sizce kent konseyi halkın etkin biçimde dahil olduğu demokratik bir organ mıdır?
16. Sizce yerel düzeyde halk katılımının daha etkin kılınabilmesi için Adana özelinde neler yapmak gerekmektedir?
17. Kent konseyi, seçilmiş yöneticileri ve atanmış görevlileri denetleme ve yürütmekte oldukları yönetim aygıtının işleyişine yön verme biçiminde görevler üstlenmeli midir? Bunun için neler yapılabilir?
18. Kent konseyine oranla daha mikro ölçekli “mahalle komiteleri” veya “halk meclisleri” oluşturmak sizce kentsel düzeyde katılımı arttırabilir mi?

KONUVA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER:

1. Sizce modern bir kent nasıl olmalıdır? Ne gibi unsurlar taşınmalıdır?
2. Sizce bir kentin ekonomik gelişimi mi önemlidir yoksa toplumsal gelişimi mi?
3. Kente ilişkin hizmetlerin piyasa mantığına uygun olarak ve özel sektöre kaynak aktarıcı yöntemlerle görülmesi konusunda kent konseyi herhangi bir çalışma yapabilir mi?
4. Sivil toplum kuruluşlarının kentteki politika oluşturma süreçlerindeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? (Sizce etkinlikleri ne düzeydedir? Bu etkinlik artmalı mıdır azalmalı mıdır?)
5. Sizce katılım veya siyasal katılım nasıl başlar?
6. Sizce katılımcı demokrasi nedir? Nasıl olmalıdır?
7. Sizce yönetişim nedir? Uygulanması gereken bir model midir?
8. Sizce yerel demokrasi nedir? Nasıl olmalıdır?

EK 3:

ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI YETKİLİLERİ İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERDE KULLANILAN SORULAR

KENDİ HAKKINIZDAKİ BİLGİLER:

1. Adınız ve Soyadınız:
2. Mesleğiniz:.....
3. Çukurova Kalkınma Ajansı'nda çalışmadan önce ne iş yapıyordunuz?
4. Cinsiyet : K ----- E -----
5. Doğum yılınız:
6. Doğum yeriniz: a) Adana ili ----- b) Adana dışı-----
7. En son hangi eğitim kurumundan mezun oldunuz?
8. Aylık kişisel geliriniz aşağıdakilerden hangisine girmektedir?
 - a) 500 TL ve altı
 - b)500 TL - 1000 TL arası
 - c) 1000 TL - 2000 TL arası
 - d)2000 TL – 4000 TL arası
 - e) 4000 TL ve üzeri
9. Ne zamandan bu yana kalkınma ajansında çalışmaktasınız?
10. Kalkınma ajansının bir çalışanı olarak bu güne kadar kişisel anlamda en çok hangi konularda çalışma yaptınız?

ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER:

1. Ajansın yetkili kurullarındaki kişilerin sosyo-ekonomik düzeyleri gündeme aldığınız konuları belirleyebilmekte midir?
2. Sizce Çukurova Kalkınma Ajansı bölgenin kalkınmasına ne gibi bir katkı sağlamaktadır veya sağlayacaktır?
3. Ajansınızın Türkiye'deki ilk iki kalkınma ajansından biri olması sizce nasıl yorumlanabilir? Bunda Çukurova bölgesinin hangi özellikleri etkili olmuş olabilir?
4. Sizce Çukurova Kalkınma Ajansı bir şirket midir yoksa bir kamu kurumu mudur?
5. Sizce bölgesel kalkınmanın daha etkin kılınabilmesi için Adana ve Çukurova bölgesi özelinde neler yapmak gerekmektedir?
6. Sizce kurumunuzun tam olarak işlevi nedir? Neden bu ajansa gereksinim var?
7. Ajansınızın bölgesel anlamda özerk kararlar alabilme yetkisi ne düzeydedir? Bu anlamda ne gibi örnekler verebilirsiniz?
8. Sizce bölge kalkınmasının itici gücü özel sektör mü olmalıdır, yoksa merkezi idare mi?
9. Ajansınıza sunulan projelerin bilimsel ve nesnel yöntemlerle değerlendirildiğini düşünüyor musunuz?

10. Çukurova Kalkınma Ajansı, Adana ve çevresine yerel demokrasinin gelişimi anlamında ne gibi katkılarda bulunmaktadır? Veya bu anlamda bir katkı sunmayı hedeflemekte midir?

KONUVA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRMELER:

1. Sivil toplum kuruluşlarının kentteki veya bölgedeki politika oluşturma süreçlerindeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? (Sizce etkinlikleri ne düzeydedir? Bu etkinlik artmalı mıdır azalmalı mıdır?)
2. Sizce dengeli bir bölge kalkınmasının ilk şartı nedir?
3. Kalkınma ajanslarının bölgeler arasında yaratacağı gelişmişlik farklılığı olumsuz bir durum mudur? Eğer size göre olumsuz bir durum ise nasıl giderilebilir?
4. Bölgesel kalkınmada en çok etkili olan toplum kesimi sizce hangisidir? Hangisi olmalıdır?
5. Sizce kentin kullanım değeri mi önemlidir, yoksa değişim değeri mi?
6. Kolektif tüketim hizmetleri ve işgücünün yeniden üretilmesine yönelik hizmetler sizce hangi yöntemlerle yerine getirilmelidir? Bu hizmetleri özel sektörün yerine getirmesi veya bu hizmetlerin ihalecilik uygulamaları yolu ile yapılması sizce nasıl yorumlanabilir?
7. Kente ilişkin hizmetlerin piyasa mantığına uygun olarak ve özel sektöre kaynak aktarıcı yöntemlerle görülmesi geliştirilmeli midir?
8. Sizce yönetim nedir? Uygulanması gereken bir model midir?
9. Sizce sürdürülebilir kalkınma nedir? Nasıl gerçekleştirilebilir?
10. Sizce katılım veya siyasal katılım bölgesel düzeyde uygulanabilir bir şey midir?

EK 4:
ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI KALKINMA KURULU ÜYELERİNİN
LİSTESİ

Bölge Kodu	Sayı	İl	Temsil Edilen Kurum/ Kuruluş	Temsilci Sayısı
TR62	1	Adana	Adana İl Özel İdaresi	1
TR62	2	Adana	Tarım İl Müdürlüğü	1
TR62	3	Adana	Sanayi ve Ticaret İl Müdürü	1
TR62	4	Adana	Aladağ Kaymakamlığı	1
TR62	5	Adana	Feke Kaymakamlığı	1
TR62	6	Adana	İmamoğlu Kaymakamlığı	1
TR62	7	Adana	Karataş Kaymakamlığı	1
TR62	8	Adana	Pozantı Kaymakamlığı	1
TR62	9	Adana	Saimbeyli Kaymakamlığı	1
TR62	10	Adana	Tufanbeyli Kaymakamlığı	1
TR62	11	Adana	Yumurtalık Kaymakamlığı	1
TR62	12	Adana	Seyhan Belediyesi	1
TR62	13	Adana	Yüreğir Belediyesi	1
TR62	14	Adana	Çukurova Belediyesi	1
TR62	15	Adana	Sarıçam Belediyesi	1
TR62	16	Adana	Ceyhan Belediyesi	1
TR62	17	Adana	Kozan Belediyesi	1
TR62	18	Adana	Karaisalı Belediyesi	1
TR62	19	Adana	Çukurova Üniversitesi	1
TR62	20	Adana	Devlet Su İşleri 6. Bölge Müdürlüğü	1
TR62	21	Adana	Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüğü	1
TR62	22	Adana	Adana Ticaret Odası	1
TR62	23	Adana	Adana Sanayi Odası	1
TR62	24	Adana	Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	1
TR62	25	Adana	Adana Serbest Mali Müşavirler Odası	1
TR62	26	Adana	Seyhan Ziraat Odası	1
TR62	27	Adana	Ceyhan Ticaret Odası	1
TR62	28	Adana	Adana Ticaret Borsası	1
TR62	29	Adana	Kozan Ticaret Borsası	1
TR62	30	Adana	S.S. Çukurova Pamuk, Yerfıstığı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği	1
TR62	31	Adana	Doğu Akdeniz Zeytin Birliği	1
TR62	32	Adana	Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi	1
TR62	33	Adana	Doğu Akdeniz Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu	1
TR62	34	Adana	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Adana Şubesi	1
TR62	35	Adana	Adana Sanayici ve İşadamları Derneği	1
TR62	36	Adana	Çukurova Genç İşadamları Derneği	1
TR62	37	Adana	Adana Genç İşadamları Derneği	1
TR62	38	Adana	Anadolu Girişimci İşadamları Derneği	1
TR62	39	Adana	Adana İşkadınları Derneği	1
TR62	40	Adana	Akdeniz Türk-Alman İşadamları Derneği	1

TR62	41	Adana	Çukurova Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği Derneği	1
TR62	42	Adana	Adana Çiftçiler Birliği Derneği	1
TR62	43	Adana	Adana Üniversite Sanayi Ortak Araştırma Merkezi Derneği	1
TR62	44	Adana	Türkiye Muhtarlar Derneği Adana Şubesi	1
TR62	45	Adana	Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi İşadamları Derneği	1
TR62	46	Adana	Çukurova Gazeteciler Cemiyeti	1
TR62	47	Adana	Adana Güç Birliği Vakfı	1
TR62	48	Adana	Adana Kültür Eğitim Sanat Araştırma Vakfı	1
TR62	49	Adana	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Bölge Temsilciliği	1
TR62	50	Adana	Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu Temsilciliği	1
TR62	51	Adana	Çukurova Teknokent	1
TR62	52	Adana	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Adana Bölgesel Yürütme Kurulu	1
TR62	53	Adana	Çukurova Fuarçılık Anonim Şirketi	1
TR62	54	Mersin	Mersin İl Özel İdaresi	1
TR62	55	Mersin	Mersin Büyükşehir Belediyesi	1
TR62	56	Mersin	Tarım İl Müdürlüğü	1
TR62	57	Mersin	Akdeniz Kaymakamlığı	1
TR62	58	Mersin	Toroslar Kaymakamlığı	1
TR62	59	Mersin	Mezitli Kaymakamlığı	1
TR62	60	Mersin	Yenişehir Kaymakamlığı	1
TR62	61	Mersin	Silifke Kaymakamlığı	1
TR62	62	Mersin	Tarsus Kaymakamlığı	1
TR62	63	Mersin	Akdeniz Belediyesi	1
TR62	64	Mersin	Toroslar Belediyesi	1
TR62	65	Mersin	Mezitli Belediyesi	1
TR62	66	Mersin	Yenişehir Belediyesi	1
TR62	67	Mersin	Erdemli Belediyesi	1
TR62	68	Mersin	Mut Belediyesi	1
TR62	69	Mersin	Silifke Belediyesi	1
TR62	70	Mersin	Tarsus Belediyesi	1
TR62	71	Mersin	Mersin Üniversitesi	1
TR62	72	Mersin	Çağ Üniversitesi	1
TR62	73	Mersin	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	74	Mersin	Deniz Ticaret Odası Mersin Şubesi	1
TR62	75	Mersin	Mersin Ziraat Odası	1
TR62	76	Mersin	Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	1
TR62	77	Mersin	Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	78	Mersin	Anamur Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	79	Mersin	Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	80	Mersin	Silifke Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	81	Mersin	Mut Ticaret ve Sanayi Odası	1
TR62	82	Mersin	Tarsus Ziraat Odası	1
TR62	83	Mersin	Mersin Ticaret Borsası	1
TR62	84	Mersin	Tarsus Ticaret Borsası	1
TR62	85	Mersin	Erdemli Turunçgil Üreticileri Birliği	1
TR62	86	Mersin	Akdeniz İhracatçılar Birliği	1
TR62	87	Mersin	Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi	1

TR62	88	Mersin	Mersin Sanayici ve İşadamları Derneği	1
TR62	89	Mersin	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Mersin Şubesi	1
TR62	90	Mersin	Tarsus Sanayici ve İşadamları Derneği	1
TR62	91	Mersin	Mersin Genç İşadamları Derneği	1
TR62	92	Mersin	Akdeniz Sanayici İşadamları Derneği	1
TR62	93	Mersin	Mersin Girişimci İş Kadınları Derneği	1
TR62	94	Mersin	Türk Arap İşadamları Derneği	1
TR62	95	Mersin	Mersin Turizmci İşadamları Derneği	1
TR62	96	Mersin	Tüm Muhtarlar Birliği Derneği Mersin Şubesi	1
TR62	97	Mersin	Mersin Gazeteciler Cemiyeti	1
TR62	98	Mersin	İçel El Sanatları Geliştirme Vakfı	1
TR62	99	Mersin	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Bölge Temsilciliği	1
TR62	100	Mersin	Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu Temsilciliği	1
Toplam Temsilci Sayısı				100

Kaynak: http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=71 (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2009)

EK 5:
ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI TARAFINDAN DESTEKLENECEĞİ
AÇIKLANAN PROJELER

İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projeler

Sıra	Referans Numarası	Başvuru Sahibi	Proje Adı
1	TR62-08-01/093	KADIOĞLU BAHARAT TOHUM GIDA TARIM İTH. İHR. VE TİC. ANONİM ŞİRKETİ	Baharat İşleme Ve Paketleme Tesisi Teknoloji Yenilemesi Ve Verimlilik Artışı
2	TR62-08-01/115	YÖRÜK SÜT ÜRÜNLERİ HAYVANCILIK GIDA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Süt Soğutma Merkezi Kurma Projesi
3	TR62-08-01/053	DENLİ DİPÇİK KERESTE TURİZM VE TİCARET A.Ş.	Masif Panel Ve Parke Üretiminde Kapasite Ve Kalite Arttırma Projesi
4	TR62-08-01/239	ESPA KİMYA SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞTİ.	ESPA Kapasite Arttırımı Projesi
5	TR62-08-01/033	ALATA GIDA SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	Yaş Meyve Sebze Tasnifleme, Paketleme ve Ön Soğutma Tesisi Tamamlama Projesi
6	TR62-08-01/063	SOLAR ISI SİSTEMLERİ SAN. VE TİC. A.Ş.	İSTEK Solar Otomasyon Projesi
7	TR62-08-01/019	EKONOMİK SİSTEM GIDA TARIM VE ORMAN ÜRÜNLERİ GEMİCİLİK NAKLİYAT LTD. ŞTİ	EKO-SİS Soğuk Hava Deposu Tesisi Projesi
8	TR62-08-01/089	YÜREK METAL MAKİNA İMALAT SAN. ORG. HİZ. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Seracılıkta, Topraksız Kültürde Bilgisayar Destekli Gübreleme Cihazı Projesi
9	TR62-08-01/228	DOĞANAY GIDA TARIM VE HAYVANCILIK SAN. TİC. A.Ş.	Soğuk Hava Deposu Projesi
10	TR62-08-01/225	DOĞAN PLASTİK VE PETROKİMYA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	Gıda Sektörüne Yönelik Ambalaj Malzemesi Üretiminde Kapasite Artışı Ve Yeni Ürünlerin Geliştirilmesi
11	TR62-08-01/153	SASU SU VE TARIM ÜRÜNLERİ GIDA TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.	Su Ve Deniz Ürünlerinin İşlenmesi, Paketlenmesi Ve Depolanması
12	TR62-08-01/193	DÜNYA AMBALAJ İZOLASYON DEKORASTON MÜH. İNŞ. MALZ. TAAH. SAN. PAZ. VE TİC. LTD. ŞTİ	Dünya Ambalaj, İzolasyon Sanayinin Kapasite Arttırımı Projesi
13	TR62-08-01/105	AYTEKİN SERA SİSTEMLERİ SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	AYTEKİN Sera Sistemleri Kapasite Arttırım Projesi
14	TR62-08-01/122	SADIKOĞLU İTHALAT İHRACAT GIDA VE ORMAN ÜRÜNLERİ PAZARLAMA TURİZM İNŞAAT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	Hububat Bakliyat İşleme Paketleme Tesisi Paketleme Ünitesi Kapasite Arttırımı Projesi
15	TR62-08-01/231	ZF FİDANCILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ	İn vitro Doku Kültürü Laboratuvarı
16	TR62-08-01/015	DEKORATİF CAM SANAYİ VE LTD. ŞTİ.	Dekoratif Cam Üretiminde Kapasite Arttırımı Projesi
17	TR62-08-01/016	TURNİP GIDA İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	Şalgam Suyu Dolu Tesisi
18	TR62-08-01/025	ÇERÇİLER MİMARLIK MÜHENDİSLİK İNŞAAT VE TİCARET LTD. ŞTİ.	Şarap Üretim Tesisi İlave Makine ve Ekipman Temini
19	TR62-08-01/094	BERDAN MAKİNA CIVATA SOMUN VE YEDEK PARÇA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Çevre Dostu Daldırma Galvaniz Tesisi

20	TR62-08-01/148	TUNCAY İŞ DORSE İMALATI OTO YEDEK PARÇA PETROL ÜRÜNLERİ GIDA MADDELERİ NAKLIYE SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ	TUNCAY İş Dorse Projesi
21	TR62-08-01/116	AKSUN TARIMSAL ÜRÜNLER İTHALAT İHRACAT SANAYİ TİCARET A.Ş.	İşleme Ve Paketleme Sürecinin Modernizasyonu İle/ MERSİN'de Tarım Ürünlerinde Verimlilik ve İhracat Arttırılması Projesi
22	TR62-08-01/110	KILINÇ SÜT ÜRÜNLERİ GIDA TARIM HAY. NAK. TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.	Süt ve Süt Ürünleri İşleme Tesisi Yenilemesi Projesi
23	TR62-08-01/151	UR-SA PLASTİK ÇUVAL SAN. VE TİC.LTD.ŞTİ	Kapasite Artırımı - Üretim Çeşitliliği
24	TR62-08-01/044	ALPEREN GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.	Çelik Silo Depolama Tesis Projesi
25	TR62-08-01/204	ÖRNEK İŞ METAL PLASTİK SİH. TES. NAK. TESİSAT. İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	ÖRNEK İŞ METAL'in Üretim Kapasitesinin ve İstihdam Olanaklarının Geliştirilmesi
26	TR62-08-01/023	AYSAN PAMUK YAĞ VE YEM SAN. TİC.AŞ.	AYSAN Mısır Kurutma İçin Kapasite Geliştirme Projesi
27	TR62-08-01/088	TAT BAKLIYAT SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ	Hazır Çorba Karışımı Üretim Tesisi
28	TR62-08-01/045	KOCABEY MAKİNA SANAYİİ YEDEK PARÇA HAFRIYAT İNŞAAT TAAHHÜT VE GIDA MADDELERİ TİCARET LTD ŞTİ	Demir Çelik Ürünleri Üretimi
29	TR62-08-01/087	MUTLU YEM GIDA TARIM HAYVANCILIK OTOM. NAKL. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Mutlu Yemin Mutlu Projesi
30	TR62-08-01/141	BABA MÜHENDİSLİK- MİMARLIK İNŞAAT TAAHHÜT TARIM TAŞIMACILIK SANAYİ VE TİC.LTD.ŞTİ.	Baba Tarım Soğuk Hava Deposu
31	TR62-08-01/224	KSG MAKİNA İMALAT SAN. TİC.LTD ŞTİ.	Yenilenebilir Enerji Santralleri İçin Çelik Komponentlerin Üretim Altyapısının Oluşturulması
32	TR62-08-01/132	İŞİN MOBİLYA SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.	Ahşap Kapı İmalatında Kapasite Arttırma Projesi
33	TR62-08-01/199	EREN TARIM ÜRÜNLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	EREN TARIM Turunçgil, Meyve Ve Sebze Üretim Ve Depolama Amaçlı Soğuk Hava Depoları Modernizasyonu
34	TR62-08-01/060	GÜLTAV YUMURTA GIDA MAD. PAZ. TİC. LTD. ŞTİ.	Yumurta Üretiminde Tasnifleme Paketleme Ve Depolama Ve Kapasite Arttırımı
35	TR62-08-01/202	MERT-SU PLASTİK TARIM ORMAN İNŞAAT OTOMOTIV NAKLIYE SANAYİİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.	Plastik Enjeksiyon Tekniği İle Damla Sulama Sistemleri Ek Parça Üretimi
36	TR62-08-01/234	TANSUĞ MAKİNE SANAYİ VE TİC. LTD. ŞTİ.	Güneş Enerjisi Emaye Tank Üretim Tesisi Yatırımı
37	TR62-08-01/205	ONALSAN ÇATI KAPLAMA SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ	ONALSAN Çatı Kaplama Projesi
38	TR62-08-01/213	TÜRKEKİ ÇADIR SANAYİ NAKLIYAT TİC. LTD. ŞTİ.	Türkeli Çadırın Branda Üretim Kapasitesinin Arttırılması
39	TR62-08-01/067	ASLAN YAĞ GIDA TEMİZLİK MAD. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Kapasite Artırımı Yoluyla Rekabet Gücünün Geliştirilmesi
40	TR62-08-01/047	GÜNEYDOĞU SÜT VE GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ	Süt Ve Süt Ürünler, İşleme Ve Paketleme Tesisi Projesi
41	TR62-08-01/134	ÖZALTIN İNŞ. AĞAÇ İŞLERİ VE SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Mutfak, Banyo Mobilyası Ve Kapı İmalatında Kapasite Arttırma Projesi

42	TR62-08-01/223	BERRAK GIDA VE TARIM MAKİNALARI İTHALAT İHRACAT LTD. ŞTİ.	Süt Soğutma Tankı İmalatı İçin Kapasite Arttırımı
43	TR62-08-01/070	BOZTAŞLAR HURDA PLASTİK VE METAL İNŞ. MALZ. NAK. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	Ambalaj Atıkları Geri Kazanım Projesi
44	TR62-08-01/048	BAY-ER ENDÜSTRİYEL TIBBİ MALZEMELER, AMBALAJ TEMİZLİK VE İHTİYAÇ MADDELERİ İTH. İHR. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.	Üretim Teknolojisinin Geliştirilmesi, Kalitenin Arttırılması Ve Pazarlama Faaliyetlerinin Güçlendirilmesi
45	TR62-08-01/054	GER MÜHENDİSLİK TAAHHÜT PROJE MONTAJ NAKLIYE, TURİZM, İNŞAAT İNŞAAT İMALAT VE TİCARET LTD. ŞTİ.	Vinç Ve Şaft Üretiminde Kapasite Arttırımı Ve Yeni Ürün Geliştirme Projesi
46	TR62-08-01/004	PLASTSU PLASTİK İMALAT İHR. PAZ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	Plastsu Plastik Kapasite Ve İstihdam Artırım Projesi
47	TR62-08-01/149	HAK PLASTİK AMBALAJ SAN. TİC. LTD ŞTİ.	Kapasite Gelişimi Yoluyla İstihdamın Ve Rekabetçi Yapının Arttırılması
48	TR62-08-01/052	ŞİPAL MOBİLYA ELEKTRİK SANAYİ LTD. ŞTİ.	Teknoloji Entegrasyonu İle Rekabet Seviyesinin Yükseltilmesi Ve Kurumsallaşma Projesi
49	TR62-08-01/114	GENTA İŞ GÜVENLİĞİ EKİPMANLARI	Plastik Enjeksiyon Yöntemi İle Toz Maskesi İmalatı
50	TR62-08-01/144	PLASTEKS PLASTİK TEKSTİL AMB. SAN. TİCARET A.Ş.	2 Adet Enjeksiyon Makinesi Ve 5 Adet Tek Kullanımlık Plastik Kasa Kalıbı Projesi

Kaynak: Çukurova Kalkınma Ajansı

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projeler

Sıra	Referans Numarası	Başvuru Sahibi	Proje Adı
1	TR62-08-02/056	MERSİN TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ	Alternatif Ürün Yetiştiriciliği Eğitimi
2	TR62-08-02/164	ADANA ÜNİVERSİTE SANAYİ ORTAK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERNEĞİ	Teknolojik Girişimci Yetiştirme Programı
3	TR62-08-02/163	ADANA ÜNİVERSİTE SANAYİ ORTAK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERNEĞİ	Rekabet Edebilirlik Açısından / ADANA Sanayisinin Teknolojik Yetenek Envanterinin Belirlenmesi
4	TR62-08-02/108	MERSİN DENİZ TİCARET ODASI	Karaduvar Mesleki ve Sosyal Gelişim Merkezi
5	TR62-08-02/106	MERSİN TİCARET VE SANAYİ ODASI	Çukurova Bölgesinde Proje Kapasitesi Gelişimi
6	TR62-08-02/114	TOSYÖV MERSİN DESTEKLEME DERNEĞİ	Kobilerin İhracat Elemanlarının Yetiştirilmesi ve Dış Pazara Açılışının Desteklenmesi
7	TR62-08-02/032	CEYHAN BELEDİYESİ	Afete Dirençli İşyerleri
8	TR62-08-02/039	MERSİN YENİŞEHİR HALK EĞİTİM MERKEZİ	Daha İyi Bilgi Daha İyi Hayat
9	TR62-08-02/144	KARATAŞ ZİRAAT ODASI	Mevsimlik Tarım İşçilerine Birinci Basamak Sağlık Hizmeti Sunumu
10	TR62-08-02/063	CEYHAN ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ	Güneş Enerjili Teknolojilerin Kullanımı
11	TR62-08-02/025	ADANA İL TARIM MÜDÜRLÜĞÜ	Adana İli Seyhan İlçesi Çiftçilerini Akdeniz Meyve Sineği İle Toplu Mücadele Konusunda Bilgilendirme Projesi
12	TR62-08-02/007	SEYHAN HALK EĞİTİM MERKEZİ	Genç Grafiker Yetiştirme Projesi
13	TR62-08-02/052	TARSUS ANADOLU TEKNİK LİSESİ TEKNİK LİSE VE ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ	Yeni Bir Meslek Yeni Bir Hayat
14	TR62-08-02/005	ADANA MOTOR MESLEK LİSESİ	Otomotiv Sektörü Oto-Boya Meslek Dahında Eğitimcilerin Eğitimi Programı
15	TR62-08-02/053	TARSUS ANADOLU TEKNİK LİSESİ TEKNİK LİSE VE ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ	Güneşin Bahçesi
16	TR62-08-02/130	MERSİN İL SOSYAL HİZMETLER MÜDÜRLÜĞÜ	Deniz Yıldızı Projesi
17	TR62-08-02/093	CEYHAN ZİRAAT ODASI	Su Yudumla Yol Adımla

18	TR62-08-02/129	MERSİN ÇOCUK VE GENÇLİK MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ	Sokakta Çalışan Çocukların rehabilitasyonu ve Meslek Edindirme Projesi
19	TR62-08-02/003	ENGELLİ BİREYLERE İŞ VE MESLEK EDİNDİRME DERNEĞİ	Zihinsel Engelli İstihdamı Rehberlik Motivasyonu Eğitim Ve Erişim Projesi
20	TR62-08-02/159	SEYHAN METAL İŞLERİ MESLEKİ EĞİTİM MERKEZİ	Konfeksiyon Makineleri Operatörü yetiştirme Projesi
21	TR62-08-02/059	MERSİN İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	Çocuk Hasta Yaşlı ve Özel İhtiyacı Olan Bireyler İçin Bakım Elemanı Yetiştirme
22	TR62-08-02/107	MERSİN DENİZ TİCARET ODASI	Mersin Lojistik Profesyonelleri
23	TR62-08-02/054	BOZYAZI KAYMAKAMLIĞI KÖYLERE HİZMET GÖTÜRME BİRLİĞİ	Tarımsal Envanter
24	TR62-08-02/101	MERSİN-TARSUS ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	İhracat İçin Pazarlama İnovasyonu
25	TR62-08-02/009	ADANA HACI ÖMER SABANCI O.S.B.	Org San Bölgesinde Enerji Verimliliği ve Sosyal Bilinçlendirme Projesi
26	TR62-08-02/041	ANAMUR İLÇE TARIM MÜDÜRLÜĞÜ	İlköğretim Öğrencilerinin Gıda Güvenliği ve Sağlıklı Yaşam Konularında Bilinçlendirilmesi
27	TR62-08-02/024	ADANA İL TARIM MÜDÜRLÜĞÜ	Yumurtalık Köylerinde Tarımda İşgücü Niteliğinin Geliştirilmesi
28	TR62-08-02/026	ADANA İLİ ÇEVRE KORUMA VAKFI	Yumurtalık İlçesinde S.S. Su Ürünleri Kooperatiflerine Dalyan Balıkçılığı Eğitimi
29	TR62-08-02/031	ADANA TİCARET ODASI	Adana Girişimciliği Destekleme Merkezi (Agidem) Projesi
30	TR62-08-02/042	ANAMUR TARIM ÇEVRE VE DOĞA DERNEĞİ	Anamur Sahillerindeki Biyolojik Çeşitliliğin Sürdürülebilir Kılınması
31	TR62-08-02/154	TARSUS SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI	Mersin İli Turizm ve Otelcilik Mutfak Mesleki Eğitim Projesi
32	TR62-08-02/165	OTİSTİK ÇOCUKLARI KORUMA VE EĞİTİM DERNEĞİ	Engellilerin Sosyal Entegrasyonu

Kaynak: Çukurova Kalkınma Ajansı

Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projeler

Sıra	Referans Numarası	Başvuru Sahibi	Proje Adı
1	TR62-08-03/003	ADANA İL ÖZEL İDARESİ	Adana Pozantı Dağdibi Köyü Kapalı Sistem Sulama Projesi
2	TR62-08-03/002	ADANA İL ÖZEL İDARESİ	Adana Kozan Ilıca Köyü Kapalı Sistem Sulama Projesi
3	TR62-08-03/007	CEYHAN BELEDİYESİ	Bilgi Teknolojilerinin Ceyhan'da Yaygınlaştırılması ve Belediye Hizmetlerinde Kullanılması
4	TR62-08-03/015	MERSİN İL ÖZEL İDARESİ	Mersin-Tarsus-Dadalı Köyü Elektromotopompaj İle Sulama Suyu Temini Tesisi Projesi
5	TR62-08-03/014	MERSİN İL ÖZEL İDARESİ	Ovabaşı Köyü Kanalizasyon ve Foseptik Projesi

Kaynak: Çukurova Kalkınma Ajansı

Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı Çerçevesinde Destekleneceği Açıklanan Projeler

Sıra	Referans Numarası	Başvuru Sahibi	Proje Adı
1	TR62-08-04/022	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAK. PEYZAJ MİMARLIĞI BÖL.	Narenciye Bilgi Sistemi (Narbis) Oluşturulması
2	TR62-08-04/017	ADANA TİCARET BORSASI	Lif Pamuk Analiz Laboratuvarının Modernizasyonu
3	TR62-08-04/016	ADANA TİCARET BORSASI	Hububat ve Hububat Ürünleri Analiz Laboratuvar
4	TR62-08-04/012	MERSİN ARI YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	Mersin Ari Yetiştiriciliği Birliği Merbal Projesi
5	TR62-08-04/015	ADANA ZİRAİ MÜCADELE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ	Örtüaltı Sebze Yetiştiriciliğinde Biyolojik Mücadele Yöntemlerinin Yaygınlaştırılması
6	TR62-08-04/007	ADANA İLİ ÇEVRE KORUMA VAKFI	Yumurtalık İlçesi Yapay Resif Uygulaması Ve Kalkınma Projesi
7	TR62-08-04/008	ERDEMLİ KAYMAKAMLIĞI ERDEMLİ ADLİYESİ ERDEMLİ/İÇEL	Erdeмли İlçesi Kösbucağı Köyü'nde Kalkınma Stratejisi Olarak Agro-Turizm Geliştirilmesi
8	TR62-08-04/023	TARIM BAKANLIĞI ALATA BAHÇE KÜLTÜRLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ	Doku Kültürü İle Virüs Ve Hastalıklardan Ari Kitlesel Fidan Üretimi
9	TR62-08-04/009	FEKE HALK EĞİTİMİ MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ	Motiflerin Dirilişi

Kaynak: Çukurova Kalkınma Ajansı

YEREL DEMOKRASİ, KATILIM VE YÖNETİŞİM: ADANA ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmanın ana konusu, temsili demokrasi ve yönetişimci demokrasi yaklaşımlarının temel mekanizmalarıyla demokrasi sorununa yaklaşım tarzlarının ve bu çerçevede yerel demokrasi sorununu ele alış biçimlerinin incelenmesi ve günümüzde yaygın yaklaşım olan yönetişim yaklaşımının aslında yerel demokrasi açısından temsili demokrasinin gerisinde bir durum ortaya koyduğunun sergilenmesidir. Bu yapılırken, sözü edilen demokrasi tiplerinin iktisadi özü ve yönetsel mekanizmaları açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Belirtilen ana önermenin, yerel demokrasi ve katılım mekanizmaları ortaya koyularak ve Adana örneği üzerinden tartışılarak somutlaştırılması çalışmanın alan araştırması kısmını oluşturacaktır.

Adana'nın bu çalışmada örnek olarak seçilmesinin nedenlerinden ilki, yönetişim mekanizmasının Adana'da önemli ölçüde işlerlik kazanmış olmasıdır. Yapılan araştırmalardan edinilen bilgiler, Türkiye'de yönetişimin en fazla uygulandığı illerden birinin Adana olduğunu göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajansı uygulamasının Türkiye'deki ilk iki örneğinden biri olan Çukurova Kalkınma Ajansı'nın Adana'da bulunması ve ülkedeki ilk yerel gündem 21 uygulamalarından olan Adana Kent Konseyi'nin varlığı, kentteki yönetişim yapısının güçlenmesinde önemli pay sahibidir. Adana'nın bu çalışmada örnek olarak seçilmesinin bir diğer nedeni ise temsili demokrasinin yerel düzeydeki başlıca uygulaması olan belediye kurumunun Adana'da verimli bir inceleme örneği oluşturmasıdır. Adana Büyükşehir Belediye Başkanlığı, 1994 yılından bu yana kesintisiz olarak aynı yönetici kadronun yönetimindedir.

Temsili demokrasi ve katılımcı demokrasi yaklaşımları, yerel demokrasi sorununu kendi düşünsel çerçeveleri içinde ele almaktadırlar. Yerel demokrasi sorununa söz konusu yaklaşımların geldiği son nokta, katılımcılığı artırma iddiasını temel argüman yapan yönetişim yaklaşımıdır. Ancak yönetişim yaklaşımı, demokrasi ve yerel demokrasi açısından temsili demokrasinin bile gerisinde bir durum arz etmektedir. Yönetişimin, kapitalizmin egemen sınıfı olan sermaye sınıfına sağladığı yeni iktidar olanakları nedeniyle sosyal gelişmeyi sağlayıcı ve kamucu anlamda bir katılımcılıkla ilgisi yoktur. Karar gücünü toplumun yalnızca bir sınıfına devretmeye yol açması nedeniyle sınıf diktatörlüğü olarak nitelenebilecek bir örgütlenme kalıbıdır. Bu kalıpta sıkça vurgu yapılan ademi merkezîyetçilik ise, iktidarın merkezi hükümetten yerel yönetimlere devredilmesi ve bu suretle özel sektörle hükümet dışı örgütlerin iktidara ortak edilmeleridir. Bu durum, neo-liberal düşüncenin yarattığı, piyasa aktörleriyle sivil toplum kuruluşlarını merkeze alan "küreselleşmeci yerelleşme" olarak adlandırılabilir yeni bir anlayışın doğrudan yansımasıdır.

Yönetişim yaklaşımı ile ulusal ve uluslararası düzeyde geçerli olan neo-liberal politikalar doğrultusunda yerel yönetimlerin, işgücünün yeniden üretimine yönelik hizmetlerden çok, özel kesim sermayesinin büyütülmesine ve kamunun küçültülmesine hizmet eden bir siyasa izlemeleri öngörülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, neo-liberal politikalar çerçevesinde, ağırlıklı olarak özelleştirme ve ihalecilik uygulamalarıyla kamu kaynaklarının sermaye kesimine aktarılması, burjuva demokrasilerindeki ezilen kesimlerin zaten kısıtlı olan hareket alanlarını iyice daraltmıştır.

Bu çalışmanın amacı, genel bir ifade ile yönetişim yaklaşımında temsil edilen demokrasi anlayışını, düşünsel temelleri çerçevesinde ve örnek bir uygulama alanı üzerinde incelemek ve sorgulamaktır.

LOCAL DEMOCRACY, PARTICIPATION AND GOVERNANCE: A CASE STUDY FOR THE CITY OF ADANA

SUMMARY

The main aim of this study is to reveal the basic mechanisms of representative democracy and governmental democracy approaches, their conception of the democracy problem and, in this respect, their way of handling the question of local democracy. The study also brings forth that governmental democracy, which is the currently dominant approach, falls behind the representative democracy in regards to local democracy. In doing these, it is tried to unclothe the economic essences and administrative mechanisms of the democracy types at stake. The determination of local democracy and participation mechanisms and discussion of them through the Adana case to concretize the main assumption of the study will constitute the case study part of the research.

Among the others, the first reason for choosing Adana as the case is the distinguished functioning of governance mechanism in that city. The results of many studies indicate that Adana is one of the cities in Turkey where governance is carried out most. The presence of both Çukurova Regional Agency, which is one of the first two examples of regional development agency applications in Turkey, and Adana City Council, which is one of the first 21 local agenda applications, have had important roles in establishment of governance structure in the city. Another reason of this choice is that the City Corporation of Adana, which is the basic practice of representative democracy at local level, sets an efficient example for the study. The Metropolitan Municipality of Adana has been governed by the same administrative group since the year 1994.

Representative democracy and participatory democracy perceive the issue of local democracy according to their own intellectual schemes. Approaches to the problem of local democracy ultimately arrives at the the governance approach that asserts participation as its main argument. However, governance approach falls even behind the representative democracy concerning democracy and local democracy problems. Governance has nothing to do with a participation providing social development and of public sake, due to the power opportunities that it provides to capitalist class, the ruling class of capitalism. It is considered to be an organization pattern of class dictatorship since it assigns decision power to a single class. The decentralization, frequently stressed in this pattern, is the transfer of the power from central governments to local corporations, and thus assurance of the participation of leading components of private sector and non-governmental organizations to the ruling mechanism. This case is the direct reflection of the new conception called “globalist localization” that accepts the civil society organizations and market actors as central, originating from neo-liberal thought.

In accordance with the governance approach, it is expected that driven by neo-liberal policies both at national and international levels municipal corporations adopt policies that force public domain to get smaller and private sector capital bigger instead of providing services to reproduce labor power. Especially from 1980s on, in line with neo-liberal policies, public sources have been transferred to capitalist class mainly by privatization and bidding applications. As a result, the action area for the oppressed classes, which was already limited in bourgeoisie democracies, has been reduced even more.

The aim of this study is to analyze and questionize the democracy approach generally conceptualized as governance with respect to its intellectual fundamentals and on the basis of a sample implementation area.